

Valters Ščerbinskis

Somija Latvijas ārpolitikā.

1918.–1940.

Promocijas darbs Dr. hist. grāda iegūšanai

Zinātniskais vadītājs:

(prof. K. Hovi)

Rīga, 2002.

Satura rādītājs:

Ievads...	4
Avotu un literatūras apskats...	12
1. Latvijas ārpolitikas ģeogrāfiskie, vēsturiskie un psiholoģiskie aspekti...	24
1. 1. Ģeogrāfiskie apstākļi...	24
1. 2. Latviešu un somu tauta: vēsturiskās paralēles...	26
1. 3. Vēsturiskie kontakti līdz Latvijas neatkarības proklamēšanai...	31
1. 4. Somijas tēls latviešu periodikā...	37
2. Sabiedrotā Somija: <i>Entente Cordiale</i> laiks (1918–1925)...	41
2. 1. No Londonas Baltijas līgas projekta līdz Varšavas akordam...	41
2. 2. Varšavas akords un pēcakorda projekti...	64
3. Draudzīgā Somija: ārpolitiskā nenoteiktība (1925–1934)...	77
3. 1. Pēdējie Rīgas un Helsinku ārpolitikas saskaņošanas mēģinājumi...	77
3. 2. Ārpolitikas veidotāji un viņu nostādnes...	90
4. Atturīgā Somija: autoritārā režīma “pragmatiskā” politika (1934–1940)...	97
4. 1. Ārpolitikas veidošanas mehānisms, tās veidotāju koncepcijas...	96
4. 2. Divpusējo attiecību gaita...	108
4. 3. Ārpolitiskās nostādnes mēģinājumi Ziemas kara laikā...	118
4. 4. Ziemas karš preses atspoguļojumā...	125
4. 5. Sabiedrības noskaņojums un militārās palīdzības jautājums...	129
5. Militārais, saimnieciskais un kultūras aspekts Latvijas un Somijas attiecībās...	142

5. 1. Militārā sadarbība...	142
5. 2. Saimniecisko attiecību faktors Latvijas Somijas politikā...	155
5. 3. Tehnisko komunikāciju tīkla izveidošanās un attīstība...	168
5. 4. Kultūras un sabiedriskās sadarbības attīstība...	176
Nobeigums...	193
Avotu un literatūras saraksts...	201
Pielikums...	217

Ievads

Latvijas ārpolitikas, kā valsts būtiskas 20.–30. gadu vēstures sastāvdaļas pētniecība pagājušajā gadsimtā gan latviešu, gan cittautu historiogrāfijā ir ieguvusi ievērojamu popularitāti. Pastiprinātās pētnieku intereses rezultātā lielā mērā ir izpētīti daudzi ārpolitikas aspekti, kā arī publicēti vispārinoši darbi. Tomēr vairākiem būtiskiem jautājumiem autoru uzmanība ir tikusi pievērsta virspusēji vai nav bijusi pievērsta nemaz. Starp šādiem jautājumiem ierindojama gan Latvijas ārpolitika attiecībā pret visām Ziemeļvalstīm, gan arī pret Somiju. Tieši šis, ziemeļu virziens, Rīgas ārējās politikas veidošanas procesa pētījumos parasti tiek pamests novārtā.

Latvijas ārpolitikā Somijai kā tuvai kaimiņvalstij atsevišķos periodos bijusi neapšaubāmi svarīga nozīme. Somija Rīgas¹ skatījumā bija ne vien vēlams ciešas sadarbības partneris, bet arī paraugs visplašākajā nozīmē, gan valsts veidošanas darbā, gan dažādās dzīves nozarēs. Taču jāatzīst, ka Latvijas diplomātisko centienu degpunktā no pašiem sākumiem Helsinki neatradās. Vispirms jau zināmā mērā ģeogrāfiski nomaļā Somijas atrašanās vieta neradīja priekšnoteikumus, lai kopīgi piedalītos vēstures peripetijās. Arī somu kultūras un politikas tradicionālā orientācija uz Skandināviju radīja noteiktu barjeru Latvijas aktivitātēm dažādās jomās. No abu valstu sadarbības nebija atkarīgi arī būtisku ārpolitisku problēmu risinājumi. Taču dažādos periodos starpkaru posmā attiecības starp abām valstīm kļuva rosīgākās, daudzpusīgākas. Neapšaubāmi, attiecības attīstījās un tas nevarēja neietekmēt arī Latvijai principiāli svarīgās norises.

¹ Saskaņā ar starptautisko attiecību literatūrā pieņemto tradīciju promocijas darbā tiek lietots arī jēdziens kopā ar valsts galvaspilsētas nosaukumu, kas šajā gadījumā ir uzskatāms par analogu valsts nosaukumam.

Promocijas darba mērķis ir aplūkot Somijas vietu Latvijas ārpolitikā Latvijas neatkarības gados pirms Latvijas okupācijas. Latviešu historiogrāfijā joprojām neatbildēti ir jautājumi par to, kādu vietu tā ieņēma Latvijas ārpolitikā, kā tika pamatota šī politika, kāda bija tās attīstība ilgākā laikposmā. Jāpiebilst, ka arī somu historiogrāfijā šis jautājums nav aplūkots pietiekami dziļi. Promocijas darbā tiek mēģināts izsekot šim jautājumam, saistībā ar galveno ārpolitikas veidotāju ideoloģiskajām nostādnēm un valsts iekšpolitiskajiem apstākļiem. Darba mērķis ir arī aplūkot un novērtēt, cik pamatota, tālredzīga bija Latvijas valdību veidotā ārpolitika, cik lielā mērā vispār tā attiecībā uz Somiju tika plānota un konsekventi īstenota. Tā kā viena no pētījuma metodēm ir periodizācija, promocijas darbā ir mēģināts izsekot tendencēm Latvijas politikā attiecībā pret Somiju, atšķirīgajam un kopīgajam dažādos attiecību periodos.

Ar ārpolitikas veidošanas jautājumu cieši saistīta Latvijas ārlietu resora un visu pārējo ārpolitiku veidojošo faktoru kompleksa attiecības pret Somiju, iespējamās izmaiņas starptautisko notikumu, Latvijas iekšējo notikumu iespaidā. Līdz ar to, promocijas darba ietvaros jāmeklē atbildes arī uz jautājumiem, kuri parasti atrodas ārpus klasiskās starptautisko attiecību pētniecības piekritēju interešu loka – gan par saimniecisko, gan kultūras, gan arī par tehnisko komunikāciju faktoru ārpolitikas veidošanā. Nereti tieši apstākļos, kad politisko attiecību aktivizēšana noteikto mērķu labā nebija iespējama, lietā varēja likt citas iespējamās sadarbības formas, īpaši kultūras sakarus, šādi sekmējot valsts sabiedriskā tēla veidošanu otrā valstī. Savukārt, gan tirdzniecības apgrozījums, gan tehnisko komunikāciju noslogotība varēja būt objektīvi, bezkaislīgi matemātiskie rādītāji, kuri norādīja sakaru intensitāti starp abām valstīm.

Tomēr svarīgākais elements ārpolitikas veidošanā, bez šaubām, ir ārlietu dienests. Tādēļ būtiski šajā kontekstā ir arī pievērst uzmanību

Latvijas ārlietu dienesta attīstībai un ārpolitisko lēmumu pieņemšanas mehānismam saistībā ar attiecībām ar Somiju. Ārlietu ministrija bija iestāde, kuras darbinieki profesionāli ikdienā veidoja Rīgas Somijas politiku, Latvijas ārpolitisko mērķu izpildīšana bija atkarīga no Ārlietu ministrijas sekmīgas rīcības un kopdarbības ar pārējiem resoriem.

Aplūkojot 20.–30. gadu ārpolitiku, neviennozīmīgi saprotami ir dažādi tā laika jēdzieni, kuri apzīmē svarīgas parādības un sakņojas sava laikmeta kontekstā, taču mūsdienās satur atšķirīgu nozīmi. Plašs pielietojums Latvijas ārpolitikas veidošanā bija jēdzienam “tuvināšanās”. Šis ir raksturīgs jēdziens, kuram šodienas latviešu valodā vairs nav agrākā nozīme. Ar jēdzienu “tuvināšanās” promocijas darbā ir apzīmēta valsts ciešāku attiecību izveidošanās, centieni tās izveidot ar kādu otru valsti. 20.–30. gados “tuvināšanās” jēdzienā iekļāva gan kultūras, gan saimnieciskās, gan arī politiskās divpusējās attiecības. Tiem bija būtiska nozīme Latvijas ārpolitikas veidošanā un ar to saistītajā retorikā.

Ar atsevišķos gadījumos izmantoto ģeogrāfisko jēdzienu “Ziemeļvalstis” šajā darbā tiek saprasta Skandināvijas valstu un Somijas kopība. Lai gan Ziemeļvalstis kā politiska vienība radās tikai pēc Otrā pasaules kara, jau 20. gados ar kultūras, izglītības, saimnieciskās politikas palīdzību šīs valstis uzsāka savstarpējo integrācijas procesu. Šis termins Latvijā tika lietots jau 20.–30. gados, lai gan vairāk izplatīts bija vārds “Skandināvija” Zviedrijas, Norvēģijas un Dānijas apzīmēšanai, Somiju ietilpinot Baltijas valstu vidū. Lai gan ar zināmām atrunām, šādā statusā tā atradās līdz pat 1940. gadam. Tiesa, jau no 20. gadu vidus attīstījās paralēlā “mazā Baltija” (Igaunija, Latvija, Lietuva), taču Somija joprojām tika bieži ietverta Baltijas, nevis Skandināvijas reģionā. Uzskatāms apliecinājums tam ir dažādas savienības, kuras neietvēra nedz lielvalstis, nedz Skandināviju (Baltijas studentu apvienība SELL – no vārdiem *Suomi*, *Eesti*, *Latvija*, *Lietuva*, Baltijas sociālistisko studentu savienība FESB), bet

apvienoja trīs mazās Baltijas valstis un Somiju. Tas, ka Somija ietilpa Skandināvijas organizācijās, nebūt neliecināja par pretējo. Arī pati Skandināvija organiski retorikā nereti tika piesaistīta Baltijas reģionam².

Promocijas darba nosaukumā lietotajam jēdzienam “ārpolitika” ir ļoti plaša nozīme. Darba ietvaros tas ir saprotams kā noteiktas valsts darbību komplekss attiecībā pret otru valsti. Tas aptver gan ideoloģiskās nostādnes, gan to veidotājus un ārpolitikas praktiķus, gan arī tiešās darbības, kuras ir saistītas ar attiecību izveidošanu starp divām valstīm.

Pieeja, kas fokusējas tikai uz valsts profesionālo eliti (kā ārpolitikas īstenotāju), bija aktuāla līdz 19. gadsimtam. Tad šie lēmumu īstenotāji atradās relatīvā izolācijā un autonomijā no vienkāršā cilvēka un viņa vēlmēm. Vēlāk, sākoties sabiedrības demokratizācijai, ārpolitisko lēmumu īstenošanu vairs nevarēja tik primitīvi saistīt tikai ar profesionālās valdošās elites darbību. 20. gadsimtā politiskie procesi un aktivitāšu vārieni kļuva par arvien pieaugošākiem kompleksiem, politikas formulēšana par šo periodu kļūst grūtāka.³

Pastāv vesela virkne dažādu faktoru, kuri palīdz izskaidrot ārpolitiku. Svarīga loma ir ģeogrāfijai, tomēr arī tā visu neizskaidro. Atsevišķi autori lielu uzmanību pievērš varas koncepcijai⁴. Lai izskaidrotu individu vai valstu uzvedību starptautiskajās attiecībās kā dažādi papildu apstākļi tiek minēti demogrāfija, nacionālisms, cilvēka daba, psiholoģija, personību nozīme.

Vienpusība ārpolitisko jautājumu aplūkošanā samazina izvēles iespējas to formulēšanā, kā arī nosaka vienkāršu apņēmību bez daudzveidības un dažādu mainīgo faktoru svara. Savukārt tieši šie mainīgie

² Sk. *Ščerbinskis, V.* Looking for neighbours. Origins and developments of Latvian rhetoric on “Nordic closeness” // *Remapping Europe* / Ed. by Lehti M., Smith D. London: Frank Cass, 2002. (prepared for publishing)

³ *Holsti, K. J.* The Origins of Finnish Foreign Policy, 1918–1922: Rudolf Holsti's Role in the Formulation of Policy. A Dissertation submitted to the Department of Political Science and the Committee on Graduate study of Stanford University. Aug., 1961. – p. 3.

⁴ Sk. *Morgenthau Hans J.* Politics Among Nations. – New York: Alfred A. Knopf Inc., 1954. – pp.

var ietekmēt noteiktu valstsvīru ārpolitiku noteiktā laikposmā.⁵ Nereti tieši ārējie apstākļi rada papildu iespējas pētniekiem atrast atbildes uz jautājumiem, kāpēc un kā tika īstenota attiecīgā ārpolitika. Viens no promocijas darba uzdevumiem ir mēģinājums atsegt šo plašo ārpolitikas kompleksu. Tieši šāda metode ir uzskatāma par pamatotu, aplūkojot jautājumu par Somijas vietu Latvijas ārpolitikā. Šīs tēmas ietvaros plaši jāizmanto t. s. neracionālo faktoru (atsevišķas personas, grupas un organizācijas) īstenotā ārpolitiskā darbība.

Atsevišķa, taču darbu būtiski papildinoša ir starptautisko attiecību historiogrāfijā retāk izmantotā ģeogrāfisko, vēsturisko un psiholoģisko apstākļu aplūkošana.⁶ Tieši abu valstu priekšvēsturē atrodami skaidrojumi vēlākajām atšķirībām ārpolitikas nostādņēs. Attiecību veidošanā starp jaunām valstīm būtiska ir arī pirmsneatkarības kontaktu attīstība, aktīvāko sabiedrības locekļu sakari ar otru valsti, sakari starp abu jauno valstu elitēm, kā arī priekšstati vienai par otru. Minētie jautājumi atspoguļoti promocijas darba 1. nodaļā.

Metode, kas tiek plaši lietota promocijas darbā, ir periodizācija. Ja vien periodizācija ir pamatota, tā ievērojami palīdz sistematizēt zināšanas. Latvijas ārpolitikā attieksmē pret Somiju ir iespējams izdarīt šādu periodizāciju un tāpēc iespējams skaidri saskatīt noteiktas politiskās pārmaiņas ilgākā laikposmā. Šādu metodi ir izmantojuši arī citi pētnieki, kuri aplūkojuši līdzīgas tēmas. Piemēram, lietuviešu vēsturniece Sandra Grigaravičūte, periodizējot Lietuvas un Zviedrijas attiecības, tās sadalīja trijos posmos: 1915.–1918. gads – no pirmās lietuviešu konferences Stokholmā līdz Lietuvas valsts nodibināšanai, 1918.–1927. gads – no Lietuvas valsts nodibināšanas līdz sūtniecības slēgšanai un 1929.–1940. gads

3.–13., 25.–34.

⁵ *Holsti, K. J.* The Origins of Finnish Foreign Policy...p. 4.

⁶ Uzskatāms šāda veida darbs ir somu vēsturnieka Juhani Päsivirtas grāmata "Finland and Europe. The early years. 1917.–1939."

– no sūtniecības atvēršanas līdz padomju okupācijai.⁷ Savukārt cits lietuviešu autors V. Mažeika Lietuvas un Dānijas attiecības sadalīja sekojoši: 1918.–1926. gads – attiecību izveidošana, 1926.–1933. gads – abpusēja sadarbība, 1933.–1940. gads – abpusēja saimnieciska “palīdzība” privātās iniciatīvas rokās. Šajā gadījumā autors balstīja periodizāciju uz saimnieciskiem apsvērumiem, jo bija grūti konstatēt būtiskas izmaiņas abu valstu politiskajās attiecībās.⁸ Bez periodizācijas metodes, darbā izmantota arī vēsturiski ģenētiskā metode, jo tās sniedz iespējas loģiskai notikumu restaurācijai iepriekš maz pētītas tēmas aprakstīšanai. Papildu minētajām metodēm, īpaši 1. nodaļā, lai tuvāk aplūkotu abu valstu salīdzinošos aspektus, plaši izmantota struktūrsistēmu metode un vēsturiskās salīdzināšanas metode. 4. un 5. nodaļā preses pētījumā izmantoti kontentanalīzes elementi, bet saimniecisko jautājumu aplūkošanā – statistiskā metode. Ievērojot ārpolitisko jautājumu daudzslāņainību, dažādu metožu izmantošana ir devusi papildu iespējas tēmas padziļinātai izpratnei.

Pētot Latvijas un Somijas attiecības, pētniekam ir iespējas samērā noteikti periodizēt dažādos abu valstu attiecību posmus. Sadarbības vēsturē izteikti bija Latvijas un Somijas pastāvēšanas pirmie gadi, kad tika izveidoti abu valstu ārlietu resori, noformulētas ārpolitiskās nostādnes un tika uzsākti meklējumi valsts drošības diplomātiskai aizsardzībai. No 1918. gada līdz 1925. gadam norisinājās vairāki svarīgi notikumu, kas ietekmēja abu valstu attiecības arī vēlāk, līdz pat 1940. gadam. Šie jautājumi aplūkoti darba 2. nodaļā “Sabiedrotā Somija: Entente Cordiale laiks (1918–1925)”. Nodaļas galējie gadskaitļi saistāmi ar Latvijas valsts proklamēšanu 1918.

⁷ *Grigaravičiūtė S.* Review of the policy of Lithuania in Scandinavia in 1918–1940 // Paper presented in: Internationale Nachwuchstagung “Aspekte Baltischer Geschichte Im 20. Jahrhundert.– Nida, 1999.

⁸ *Mažeika V.* Danijos santykiai su Lietuva 1918–1940 m.: prožiūriai, interesai, politika.– Vilnius: Vytauto Didžiojo Universitetas, 1999.–p. 18.–20.

g.) un intensīvās sadarbības, t.s. konferenču perioda beigšanos abu valstu attiecībās.

1925. gads Latvijas ārpolitikā bija zīmīgs ar diviem notikumiem – līdzšinējā ilglaicīgā ārlietu ministra Zigfrīda Meierovica nāvi un Baltijas valstu pastāvīgo konferenču (faktiski – Baltijas valstu – vismaz informatīva rakstura cieša sadarbība) izbeigšanos. Līdz pat 1934. gadam Latvijas ārpolitika pret Somiju bija raksturojama kā nenoteikta, savstarpējo diplomātisko kontaktu skaits saruka. Minētie jautājumi aplūkoti promocijas darba 3. nodaļā “Draudzīgā Somija: ārpolitiskā nenoteiktība (1925–1934)”.

Pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma Latvijā izveidojās autoritārs režīms, kura ārpolitiskās nostādnes un to īstenojuma analīze attiecībā pret Somiju atrodams darba 4. nodaļā. Šī perioda sākumā pirmo reizi bija vērojamas būtiskas pārmaiņas Latvijas politikā attiecībā pret Somiju. Līdzšinējā nogaidošā un joprojām pretimnākošā nostāja tika nomainīta ar daudz atturīgāku attieksmi. To apstiprināja arī divpusējo attiecību izteikti formālais raksturs un Rīgas “Ziemeļvalstu ārpolitikas” smaguma centra pārvietošanās no Helsinkiem uz Stokholmu. Šajā nodaļā aplūkota arī Latvijas ārpolitika no Ziemas kara laika līdz Latvijas okupācijai (1939. g. decembris – 1940. g. jūnijs). Salīdzinoši īsajā laikposmā izteiksmīgu ilustrāciju Rīgas ārpolitikai sniedza gan valdības rīcība, gan arī sabiedrības noskaņojums. Ziemas kara periods uzskatāmi parādīja arī principiālās atšķirības, kādas pastāvēja starp dažiem ārpolitikas veidotājiem autoritāras varas apstākļos, un sabiedrības opozīciju.

Promocijas darba 5. nodaļa ietver Latvijas militārās, saimnieciskās un kultūras attiecības ar Somiju, kā arī pārskatu par tehnisko komunikāciju tīklu attīstību starp divām valstīm. Šie sasniegumi netieši guva izteiksmīgu atspoguļojumu arī Latvijas ārpolitikā. Dažādi tehnisko komunikāciju

rādītāji uzskatāmi apliecināja Rīgas centienu pamatotību saistībā ar uzstādīto mērķi – “tuvināties Somijai”.

Latvijas attiecībās ar Somiju ievērojamu vietu ieņēma nevien ārpolitikā paveiktais, bet arī vēlamais. Nodaļu virsrakstos izmantotie Somijas apzīmējumi sakņojas attiecīgajā periodā Latvijā valdošajos uzskatos par šo valsti. Gan šajos uzskatos, gan arī praktiskajās attiecībās ar Somiju parasti izteikti dominēja domāšana vēlamības izteiksmē, kas ne vienmēr sakrita ar vēsturisko realitāti.

Avotu un literatūras apskats

Promocijas darba izstrādē visnozīmīgākie ir Latvijas un Somijas arhīvu dokumenti. Visplašākos un daudzveidīgākos avotus sniedz Latvijas Valsts vēstures arhīva (LVVA) dokumentu kolekcijas. Arhīva fondos glabājas ievērojams skaits lietu, kuru izpēte bija svarīgs priekšnoteikums promocijas darba tēmas izstrādē. Būtiskākie dokumenti ir Ārlietu ministrijas 2574. un 2575. fondā, kur atrodas plašā sarakste politiskajos un citos jautājumos Latvijas un Somijas attiecību kontekstā. Lielais daudzums diplomātiskas izcelsmes avotu šajos fondos ļauj pietiekami detalizēti restaurēt politisko attiecību gaitu, kā arī gūt ieskatu Latvijas ārpolitikas veidotāju iecerēs. Dokumentu kolekcijas dažādu iemeslu dēļ ir ar hronoloģiskiem iztrūkumiem (20. gadu otrā puse un daļēji 30. gadi). Dažāda laika, bet līdzīga rakstura dokumenti jeb to kopijas atrodamas izkaisīti vairākos aprakstos. Līdzīga aina pastāv arī attiecībā uz dokumentiem, kuri atspoguļo Latvijas un Somijas saimnieciskās, militārās un cita rakstura attiecības. Pārskati par valsts ārējo tirdzniecību un sarakste par to atrodama Tirdzniecības un rūpniecības ministrijas fondos, bet abu valstu politisko policiju sadarbība 20. gadu vidū – apjomīgā dokumentu krājumā Latvijas Politiskās policijas fondā.⁹ Jāatzīst, ka sistemātiska arhīva fondu izpēte sniedz nepieciešamo avotu bāzi darbā pie starpvalstu attiecību izpētes.

LVVA avoti ir dažāda rakstura – gan Latvijas sūtņu ziņojumi no Helsinkiem, gan cita ārlietu resora sarakste. Svarīgu liecību Latvijas centienos formulēt savas attiecības ar Somiju sniedz Ārlietu ministrijas politiskie pārskati, kuri gan saglabājušie ierobežotā skaitā. Būtisks, taču ļoti konspektīvs avots ir ārlietu ministra Vilhelma Muntera dienasgrāmata

⁹ LVVA, 3235. f., 1/22. apr., 495. l., l.–246. lp. Lietā, galvenokārt, atrodama Latvijas un Somijas politisko policiju priekšnieku sarakste par komunistiskās pagrīdes darbību, kā arī nedaudz – par somu karčiešu aktīvistu rosībām Latvijā.

(2263. f.). Gandrīz nemaz nav saglabājušies Saeimas Ārlietu komisijas materiāli. Citu resoru un sabiedrisko organizāciju dokumentu vairākums ir sarakste par jautājumiem, saistītiem ar Somiju. Tomēr, piemēram, Kara ministrijas un Armijas štāba fondos, kuros vajadzētu atrasties kara aģentu ziņojumiem no Tallinas (Somijā akreditētie Latvijas kara aģenti rezidēja Tallinā), galvenokārt atrodami tikai atsevišķi ziņojumi par augstu amatpersonu vizītēm un virsnieku apmācību. Iemesls šo dokumentu trūkumam, acīmredzot meklējams 1940. gada okupācijas apstākļos, kad, baidoties nodot ienaidnieka rokās svarīgu informāciju, dokumentus iznīcināja.

Plašajam LVVA dokumentu klāstam ir dažāda ticamības pakāpe. Piemēram, par Latviju līdz 1934. gada apvērsumam ir pieejamas liecības no dažādiem dokumentiem un vajadzības gadījumā tos var konfrontēt, bet pēc apvērsuma sastādītie dokumenti nereti tikai ļauj nojaust ārpolitikas veidošanas mehānismus – daudzi lēmumi tika pieņemti bez formālas dokumentācijas. Uzskatāms piemēram tam ir saturiski ļoti skopie Ministru kabineta protokoli. Trūkumus dokumentos rada arī 20.–30. gadu nepilnīgā, brīžiem pat paviršā attieksme pret lietvedību, kura gan 30. gadu otrajā pusē ievērojami uzlabojās. Tātad, var secināt, ka LVVA dokumenti fragmentāri atsedz politiķu diskusijas un uzskatus par attiecību veidošanu ar Somiju, hronoloģiskie iztrūkumi ierobežo arī atsevišķu apakštēmu (piemēram, militārās attiecības) izpēti. Tomēr kopumā jāatzīst, ka arhīva dokumenti sniedz pietiekamu avotu bāzi promocijas darba izpētē un nodrošina ar plašu avotu materiālu arī turpmāko atsevišķu Latvijas Somijas politikas aspektu sīkāku izpēti.

Aplūkojot Somiju Latvijas ārpolitikā, noteiktu ieguldījumu pētījumā var gūt arī izmantojot Somijas arhīvu materiālus, pirmām kārtām, Somijas sūtņu Rīgā ziņojumu kolekcija, ar kuras mikrofilmēto versiju autors iepazinies Turku Universitātē. Somijas sūtņu ziņojumi reljefi ataino

Somijas ārpolitiskās prioritātes Latvijā, kā arī atsevišķu sūtņu attieksmi pret Latviju. Zināmu ieskatu sadarbībā ar Latviju sniedz arī Somijas Kara arhīva Ziemas kara kolekcija, kurā atrodamas gan ārzemnieku leģionāru – brīvprātīgo latviešu anketes, gan arī daži sūtņa Eduarda Jalmara Palina (*Palin*) ziņojumi no Rīgas. Turpmākajā darbā, sīkāk izpētot Somijas lomu divpusējās attiecībās, būtu nepieciešams pievērst uzmanību Somijas Ārlietu ministrijas arhīvam, kurā glabājas dažāda sarakste par Latviju. Svarīgi dokumenti atrodami arī Somijas Nacionālajā arhīvā, kura krātuvēs ir dažādu Somijas valstsvīru, kā arī ministriju un sabiedrisko organizāciju dokumentu kolekcijas.

Līdzās galvenajām Ārlietu ministrijas dokumentu kolekcijām nozīme ir arī dažādu citu valsts institūciju un sabiedrisko organizāciju arhīvu fondu materiāliem LVVA. Diemžēl trūcīgi ir Ministru kabineta protokoli, kuri gan saglabājušies pilnīgi (1313. f.), taču, būdami konspektīvi, satur ļoti ierobežotu informāciju. Aplūkojamajai tēmai svarīgu informāciju nesniedz arī saglabājušies Ārlietu ministrijas Padomes protokoli, kuros atrodamas ziņas par diskusijām ministrijas darba reorganizācijas un efektivitātes paaugstināšanas jautājumos. Arī Sacimas Ārlietu komisijas materiālu kolekcija satur tikai dažas lietas ar administratīvo saraksti. Tomēr gan dažādu sabiedrisko, gan politisko organizāciju, gan arī ministriju fondos atrodami materiāli, kuras ievērojami papildina ārlietu resora kolekciju dokumentus.

Lai gan Latvijā vairākkārt ir izdoti arhīva dokumentu krājumi, kuros aplūkotas ārpolitiskas problēmas, nevienam no tiem nav bijis mērķa atainot Latvijas un Somijas 1918.-1940. gada attiecību vēstures gaitu. Plašu statistisko materiālu sniedz “Latvijas statistiskās gada grāmatas”, kurās ir ar izsmeļoša informācija par Latvijas ārējo tirdzniecību.¹⁰ Atsevišķi

¹⁰Sk. piem.: Latvijas statistiskā gada grāmata. 1929.–Rīga: Valsts statistiskā pārvalde, 1930.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1934.–Rīga: Valsts statistiskā pārvalde, 1935.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1938.–Rīga: Valsts statistiskā pārvalde, 1939.

saimnieciska rakstura dokumenti, kas abu valstu attiecības skar netieši un noder kā līdzeklis vēsturiskā konteksta izpratnei ir publicēti 1984. gadā izdotajā dokumentu krājumā “Buržuāziskā Latvija imperiālistisko lielvalstu ekonomiskajā atkarībā (1919-1940)”.¹¹ No ārvalstu izdevumiem svarīga nozīme Latvijas un Somijas attiecību kontekstā ir 1997. gadā Tallinā H. Arumē redakcijā izdotajam dokumentu krājumam “Igaunijas – Somijas attiecības 1920.–1925.”¹² Šajā izdevumā, izmantojot Igaunijas, Somijas un Latvijas arhīvos atrodamos dokumentus, sīki izsekots Igaunijas un Somijas attiecību gaitai. Ievērojot to, ka Igaunija no 1922. gada bija Latvijas sabiedrotā valsts, Tallinas sakari ar trešajām valstīm Rīgas skatījumā ieguva ievērojami lielāku nozīmi.

Plašs pētījumu lauks ir 1918.–1940. gada preses izdevumi. Tie sniedz bagātu faktoloģisko materiālu par Latvijas un Somijas attiecību dažādiem jautājumiem. Darbā ar presi ir īpaši nepieciešams izvērtēt tās sniegto faktu patiesumu, kā arī jāpievērš liela uzmanība konkrētā preses izdevuma publikāciju mērķim, konstatējot laikraksta vai žurnāla izdevējus, to politisko piederību un mērķauditoriju. Daudz – lielākoties pozitīvi – par abu valstu attiecībām Latvijas presē rakstīja 20. gadu sākumā, taču vēlāk publikāciju skaits ievērojami samazinājās.¹³ Būtiski svarīga informācija tika gūta no laikraksta “Jaunākās Ziņas”, “Brīvā Zeme” un “Sociāldemokrāts” publikācijām. Lai gan saskaņā ar 20.–30. gados izplatīto uzskatu, Latvijā trūka ārpolitisko apskatu rakstītāju un diskusiju par ārpolitiskiem jautājumiem laikrakstu slejās, lielākajos preses izdevumos atrodamas gan atsevišķu žurnālistu, gan politiķu un diplomātu publikācijas, kuras ievērojami papildina arhīva materiālus. Latvijas Valsts vēstures arhīva

¹¹ Buržuāziskā Latvija imperiālistisko lielvalstu ekonomiskajā atkarībā. 1919-1940. Dokumenti un materiāli / Atb. red. Varslavāns A.–Rīga, 1984.

¹² Eesti ja Soome suhted 1920–1925. Dokumentide kogumik / Kokestanud Heino Arumäe.–Tallinn, 1997.

¹³ Balstoties uz kontentanalīzes metodi autors ir veicis pētījumu par Somijas tēlu latviešu periodikā 20. gados. Sk. Ščerbinskis V. Image of Finland and Finns in Latvian Periodicals, 1919–1929 // Faravid.–1998-99.–s. 343.–359.

vairākos fondos atrodamas arī atsevišķu Somijas preses izdevumu rakstu kolekcijas par attiecībām ar Latviju (somu valodā, kā arī vairākos gadījumos tulkotas latviski). Jāatzīmē arī Baltijas Institūta Gdiņā (Polijā) 30. gadu otrajā pusē izdots Baltijas reģiona valstu vēsturei, politikai, saimniecībai un kultūrai veltītais žurnāls “*Baltic States*” (no 1937. g. – “*Baltic and Scandinavian States*”), kurā publicētie analītiskie raksti par savstarpējo tirdzniecību un kultūras sakariem sniedz ieguldījumu Baltijas reģiona valstu savstarpējo attiecību izpētē no 30. gadu viedokļa.¹⁴ Šis izdevums orientējās uz Baltijas un Skandināvijas savstarpējo kontaktu padziļināšanu, propagandējot kopīgo reģiona politiskajās un saimnieciskajās interesēs.

Memuārliteratūra par aplūkojamo tēmu nav pārāk bagāta, to veido galvenokārt abu valstu valstsvīru atmiņas, kurās noteikta vieta atvēlēta arī Latvijas un Somijas attiecībām. Plašu pārskatu par savu darbību sūtņa amatā Helsinkos savās atmiņās sniedz K. Zariņš,¹⁵ atainojot iecelšanu sūtņa amatā Helsinkos un turpmākās darbības piecus gadus Somijā. No citiem latviešu autoru darbiem jāatzīmē ārlietu ministra un sūtņa Fēliksa Cielēna atmiņas, kurās viņš pievērš uzmanību arī Latvijas nostājas veidošanai Somijas jautājumā, kā arī šis valsts stāvokļa analīzei.¹⁶ Plašs atmiņu sakopojums, kurā salīdzinoši daudz vietas atvēlēts Latvijas un Somijas attiecībām 20. gadu sākumā, ir pirmā ārlietu ministra Zigfrīda Meierovica piemiņai veltīto rakstu krājums.¹⁷ Saeimas Ārlietu komisijas priekšsēdētāja Ādolfa Klīves rakstā “Z. Meierovics un Baltijas valstu savienība”¹⁸ samērā plaši atspoguļoti Latvijas un Somijas attiecību

¹⁴ *Gazet A. Foreign trade of the Baltic countries (1929–1933) // Baltic Countries.–1935.–Nr. 1.–p. 87.–90.*

Gazet A. Local trade of the Baltic countries // Baltic Countries.–1935.– Nr. 2.–p. 206.–209.

¹⁵ *Zariņš K. 35 gadi Latvijas valsts darbā // Latviešu Almanahs 1954. g.–Londona, 1953.*

¹⁶ *Cielēns F. Laikmetu maiņā. Atmiņas un atziņas. – 4., 5. sēj. – Stokholma: Memento, 1999.*

¹⁷ *Z. A. Meierovics. Latvijas pirmā ārlietu ministra darbība atcerei veltīts rakstu krājums // Sakopojis Virza E.–Rīga, 1935.*

¹⁸ *Klīve Ā. Z. Meierovics un Baltijas valstu savienība // Z. A. Meierovics. Latvijas pirmā ārlietu ministra darbība atcerei veltīts rakstu krājums / Sakopojis Virza E. – Rīga, 1935. – 39.–65. lpp.*

pirmsākumi. Autors, nebūdams ārlietu speciālists, apkopojis vērā ņemamu materiālu par Latvijas un Z. Meierovica centieniem attiecību izveidē ar Somiju. Krājumā ir arī divu somu valstsvīru atmiņas par ārlietu ministru: Juhas Heiki Vennolas (*Vennola*) "Manas atmiņas par Meierovicu"¹⁹ un Rūdolfā Holsti (*Holsti*) "Drauga veltījums Z. A. Meierovica piemiņai"²⁰. Minētie autori konstatē, ka attiecības starp abām valstīm augstāko pakāpi sasniedza 20. gadu pirmajā pusē, taču arī turpmāk saglabājās labas attiecības. J. H. Vennola un R. Holsti uzsvēra Z. Meierovica personisko ieguldījumu 20. gadu sākuma Baltijas politikas veidošanā. Nedaudz un izteikti kritiski par Somijas attiecībām ar Baltijas valstīm savās atmiņās pievērsies maršals K. G. Mannerheims (*Mannerheim*).²¹ Salīdzinoši vairāk Somijas Baltijas politiku pēc Otrā pasaules kara izdotajos memuāros aplūko bijušie ārlietu ministri Karls Enkels (*Enckell*) un Veine Tanners (*Tanner*).²² Par Latviju – galvenokārt lībiešu etnogrāfisko pētījumu ekspedīciju kontekstā – atmiņās daudz raksta etnogrāfs un valodnieks Lauri Ketunens (*Kettunen*).²³ Tomēr kopumā somu autoru memuārliteratūrā Latvijai parasti tiek pievērstas salīdzinoši maz uzmanības, salīdzinot ar latviešu autoru darbiem un Somijas tēmu tajos.

Pēc Otrā pasaules kara PSRS okupētajā Latvijā bija maz iespēju objektīvai Latvijas vēstures izpētei. Vēstures zinātne bija pakārtota režīma ideoloģiskajām nostādnēm. Latvijas un Somijas attiecību vēstures, tāpat kā Latvijas 20.–30. gadu vēstures vispārēja izpēte bija īpaši ierobežota. Līdz ar to ārpolitisko attiecību jautājumiem šajā laikā varēja pievērsties tikai

¹⁹ *Vennola J. H.* Manas atmiņas par Meierovicu // *Z. A. Meierovics*. Latvijas pirmā ārlietu ministra darbība atcerei veltīts rakstu krājums / Sakopojis Virza E. – Rīga, 1935. – 159. – 161. lpp.

²⁰ *Holsti R.* Drauga veltījums Z. A. Meierovica piemiņai // *Z. A. Meierovics*. Latvijas pirmā ārlietu ministra darbība atcerei veltīts rakstu krājums / Sakopojis Virza E. – Rīga, 1935. – 162.–166. lpp.

²¹ *Mannerheim K. G.* The Memoirs of marshal Mannerheim. – New York: E. P. Dutton & Company, Inc., 1954.

²² *Enckell C.* Poliittiset muistelmani. – I, II. – Porvoo, Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 1956., *Tanner V.* Itsenäisen Suomen arkea. Valikoima puheita. – Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 1956.

²³ *Kettunen, L.* Matkapakinoita ja muita muistelmia. 1925–1960. – Helsinki: Kirjavälitys Oy, 1960.

atsevišķi vēsturnieki ar atbilstošu ideoloģisko sagatavotību. Dažus izteikti tendenciozus darbus, kuros skartas arī Latvijas attiecības ar Somiju, publicēja padomju vēsturnieks Vilnis Sīpols.²⁴ Latvijas un Somijas attiecības šajos darbos vērtētas no padomju imperiālisma viedokļa. Izmantojot tendenciozi izmeklētu faktoloģisko materiālu, autors centies pierādīt Baltijas valstu, līdz ar to arī Latvijas un Somijas iedomātās agresīvās ārpolitikas esamību pret Padomju Savienību. Padomju historiogrāfijā, kā tas bija parasts attiecībā uz visu neatkarīgās Latvijas vēstures laikposmu, tika noklusēts vai sagrozīts viss pozitīvais, savukārt nesamērīgi uzsvērts tikai negatīvais abu valstu attiecībās. Par Baltijas valstu savstarpējām attiecībām no 1919. gada līdz 1925. gadam Kārlis Počs ir sarakstījis darbu “Sanitārā kordona” valgos”.²⁵ Lai gan darbs sarakstīts padomju režīma gados, autoram izdevies ievest zinātniskajā aprītē lielu daudzumu jaunu avotu par Latvijas ārpolitiku Baltijas valstu savienības jautājumos 20. gadu sākumā.

No latviešu trimdas autoriem vislielāko ieguldījumu Latvijas ārpolitikas, līdz ar to arī attiecību ar Somiju izpētē ir devis Edgars Andersons. Apjomīgajā izdevumā “Latvijas vēsture 1920–1940. Ārpolitika” viņš zinātniskajā aprītē ievadīja vairākus arhīva dokumentus no dažādiem pasaules arhīviem, arī no Somijas Ārlietu ministrijas arhīva.²⁶ Kopumā minētais darbs sniedz bagātīgu faktoloģisko materiālu. E. Andersona divu sējumu izdevums joprojām ir vienīgais darbs, kurā aplūkota Latvijas ārpolitika visā neatkarīgās valsts pastāvēšanas laikā. E. Andersons lielu vērību savā darbā pievērsis arī Somijas nostājai pret Latviju, mazāk uzmanības veltot Rīgas ārpolitikai šajā jautājumā.²⁷ Nodaļās, kurās autors pievērsies Latvijas attiecībām ar Somiju, plaši tiek aplūkota Somijas

²⁴ Sīpols V. Dzimtenes nodevība.—Rīga, 1963.

²⁵ Počs K. “Sanitārā kordona” valgos.—Rīga, 1971.

²⁶ Andersons E. Latvijas vēsture 1920–1940. Ārpolitika.—I. daļa.—[Stokholma]: Daugava, 1982; Andersons E. Latvijas vēsture 1920–1940. Ārpolitika.—II. daļa.—[Stokholma]: Daugava, 1984.

²⁷ Sk. piem.: Andersons E. Latvijas vēsture 1920–1940. Ārpolitika.—II. Daļa....307.–344. lpp.

iekšpolitiskā attīstība, taču Latvijas un Somijas attiecības ir aplūkotas tikai faktoloģisku konstatējumu līmenī. Trimdas autoru, to skaitā arī E. Andersona, darbu lielākais trūkums ir tas, ka viņiem nebija pieejami okupētās Latvijas arhīvi. Savukārt būtisku avotu trūkums nereti bija nepilnību un neprecizitāšu pamatā, tas atturēja autorus pievērsties tēmām, par kurām arhīvu avoti nebija pieejami.

Ievērojamu devumu Baltijas jūras reģiona starptautisko attiecību izpētē snieguši vairāki Somijas vēsturnieki. Pirmām kārtām jāmin Turku Universitātes profesors Kalervo Hovi (*Hovi*). Viņš savā laikā ieviesa principiāli jaunus novērtējumus un hrestomātiskus secinājumus – par Baltijas valstu savienības attīstību, Polijas un Somijas attiecībām, par Francijas īpašo lomu Varšavas aktivitātēs reģionā.²⁸ Vairāki somu un citu valstu autoru ir publicējuši monogrāfijas un zinātniskus rakstus par lielvalstu politiku Baltijas reģionā. Ievērojams ir Olavi Hovi (*Hovi*) pētījums par britu politiku Baltijā 1918.–1921. gadā²⁹. Viņš detalizēti aplūko ārpolitiskās norises reģionā no Londonas *Foreign Office* skatpunkta, sīkāk analizējot britu attieksmi pret jaunajām valstīm, Baltijas valstu savienību. Ārlietu ministra R. Holsti ārpolitika analizēta arī vēsturnieku nepelnīti maz izmantotajā somu izcelsmes ASV vēsturnieka Kalevi Holsti (*Holsti*; ārlietu ministra R. Holsti dēla) darbā par somu ārpolitikas pirmsākumiem.³⁰ Ilgu laiku viens no nedaudzajiem Rietumu vēsturnieku sarakstītajiem darbiem par Baltijas valstu starptautisko politiku 30. gadu beigās bija somu vēsturnieka Sepo Milliniemi (*Mylyiniemi*) darbs “Baltijas krīze, 1938–1941”. Šajā darbā autors uz Somijas, Vācijas un Zviedrijas arhīvu bāzes plaši aplūko Baltijas valstu

²⁸ *Hovi K.* Alliance de revers. Stabilization of France's Alliance Policies in the East Central Europe 1919–1921.–Turku: Turun Yliopisto, 1975; *Hovi, K.* Polish–Finnish cooperation in border state policy, 1919–1922 // *Journal of Baltic Studies*.–1983.–Vol. XIV.–Nr. 2.– pp. 121.–127.

²⁹ *Hovi O.* The Baltic area in British policy. 1918–1921.–Helsinki, 1980.

³⁰ *Holsti K.* The origins of Finnish Foreign Policy, 1918–1922: Rudolf Holsti's Role in the Formulation of Policy. A Dissertation submitted to the Department of Political Science and the Committee on Graduate study of Stanford University. Aug., 1961.

savstarpējās attiecības Otrā pasaules kara priekšvakarā.³¹ Klasisks apkopojošs rakstura darbs par Somijas ārpolitiku ir Juhani Päsivirta “Somija un Eiropa. Neatkarības pirmie gadi. 1917–1939”, kurā Somijas un Latvijas attiecībām tiek pievērsta uzmanība gandrīz vienīgi 20. gadu pirmajā pusē, uzsverot to, ka Somijā šajā laikā tika attīstīti sakari arī ar Baltijas valstīm.³² Kopumā somu autoru pievēršanās attiecību jautājumiem ar Baltijas valstīm, starp tām arī Latviju, bija epizodiska, galvenokārt saistībā ar 20. gadu sākuma Somijas robežvalstu politiku.

Pēc neatkarības atjaunošanas salīdzinoši liels skaits Latvijas vēsturnieku ir pievērsušies Latvijas ārpolitikas jautājumu izpētei. Atsevišķi autori ir aplūkojuši Latvijas divpusējās attiecības ar dažādām valstīm, kā arī Latvijas nostāju konkrētā, ierobežotā laikposmā un jautājumos. Šeit vispirms jāmin Aivara Strangas, Ineša Feldmaņa, Antonija Zundas un Ērika Jēkabsona darbi.³³ Šie autori pievērsušies Latvijas un dažādu Eiropas valstu bilaterālo attiecību izpētei. Vienīgais izņēmums ir I. Feldmaņa, A. Strangas un M. Virša darbs “Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis (30. gadu otrā puse)”, kurā autori detalizēti analizē starptautiskos apstākļus, Latvijas nostāju un rīcību Otrā pasaules kara priekšvakarā. Viens no autoriem – I. Feldmanis – sīkāk aplūko arī Latvijas 30. gadu otrās puses ārpolitiskās nostādnes Somijas jautājumā, atzīmējot, ka tieši 30. gadu vidus bija laikposms, kad Latvija mainīja savu ārpolitiku Somijas jautājumā. Dažas publikācijas, kuras tieši atbilst promocijas darba tēmai, ir sarakstījis darba autora.³⁴ Tajos pievērsta

³¹ *Mylliniemi S.* Baltian kriisi, 1938–1941. – Helsinki: Otava, 1977.

³² *Paasivirta J.* Finland and Europe. The early years of independence 1917–1939. – Helsinki: SIIIS, 1988.

³³ *Feldmanis I., Stranga A., Virsis M.* Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis (30. gadu otrā puse). – Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 1993., *Stranga, Aivars.* Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā. – Rīga: Fonds Latvijas Vēsture, 2000., Jēkabsons Ē. Latvijas un Polijas attiecības, 1919–1920. – manuskripts., *Zunda, A.* Latvijas un Lielbritānijas attiecības, 1930–1940. Realitāte un ilūzijas. – Rīga: “Latvijas Vēsture” fonds, 1998.

³⁴ *Ščerbinskis V.* Building Regional Relations: a Case of Latvian-Finnish Relations // Internationalisation in the History of Northern Europe. Report of the Nordsaga'99 Conference. University of Tromsø, 17-21 Nov. 1999. Ed. by Holt R., Lange H., Spring U. – Tromsø, 2000. – P.

uzmanība Latvijas un Somijas attiecībām 20. gadu sākumā, Latvijas nostājai pret Somiju Ziemas kara laikā, militārām attiecībām un Latvijas nostājai pret Somiju Austrumkarēlijas sacelšanās (1921. un 1922. g.) laikā.

Ne Somijā, ne citās ārvalstīs pēc 1990. gada vēsturnieki līdz šim nav publicējuši pētījumus, par promocijas darbā aplūkojamo tēmu. Tomēr, 20. gadsimta 90. gados Somijā bija redzams intereses pieaugums par Somijas un Baltijas valstu, tostarp arī ar Latvijas, attiecību vēsturi. Tas izskaidrojams gan ar to, ka Baltijas valstis atguva neatkarību un to arhīvi kļuva pieejami ārvalstu vēsturniekiem, gan arī ar vispārējo intereses pieaugumu par jaunajām neatkarīgajām valstīm. Pēdējos gados tieši somu un igauņu vēsturnieki veikuši lielu darbu, sagatavojot vairākus darbus Somijas un Igaunijas attiecību vēsturē, kas sniedz papildinājumu Somijas t.s. Baltijas politikas izpētē.³⁵ Heiki Roiko-Jokelas (*Roiko-Jokela*) darbā "Ideālisms un reālpolitika"³⁶ aplūkota Somijas ārlietu ministra R. Holsti darbība no 1918. līdz 1922. gadam, kas Baltijas valstu un Somijas attiecībās bija pats būtiskākais laikposms. Autors, pētot R. Holsti ieguldījumu starptautiskajās norisēs, lielā mērā pievēršas arī starptautisko norišu analīzei. Hronoloģiski un ģeogrāfiski plašu teritoriju aptverošu darbu publicējis Marko Lehti (*Lehti*), kurš Baltijas valstu savienības ieceres un ar tām saistītās ārpolitiskās aktivitātes novērtē kā ievērojamu ieguldījumu tālaika Eiropas ārpolitikas reģionālās sadarbības jomā un uzskata, ka

143.-147., *Ščerbinskis V.* Image of Finland in Latvian Periodicals, 1919–1929 // *Faravid.*–1998–1999–S. 343.–359., *Ščerbinskis V.* Intentions and reality: Latvian-Finnish military co-operation in the 1920s and 30s // *Baltic Defence Review.*–1999.–Nr. 2.–p. 119.–128., *Ščerbinskis V.* Latvijas un Somijas attiecības. 1918–1921 // *Latvijas Arhīvi.*–1996.– Nr. 1/2.–42.–47. lpp., *Ščerbinskis V.* Latvijas un Somijas militārās attiecības. 1918.–1940 // *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata.*–2000.–86.–100. lpp., *Ščerbinskis V.* Latvijas un Somijas politiskās attiecības: 1918–1925 // *Latvijas Arhīvi.*–1999.–Nr. 3.–122.–140. lpp., *Ščerbinskis V.* Lībiešu jautājums Latvijas attiecībās ar Igauniju un Somiju. 1920–1940 // *Latvijas Arhīvi.*–1998.–Nr. 1., *Ščerbinskis V.* Ziemas karš un Latvija: 1939–1940 // *Latvijas Arhīvi.*–1999.–Nr. 1.–111.–133. lpp., *Ščerbinskis V.* Ziemeļvalstu brīvprātīgie Latvijas brīvības cīņās // *Latvijas Vēsture.*–1997.–Nr. 1.–78.–84. lpp., *Ščerbinskis V.* latvijas un Austrumkarēlijas sacelšanās (1921–1922) // *Latvijas Arhīvi.*–2002.–Nr. 4.

³⁵ Sk., piem. Relations between the Nordic countries and the Baltic nations in the XX century / Ed. K. Hovi. – Turku: University of Turku, 1998.

³⁶ *Roiko-Jokela H.* Ihanteita ja reaalipolitiikkaa.–Jyväskylä, 1995.

Baltijas valstu neizveidojusies savienība, tomēr, jāvērtē kā viens no ciešākiem valstu apvienības paraugiem 20.–30. gados. M. Lehti ir vienīgais no somu autoriem, kurš plašāk pievērsies arī Latvijas ārpolitikas izvērtēšanai.³⁷ Jāatzīmē, ka arī, piemēram, Somijas un Zviedrijas attiecības ir guvušas atspoguļojumi tikai vienā monogrāfijā, kurā lielākā uzmanība pievērsta Ālandu salu konfliktam un notikumiem pēc 1939. gada.³⁸

Vispārinoši Baltijas reģiona problēmām ir pievērsies britu vēsturnicks Deivids Kērbijs (*Kirby*)³⁹, kurš aplūko reģiona attīstību plašākā mērogā un laikposmā. Īpašu uzmanību, raugoties no Latvijas un Somijas attiecību viedokļa, D. Kērbijs u.c. autori parasti pievērš Baltijas valstu sadarbībai no 1919. gada līdz 1925. gadam, jo tieši šajā laikā politiskās attiecības starp divām valstīm sasniedza kulmināciju. Ārvalstu autoru darbos lielākoties ir plaši izmantoti Somijas un Rietumvalstu, retāk Igaunijas arhīvi, taču gandrīz nekad – dokumenti no Latvijas arhīviem⁴⁰. Atzīmējot Latvijas attiecības ar Somiju, Rietumu autori vieprātīgi atzīst Somijasniecīgo ieinteresētību sadarbības veidošanā Baltijas valstu reģionā, uzsverot vienīgi R. Holsti aktivitātes un centienus (līdz 1922. gada varšavas akordam) panākt Baltijas valstu savienības izveidi ar Somiju tajā. Vēlākajos gados par vienīgo izņēmumu tiek uzskatīta Igaunija, ar kuru Somiju saistīja īpašas, etniskās radniecības saites. Latvija, somu autoru vispārīgos darbos par turpmākajiem gadiem, uzmanību izpelnās tikai nodaļās par padomju uzspiesto t. s. karabāzu līgumu 1939. gadā.

Kopumā literatūrā – ja neskaita atsevišķas promocijas darba autora publikācijas, Somijas loma Latvijas ārpolitikā ir aplūkota tajā

³⁷ *Lehti M.* A Baltic League as a Construct of the New Europe. Envisioning a Baltic Region and Small State Sovereignty in the Aftermath of the First World War. – Frankfurt am Main–Berlin–New York–Paris–Wien: Peter Lang, 1999.

³⁸ *Wahlbäck K.* Veljeys veitsenterällä. Suomen–kusymys Ruotsin politiikassa 1937–1940. – Porvoo–Helsinki: Werner Söderström osakeyhtiö, 1968.

³⁹ *Kirby D.* The Baltic world 1772–1993. Europe's Northern periphery in an age of change.– London, 1995.

⁴⁰ Viens no retajiem izņēmumiem ir M. Lehti darbs “Baltijas valstu savienība kā jaunās Eiropas konstrukcija”.

neiedziļinoties un epizodiski. Pat tajos darbos, kuros autori pievērsuši uzmanību vispārējai Latvijas ārpolitikai, Somijas faktors Rīgas ārpolitikā visumā ir palicis ārpus uzmanības loka. Pēdējā laikā, kad ārvalstu vēsturniekiem ir kļuvuši pieejami Latvijas arhīvi un par Somijas attiecībām ar Igauniju jau ir publicēti daudzi izsmeļoši darbi, atsevišķi somu vēsturnieki arvien vairāk pievēršas arī Latvijas un Somijas attiecību elementu izpētei.

1. Latvijas ārpolitikas ģeogrāfiskie, vēsturiskie un psiholoģiskie aspekti

Pirms sākt aplūkot Latvijas ārpolitiku attiecībā pret Somiju, ir svarīgi noskaidrot atsevišķus apstākļus, kas gan radīja fonu ārpolitiskajiem notikumiem, gan arī tiešā veidā to iespaidoja. taču tajā pašā laikā parasti paliek ārpus tradicionālo ārpolitisko pētījumu ietvariem. Pirmkārt, šajā nodaļā tiks sniegts ieskats abu valstu ģeogrāfiskajos apstākļos. Otrkārt, nepieciešams atgādināt vēsturiskās paralēles, kas lasītājam padara iespējamu izprast abu valstu vēlāko attiecību īpatnības. Treškārt, šī nodaļa ietver latviešu puses uzskatu, vērtējumu izcelšanos un attīstību par somiem un Somiju.

1. 1. Ģeogrāfiskie apstākļi

Jēdzieni “ziemeļi” un “Somija” pasaules literatūrā ir cieši saistīti. Vēl vairāk – Somijas atrašanās ziemeļos nav relatīva attiecībā pret kādu citu zemi, somu zeme tiešām atrodas pašos zemeslodes ziemeļos, Baltijas jūras ziemeļu daļā. No Latvijas Somiju šķir jūra un Somu jūras līcis. Iespējams arī zemesceļš – šķērsojot Igauniju un Padomju Krieviju (PSRS). Tradicionāli ģeogrāfiskā nozīmē Somiju Latvijai par kaimiņvalsti nevar uzskatīt, taču pārnestā nozīmē, ņemot vērā salīdzinoši nelielo attālumu un reģiona vēsturiskās īpatnības, somi 20.–30. gados pamatoti tika uztverti zināmā mērā par kaimiņiem.

Ģeogrāfiskie apstākļi noteica arī to, kādi tehniskie satiksmes līdzekļi savienoja Latviju ar Somiju, kāda varēja būt satiksmes intensitāte. 20.–30. gados populārais un salīdzinoši lētais satiksmes veids – dzelzceļš varēja tikt izmantots tikai daļēji, dodoties caur Igauniju uz Tallinu un tālāk pāri Somu jūras līcim ar kuģiem uz Helsinkiem. Pirms tam, cariskās Krievijas laikā,

dzelzceļš caur Pēterburgu aizveda arī tālāk. Tā kā abas valstis savienoja jūra, bija iespējams attīstīt kuģu satiksmi. Tieši tā izvērtās par nozīmīgāko ceļu uz Somiju. 20. gados no Tallinas somu kuģi gāja trīs reizes nedēļā uz Helsinkiem. Tikai 20. gadu otrajā pusē, līdzās arī pastam, telegrāfam, strauji sāka parādīties citi tehniskie sazināšanās līdzekļi, kuri nodrošināja daudz mobilākus un efektīvākus sakarus neraugoties uz ģeogrāfiskiem šķēršļiem – gaisa satiksme, telefons.

Jāatzīmē, ka tieši ģeogrāfiskie apstākļi dažādos Latvijas attiecību posmos dažkārt varēja būt papildu apstākļi sadarbības veicināšanai vai arī tieši otrādi – bijis tās kavēklis. Pēc 1918. gada, neatkarību ieguvušās jaunās Austrumeiropas valstis Baltijas jūras krastos ieguva apzīmējumu “Robežvalstis”, to ārpolitiku 20. gadu sākumā apzīmēja par “Robežvalstu politiku” (vācu val. – Randstaaten Politik, somu val. – Reunavaltiotpoliitikka, angļu val. – Border-state policy). “Robežvalstu” kopība sakņojās nevien līdzīgā izcelšanās vēsturē, bet arī ģeogrāfiskajā atrašanās vietā. Tās bija Padomju Krievijas Ziemeļrietumu robežas valstis, kuras šajā laikā saistīja arī ar zināma simboliska demokrātiskās Rietumeiropas priekšposteņa lomu. Tomēr, par “Robežvalstīm” šīs valstis uzskatīja, galvenokārt, pie šīm valstīm nepiederošie. Vēl viens ģeogrāfisks aspekts saistījās ar termina “Baltijas valstis” lietošanu. Vairums Latvijas ārpolitikas veidotāju (piemēram, Z. Meierovics, F. Cielēns) Baltijas valstu vidū iekļāva arī Somiju un Poliju. Līdzīgi uzskatīja arī somu diplomāts un Somijas Baltijas virziena ārpolitikā galvenais iemiesotājs R. Holsti.

Nereti Somijas ģeogrāfiskie apstākļi latviešu retorikā ir radījuši pamatu spriedumiem par valsts politisko drošību. Padomju Krievijas Murmanskas dzelzceļa (kā svarīgākās Iekšējās saiknes ar šo ziemeļu pilsētu) drošība bija būtisks iemesls konfliktam ar Somiju 1918. gadā. Arī 1939.–1940. gada Ziemas kara laikā PSRS uzstādīja somiem prasības, kuras noteica ģeopolitiskie apstākļi: tā paša Murmanskas dzelzceļa un

Ļeņingradas drošība. Militārais nocietinājums – Mannerheima līnija – kopā ar dabas radītajiem šķēršļiem radīja nopietnus pārbaudījumus padomju uzbrukuma laikā. Cits apstāklis bija somu robežas nelielais attālums no PSRS otras lielākās pilsētas un svarīgākās ostas – Ļeņingradas. Tomēr Somijas teritorijas atdalīšana no Krievijas impērijas ne tuvu tik lielā mērā neiespaidoja Krievijas saimnieciskās intereses kā Baltijas ostu – Rīgas, Liepājas, Tallinas – zaudēšana. Un visbeidzot, jau Ziemas kara laikā, grūti šķērsojamā Somijas robeža tika uzskatīta par valsts militārās aizsardzības priekšrocību, tādā veidā sekmējot spriedumus par Latvijas salīdzinoši bezcerīgo neiespējamību militāri pretoties padomju agresoram 1940. gadā.

1. 2. Latviešu un somu tautas: vēsturiskās paralēles

Īpatnējas ir bijušas arī vēsturiskās paralēles abu tautu attīstībā līdz neatkarības iegūšanai. Pēc 1809. gada Somija, kā lielhercogiste, nonāca Krievijas impērijas sastāvā. Somijas īpašo stāvokli noteica autonomijas statuss. Sanktpēterburgas pārvaldē atradās vienīgi lielhercogistes ārpolitika un militārie jautājumi, pārējie iekšējās pārvaldes jautājumi atradās vietējā kompetencē. Lai gan gadsimta sākumā Krievija pakāpeniski centās ierobežot Somijas autonomiju, tomēr gadu desmitiem valdījušās suverenitātes izpausmes dažādās dzīves jomās radīja priekšnoteikumus sekmīgai un ātrai bijušās autonomijas pārveidei par neatkarīgu valsti. 1917. gada 6. decembrī, pastāvot gan zināmas sabiedrības daļas noteiktiem centieniem atdalīties no Krievijas, gan arī izmantojot acumirkļa politiskos apstākļus, Somijas Eduskunta (parlaments) proklamēja neatkarību, kuru 31. decembrī atzina Padomju Krievija. Pateicoties iepriekšējos gados panāktajai Somijas atpazīstamībai ārzemēs un zināmā mērā iegūtajam labvēlībai no lielvalstu puses, *de iure* atzišana no vairākām valstīm, tajā

skaitā no Vācijas, Francijas, Zviedrijas, sekoja nekavējoši. 1918. gadā pilsoņu karš ievērojami apdraudēja Somijas valstiskuma attīstību, tomēr pēc somu lielnieku sakaušanas varēja tikt uzsākta pilnvērtīga valsts izveidošana. Kā pirmais jautājums, kas vēl nebija atrisināts kopš neatkarības proklamēšanas, pastāvēja valsts pārvaldes forma. Sākotnējā iecere par monarhijas izveidi tika atmesta, jo plānotā Hesenes prinča Kārļa Leopolda kronēšana vairs nebija iespējama novembrī Vācijā notikušās revolūcijas dēļ. Raksturīgi, ka jautājums par valsts iekārtu bija cieši saistīts ar ārpolitiku un līdz pat 1918. gada beigām noteica ārpolitisko orientāciju. Saskaņā ar Eduskuntas lēmumu Somija kļuva par republiku.

Latviešu vēsturiskā pieredze šajā laikā veidojās ievērojami atšķirīgos apstākļos, tomēr ir iespējams atrast arī būtiskas paralēles. Saskaņā ar somu vēsturnieku R. Alapuro, 19. gadsimtā, norisinoties nacionālajām atmodām, somu un latviešu nacionālisms bija līdzīgs. Latviešiem un somiem nepastāvēja nepārtraukta augstas kultūras attīstība vai autonoma politiska vienotība. Latviešiem, tāpat, kā somiem, dominējošās sabiedriskās kārtas valoda viņu apdzīvotajā teritorijā bija sveša – somiem zviedru, bet latviešiem – vācu valoda.⁴¹ Tomēr, pastāvēja arī izteiktas atšķirības: Somijas Lielhercogiste baudīja autonomiju, bet latviešu apdzīvotās guberņas no somu viedokļa pilnībā iekļāvās impērijas sastāvā. Dominējošā zemes īpašnieku daļa Somija bija somu zemniecība, Baltijā – vācu muižniecība, bet Latgalē – poļu muižniecība. Līdz ar to ievērojami atšķirās arī 19. gadsimta politisko elīšu sociālais sastāvs. Vidusšķiras pieaugoša politiskā loma nodrošināja zināmu stabilitāti un izvairīšanos no radikālisma.

Būtiska loma abu tautu attīstībā šajā laikā bija sociāldemokrātiskajām kustībām. Tomēr somu sociāldemokrātija jau pēc 1905. gada strauji

⁴¹ Alapuro, Risto. Social classes and nationalism: the North–East Baltic // National History and Identity. Approaches to the Writing of National History in the North–East Baltic Region. Nineteenth and Twentieth Centuries / Ed. by Michael Branch. – Helsinki: Finnish Literature

integrējās valsts struktūrās (pašvaldībās, Somijas Lielhercogistes parlamentā), bet latviešu sociālisti arvien palika ārpus tās, opozīcijā. Baltijā ietekmīgās sociāldemokrātu organizācijas neiesaistīja masas legālās politiskās struktūrās, jo to programmatiskajos mērķos neiekļāvās pati Krievijas impērija. Piemēram, pašvaldībās latviešu nozīme bija neliela un svarīgākajās dominēja vācieši.

Vēlāk, pēc neatkarības iegūšanas, līdzās pragmatiskajām ārpolitiskajām nostādnēm, zināma nozīme bija arī sabiedrības un ārpolitikas veidotāju pieredzei, uzskatiem, kuri bija izveidojušies iepriekšējo notikumu iespaidā. Somijā ārpolitikas veidotāji lielā mērā nāca no līdzšinējās politiskās elites. Savukārt, līdzšinējā latviešu elite bieži vien zaudēja ne tikai savu ietekmi, bet arī bagātības. Pēc Latvijas neatkarības proklamēšanas pie valsts veidošanas stājās jauna elite, kurā iepriekšējām patriarhālajām ģimenēm nebija izšķiroša nozīme. Tas varēja nozīmēt zināmu revolūciju latviešu labējo aprindu ideoloģijā, tajā skaitā, pie varas esošo grupu ārpolitiskajā orientācijā.⁴²

Analizējot Latvijas potenciālos tuvākos un vēlamākos sadarbības partnerus, jāsecina, ka latvieši neredzēja nekādas iespējas cīņai sadarbībai ar Vāciju. Pretvāciskie noskaņojumi bija dominējoši latviešu attiecībās ar citām tautām un tie guva izteiksmīgas izpausmes arī starptautiskajā politikā. Latviešu nostāju pret Vāciju un vāciešiem uzreiz pēc Pirmā pasaules kara uzskatāmi atainoja ziņojums par latviešu tautības karagūstekņu noskaņojumu nometnēs Vācijā:

“Tautiskā sajūta un tautiskais lepnums spēcīgi. No viņiem rudeni apsveicināta Valdība, bet tagad dažu pārņem šaubas domās par

Society, 1999. – p. 112.

⁴² Par latviešu jaunbagātnieku slāņa izveidošanos un ar to saistītajiem morālajiem aspektiem sk.: *Brunners P. Panama.* – Rīga, 1926. - 8. –10. lpp. Bijušais Apgādības ministrijas Ārējās apgādības departamenta direktors P. Brunners šo grāmatu izdeva, lai attaisnotu Senāta tiesas spriedumu par nelikumīgiem finansiāliem darījumiem amata pienākumus pildot 1919.-1920. gadā. Tās saturā ir plaši un kritiski aplūkota valsts iestāžu darbība šajā laikā un doti arī filosofiski vispārinājumi neveiksmju iemesliem.

Latvijas Valdību. Notikumu attīstībai nav sekots un tādēļ neizprašana. Tiku apbērts ar jautājumiem par karu dzimtenē. Kas P[agaidu] V[aldības] armijā valkā vācu armijas drēbes? Ja būtu vajadzīgs atkal ķerties pie ieročiem, lai nodibinātu dzimtenē kārtību, viņi ietu drīzāk kaili vai savās gūstekņu drēbēs ar dzelteno lentu piedurknē, nekā vācu ģērbā.”⁴³

Vēl 1918. gada 22. decembra Pagaidu valdības sēdē tirdzniecības un rūpniecības ministrs S. Paegle izteicās: labāk lielinieki, nekā vācu militārā vara.⁴⁴ Somiem tradicionālā un visnotaļ pieņemamā ciešā sadarbība un labvēlība pret vāciešiem, latviešiem vēsturiski psiholoģisku motīvu dēļ nebija pieņemama. Tajā pašā laikā, atšķirībā no somiem, latviešu psiholoģijā neatradās vieta tādiem somu vidū izplatītiem uzskatiem, kā izteikts pretkrievisms. Neatkarīgas Latvijas izveidošana daudzu acīs bija utopija vēl 1918. gadā. Daudziem latviešiem Latvija joprojām Krievijas sastāvā bija vienīgā realitāte. Katrā ziņā latvieši nesaistīja savas zemes politisko nākotni ar Vāciju.

Somiem neatkarība vairs nebija utopija, bet jau noticis fakts. Neatkarības pamatus lielā mērā jau izveidoja ievērojamā autonomija cariskajā Krievijā. Latviešu pretvāciskuma vietā Somijā valdīja provāciskums. Latvijā vēlāk pazīstamā Vācijas R. fon der Golca ekspedīcijas korpuss bija palīdzējis sakaut lieliniekus Somijā un R. fon der Golcs tika uzskatīts par varoni. Savukārt, ja kāds somiem saistījās ar apspiedējiem, tad tā bija Krievija un pārkrievošanas politika, kura savu kulmināciju bija sasniegusi 1904. gadā, kad Helsinkos politiskā atentātā tika nošauts ģenerālgubernators N. Bobrikovs.

Raksturīgi, ka pēc neatkarības pasludināšanas Latvijas ārpolitikas veidotāji psiholoģiski centās orientēties uz lielvalstīm. Lieliniecisko Krieviju, izņemot galēji kreisās aprindas, neviens neuzskatīja par

⁴³ E. Feldmanis Z. Meierovicam 1919. g. 5. apr., LVVA, 1313. f., 1. apr., 7. l., 9. lp.

pieņemamu alternatīvu. Daudziem latviešiem, savukārt, cariskās Krievijas laiks saistījās ar saimniecisku pārticību un gandrīz neierobežotām karjeras iespējām. Tīri psiholoģiski latviešiem nebija viegli asociēt sevi ar Rietumu demokrātijām, kurām Latvija bija tikai nepazīstama nomaļu valsts.

Pavisam jaunas aprises guva latviešu politiskās elites uzskatu veidošanās par valstīm, kuras bija radušās līdzīgos apstākļos un atradās Latvijai kaimiņos. Šīs valstis – Somiju, Igauniju, Latviju, Lietuvu un Poliju – Latvijas ārpolitikas veidotāji 20.–30. gados mēdza uzskatīt par Baltijas valstīm. Tradicionālie kaimiņi – Igaunija un Lietuva – bija labi pazīstami un vēlākie centieni tām politiski tuvināties nesaskārās ar jebkādiem iebildumiem, abas šīs valstis tika uzskatītas par visumā līdzvērtīgiem kaimiņiem, kurus saistīja vienota pagātnes kopība (Igaunija) un etniska radniecība (Lietuva). Tajā pašā laikā, abas šīs valstis Latvijā tika uzskatītas arī par konkurentēm.

Trešā kaimiņvalsts Polija jau bija ievērojami lielāka, tās politiskās ambīcijas padarīja to par nevienlīdzīgu partneri trim mazākajām Baltijas valstīm un kā īsti neatbilstoša vienlīdzīgai sadarbībai arī tika uztverta. Arī gan Polijas plašā teritorija, nesamērojami lielākais iedzīvotāju skaits, tautsaimnieciskais potenciāls, gan tās vēsture radināja latviešus domāt par šo valsti, kā tādu, kuras statuss un intereses jau pašā to būtībā varētu atšķirties no nelielo valstu stāvokļa un centieniem. Savukārt nostāja pret Somiju – valsti, ar kuru Latviju un latviešus nesaistīja nedz kopīga vēsture, nedz tieša robežlīnija, pēc neatkarības pasludināšanas, kļuva par “līdzvērtīgo”, lai gan vēl neiepazīto partneri.

⁴⁴ Pagaidu valdības sēdes protokols, 1918. g. 22. dec. LVVA, 1313. l., 1. apr., 1. l., 23. lp.

1. 3. Vēsturiskie kontakti līdz Latvijas neatkarības proklamēšanai

Latviešu sabiedrisko un kultūras darbinieku tiešo sakaru vēsture ar Somiju un somiem nav visai sena. Tomēr atsevišķi, epizodiski vēsturiski kontakti ir pastāvējuši gadsimtiem ilgi. Jau pirmajā ievērojamā rakstītajā avotā par Latvijas teritoriju minēts kāds somu priesteris Pēteris Kakuvalde, kurš XIII. gadsimtā kristīja pagānus Vidzemē.⁴⁵ XVII. gadsimtā, veicinot tirdzniecību un cenšoties paplašināt nodokļu maksātāju skaitu, Zviedrijas karalis Gustavs II Ādolfs Valmieras apkārtnē noņēma ap 110 somu – karavīrus ar ģimenēm.⁴⁶ Zviedrijas armijas sastāvā Vidzemē nonāca liels skaits somu strēlnieku, 1691. gadā Rīgā pat tika izdota reliģiska satura grāmata somu karavīriem. Starp Vidzemi un Somiju pastāvēja nelieli saimnieciski kontakti, bet XIX. gadsimta pirmajā pusē Vidzemes guberņa organizēja ziedojumu vākšanu badā cietušajiem Somijā.

Tomēr tikai XX. gadsimtā kontakti starp latviešiem un somiem kļuva ciešāki. Pēc 1905. gada revolūcijas Somijā patvērumu atrada vairāki simti revolucionāru.⁴⁷ Par revolucionāru apmešanās iemesliem Somijā uzskatāmi gan tās autonomijas statuss, kas neļāva cara slepenpolicijai vajāt viņus, gan arī kā placdarms tālākai emigrācijai, gan arī salīdzinoši tuvā atrašanās Latvijai. Gan saistībā ar revolūciju un tās sekām, gan vienkārši ilglaicīgi atpūšoties, Somijā nonāca ievērojamie literāri K. Skalbe, J. Akurāters, L. Laicens, R. Blaumanis. Gleznotājs J. Rozentāls, kurš apprecēja somieti Elli Forselu (*Forssell*) kļuva par vienu no ciešākajām saitēm starp abu tautu intelektuāļiem un māksliniekiem⁴⁸. Šo inteliģences pārstāvju

⁴⁵ Indriķa hronika. – Rīga: Zinātne, 1993. – 319. lpp.

⁴⁶ Somu kolonisti Valmierā // Lauku Avīze.–1997.–25. marts.

⁴⁷ *Dūma L., Paeglīte D.* Revolucionārie latviešu emigranti ārzemēs. 1897.–1919. – Rīga: Liesma, 1976. – 72. lpp.

⁴⁸ Sākoties Pirmajam pasaules karam, J. Rozentāls ar ģimeni pārcēlās uz Somiju, 1916. gadā nopirka īpašumā māju Kulosārī, taču decembrī nomira. Pēc kara viņa sieva ar bērniem atgriezās Latvijā. Arī dēls Miķelis Rozentāls (20.–30. gados) un mazdēls Atis Rozentāls (90. gados) bija rosīgi latviešu un somu tuvināšanās darbinieki. *Leikola A.* Latvijas un Somijas kultūras sakari // Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis.–1994.–Nr. 2.–44. lpp.

klātbūtne vēlāk vai pat tajā pašā laikā latviešu presē radīja apstākļus plašas informācijas plūsmai par Somiju. Līdzās politiskajiem bēgļiem nereti daudzus gadu desmitus Somijā pavadīja dažādu nozaru latviešu tautības speciālisti – dažādu Krievijas iestāžu un privāto uzņēmumu darbinieki. Neapšaubāmi, ka arī Latvijas teritorijā ilgāku vai garāku laikposmu ir pavadījuši personas no Somijas, taču viņu darbība nav atstājusi ievērojamas pēdas abu tautu sakaros.

Jau līdz Pirmajam pasaules karam Somijas teritorijā izvietotajās Krievijas armijas daļās garāku vai īsāku laikposmu pavadīja daudzi latvieši. Kara laikā viņu skaits ievērojami pieauga.⁴⁹ Interesanti atzīmēt, ka vēlākais Latvijas armijas komandieris ģenerālis Krišjānis Berķis dienesta laikā apprecēja somieti H. Lehtonenu, kura 30. gados Rīgā bija rosīga Latviešu un somu tuvināšanās biedrības darbiniece. Šis fakts vēstures literatūrā nereti kalpo par apliecinājumu ģenerāļa K. Berķa prosomiskumam. Atsevišķiem latviešu karavīriem dienesta laikā bija iznācis būt kopā ar somu tautības virsniekiem. Piemēram, vēlākais militārā izlūkdienesta vadītājs V. Beķeris bija dienējis Krievijas armijas pulkveža - soma M. Vetcera pakļautībā, diplomāts A. Bīlmanis vēlāk publicēja atmiņas par savu dienesta biedru, Cenzūras nodaļas priekšnieku XII armijas štābā B. Gillenbēgelu⁵⁰ u. t. t.

Sākoties Pirmajam pasaules karam uz Vāciju ar mērķi iesaistīties karadarbībā pret Krieviju un panākt neatkarību Somijai devās pāris

⁴⁹ Jūras daļās kā jaunākie virsnieki dienēja V. Ābelnieks (transportkuģa "Zemļa" komandieris), N. Grīniņš (virsnieks uz palīgkreisera "Mītava"), praporščiks A. Gūtmanis (3. Somijas strēlnieku pulkā). 4. Somijas strēlnieku brigādē dažādos pulkos dienēja štābkapteini P. Avens (Viborgā), Ilziņš (Tavasthusā), vēlākie Latvijas armijas augstākie virsnieki K. Berķis (Helsinkos, Hēmenlīnā un Tūsulā), E. Kalniņš (Sveaborgas cietoksnī), A. Danebergs (baterijas komandieris 3. Somijas artilērijas brigādē), A. Liepiņš (5. Somijas strēlnieku pulkā Viborgā) un daudzi citi. Fridrihshamnas kadetu korpusu beidza vēlākais Latvijas armijas pulkvedis J. Vitols. Kara laikā kā 428. kājnieku pulka vecākais ārsts Helsinkos nonāca arī vēlākais Sacīmas priekšsēdētājs P. Kalniņš.

⁵⁰ *Bīlmanis A.* Manas atmiņas par Lāčplēša ordeņa kavalieri somu pulkvedi Borisu Gyllenboegeli // *Latviešu Strēlnieks.*–1933. -14.-16. lpp. A. Bīlmanis atcerējās, ka B. Gillenbēgels ir bijis ļoti labvēlīgi noskaņots pret latviešu strēlniekiem. Vēlāk B. Gillenbēgels darbojās Somijas diplomātiskajā dienestā, kļūdams par sūtni Varšavā.

tūkstoši somu. No viņiem tika saformēts 27. Karaliskais Prūsijas jēgeru bataljons, kas tika iesaistīts karā Ziemeļu (Rīgas) frontē. Ilgu laiku somu jēgeri atradās apmācības nometnēs, taču 1916. gadā viņi piedalījās arī karadarbībā, frontē pie Olaines un Klapkalnciemā. 1917. gadā bataljons tika pārdislocēts uz Liepāju, kur jēgeri svinīgi nodeva uzticības solījumu neatkarīgajai Somijai un atgriezās dzimtenē. Pulkvedis A. Plensners savās atmiņās atcerējās latviešu strēlnieku pulka somu tautības virsnieku Pīponenu, kurš kauju gaitā pie Misas upes pārbēga pie jēgeriem.⁵¹ Somu tautības virsnieku klātbūtne Latvijas teritorijā ir konstatējama arī saistībā ar 1905. - 1906. gada revolucionārajiem notikumiem. 1939. gadā Eduskuntas (Somijas parlamenta) ārlietu komisijas priekšsēdētājs R. Sveto laikrakstā "Suomen Sosialidemokraatti" uzsvēra, ka nevajagot vairāk atcerēties tos laikus, kad Krievijas armijā kalpojušie somu virsnieki piedalījušies soda ekspedīcijās Baltijas valstīs.⁵²

Pretrunīgo abu tautu vēstures kvintesenci – Pirmo pasaules karu – uzskatāmi vainagoja vēl viens šķietami lielajās starpvalstu attiecībās necils, taču raksturīgs gadījums. 1929. gadā somi gatavojās apbalvot ar medaļu baronesi Manteifelu, kura bijusi ļoti izpalīdzīga somu jēgeriem Pirmā pasaules kara laikā. Pēc ziņu ievākšanas, somi noskaidroja, ka "kāds Manteifels pret Latviju bijis noziedzies", tādēļ vaicāja Latvijas pusei par apbalvošanas vēlamību. Armijas komandiera štāba Operatīvās daļas priekšnieks G. Ķikulis tomēr atbildēja, ka Manteifelu vārda "izcelšana neatstātu labu iespaidu mūsu armijā".⁵³

⁵¹ *Plensners A.* Pret vētrām un negaisiem. – Brooklyn: Grāmatu Draugs, 1982. – 145. lpp. Apliecinājumi somu jēgeru klātbūtnei mūsdienu Latvijā ir pieminekli kritušajiem somiem Galiņos (Olaines apkārtnē) un Klapkalnciemā, kā arī piemiņas plāksne Liepājā.

⁵² Igaņu laikraksta "Päevaleht" 1939. g. 28. febr. raksta atreferējums, kurš saturēja minētos R. Sveto izteicienus. LVVA, 2574. f., 3. apr., 2665. l., 3. lp. Tiesa gan, ir grūti konstatējama somu (tajā skaitā Somijas zviedru) dalība 1905. gada revolūcijas apspiešanā Latvijā. Iespējams, ka viens no šiem R. Sveto domātajiem somiem bija dragūnu pulka kornets Leskinens, kurš 1906. gada martā vadīja vienu no daudzajām soda ekspedīcijām (biedrības "Piektais gads" kontrrevolucionāru uzskaites karte, 5570. f., 1. apr., 182. l., 227. lp.).

⁵³ Armijas komandiera štāba Operatīvā daļas priekšnieka v. i. G. Kikulis Ārlietu ministrijas Administratīvi-juridiskā departamenta direktoram, 1929. g. 16. maijs. 2570. f., 1. apr., 294. l. l.

Pavisam maz ziņu ir par latviešu dalību Somijas neatkarības karā. Lai gan kopumā viņu skaits Somijā šajā laikā nevarēja būt liels, tomēr vairāku vēlāko Latvijas armijas virsnieku dienesta gaitu sarakstos parādās ieraksti par dienestu neatkarīgās Somijas armijā. Pēc 1917. gada februāra revolūcijas latviešu virsnieki, kuru Pirmā pasaules kara mobilizācijas rezultātā bija ļoti daudz, un kareivji, izrādījās izkaisīti pa visu Krieviju. Somijā, sabrūkot cara armijai atradās neliels skaits latviešu tautības virsnieku. Veidojoties Somijas bruņotajiem spēkiem, tajos iesaistījās arī vairāki atvaļinātie latviešu tautības karavīri.⁵⁴

Savukārt, Kārlis Šteinbergs, kā Padomju Krievijas Vidļicas robežapsardzības priekšnieks Karēlijā laikā no 1917. līdz 1918. gadam trīs reizes nonāca lielinieku apcietinājumā “par draudzību ar Somiju”. Kad somu brīvprātīgie un karēlieši uzbruka Sarkanajai armijai Karēlijas frontē 1918. gada pavasarī, par to viņam iepriekš paziņojis somu robežsargu nodaļas priekšnieks, otrā robežas pusē atrodošās sādžas lauksaimnieks. Naktī pirms somu uzbrukuma, pārējiem robežsargiem guļot, K. Šteinbergs nemanot pārgāja somu pusē, līdz paņemot piecas krievu šautenes ar vairāk nekā 100 patronām un 9 rokas granātas. No rīta viņš piedalījās uzbrukumā un arī sekojošajā izlūkģājienā pret sarkanarmiešiem.⁵⁵

lp.

⁵⁴ Piemēram, nocietināšanas darbos tika iesaistīts vēlāk par pulkvedi-leitnantu paaugstinātais J. Balodis. Vēlākais Latvijas armijas pulkvedis-leitnants T. Ozers kā mičmanis 1918. gada februārī iestājās Somijas Suojeluskuntas (aizsargu) korpusā un ar to piedalījās cīņās līdz kara beigām. 1939. gada septembrī par piedalīšanos cīņās Somijā un Helsinku ieņemšanā rīdziniekam O. Neimanim piešķīra somu medaļu. Kara laikā Somijas armijā dienēja arī jūras virsnieks Aleksandrs Malvess, karadarbībā piedalījās arī vēlākais Latvijas armijas pulkvedis A. Silgailis, kurš Helsinku ieņemšanas laikā bija I. Helsinku brīvprātīgo bataljona ložmetēju virsnieks. 1918. gada martā krievu karaflotes kuģa komandas sastāvā R. fon der Golca (*von der Goltz*) ekspedīcijas korpusa vienība gūstā saņēma A. Jansonu, kurš leitnanta pakāpē kopā ar citiem tika iesaistīts somu Obu-Olandes bataljona sastāvā un atradās tajā līdz jūlijam. Vēlāk A. Jansons atgriezās dzimtenē un iestājās Latvijas armijā. Vācu ģenerāļa R. fon der Golca ekspedīcijas korpusa sastāvā atradās arī vēlākais Latvijas armijas ģenerālis O. Dankers. Par A. Jansonu sk.: LVVA, 5601. f., 1. apr., 2420. l., 35. lp.

⁵⁵ K. Šteinberga lūgums Ātlietu ministrijai panākt viņa pielīdzināšanu Somijas brīvības cīnītāju statusam, 1934. g. 21. dec. 2574. f., 3. apr., 1576. l. 12. lp.

Tomēr balto somu pusē karojušie latvieši bija drīzāk izņēmums nekā likumsakarība. No padomju puses kaujās pret neatkarīgo Somiju iesaistīja arī latviešu sarkanos strēlniekus - 6. Tukuma pulka karavīrus, kuru piedalīšanās ir guvusi publicitāti gan 20.–30. gadu somu vēstures literatūrā, gan arī vēlāk. Jāatzīmē, ka tieši sociālistu un komunistu darbība varēja pievērst vislielāko somu uzmanību Latvijai un latviešiem.⁵⁶ Ironiski, bet varbūt pat pati vērienīgākā un masveidīgākā latviešu un somu politisko darbinieku sadarbība norisinājās 1906. gada 13. februārī, kad 25–30 latviešu sociāldemokrātu kaujinieku kopā ar somu sarkangvardu nodaļu aplaupīja Krievijas Valsts bankas Helsinku nodaļu.⁵⁷ Kā atsevišķas latviskas izcelsmes augstas līnietu amatpersonas Somijā darbojās arī Ivars Smilga (1917. gadā bija Somijas apgabala padomju priekšnieks, viņa uzdevums bija gatavot līnietu apvērsumam Helsinkos atrodošās Krievijas kara jūrnieku vicinības, ko viņš arī sekmīgi veica) un padomju pilnvarotais pārstāvis Somijā Jānis Bērziņš (Ziemeļis). Latviešu līdzdalība Somijas vēstures veidošanā, piedaloties kreisajiem radikāļiem nebija noliedzama, tā Somijā guva plašu rezonansi un daudziem somiem veidoja stereotipu par lielnieciskajiem latviešiem.⁵⁸ Savukārt nelielnieciski noskaņoto latviešu darbība Somijā līdz 1919. gadam bija ievērojami nemanāmāka.

Vēlāk, 20.–30. gados, latviešu skaits Somijā nebija liels. 20. gadu sākumā Latvijas sūtnis K. Zariņš konstatēja apmēram 50 latviešu ģimenes, taču daļa no tām vēlākajos gados atgriezās dzimtenē. Arī somu Latvijā šajā laikā bija pavisam neliels skaits – daži desmiti. Tomēr daži no viņiem turpināja dažādā veidā aktīvi atbalstīt savu dzimteni. Piemēram, Triju

⁵⁶ Sk. piem. somu žurnālista Jukas Rislaki rakstu Rokas augšā! Latvieši nāk! // Diena. – 1998. – 20. nov.

⁵⁷ Treimanis K. Cīņas gados // Jānis Lutens–Bobis. Lappuses no revolucionārā pagrīdnieka dzīves. Rakstu krājums / Sast. A. Lutens. – Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1960. – 210.–213. lpp.

⁵⁸ Par latviešu strēlniekiem – balto somu karagūstekņiem, sk.: Sülvennoinen O. Latvian POW's fates in the Finnish Civil War 1918 // Latvijas Kara muzeja gadagrāmata. III.–Rīga, 2002.–p. 40.–58.

zvaigžņu ordeņa V. šķiras kavalieris, uzņēmējs Jānis Švēde (*Schwede*) Helsinkos dzīvoja jau no cariskās Krievijas laikiem. Pirmā pasaules kara laikā viņš savā uzņēmumā bija izgatavojis un ziedojis latviešu strēlnieku daļām sanitāros ratus, bet pēc neatkarīgās Latvijas izveidošanās palīdzējis sūtniecībai Helsinkos gan materiāli, gan ar padomu.⁵⁹ Rīgā dzīvojošie somi parasti bija nodarbināti dažādos saimnieciskos uzņēmumos un dzīvoja Latvijā tikai pagaidām. 1921. gada martā Latvijā 20 dzīvojošie somi pat nodibināja Rīgas Somu klubu.⁶⁰

Noteikts šķērslis dziļu attiecību izveidošanai bija tas, ka latviešiem līdz neatkarīgās valsts proklamēšanai un ārpolitiskās darbības uzsākšanai nebija gandrīz nekādu personīgu kontaktu ar somu politiskajiem un sabiedriskajiem darbiniekiem.⁶¹ Atšķirībā no igauņiem, ar kuriem latviešiem pastāvēja cieša sadarbība jau kopš jaunlatviešu laikiem, somi jaunajiem Rīgas ārpolitikas veidotājiem bija pilnīgi sveši.

Trūkstot tiešiem, personiskiem kontaktiem, Somija tika iepazīta pastarpināti – ar literatūras, publicistikas starpniecību. Pirmais zināmais tulkotais somu literātu darbs latviski bija jau 1885. gadā žurnālā “Austrums” iespiestais P. Peiverintas stāsts “Ceļa biedris”. Vēlāk, īpaši pēc gadsimtu mijas tulkojumu skaits skaitliski ievērojami pieauga un lasītāju redzeslokā nonāca ne tikai tradicionālā somu “zemnieku literatūra”, bet arī laikmetīgāki darbi. Kvantitatīvi un kvalitatīvi apjomīgā informācijas straume no Somijas uz Latviju ar katru gadu turpināja pieaugt. Lai gan šāda rakstura, netiešiem, kontaktiem, bija liela informatīva nozīme, tomēr

⁵⁹ Ordeņa piešķiršanas pamatojumā rakstīts, ka J. Švēde Helsinkos skaitās latviešu kolonijas vecākais un “ieņem sabiedrībā labu stāvokli”. LVVA, 1303. f., 2. apr., 94. l., b. p.

⁶⁰ Latvijas Kareivis.–1921.–2. apr. Par kluba priekšsēdētāju iecēla Somijas sūtni R. Silvanderu, bet citos amatos darbojās somu saimniecisko un diplomātiskās pārstāvniecības darbinieki, arī gleznotāja J. Rozentāla atraine.

⁶¹ Kā atsevišķus izņēmumus šeit atkal var minēt militārpersonu kontaktus. Piemēram, Latvijas armijas ģenerāļa, 1919. gadā pulkveža–leitnanta Eduarda Kalniņa personīgā pazišanās ar tā brīža Somijas ārlietu ministru Karlu Enkelu. Nekādu praktisku labumu gan šis personīgās pazišanās Latvijai neveda.

interese par Somiju un somu literatūras popularitāte liecināja arī par noteikta ziemeļzemes tēla izveidošanos latviešu masu saziņas līdzekļos.

1. 4. Somijas tēls latviešu periodikā

Jau XIX. gadsimta beigās latviešu periodiskajos izdevumos Somija jeb kā toreiz, līdz 19. gadsimta beigām, to dēvēja - Piņņu zeme⁶² - tika raksturota kā lielā mērā Latvijas teritorijai līdzīga zeme. Saskaņā ar vispārizplatīto viedokli, somi, pēc tā laika mērauklām un terminoloģijas, nebija pieskaitāmi tādiem, kuri attīstības ziņā atradās latviešiem īpaši tālu priekšā. Tomēr pateicoties savai kultūrai, saimnieciskajai dzīvei, un pat neraugoties uz skarbajiem klimatiskajiem apstākļiem, somi sasniegumi dažādās dzīves nozarēs latviešiem likās pārsteidzoši. Latviešu publicistikā un rakstniecībā šie sasniegumi tika skaidroti ar tautas rakstura īpašībām, no kurām svarīgākās bija strādīgums, godīgums, apzinīgums, nebaidīšanās no grūtībām. Tie bija ideāli, kas arī latviešu garīgajā pasaulē tika vērtēti augstu un pēc kā tiecās tā laika cilvēki. "Dienas Lapas" redakcija somus raksturoja sekojoši:

"Jau katrs sparīgs, centīgs cilvēks saucams par laimīgu - cik daudz vairāk nav iepriecinoša un patīkama sparība pie kādas veselas tautas, sevišķi pie tādas, kuras dzimtene caur savu stāvokli, klimatu un zemi ļoti aprobežota un apspiesta, kur tikai cilvēka sparība izdabū iz cietās, aukstās klints gabaliņu maizes, ar ko uzturēt savu miesas būdu, kur tikai sparība pacildina un apdāvina viņas sapratību, sasniegt tik augstu attīstības pakāpi, kādu sasnieguši somi. Patiešām, ar augstcienību un apbrīnošanu mēs

⁶² Vārds "piņņi" ir latviskots apzīmējums somu apzīmējuma vācu valodā ("Finne n").

varam nolūkoties uz somu tautu, kura mums daudzējādā ziņā var noderēt par priekšzīmi.”⁶³

Šādu uzskatu rašanās sekas bija divējādas. Pirmkārt, latvieši nereti materiālajā un garīgajā pasaulē jau cariskās Krievijas laikā centās sekot somiem. Piemēram, ievērojamā arhitekta E. Laubes darbību namu projektēšanā tieši iespaidoja Somijas arhitektu tautiskā romantisma stilā plānotās celtnes. Tādēļ nebija pārsteidzoši, ka savu radošo darbu uzsākot, viņa plānotajās ēkās redzamas daudziem Helsinku namiem līdzīgas iezīmes.⁶⁴ 19. gadsimta nogalē rosīgu darbību arhitektūrā veica vairāki somu arhitekti. A. Pumpura ielā tika uzbūvēts nams pēc somu arhitektu projekta. 1901. gada konkursā par pilsētas valdes jauno namu, pirmo prēmiju ieguva Helsinku arhitektu Grāna, Hedmana, K. Vasašernas un G. Lindberja arhitektoniski iespaidīgais darbs, kurš gan vēlāk netika uzbūvēts. Noteikta Somijas mākslas, īpaši somu mākslinieka Akseli Gallena-Kallelas (*Gallen-Kallela*) ietekme redzama gleznotāja Jaņa Rozentāla darbos. Savukārt skaņraža Emīla Dārziņa slavenais “Melanholiskais valsis” pat nepamatoti tika uzskatīts par plagiātu no soma Jana Sibeliusa sacerējuma. Spilgtu Somijas “mantojuma” izpausmi garīgajā sfērā savukārt apliecināja pirmais Latvijas neatkarības idejas izteicējs un vēlākais valsts līdzdibinātājs Miķelis Valters. Viņa politiskās nostādnes, demokrātiskos uzskatus lielā mērā ietekmēja tieši Somijā pavadīto gadu pieredze un tur redzētais.⁶⁵

Liels dažādu publikāciju skaits par Somiju tomēr ļauj izdalīt divas nozares: kultūru un politiku. Ziemeļnieku kultūras dzīve, tās izpausme mākslās (rakstniecība, glezniecība) jau kopš 19. gadsimta ir bijusi latviešu lasītāja uzmanības centrā. Savukārt, lielā interese par Somijas politisko dzīvi izskaidrojama ar Somijas īpašo stāvokli Krievijas impērijā. Kā tas

⁶³ red. Somu tauta // Dienas lapa.–1893.–26. jūl.

⁶⁴ Kurtiņa T. Arhitekta Eižena Laubes darbības sākumposms (1905-1910) // Latvijas Arhīvi. – 1999. – Nr. 4. – 42. lpp.

⁶⁵ Boge S. Parlamentārās valsts iekārtas jautājumi Miķeļa Valtera “Vēstulēs par Somijas kultūru” (1914) // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1999. – 2. nr. – 63. lpp.

izriet no daudzajiem rakstiem gan par Somijas parlamentāro iekārtu, gan politiskajām brīvībām, šķietami tuvā Somija bija labs, uzskatāms piemērs latviešu lasītājiem. Jāatzīmē arī tas, ka publikāciju dinamika par Somiju latviešu periodikā apliecina spēju rakstu skaitu pieaugumu XX. gadsimta sākumā. Tieši tad pieauga arī somu daiļliteratūras tulkojumu skaits latviešu valodā.

Otrkārt, izteikti pozitīvie uzskati par Somiju un somiem radīja labvēlīgu augsni līdzīgām publikācijām (lielā mērā – tēla veidošanai) arī 20.–30. gados. Intereses apjoms par notiekošo Somijā būtiski nemainījās arī pēc Latvijas neatkarības iegūšanas. 20. gadu sākumā kulmināciju sasniedza rakstu skaits par Somiju presē, vēlāk gan parādījās tendence rakstu skaitam samazināties. Neatkarīgi no periodisko izdevumu un rakstu autoru politiskā noskaņojuma, absolūtais vairums publikāciju gan par Somijas valsti, gan arī par atsevišķām parādībām, bija izteikti pozitīvi. Daudzās nozarēs somi tika uzskatīti par paraugu latviešiem. Bija grūti atrast Somijai veltītus kritiskus rakstus periodikā.⁶⁶ Savu daļu kopējā Somijas tēla popularizēšanā deva arī tulkotā daiļliteratūra, kura 20. gados sasniedza savu kvalitatīvi augstāko pacēlumu. Nekad agrāk un arī vēlāk literārie sakari starp abām valstīm nebija piedzīvojuši tādu pacēlumu un intensitāti.⁶⁷ Tomēr, jāatzīmē arī tas, ka samērā maz bija tiešu tulkojumu no somu valodas, vairumā gadījumu somu rakstnieku darbi tika tulkoti ar vācu vai krievu valodas starpniecību.

Pazīstamais latviešu publicists E. Blanks vēl 1925. gadā, pēc tam, kad Somijas iesaistīšana Baltijas valstu savienībā un pati savienības izveides plāns bija cietusi nepārprotamu fiasko, rakstīja: “Nav otras tautas, kura

⁶⁶ Sk. Ščerbinskis V. The Image of Finland in Latvian Periodicals. 1919–1929 // *Faravid. Phjois-Suomen Historiallisen yhistyksen vuosikirja*. – 1999. – XXII–XXIII. – S. 343.–359.

⁶⁷ Jundze A. Somijas literatūra Latvijā. Disertācija filoloģijas doktora grāda iegūšanai. – Rīga, 1996. – 90. lpp. A. Jundze raksta, ka 30. gadu pirmajā pusē iestājās zināms klusums tulkošanā, bet 30. gadu otrajā pusē ievērojami pieauga pieprasījums pēc Ziemeļvalstu literatūras.

būtu iekarojusi tik lielas Latvijas simpātijas kā Somija”⁶⁸. Turpat viņš atzīmēja, ka abu valstu starpā nav domstarpību, strīdu, latvieši apbrīno somu “augsto, īpatnējo” kultūru, somi kā vienmēr “paliek auksti” attieksmē pret Latviju.

Iepriekšminētie trīs aspekti – ģeopolitiskais, vēsturiskais un psiholoģiskais – kopā sniedz būtisku palīdzību būtiskā jautājumā “kāpēc?” izskaidrošanā, aplūkojot Somijas vietu Latvijas ārpolitikā. Latvijas vēsturē ģeopolitiskajam aspektam, ģeopolitikai, daudzkārt ir bijusi nozīmīga loma zemes liktenī. Atrašanās krustcelēs, citu, lielāku spēku interešu sfērā, mudināja Rīgas politiķus pieņemt attiecīgus lēmumus. Somijas ārpolitikas veidotāji, neizjūdami tik izteiktu apdraudētību, eksponētību pret apkārtējām varām, ārpolitiskajos lēmumos vadījās jau no, zināmā mērā, citiem apsvērumiem. Un pamatu pamatos šiem apsvērumiem atradās valstu ģeogrāfiskais stāvoklis. Vēsturiskā pieredze saistībā ar tādu psiholoģisku parādību kā tēla veidošanos noteikti iespaidoja ārpolitikas veidošanas mentālo sfēru, radīja papildu slodzi tam vai citam apsvērumam attiecībā uz Rīgas Somijas ārpolitiku. Pašiem par sevi minētajiem aspektiem būtu salīdzinoši neliela loma, tādēļ visi šie faktori tikai saistībā ar praktisko starpvalstu attiecību veidošanu (diplomātiju, praktiskajām dažādu nozaru attiecībām) radīja Rīgas ārpolitikas kopainu.

⁶⁸ *Blanks E.* Baltijas valstu savienības liktenis // *Zemgales balss.* – 1925. – 31. janv.

2. Sabiedrotā Somija: *Entente Cordiale* laiks (1919-1925)

2.1. No Londonas Baltijas līgas projekta līdz Varšavas akordam.

1917. gada oktobra lielnieku apvērsums Krievijā un Pirmā pasaules kara beigas iezīmēja jaunu ēru Austrumeiropas vēsturē. Krievijas, Vācijas un Austroungārijas impēriju sabrukuma rezultātā radās virkne līdz tam nepastāvējušu nacionālu valstu. Tās visas kopā vienoja līdzīgie izveidošanās apstākļi un centieni nodrošināt neatkarības pastāvēšanu. Lai gan neatkarīgās Latvijas un neatkarīgās Somijas valsts rašanās procesā un abu tautu vēsturiskajā pieredzē bija arī atšķirības, lielā mērogā tās abas piederēja pie vienas - jauno nacionālo valstu - kategorijas. Attiecību, sakaru izveidošanās priekšnoteikumus starp abām valstīm radīja gan politiskie un kulturālie apsvērumi, gan arī ģeogrāfiski nelieli attālumi.

Pirmā pasaules kara beigas un lielnieku apvērsums Krievijā radīja jaunu spēku pārkārtošanu Eiropas starptautiskajā politikā. Lielinieciskā Krievija sākumā nonāca izolētā stāvoklī, naidīga pret visu pārējo ārpasauli. Vācijas varenība un agresivitāte šķita sagrauta uz ilgiem laikiem. Kara uzvarētājvalstis – Lielbritānija, Francija, ASV – pilnā mērā baudīja jauno apstākļu radītās izdevības pasaules politiskās kartes pārkārtošanā. Kā jauns faktors Eiropas politikā parādījās jaunās, uz bijušo impēriju drupām radušās, Austrumeiropas valstis. Tas pavēra ceļu jauniem interešu samezglotumiem šajā reģionā. Londonas un Parīzes centieni nepieļaut Vācijas iespaida rašanos jaunajās valstīs, saistībā ar cīņu pret iespējamo lieliniecisma izplatību, bet vēlāk – ar attiecību veidošanu ar lieliniecisko Krieviju, jaunajām valstīm jau pašā sākumā pievērsties āpolitiskajiem manevriem.

Nenoteiktais starptautiskais stāvoklis un somu īpatnējās attiecības ar citām reģiona valstīm 1919. gadā sekmēja dažādu uzskatu rašanos par valsts vietu starptautiskajā politikā. Pirmkārt, lielas tautas daļas simpātijas

saistījās ar Vāciju. Jau Pirmā pasaules kara laikā somi Vācijas armijas sastāvā bija apguvuši militārās iemaņas. Pilsoniskajās aprindās nekad neaizmirsu to, ka 1918. gada pilsoņu kara laikā vācu R. fon der Golca (*von der Goltz*) vadītais ekspedīcijas korpuss sniedza palīdzību somu bruņotajiem spēkiem sarkangvardu sakaušanā. Otrkārt, neapšaubāmi pieņēmās spēkā somu sabiedrības orientācija uz Antantes valstīm – Angliju un ASV. To sekmēja aktuālā politika - Antantes valstis bija kara uzvarētājas un tām piederēja noteicošs vārds pasaules politikā. No otras puses - arī Somijā pastāvēja vērā ņemama uz Antanti orientētu valsts ārpolitikā ietekmīgu cilvēku grupa, starp kuriem bija tik atšķirīgu politisko virzienu pārstāvji kā pirmais ārlietu ministrs R. Holsti un valsts reģents 1918. gadā, pilsoņu kara cīņu vadītājs ģenerālis K. G. Mannerheims.⁶⁹ Treškārt, pastāvēja dziļi kultūrā un tautas vēsturiskajā atmiņā sakņots uzskats par somu skandināvisko orientāciju. Lai gan zviedru un somu valodu konflikti, kā arī Zviedrijas neiejaukšanās (somu neatbalstīšana) Pirmā pasaules kara laikā un pēc tam, lika šaubīties par ciešākas sasaistes iespējamību ar Skandināviju, tomēr zviedru minoritāte un tās politiskā pārstāvniecība - Zviedru tautas partija - šo virzienu centās uzturēt aktuālu. Jāatzīmē, gan, ka tā bija tikai neliela sabiedrības daļa. Ceturtkārt, jau no 1918. gada var runāt par eventuālā Baltijas virziena izveidošanos Somijas ārpolitikā. Sākotnēji gluži dabiski tas izrietēja no valodnieciski radniecīgo igauņu atbalstīšanas. Viens no rosīgākajiem šī virziena izveidotājiem un propagandētājiem bija R. Holsti, kurš jau 1918. gadā Londonā, Miera konferences laikā, ar Igaunijas pārstāvja A. Pīpa (*Piip*) starpniecību iepazinās ar Latvijas ārlietu ministru Z. Meierovicu.

Lai gan Latvijas neatkarība tika pasludināta tikai 1918. gada 18. novembrī, tomēr jau pirms tam atsevišķas organizācijas, kuras pretendēja uz latviešu tautas pārstāvniecību, centās veikt ārpolitiska rakstura

⁶⁹ Interesanti atzīmēt, ka K. G. Mannerheima sievai Anastasijai Kurzemē, Aprikos līdz 1906.

uzdevumus. 1917. gadā dibinātā Latviešu Pagaidu nacionālā padome ar tālejošiem mērķiem uzsāka starptautisko kontaktu veidošanu. 1918. gadā ievērojamu rosību starptautiskā mērogā bija uzsākusi LPNP ārlietu komisija. Tās darbības galvenais virziens tika vērsts uz Rietumu sabiedroto virzienā, tomēr ievērojams darbs tika ieguldīts arī sakaru izveidošanā ar topošajām Austrumeiropas jaunajām valstīm. Cita starpā LPNP centās nodibināt sakarus arī ar Somiju, taču, acīmredzot, neveiksmīgi.

Pēc Latvijas neatkarības proklamēšanas, ārlietu resors faktiski turpināja daudzas LPNP aizsāktās ārpolitiskās aktivitātes – Latvijas *de iure* atzīšanas panākšanas centienus, mēģinājumus saņemt finansiālo un materiālo palīdzību. Nozīmīgs darbs tika veikts, lai uzsāktu iecerētās reģionālās alianses izveidošanu, kuras ietvaros turpmāk izveidojās un attīstījās Latvijas un Somijas politiskās attiecības līdz 1925. gadam.

Pirmie oficiālie abu valstu pārstāvju kontakti atzīmējami jau no 1918. gada, Miera konferences laika. Šajā laikā R. Holsti bija viens no tiem politiķiem, kuri jau no paša sākuma redzēja Somiju iecerētajā Baltijas savienībā - par to liecināja “Baltijas līgas” projekta pieteikums - memorands Antantes sabiedrotajiem jau 1918. gada novembrī. Memorands balstījās uz vairākiem būtiskiem kopīgiem apsvērumiem: nepieciešama aizsardzība pret Krieviju un Vāciju; kopīgi centieni demokrātisku iekārtu izveidošanā; kopīgās saimnieciskās intereses, kuras balstījās vairāk vai mazāk līdzīgos ģeogrāfiskos apstākļos; kopīga reliģija - luterānisms un katolicisms.⁷⁰ Z. Meierovicu, neapšaubāmi, saistīja šīs jaunās idejas par tikko izveidojušo valstu apvienošanu kopīgā savienībā, līgā. Tās pavēra ceļu gan cerībām par valsts neatkarības nodrošināšanu, gan par iekļaušanos ciešā politiskā un kultūras sadarbībā ar augsti vērtēto un potenciāli draudzīgo Somiju, kura, iespējams, būtu kā tilts uz līdzīgām

gadam piederēja muiža.

⁷⁰ Somijas valdības delegāta Z. Meierovicam iesniegtais R. Holsti Baltijas līgas projekts, 1918. g. 14. nov. LVVA, 2575. f., 1. apr., 44. l., 6.–8. lp.

saitēm ar Skandināviju. Abu ministru sadarbība turpinājās arī 1919. gadā Parīzē, kur Somijas pārstāvji piedalījās kopējās baltiešu sanāksmēs. Īpaši nozīmīga loma somu iesaistīšanā Baltijas sadarbībā bija igauņiem, un tieši ārlietu ministram A. Pīpam. Izšķiroša nozīme bija arī paša R. Holsti personībai. Viņš Baltijas valstu nākotni redzēja ciešā jauno valstu sadarbībā, valdot izteikti anglofilai orientācijai. R. Holsti bija labi kontakti britu Ārlietu ministrijā un viņa ieceres sakņojās arī Anglijas pretvāciskajā politikā, kurā jau 1918. gadā pastāvēja Baltijas savienības izveides plāni.

R. Holsti bija viens no tiem, kuri jau no šī laika, resp. no pašiem Baltijas valstu neatkarības pirmsākumiem, redzēja Somiju kā Baltijas valsti. Sākotnējo igauņu piedāvājumu par personālūniju tieši R. Holsti gribēja paplašināt tālāk par *Entente Cordiale*, iekļaujot arī Latviju, Lietuvu, Poliju un varbūt arī Skandināvijas valstis.⁷¹ Z. Meierovicu ar R. Holsti iepazīstināja Igaunijas pārstāvis A. Pīps. Par to liecināja “Baltijas līgas” projekta pieteikums - memorands Sabiedrotajiem jau 1918. gada novembrī.⁷² Z. Meierovicu un R. Holsti vienoja ne tik daudz sevišķas ilūzijas par Baltijas valstu garīgo tuvību, kā pragmatiski apsvērumi. Vēl jo vairāk tādēļ, ka briti šo projektu nevien atbalstīja, bet pat ieteica to īstenot. Tieši Sabiedroto pārstāvji 1919. gada pavasarī R. Holsti ieteica līdzās Skandināvijas virzienam atbalstīt arī Baltijas valstu centienus. Visi trīs arī turpmākajos gados centās pieturēties pie minētajiem uzskatiem.

Jāatzīmē, ka ne visi somi ārpolitikas veidotāji bija līdzīgās domās. Piemēram, Somijas sūtnis Anglijā O. Donners, kura uzskati par sadarbības veidošanu ar Latviju un Igauniju bija noraidoši.⁷³ Arī joprojām ietekmīgais K. G. Mannerheims, lai gan raudzījās pozitīvi uz Baltijas valstu neatkarību,

⁷¹ Pietiäinen J. P. Rudolf Holsti. Lehtimies, tiedemies, poliitikki. 1881–1919. – Espoo, 1986. – S. 327.

⁷² Somijas delegāta iesniegtais valdības R. Holsti Baltijas līgas projekts Z. Meierovicam, 1918. g. 14. nov. LVVA, 2575. f., 1. apr., 44. l., 8. lp.

⁷³ K. Zariņš Z. Meierovicam, 1928. g. 29. febr. LVVA, 1303. f., 1. apr., 71. l., 21.–25. lp. O. Donners 1927. gadā Londonā publicēja atmiņas, kurās viņš asi kritizēja R. Holsti ārpolitiku, tajā skaitā centienus savienības izveidošanā. Minētajā arhīva lietā atrodams O. Donnera grāmatas

tomēr neredzēja nekādu dziļāku pamatojumu sadarbībai.⁷⁴ Tomēr šajā laikā noteicošais spēks Somijas ārpolitikā bija centriskās koalīcijas veidotā valdība, kura politiskajās attiecībās neizslēdza arī iespējas tuvināties Baltijas valstīm, līdz ar to no šī brīža līdz pat 20. gadu vidum Latvijas un Somijas attiecības norisinājās iecerētās *Entente cordiale* ietvaros.

Arī nedaudz vēlāk, 1919. gada maija beigās, kā liecina Latvijas delegācijas protokoli, britu diplomāts Esme Hauerds (*Howard*) ieteica “ciešāki apvienoties atsvabinātām tautām – Somijai, Igaunijai, Latvijai, Lietuvai un pat Polijai”, lai radītu militāru pretsparu Krievijai.⁷⁵ Latvijas diplomātiskais pārstāvis Lielbritānijā G. Bisenieks, vērtējot britu *Foreign Office* uzskatus, 1919. gada oktobrī atzina, ka nepieciešama Latvijas, Igaunijas, Lietuvas federācija, kurai vēlāk liktu priekšā pievienoties arī Somijai un Polijai. Tas būtu spēks, ar kuru iespējams rēķinātos arī Londonā.⁷⁶

Ne tikai briti nāca ar priekšlikumiem par Baltijas savienību. Parīzē 1919. gada janvārī Polijas pārstāvis Kazimežs Dluski (*Dluski*) Z. Meierovicam skaidroja savu pozīciju par nepieciešamību noslēgt militāru konvenciju starp Somiju, Igauniju, Latviju, Lietuvu, Poliju un Rumāniju, kura būtu vērsta pret potenciālo draudu avotu Krieviju.⁷⁷

Tomēr atskaitot R. Holsti idejas, draudzības izveidošanos ar Z. Meierovicu un britu atbalstīto Baltijas līgu, šajā periodā nekā cita vienojoša nebija. Somija Miera konferencē Latvijas delegācijas materiālos parādās ļoti maz, dokumentētajos sapulču protokolos tiek runāts par mazo

kopsavilkums Latvijas sūtņa O. Grosvalda atreferējumā.

⁷⁴ *Mannerheim K. G. Memoirs of marshal Mannerheim.*—New York, 1954.—p. 207. Sūtnis K. Zariņš K. G. Mannerheimu attiecību kontekstā raksturoja kā noteiktu nelielinieciskās Krievijas draugu, kuram “laikam žēli šķirties no skaistām Nikolaja II flīgeļadjutanta formām un dzirēm”. LVVA, 2574. f., 3. apr., 105. l., 7. lp.

⁷⁵ Latvijas delegācijas Miera konferencē protokols nr. 60, 1919. g. 24. maijs. LVVA, 1313. f., 2. apr., 31. l., 92. lp.

⁷⁶ G. Bisenieks Z. Meierovicam 1919. g. 6. okt. LVVA, 1313. f., 1. apr., 18. l., 94. lp.

⁷⁷ Miera konferences Latvijas delegācijas protokols nr. 7., 1919. g. 1. febr. LVVA, 1313. f., 2. apr., 31. l., 9. lp.

jeb jauno valstu sanāksmēm, nevis par Baltijas valstu (ar vai bez Somijas) sapulcēm. Ideālistiskais noskaņojums par Baltijas un Somijas vienotību Latvijā parādījās tikai vēlāk. Viens no galvenajiem izskaidrojumiem tam meklējams apstākli, ka izņemot R. Holsti, Somijas diplomātiskajā dienestā Baltijas valstu savienības entuziastu šajā laikā vairāk nemaz nebija. Pārējie somu diplomāti nepiekrita R. Holsti centieniem iesaistīties triju Baltijas valstu sadarbībā. Vēsturnieks K. Holsti tam min trīs galvenos iemeslus: somi maz zināja par Baltijas valstīm; konservatīvajās grupās, valdībā un presē bija plaši izplatītas simpātijas pret Vāciju; Somijas armijas ģenerālštābam nebija nekādu plānu vai ieceru militārai kopdarbībai ar Baltijas valstīm iespējamās karadarbības gadījumā.⁷⁸

Savukārt tieši Z. Meierovics bija tas, kurš 1919. gadā mudināja Londonā esošos Latvijas diplomātiskos pārstāvjus aktivizēt sadarbību ar somiem. Pie vieniem no svarīgākajiem uzdevumiem viņš pieskaitīja mazo tautu pārstāvju kopējās sapulces, kurām “jāpievelk” klāt arī Somija. Viņš ieteica noteikti iepazīties arī ar R. Holsti, ar kuru viņam pašam sakari pātrūka pēc Londonas atstāšanas.⁷⁹ Jāpiezīmē, ka termins “pievilkt klāt Somiju” parādās arī vēlāk un pēc būtības labi raksturoja latviešu centienus. Vēl vairāk - līdzās daudzsološajiem militārpolitisko savienību plāniem, Latvijas delegācijai lielu pretimnākšanu izrādīja arī pats R. Holsti. 1919. gada maijā ieraksts Latvijas delegācijas protokolā par R. Holsti ierašanos delegācijā 31. maijā skaidri liecināja, ka latviešu cerībām uz drīzu un ciešu tuvināšanos ar somiem ir zināms pamats. Bija skaidrs, ka R. Holsti grandiozie plāni pat apsteidza latviešu delegācijas prognozes:

“Somi gribot uzturēt vislabākās attiecības ar Latviju. Somijas politika tagad būšot ententofīla un Somija cerot drīz nodibināt labas attiecības ar Zviedriju. Dr. Holsti iestājās par Baltijas Līgas dibināšanu, kura nostāsies stingri par Baltijas valstu patstāvību

⁷⁸ *Holsti K. J. The Origins of Finnish Foreign Policy, 1918–1922...* p. 324.

pret Krieviju. Šinī līgā ietilptu Somija, Igaunija, Latvija, Lietuva, varbūt arī Polija - tad Zviedrija, Dānija, Norvēģija. Dr.Holsti cer jau pats iesākt attiecīgās sarunas ar Zviedriju. Jaunās Baltijas valstis varētu saskaņot savu ārējo politiku, pieņemot kopēju naudas sistēmu, muitas, dzelzceļu tarifus utt. Holsti neredz lielus šķēršļus arī tanī apstākļi, ja Latviju pagaidām atzītu tikai *de facto*.”⁸⁰

Nākošā reize, kad avotos ir konstatējamas vīzijas par Baltijas valstu savienību ar Somiju tajā, ir 1919. gada 9. augusts, kad Latvijas delegācijas vadītāja v. i. J. Seskis ziņoja uz Rīgu par strupceļā nonākušo lietuviešu Baltijas valstu konfederācijas projektu. Projektam piekrita arī igauņi un cerēja, ka “piedabūšot arī Somiju”.⁸¹ Šādi plāni pastāvēja visās trijās Baltijas valstīs, tikai Igaunijā tie bija, pirmkārt, izteikti balstīti uz somugru etnisko kopīgu, bet Latvijā un Lietuvā – uz politiskiem apsvērumiem. 1919. gada 30. septembrī Baltijas valstu Tērbatas konferencē Igaunijas premjerministrs O. A. Strandmans (*Strandmann*) jau konstatēja, ka trīs Baltijas valstis ir “alliés [franču val. – sabiedrotās]”, bet Somija – “associéé [franču val. – asociētās]”.⁸² Tātad, neilgajā un sarežģīto apstākļu pārpilnajā laikposmā, trīs nelielās Baltijas valstis igauņi jau uzskatīja par sabiedrotajām, bet somus – par soli no šāda statusa.

Kopumā var secināt, ka Baltijas valstu savienības iecere izauga no četriem faktoriem: 1) britu, un arī citu valstu, piemēram, poļu ārpolitiskās acumirkļa ieinteresētības, 2) Z. Meierovica, A. Pīpa un R. Holsti pragmatiskajam anglofīlismam, 3) triju Baltijas valstu reālajā ārpolitikā sakņotajiem ideāliem par mazo un dažādos veidos radniecīgo tautu apvienību, un visbeidzot, un, galvenokārt – 4) Baltijas valstu, Somijas un

⁷⁹ Z. Meierovics J. Ķēmanim, 1919. g. 29. apr. LVVA, 1313. f., 1. apr., 18. l., 154. lp.

⁸⁰ Ziņojums par Parīzes Miera konferences gaitu, pēc Latvijas delegācijas protokoliem par delegācijas un ārlietu ministra darbību, 1919. g. 16.-31. maijs. 2575. f., 14. apr., 746c. l., 21. lp.

⁸¹ J. Seskis K. Ulmanim 1919. g. 9. aug. LVVA, 6033. f., 1. apr., 20. l., 41. lp.

⁸² Tērbatas konferences stenogrammas, 1919. g. 30. sept. LVVA, 1313. f., 1. apr., 20. l., 45. lp.

Polijas drošības apsvērumiem, apdraudētības sajūtai. Somijas aktīvā līdzdalība reģionālajā sadarbībā latviešu jaunažiem ārpolitikas veidotājiem bija jaunums. Tomēr, pateicoties somu un britu iniciatīvai Latvijas diplomāti ātri noticēja Helsinku ieinteresētībai.

Jāatzīmē arī, ka paralēli diplomātisko pārstāvju kontaktiem Miera konferencē, zināmi Latvijas valdības diplomātiskie sakaru meklējumi Somijā 1919. gada sākumā izpaudās iecerētajā brīvprātīgo vervēšanas kampaņas laikā Ziemeļvalstīs. Somi, izjuzdami zināmu pienākumu pret radniecīgajiem igauņiem, centās sekmēt arī Igaunijas Neatkarības kara labvēlīgu iznākumu. Igaunijas valdība jau 1918. gada beigās sagaidīja pirmos somu brīvprātīgos. Īstenojot Igaunijas armijas operatīvo plānu, somi piedalījās arī Ziemeļlatvijas teritorijas atbrīvošanā no lieliniekiem.⁸³ Pretēji Igaunijas armijas virspavēlnieka ģenerāļa J. Laidonera iecerēm un stratēģiskajiem plāniem, igauņu izcelsmes somu komandiera Hansa Kalma (*Kalm*) vadītie “ziemeļu puīši” pēc tam pēc savas iniciatīvas atbrīvoja arī Alūksni⁸⁴. Latvijas teritorijas atbrīvošanā somi piedalījās tikai tiktāl, cik to prasīja militāri stratēģiskie uzdevumi. Savukārt V. Beķera mēģinājums ievadīt sarunas Helsinkos par brīvprātīgo vervēšanu neguva panākumus.

Baltijas valstu savienības plāni. 1919. gada vasarā, pēc Rīgas atbrīvošanas, tika atsākts valsts pārvaldes aparāta izveides darbs. Gada beigās iekšpolitiskā situācija valstī pēc Bermonta sakaušanas sāka stabilizēties. Tie bija svarīgi priekšnoteikumi nevien aktuālo ārpolitisko problēmu risināšanai, bet arī pamats tālejošu mērķu formulēšanai. Šajā laikā Latvijā publiski atklātībā nonāca pirmās noteiktās vīzijas par valsts nākotni starpvalstu sistēmā, parādījās argumenti minētajiem viedokļiem.

Analizējot tālaika Ārlietu ministrijas nostāju eventuālās Baltijas valstu savienības jautājumā, pirmkārt jāaplūko paša Z. Meierovica

⁸³ Sīkāk sk.: *Ščerbinskis V.* Ziemeļvalstu brīvprātīgie Latvijas brīvības cīņās // Latvijas Vēsture.–1997.–Nr. 1.–78.–84. lpp.

⁸⁴ Šv. E. Malienas atbrīvošanas vēsture // Gulbenes Ziņas.–1934.–1. jūn.

nostādnes. 1919. gada decembrī ārlietu ministrs Z. Meierovics vaicāja Latvijas pārstāvim Helsinkos K. Zariņam, vai iespējamās Somijas “tendencies” uz Skandināvijas un Baltijas pusēm saskaņot. Z. Meierovica teiktais izteiksmīgi atainoja viņa nostāju - “Latvijai labi patiktu stiprs bloks no visām Baltijas jūras valstīm”.⁸⁵ Savukārt, rakstot F. Grosvaldam, diplomātiskajam pārstāvim Stokholmā, viņš uzsvēra, ka “beidzot jāizpēta apstākļi, kuri būtu labvēlīgi Ziemeļvalstu federācijas dibināšanai”.⁸⁶ Z. Meierovics bija valdošās Latviešu Zemnieku savienības (tālāk – LZS) ministrs. Šajā, ilglaicīgi valdošajā partijā principiālas domstarpības par viņa īstenoto ārpolitisko kursu neizraisījās. Lielā mērā tas nozīmēja arī partijas pilnīgu atbalstu un uzticību Z. Meierovicam.

Vēl vairāk – nevienā labējo un centristu politiskajā organizācijā un tās atbalstošajā periodikā neparādījās principiāli iebildumi valdības Baltijas valstu savienības izveides darbam. Diskusijās laikrakstos sākumposmā (līdz 1922. gadam) domas dalījās vienīgi par to, kuras valstis aptvertu šī savienība, pēc kādiem principiem tās tiktu uzņemtas savienībā. Piemēram, armijas laikraksts “Latvijas Kareivis” iespējamās savienības valstis iedala pēc etniskā principa - skandināvi, somi - igauņi, balti (arī Senprūsija un Baltkrievija)⁸⁷.

Pēc Latvijas neatkarības *de iure* atzīšanas, cerības, kuras saistījās ar Baltijas valstu savienības izveidi, nemazinājās. Ārlietu ministrijā tika nopietni apsvērti divi projekti. Pirmkārt, tas bija t. s. mazais variants ar Somiju, Igauniju un Latviju. Sūtnis Helsinkos K. Zariņš 1921. gada 6. maijā pat rakstīja, ka poļu un lietuviešu konfliktam nemazinoties, bet pieņemoties asumā, būtu vieglāk Somiju “piedabūt” šāda varianta savienībai.⁸⁸ Tam pilnībā piekrita arī Ārlietu ministrijas vadība. Tika uzskatīts, ka poļi vēlas savienību ar Rumāniju, bet pēc tam, iespējams arī

⁸⁵ Z. Meierovics K. Zariņam, 1919. g. 13. dec. LVVA, 2574. f., 3. apr., 57. l., 86. lp.

⁸⁶ Z. Meierovics F. Grosvaldam. 1919. g. 9. apr. LVVA, 1313. f., 1. apr., 5. l., 74.–75. lp.

⁸⁷ Latvijas Kareivis.–1920.–27. apr.

ar Somiju un rezultātā “lielie” tad vairs neņems vērā “mazos” (trīs Baltijas valstis) un “rīkosies ar mums kā iepatīkas, t. i. aizstāvēt no Austruma [domāta Padomju Krievija] cik tas izliksies izdevīgi un atdodot Austrumam, kad tas noderas viņu aprēķiniem.”⁸⁹ Ārlietu ministrijas nostāja bija nepārprotama – visiem spēkiem stiprināt šādas. triju valstu (Somija, Igaunija, Latvija) savienības nozīmi, ierādot Somijai noteicošo vietu.

Otrkārt Rīgā tika apsvērts vēl cits variants: atsevišķi militārpolitiski līgumi starp Somiju un Latviju, kā arī starp Somiju un Igauniju. Šis variants pilgti atainoja Latvijas ārpolitikas vadītāju maldīgos uzskatus par somu gatavību pievienoties jebkādam militārpolitiskam līgumam ar Baltijas valstīm. Somijā divpusēja militārpolitiska vienošanās ar Latviju netika apsvērta nekad. Ilūzijas par somu draudzību un uzskatiem lielā mērā sekmēja sūtnis K. Zariņš. Viņš rakstīja, ka Somijā un Igaunijā “apvienības auglis ir stipri nobriedis un var ļoti viegli gadīties, ka vienā skaistā dienā ķeras pie viņu realizēšanas”. K. Zariņš neadekvāti atspoguļoja Latvijas stāvokli Somijā. “Tā kā Latvijas politiskās “akcijas” Somijā stāv augstu, tad nebūtu grūti šādu apvienību paplašināt arī uz Latviju. Paprickš būtu jāvienojas šinī ziņā Rēveles [Tallinas] un Rīgas valdībām un tad ar Helsingforsu. Kā jau minēts zeme šādai kombinācijai šē arī ir sagatavota”, viņš optimistiski rakstīja.⁹⁰ Cits K. Zariņa izteikums – par to, ka Latvija Helsinkos ir pieskaitīta pie “labākajiem draugiem” – liecināja par maldīgo Somijas nostājas maldīgo aprakstu. Pazīšanās ar sūtnim tuvajām un draudzīgajām Helsinku diplomātu un inteligences aprindām tomēr nedeva pamatu nopietnam stāvokļa izvērtējumam. Sūtņa ziņojumi atbilda Latvijas ārlietu resora vadītāju, ententofilu un robežvalstu draugu, uzskatiem un iedomātajai ārpolitikai reģionā.

⁸⁸ K. Zariņš, 1921. g. 6. maijs. LVVA, 2574. f., 3. apr., 104. l., 27. lp.

⁸⁹ LVVA, 2574. f., 3. apr., 104. l., 39. lp.

⁹⁰ LVVA, 2574. f., 3. apr., 104. l., 28. lp.

Arī Latvijas politiskā spektra kreisā spārna lielākā partija – Latvijas Sociāldemokrātiskajā strādnieku partijā (tālāk – LSDSP) – jau no 1919. gada atbalstīja Baltijas valstu savienības ideju. LSDSP pastāvēja idejas par piecu valstu savienību - no Ledus okcāna līdz Galīcijai, uzsverot, ka Latvijai tad caur Igauniju būs saikne ar Somiju. Viens no vadošajiem sociāldemokrātiem F. Menders uzskatīja, ka savienībai jāizaug no Baltijas valstu apspriedēm, kuras jāpaplašina pirmkārt ar Somiju.⁹¹ Tiesa, jau pēc 1919. gadā notikušās sociāldemokrātu konferences Rīgā un Polijas ārpolitikas pārvērtēšanas, sociāldemokrātu nostāja kļuva ievērojami mērenāka. Sociālistu retorika ārpolitikā noteica īpašo Maskavas lomu. “Liela stila” ekonomiskā sadarbība, nevis *de iure* neatkarības atzīšana, neitralitāte, nevis militāri bloki vajadzīgi, 1920. gadā uzskatīja sociāldemokrāti.⁹² Jau 1922. gadā, pēc Varšavas konferences un tur parakstītās militārpolitiskās vienošanās, F. Cielēns rakstīja par Z. Meierovica ārpolitikas bankrotu, “politiskām spekulācijām” un “politiskām kombinācijām” pretstatā saimnieciskās reālpolitikas radīšanai.⁹³ Neapšaubāmi, ka šeit savu izpausmi zināmā veidā guva politiskā retorika par draudzīgo attiecību nepieciešamību ar lielniecisko Krieviju un pretestību Polijas iesaistīšanai Baltijas valstu savienībā. Vēl 1928. gadā F. Cielēns izteica apmierinātību par to, ka neīstenojās Varšavas akords.⁹⁴ Līdzīga, pat vēl atturīgāka nostāja, pret Baltijas robežvalstu politiku valdīja Somijas sociāldemokrātijā. Arī somu sociāldemokrāti, lielākā partija valstī, uzskatīja, ka tikai neitralitāte pasargās nelielo valsti no iesaistīšanas

⁹¹ Sociāldemokrāts.–1919.–12. sept.

⁹² F. Cas. Meierovica de jure politikas bankrots // Sociāldemokrāts.–1920.–12. dec. Sk. arī F. Cielēna atbildi Z. Meierovicam 1921. g. 18. februāra sēdē Satversmes Sapulcē. Sociāldemokrāts.–1921.–23. febr.

⁹³ F. C. Meierovica ārējās politikas bankrota bilance // Sociāldemokrāts. – 1922. – 5. okt. Trimdā F. Cielēns gan rakstīja, ka 1923. gadā, kad viņš kā ārlietu ministra biedrs strādāja Ārlietu ministrijā, Latvijas ārpolitikas tēzes konkrētajiem uzdevumiem viņi rakstījuši kopā ar Z. Meierovicu (*Cielēns F. Baltijas valstu savienība // Treji vārti. – 1984. – 100. nr. – 19. lpp.*).

⁹⁴ *Cielēns F. Latvijas republikas ģeopolitisks stāvoklis un ārējā politika // Jaunais Laiks. – 1928. – Nr. 7. – 211. lpp.*

lielvalstu politikā un eventuālā karā. Daļējs iemesls tam bija Somijas Pilsoņu karš, kurā kreiso spēki tika pilnībā sagrauti pateicoties arī Vācijas ekspedīcijas korpusa dalībai. Līdzīgi kā Latvijā, arī somu sociālisti uzskatīja, ka mazu valstu militārie resursi tāpat ir nepietiekami savu valstu aizsardzībai, tādēļ tie novadāmi sociālajā sfērā.⁹⁵

Tomēr runāt par sociāldemokrātu identisku nostāju attiecībā pret robežvalstu politiku un ārpolitiku vispār apstākļu vienkāršošana. LSDSP nepastāvēja pilnīgi vienota nostāja šajos ārpolitiskajos jautājumos. F. Menders, partijas kreisā spārna ievērojamākais politiķis, vēlāk, 20. gadu vidū jau noteikti kritizēja tādus Baltijas savienību plānus, kuros kā dalībvalsts netiktu iekļauta arī PSRS. Viņš uzskatīja, ka 1926. gada jūnijā, Baltijas valstu sociālistu konferencē pieņemtā politiskā rezolūcija par atbalstu Latviju un Igaunijas savienībai, tālāk iesaistot Lietuvu un Somiju, novestu arī pie Polijas pievienošanās. Viņa redzējumā, Latvijas nākotne bija atrodama “Austrumeiropas valstu apvienošanā ūnijā”⁹⁶, protams, ar PSRS. Fanātiskais pretpolisms un ilūzijas par draudzību ar Maskavu, Latvijas kreiso sociāldemokrātu nostādnes ārpolitikā 20. gadu sākumā, LSDSP padarīja par īpaši atšķirīgu pat citu Baltijas valstu sociālistu vidū.

Baltijas valstu konferences. 1919. gada 14. septembrī un 29. septembrī–1. oktobrī Tallinā un Tērbatā norisinājās pirmās Baltijas valstu konferences, kurās līdzās Igaunijas, Latvijas un Lietuvas pārstāvjiem piedalījās arī Somijas ministru prezidents J. H. Vennola un ārlietu ministrs R. Holsti. Konferencē tika lemts par vienotas nostājas pieņemšana miera sarunās ar Padomju Krieviju. Lai gan Tērbatā nekāda kopīga vienošanās netika panākta, konferencē iezīmējās valstu interešu aprises un turpmākās darbības vadlīnijas. Pēc atgriešanās Rīgā izteikti optimistisks bija Z. Meierovics. Jāpiezīmē, ka šāda nostāja Z. Meierovicam izpaudās nevien-

⁹⁵ *Hyytiä O.* Puolueettomuuden ja rauhan linja. SDP:n suhtautuminen Suomen ulkopoliitiikkaan ja turvallisuuskysymyksiin.–Toukokuu 1918–toukokuu 1922.... s. 297.

⁹⁶ Menders F. Austrum-Eiropas Savienotās valstis kā Baltijas valstu nākotnes problems. – Rīga:

aktuālajā brīdī, bet bija raksturīgi viņam, kā diplomātam, vispārīgi. Par Z. Meierovica lielo optimismu starptautiskajās norisēs, un jo īpaši Baltijas savienības jautājumā, vēlāk liecināja arī R. Holsti.⁹⁷

Somijas ārlietu ministra R. Holsti nostāja Tērbatā bija izteikti atturīga, viņš šajā laikā uzskatīja gan, ka nepieciešams attīstīt draudzīgas attiecības un iespējams pat militārpolitisku aliansi ar etniski radniecīgo un ģeopolitiski tuvo Igauniju. Tomēr Latvija un Lietuva viņa tuvākajos plānos, kad dienas kārtībā bija praktisku soļu speršana savienības virzienā (atšķirībā no deklaratīvajiem projektiem Parīzē un Londonā gada sākumā), vairs neatradās. K. Holsti konferencē izteica vēlāk jau par tradicionālajiem kļuvošos somu iebildumus: Somija nav kara stāvoklī ar Padomju Krieviju, tāpēc nav spiesta steigties; jāiegūst laiks un jācenšas iegūt parlamenta piekrišanu; jānoskaidro Antantes nostāju.⁹⁸

Tomēr jau pati Somijas dalība konferencē Latvijai bija nepārprotams mājienis par Helsinku ieinteresētību Baltijas valstu plānos. Somijas sūtnis Parīzē K. Enkels, pēc sarunas ar Francijas Ārlietu ministrijas ģenerālsekretāru, septembrī ziņoja uz Helsinkiem, ka R. Holsti izdarītu nelabojamu kļūdu, “savienojoties ar šīm zemēm” un atzīstot to neatkarību, īpaši tāpēc, ka tās paziņojušas vēlmi saistīt miera līgumus ar boļševikiem kopā.⁹⁹ Neraugoties uz cerīgajiem kontaktiem attiecību izveidošanā Parīzē un Londonā un, galvenokārt, uz R. Holsti radīto optimismu Latvijas diplomātu uzskatos, Somijā valdošie atšķirīgie uzskati par ārpolitisko orientāciju noteica tās atturību Baltijas valstu sadarbībā. Somija ar oficiālu rīcību nesteidzās apliecināt ieinteresētību sadarbībā.

Saule, 1926. – 26. lpp.

⁹⁷ Z. A. Meierovics. Latvijas pirmā ārlietu ministra darbības atcerei veltīts rakstu krājums.–Rīga, 1935.–163. lpp.

⁹⁸ Tērbatas konferences 30. sept. sēdes stenogramma, LVVA, 1313. f., 1. apr., 20. l., 45. lp., *Holsti, K. J. The Origins of Finnish Foreign Policy, 1918–1922...* p. 312. Par konferences norisi sk. arī: *Stranga A. Latvijas–Padomju Krievijas miera līgums...* 19.–20. lpp.

⁹⁹ *Enckell C. Poliittiset muistelmani.* – II. – S. 237.

Ievērojami lielākas cerības Latvijā tika saistītas ar nākamajām konferencēm 1920. gadā Helsinkos, Varšavā un Bulduros. 1920. gada janvāra konference Helsinkos bija pirmā piecu valstu (Latvija, Somija, Igaunija, Lietuva un Polija) kopīgā sanāksme. Konferencē tika uzstādīti augsti mērķi - uzsākt darbu pie Baltijas valstu savienības izveidošanas. Lai gan nekādi konkrēti rezultāti šai apspriedei Helsinkos nebija, tā jāuzskata par pirmo reālo soli Baltijas valstu savienības izveidē. Stipri pārspilēts gan bija Z. Meierovica secinājums pēc atgriešanās Rīgā, ka konferences panākumus var uzskatīt par spīdošiem.¹⁰⁰ Arī baltiešiem, tajā skaitā Latvijai, būtiskais *de iure* atzīšanas jautājums, neraugoties uz aicinājumiem Somijai un Polijai, atrisināts netika.

Baltijas savienības izveides ietvaros daudzsološa šķita 1920. gada augusta - septembra konference Bulduros. Konference izvērtās par plašu reģiona jauno valstu apspriedi. Tajā tika pieņemtas 21 rezolūcija, septiņas vienošanās un 11 konvenciju projekti. Būtiskākais bija konferences dalībvalstu līgums, ar kuru tika apliecināta dalībvalstu gatavība sākt priekšdarbus aizsardzības alianses izveidei. Tomēr paziņojums par to bija saistīts ar rezervācijām – Lietuvas un Polijas konflikta rezultātā lietuvieši nebija gatavi sadarboties ar Varšavu, bet somi piedalīšanos šādā aliansē uzskatīja par bezjēdzīgu līdz Baltijas valstu neatkarības starptautiskai *de iure* atzīšanai.¹⁰¹

Tieši *de iure* atzīšanas jautājums var tikt uzskatīts par Somijas un arī Polijas attieksmes pārbaudes akmeni. R. Holsti savas cerības Baltijas valstu

¹⁰⁰ Jaunākās Ziņas. – 1920. – 27. janv.

¹⁰¹ Par Helsinku konferences aizsardzības plāniem un rezultātiem sk.: *Lehti M. A Baltic League...* p. 281.–286. “Baltijas valstu konferences slepenais līgums”, kurš itkā apliecināja konfidencialas militāras pretpadomju vienošanās pastāvēšanu starp dalībvalstīm un ir publicēts krājumā “Dokumenti stāsta. Latvijas buržuāzijas nākšana pie varas” 273.–275. lpp., Latvijas drošības iestādes atrada, izkrotot komunistu nelegālistu dzīvokli. Visticamākais tā izcelsmes skaidrojums ir komunistu viltojums ar mērķi kompromitēt konferences dalībvalstis, lai dotu legālu pamatu Padomju Krievijas agresijai. Sk. A. Bergs Z. Meierovicam, 1921. g. 21. marts (pavadvēstule) un Baltijas valsts konferences slepenais-līgums, 1920. g. 16. aug. LVVA 1313. f., 1. apr., 155. l., 7., 8. lp.

jautājuma labvēlīgā nokārtošanā saistīja ar britu solījumiem *de iure* atzīšanā. Kā politiķis – ideālists viņš no sirds atbalstīja Baltijas valstu neatkarības centienus. Tomēr, būdams tajā pašā laikā arī reālists, R. Holsti uzskatīja, ka vispirms jāstabilizē Latvijas (un arī Lietuvas) starptautiskais stāvoklis. Anglofilais Somijas ārlietu ministrs savas valsts drošību redzēja saistībā ar lielajām Rietumvalstu demokrātijām, pirmām kārtām ar Lielbritāniju. Taču Pirmā pasaules kara uzvarētājas valstis kavējās ar bijušās Krievijas jautājuma galīgu izlemšanu.

Diplomātisko un konsulāro pārstāvju iecelšana. Zināms rezultāts Latvijas vienpusējiem centieniem sadarbības stiprināšanā bija diplomātiskā pārstāvja iecelšana. Jau 1919. gada 3. aprīlī latviešu diplomāts, igauņu valodas pratējs K. Zariņš saņēma no Ārlietu ministrijas pilnvaru numur viens, ar kuru viņš tika iecelts par Latvijas pārstāvi Somijā. Tomēr tikai augusta beigās K. Zariņš atgriezās no Stokholmas un devās pie ārlietu ministra Z. Meierovica, lai saņemtu tuvākus norādījumus par darbību Somijā. “Tā vienā dienā septembrī Meierovics man teica, ka esot gan laiks pienācis man posties uz Helsinkiem, bet tur nekas nedegot”, vēlāk savās atmiņās rakstīja K. Zariņš.¹⁰² Ne šajā laikā, ne arī vēlāk pārstāvniecība Helsinkos neatradās ārpolitisko notikumu degpunktā. 9. oktobrī K. Zariņš iebrauca Helsinkos un nākošajā dienā iesniedza Somijas ārlietu ministram savas pilnvaras kā “ministre residentc”. Pēc Latvijas *de iure* atzīšanas viņš automātiski kļuva par pilntiesīgu sūtni. Somu neizlēmību raksturoja jau pirmās grūtības - dažādu iemeslu dēļ Somijas Valsts prezidents K. Stolberjs (*Ståhlberg*) un ministrs R. Holsti aizkavējās ar pieņemšanu. Tomēr svarīgāks bija tas fakts, ka praktiski K. Zariņš atradās sūtņa (lai arī līdz tam *de iure* neatzītas valsts) statusā un saņēma lielu pretimnākšanu no dažādiem somu ierēdņiem. Latvijas pirmā diplomātiskā pārstāvja sākotnējā apmešanās vieta bija viesnīca “Fennia”, kuras pārzinis bija

¹⁰² Zariņš K. 35 gadi Latvijas valsts darbā // Latviešu Almanachs 1954. g.–Londona, 1953.–73. lpp.

latvietis Alfreds Bunduls, K. Zariņa vārdiem “īsts tautas dēls pēc sirds”¹⁰³. Apmēram pēc gada izdevās noīrēt telpas – dzīvokli pašā Helsinku centrā Aleksanterinkatu 19.

Jāatzīmē, gan arī tas, ka jau pirms K. Zariņa Latviju Helsinkos neoficiāli pārstāvēja Somijas latvietis Emīls Dzinējs. 1919. gada 8. maijā K. Zariņš, vēl joprojām atrazdamies Latvijas delegācijas sastāvā Parīzē, E. Dzinēju iecēla “apsargāt pagaidām latviešu tautas intereses Somijā”. Tomēr jau 16. jūnijā Z. Meierovics lūdz Jānim Ramanam (Latvijas pārstāvim Igaunijā) atsaukt E. Dzinēja pilnvaras.¹⁰⁴ Vietējo latviešu iecelšana šādos amatos neatkarības pašos sākumos bija pierasta prakse, taču vēlākajos gados lielākā daļa no viņiem dažādu iemeslu dēļ atstāja Latvijas konsulāro un diplomātisko pārstāvju posteņus. Somijā latviešu skaits bija neliels – 20. gadu sākumā tika sūtnis K. Zariņš to vērtēja uz apmēram 50 personām.¹⁰⁵

Somija jau 1918. gada beigās iecēla savu pārstāvi Tallinā, kurš bija pilnvarots pārstāvēt valsti arī Latvijā un Lietuvā. Taču praktiski galvenā uzmanība tika pievērsta tikai Igaunijai. Latvijā konsulāro lietu kārtošanai par Somijas konsulu tika iecelts A. Hermans, kurš Rīgā ieradās 1919. gada 26. novembrī. Sākotnēji par viņa darbību bija maz kas zināms gan Rīgā, gan Helsinkos. Arī Somijas Ārlietu ministrijā nevien par A. Hermana darbību, bet arī par viņu pašu trūka ziņu. Vēlāk “uz ātru roku” ieceltās (kā

¹⁰³ A. Bunduls bija precējies ar somieti un viņš pats arī bija Somijas pilsonis (pārgājis Somijas pilsonībā fon der Golca okupācijas varas rezultātā). K. Zariņš A. Rudzītei (Ārlietu ministrijas Ārzemju pasu nodaļas vadītājai, 1920. g. 22. okt. LVVA, 2575. f., 17. apr., 4. l., b. p.

¹⁰⁴ LVVA, 1313. f., 1. apr., 6. l., 70. lp., 5. l., 219. lp. Vēlāk, pēc K. Zariņa ierašanās Helsinkos, pastāvēja iecere piešķirt E. Dzinējam tirdzniecības atašeja posteni, taču amatam nepiemērotības dēļ tas netika īstenots. E. Dzinējam nebija pietiekamas izglītības, viņš nodarbojās ar tirdzniecību. 1921. g. E. Dzinējs Helsinkos mira, vēl pirms savas nāves pāriedams Somijas pilsonībā.

¹⁰⁵ Uz K. Ulmaņa (ministru prezidenta un LZS priekšsēdētāja) lūgumu izplatīt LZS oficioza “Brīvā Zeme” brīveksemplārus starp Somijas latviešiem, K. Zariņš atbildēja, ka Helsinkos dzīvo tikai “kādas 3 latviešu ģimenes, kuras labprāt lasa latviešu laikrakstus un literatūru, ja mēs viņiem gratis [t. i. par brīvu] piesūtam. Bet tiklīdz mēs liekam priekšā iegādāties kādu grāmatu, jeb izrakstīt laikrakstus, tad taisa garu segu un sajūsma zūd. Bet mēs šiem tautas dēļiem netaisām pārmetumus, dzīve viņiem nav viegla, visi darba laudis, dažiem pat ģimenes sastāvs paprāvs.” Tikai lauku apvidū dzīvojot daži pārtikuši latvieši, kuri pasūtina latviešu izdevumus, rakstīja K. Zariņš. 1921. g. 15. dec. LVVA, 2575. f., 17. apr., 7. l., 33. lp.

K. Zariņam paskaidroja somu ārlietu resorā) konsula vārds parādījās saistībā ar atsevišķiem Latvijas vāciešu rīkotiem pasākumiem. A. Hermana ģenerālkonsulāta telpās ~~telpās~~ norisinājās apspriede par protesta sastādīšanu pret agrārreformu Latvijā.¹⁰⁶ Viņa darbību divdomīgu latviešu acīs padarīja arī ciešie sakari ar vācu uzņēmējiem, to savos ziņojumos atzīmēja arī sūtnis Erki Reijonens (*Reijonen*).¹⁰⁷ Tikai 1920. gada jūnijā par diplomātisko pārstāvi Rīgā tika iecelts literāts Reino Silvanders (*Silvander*; no 1929. gada – *Silvanto*). Viņš šajā amatā sabija tikai līdz 1921. gada oktobrim, pēc tam kļūstot par sūtniecības sekretāru un pilnvaroto lietvedi. R. Silvanders prata latviešu valodu, taču viņa ietekme uz Helsinku ārpolitiku Baltijas valstu jautājumos bija niecīga. Pēc R. Silvandera, 1922. gadā par sūtni kļuva bijušais privātuzņēmumu ierēdnis E. Reijonens. Abi šie Somijas diplomātiskie pārstāvji dziļākas pēdas ne abu valstu sadarbībā, ne Somijas diplomātiskajā dienestā nav atstājuši. Gan R. Silvanderam, gan E. Reijonenam Tallina un Rīga bija vienīgās viņu diplomātiskā darba vietas.¹⁰⁸ 1923. gadā E. Reijonenu nomainīja R. Holsti. Tomēr viņa gaidītās aktivitātes abu valstu attiecību veicināšanā izpalika vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, R. Holsti, tāpat kā iepriekšējie sūtni, rezidēja Tallinā. Otrkārt, pēc 1922. gada Varšavas akorda neveiksmes, Somija ārpolitikā kļuva atturīgāka. Treškārt, var runāt par zināmu paša R. Holsti vilšanos un entuziasma apstākumu pēc demisijas no ministra amata.

20. gadu sākumā tika uzsākta arī daudzskaitlīgā abpusējā konsulāro pārstāvju iecelšana. Jāpiezīmē, ka līdzās Somijas konsuli dažās, tālās zemēs, bija vienīgie ārvalstu goda konsuli, kuriem tika uzticēts pārstāvēt arī

¹⁰⁶ 1920. gada 30. oktobrī desmit valstu pārstāvji iesniedza protestu Tautu Savienībā pret “zemes konfiskāciju bez atlīdzības” un, kā redzams, liela loma neapmierināto organizēšanā bija arī A. Hermanam. *Jēkabsons Ē. Latvijas–Polijas attiecības. 1919.–1920. gads. Promocijas darbs dr. hist. grāda iegūšanai.*–369. lpp.

¹⁰⁷ E. Reijonens Somijas Ārlietu ministrijai, 1922. g. 10. febr. UMA 5C16. Viņš rakstīja, ka A. Hermans “nav pietiekami draudzīgs latviešiem”.

¹⁰⁸ Ulkoasiainhallinnon Matrikkeli. 1918–1993. – Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 1993. – s. 129., 184. Jāatzīmē, ka 1927. gadā Somijā R. Silvanders uzrakstīja grāmatu par Latviju somu valodā – “Latvia ja sen talous” (Latvija un tās tautsaimniecība).

Latviju. Pirmais no viņiem bija Somijas goda konsuls Kāpstadē, Dienvidāfrikā Folke Mustonens (no 1920. gada). Vēlāk, 30. gados Latvijas goda konsula pienākumus amatu apvienošanas kārtībā pildīja arī Karls Gustavs Vehemeki (*Wähämäki*) un Ville Niskanens (*Niskanen*) Šanhajā, Ķīnā.

Neatkarības *de iure* atzīšana. Zināms pārsteigums Latvijā bija tad, kad Somija atzina Igaunijas *de iure* neatkarību 1920. gada 7. jūnijā. Līdzšinējā politiskā sadarbība Latvijā bija radījusi ilūziju, ka būtiskākajos jautājumos Latvija un Igaunija attiecībā pret Somiju varētu būt vienlīdzīgas. Somijas lēmums apliecināja tās īpašo ieinteresētību Igaunijas valstiskumā, kā arī sabiedrības simpātijas pret etniski radniecīgo tautu. No Somijas viedokļa, Latvija un Lietuva, savukārt, bija saistāmas ar Polijas ietekmes sfēru un līdz ar to neatkarības atzīšanas jautājums tika sasaistīts vēl arī ar Poliju. Tomēr pat šis, Igaunijas atzīšanas jautājums, Somijas valdībā netika uztverts viennozīmīgi.¹⁰⁹

Pēc Latvijas – Somijas attiecību kontekstā visumā neko nedevušās Bulduru konferences Latvija pastiprināti centās panākt neatkarības *de iure* atzīšanu no Somijas. Jau no 1919. gada varēja runāt par īpašām Somijas un Polijas attiecībām. Somijas valdība pat piekrita Polijas piedāvājumam 1920. gadā apspriest iespējamību noslēgt divpusēju aizsardzības līgumu, tomēr baidoties no Eduskuntas noraidošās attieksmes (ievērojamais sociāldemokrātu deputātu skaits), par to galīgi neizšķīrās.¹¹⁰ Somijas ārlietu resors R. Holsti personā šajā laikā pastiprināti veica lielu darbu tieši Igaunijas un Latvijas starptautiskās atzīšanas sekmēšanā Varšavā, ar kuras palīdzību pastāvēja cerības labvēlīgi ietekmēt ar Rietumu lielvalstis. Ārlietu ministrs Somijas Baltijas politikas veicināšanas labā pat anonīmi publicējās lielajā laikrakstā “Helsingin Sanomat”. uzskatīdams, ka arī tādā

¹⁰⁹ Igaunijas neatkarības *de iure* atzīšanai iebilda R. Eriha valdības loceklis un bijušais premjerministrs Lauri Ingmans. Viņš arī noteikti pretojās R. Holsti vispārējai Baltijas valstu politikai. Sk. Holsti, K. *The Origins of Finnish Foreign Policy, 1918–1922...* p. 347.

veidā viņš var labvēlīgi iespaidot gan diplomātiskās aprindas, gan arī somu sabiedrības nostāju.¹¹¹

1920. gada oktobrī Eduskunta ar Valsts prezidenta K. Stolberja piekrišanu pieņēma principiālu lēmumu par Latvijas neatkarības *de iure* atzīšanu, bet ar piebildi – reizē ar Poliju. Pēdējā novilcināja atzīšanas procesu un oficiāli tas varēja norisināties tikai kopā ar Sabiedroto lielvalstīm 1921. gada 26. janvārī. Rezultātā netieši parādījās somu nevēlēšanās radīt Latvijai īpašus, labvēlīgākus apstākļus, uz ko pastāvīgi cerēja Latvijas ārlietu resors. Savukārt, Sabiedroto atzīšanas laikā somu lēmums zaudēja savu sākotnējo nozīmīgumu.¹¹²

Somijā šajā laikā valdības formēja liberālo agrāriešu un progresa partijas pārstāvji, kuru partijas pārstāvja R. Holsti attieksme pret Latviju bija izteikti labvēlīga, ar centieniem turpināt darbu abu valstu tuvināšanās jomā iedomātās alianses ietvaros. Taču nedrošā koalīcijas valdības nespēja nodrošināt ārpolitiskā kursa negrozāmību. Apmēram trešdaļu Eduskuntā aizņēma sociāldemokrātu deputāti, kuri gan atbalstīja koalīcijas valdību, taču tiktāl cik tā, pēc somu sociāldemokrātu uzskatiem, nebija vērsta pret Padomju Krieviju. Tomēr kopumā somi par prioritāti uzskatīja sadarbību ar Skandināvijas sociālistiem.¹¹³

Papildu šķērslis bija arī somu, tāpat kā latviešu, sociāldemokrātiem nepieņemamā Polijas iesaistīšana iecerētajā savienībā. Salīdzinoši nedaudzie konservatīvie un Zviedru tautas partijas deputāti savukārt visiem spēkiem centās pretdarboties R. Holsti izveidotajai Baltijas (tātad arī Latvijas) ārpolitiskajai orientācijai. Latvijā ārpolitisko virzību šajā un arī sekojošajos gados, līdz savai nāvei 1925. gadā noteica ārlietu ministrs Z. Meierovics. Būtisku iebildumu pret viņa aizstāvēto kursu Baltijas politikā

¹¹⁰ Hovi K. Finnish–Polish relationships... p. 125.

¹¹¹ Roiko–Jokela H. Ihanteita ja reaalipolitiikkaa.... s. 295.

¹¹² Lehti M. A Baltic League as a Construct of the New Europe.–Frankfurt am Main, 1999.–p. 287.

¹¹³ Sk.: Tanner, V. Itsenäisen Suomen arkea. Valikoma puheita. – Helsinki: Kustannusosakeyhtiö

Latvijā nebija, izņemot sociāldemokrātu nostāju pret jebkurām nopietnām saistībām ar Poliju.

Somijas sabiedrībā Latvija bija maz pazīstama. Ja ar Igauniju somus saistīja kopīga etniskās izcelšanās vēsture, tad Latvija vēstures gaita somus maz interesēja. Raksturīgs bija Latvijas atspoguļojums tā laika somu mācību grāmatās. Lai gan Latvija un latvieši tika parādīti labvēlīgā gaismā, informācijas apjoms parasti bija ļoti niecīgs un vienpusīgs - Latvija ģeogrāfijas un vēstures grāmatās figurēja kā maza "zemnieku republika".¹¹⁴ Labvēlīgo gaisotni Somijā nodrošināja tikai atsevišķu rosīgu personu centieni. Arī Latvijā līdz 1919. - 1920. gadam Somija bija visai maz pazīstama zeme. Tomēr, kā jau minēts, tieši 1920. - 1921. gadā Latvijā norisinājās īsts informācijas bums - tā laika periodika bija pārsātināta ziņām par Somiju un tās tautu, vēsturi, daudzām dzīves nozarēm.¹¹⁵ Neapšaubāmi milzīgais intereses pieaugums daļēji bija izskaidrojams arī ar cerībām nodibināt ciešākas saites starp abām valstīm.

Pēc Latvijas atzīšanas *de iure*, valsts neatkarības teritoriālā integritāte un suverenitāte šķita nodrošināta. Ar Padomju Krieviju 1920. gada 11. augustā bija noslēgts miera līgums. Vācija Pirmā pasaules kara rezultātā bija sakauta un nebija uzskatāma par nopietnu apdraudējumu. Tomēr, neraugoties uz to, Baltijas valstis pastāvēja pamatotas bailes par līdzšinējā *status quo* saglabāšanos ilgākā laika posmā. Sabiedroto lielvalstis Baltijas valstis bija atzinušas par starptautisko tiesību subjektiem. Tomēr bija acīmredzami, ka Rietumu lielvalstis nevēlējās uzņemt nekādas papildsaistības attiecībā uz Baltijas valstīm. Lai rastu iespējas ieņemt nozīmīgāku vietu starptautiskajā politikā, Latvija kopā ar kaimiņvalstīm veica savienības – alianses izveides meklējumus. No Latvijas viedokļa iecerētajai savienībai būtu vajadzējis, būt papildu drošības faktoram

Tammi, 1956. – S. 225.

¹¹⁴ Aleniuss K. Latvijas tēls Somijas mācību grāmatās // Latvijas Arhīvi.–1997.–Nr. 3.–54.–55. lpp.

¹¹⁵ Ščerbinskis V. Image of Finland in Latvian press of 20's // Faravid.–1998.

Eiropas ziemeļaustrumu jauno valstu reģionā, bet arī veicināt ciešāku reģiona integrāciju politiskā, saimnieciskā un kultūras jomā. Latvijas ārpolitikas veidotāji, pirmām kārtām Z. Meierovics, bija vieni no rosīgākajiem šīs politikas atbalstītājiem, tajā pašā laikā, rēķinoties ar katras valsts īpašajām interesēm pēc 1921. gada savienības izveides plānos nācās ieviest korekcijas.

Latvijas un Somijas politiskās attiecības šajā laikā bija pilnīgi pakārtotas iecerētās Baltijas savienības politikai. 1921. gadā no Rīgas viedokļa pastāvēja divi iespējamās savienības varianti: trejsavienība (Latvija, Lietuva, Igaunija), kurai varētu pievienoties vēlāk arī Somija, Polija un, iespējams, arī Rumānija un divsavienību sistēma (Latvijas–Lietuvas, Latvijas–Igaunijas un Igaunijas–Somijas militārkonvencijas), kura varētu gan reizē kļūt par samezglotu fikciju, gan arī par vienīgu iespēju kā sasaistīt visas minētās valstis. Latvija baidījās no iespējamās Polijas varenības pieauguma un kaimiņu interešu ignorances, un rēķinājās ar to, ka poļu prasības (Liepājas ostas izmantošana un Latgales autonomija) varētu atbalstīt Igaunija un arī Somija, kuras savukārt, vēlētos Latvijas īpašās tranzītvalsts nozīmes vājināšanos.¹¹⁶ Latvijas interesēs bija nepieļaut Polijas un Somijas iespējamo tuvināšanos uz pārējo Baltijas valstu rēķina un tajā pašā laikā, piesaistot sev abus kaimiņus - Igauniju un Lietuvu - radīt spēku, kuru abām lielākajām valstīm - Somijai un Polijai - vajadzētu ņemt vērā. Šādu apstākļu vadīta Latvijas sūtniecība Helsinkos veica lielu Lietuvas atbalsta darbu, bet pret Poliju neslēpa arī “mūsu vēsumu”.¹¹⁷ Tā 1921. gada 17.–18. decembrī konferencē Tallinā piedalījās Latvija, Igaunija, Somija un arī Lietuva. Taču, kad šeit R. Holsti ierosināja pārrunas par Baltijas savienību ar Poliju, pret to krasi uzstājās Lietuva, savukārt Latvijas pārstāvis bija pasīvs. Z. Meierovics, kurš šajā konferencē

¹¹⁶ Politiski ekonomiskā departamenta direktors K. Zariņam, 1921. g. 14. jūn. LVVA, 2574. l., 3. apr., 104. l., 51. lp.

¹¹⁷ K. Zariņš Z. Meierovicam, 1921. g. 14. okt. LVVA, 2574. l., 3. apr., 104. l., 100. lp.

nepiedalījās, Somiju uzskatīja par Baltijas valsti, turpretim Poliju – nē.¹¹⁸ Aizdomām par poļu un somu iespējamo divpusējo vienošanos bija zināms pamats. Somija par vērā ņemamu militāru faktoru no iespējamajām alianses partnerēm uzskatīja tikai Poliju, kura savukārt centās pakļaut Lietuvu izolācijai un kļūt par dominējošo valsti iecerētajā savienībā.¹¹⁹ Zināmas izmaiņas par labu Polijai Somijā izraisīja 1921.–1922. gada ziemas sacelšanās Karēlijā, kad somi sāka apsvērt par iespējamo militāro sadarbību ar Poliju.

Latvijas sabiedrībā attiecībā pret Somiju jau no 1920. gada valdīja zināma eiforija. Galvenokārt Latvijai ļoti draudzīgā somu ārlietu ministra R. Holsti darbība, kā arī dažu citu somu aktivitātes, ar Latvijas ārpolitiskā resora palīdzību un līdzdarbību bija radījušas nekritisku attieksmi pret Somiju un tās centieniem. Somu pozitīvais tēls ievērojamās sabiedrības aprindās radīja iespaidu, ka Latvijas un Somijas aliance ir tikai laika jautājums. Lai gan Latvijā labi apzinājās, ka arī Somijā ir ietekmīgi spēki, kuri pretojas Baltijas orientācijai, tomēr, tie netika novērtēti pietiekami augstu. Lielu devu pārlietu optimistiskajos vērtējumos sniedza sūtnis K. Zariņš, kurš, piemēram, 1921. gada 11. jūnijā ziņoja, ka Somija, “sevišķi pēc mūsu Satversmes Sapulces locekļu viesošanās Helsingforsā, ir noteikta Baltijas Savienības piekritēja”.¹²⁰ Viņš atzīmēja gan acumirklīgās izmaiņas konservatīvo preses nostājā, gan sociāldemokrātu ziemeļnieciski nesteidzīgo un apdomīgo raksturu, tomēr kā rādīja sekojošie notikumi, K.

¹¹⁸ *Andersons E.* Latvijas vēsture. 1920.–1940. Ārpolitika.–225. lpp.

¹¹⁹ Poļu–somu sadarbībai bija aizsākumi jau agrākos laikos. Jau pirms Pirmā pasaules kara vēlākais Polijas prezidents J. Pilsudskis kā sociālistu emigrants centās nodibināt sakarus ar somu politiskām organizācijām. Tomēr plašākas simpātijas un cieši sakari ar poļiem Somijā nepastāvēja.

¹²⁰ K. Zariņš LTA direktoram Bērziņam, 1921. g. 11. jūn. LVVA, 2574. f., 3. apr., 104. l., 88. lp. Jāatzīmē, ka arī Latvijas prese, pēc Saeimas deputātu brauciena, neskopojās ar jūsmīgiem epitētiem. J. Akurāters “Jaunākājās Ziņās” rakstīja par “patiesi sirsnīgo” uzņēmšanu (Jaunākās Ziņas. – 1921. – 13. maijs), bet “Brīvajā Zemē” secināja pat, ka līdz šim atturīgā Somijas zviedru sabiedrības daļa ir mainījusi savus uzskatus un “vēlas nostāties visciešākos sakaros ar Latviju” (Brīvā Zeme. – 1921. – 11. maijs). Sk. arī Latvijas Kareivis. -1921.–11. maijs, Latvijas Sargs. – 1921. – 7. maijs.

Zariņa stāvokļa novērtējumi kopumā nebija pamatoti un tālredzīgi. Jāatzīmē gan, ka ilūzijas par noskaņojumiem Somijā nereti palīdzēja uzturēt arī paši somi - Latvijai labvēlīgas amatpersonas un sabiedriskie darbinieki. Helsinkos ārlietu ministru konferencē 1921. gada jūlijā, kā Somijas Ārlietu ministrijas ģenerālsekretārs Pontuss Arti (*Artti*) vēstīja Latvijas sūtnim, bijis pat "Latvijas triumfs".¹²¹ Tā nereti vēlamais tika uzdots par esošo.

Jāatzīst, ka pamatotas cerības uz iespējamo tuvināšanos saistījās ar somu politiķu lielo vizīti Latvijā 1921. gada oktobrī. Somija bija pirmā, kuras parlamentārieši, ar Eduskuntas priekšsēdētāju V. Vuolijoki (*Vuolijoki*) priekšgalā, lielā skaitā viesojās Latvijā. Rīgas presē valdīja sajūsma. Un tas bija saprotams: līdz tam ar ārzemnieku uzmanību un labvēlību nelutināto Rīgas publiku apmeklēja somu politikas vadošie darbinieki, kuri saskaņā ar diplomātisko etiķeti un, protams, ar zināmām draudzības jūtām izteica simpātijas latviešiem.¹²²

Pēc miera līguma noslēgšanas ar Padomju Krieviju atturīgāki pret iespējamās savienības izveidošanu kļuva Latvijas sociāldemokrāti. Jau 1920. gada decembrī F. Cielēns laikrakstā "Sociāldemokrāts" rakstīja, ka svarīgāka ir "liela stila" ekonomiskā starpniecība, nevis *de iure* atzīšana.¹²³ 1921. gada 18. februāra Satversmes Sapulces sēdē viņš atgādināja, ka pret Padomju Krieviju nevajag veidot "drāšu aizžogojumu", ar to saprotot militārpolitisku aliansi. Tomēr, tas nenozīmējot, ka savienība vispār nav vajadzīga. Baltijas valstu savienība "sākot ar Somiju un beidzot ar Lietuvu vajadzīga un nepieciešama kā zināms jauno valstu drošības sargs uz ārieni, nevis lai dzītu kādu lielvalstu piedēkļa [domāta Polija] politiku, bet lai sargātu savas valsts neitralitāti", apgalvoja ievērojamākais sociāldemokrātu

¹²¹ K. Zariņš Ārlietu ministrijai, 1921. g. 8. aug. I.VVA, 2574. f., 3. apr., 104. l., 90. lp.

¹²² Sk. piemēram Latvis.-1921.-16., 18. okt. E. Reijonens, 1922. gadā, salīdzinot tobrīd notikušo Igaunijas Rigikogu deputātu vizīti un 1921. gada Eduskuntas deputātu vizīti Rīgā, atzina, ka igauņi bijuši daudz ieinteresētāki, aizrautīgāki, bet somi - daudzskaitlīgāki. E. Reijonens Somijas Ārlietu ministrijai, 1922. g. 18. maijs. UMA 5C16.

ideologs ārlietās F. Cielēns.¹²⁴ Savukārt, laikraksts "Sociāldemokrāts", atsaukdami uz zviedru sociālistiem atgādināja, ka Alandu salas somi gribot atgūt ar ģenerālgubernatora N. Bobrikova laika, t. i. cariskās Krievijas valdīšanas represīvākā laikaposma, līdzekļiem un norādīja, ka Somijas rīcība, neļaujot Alandu salu iedzīvotājiem pašiem izlemt, pie kuras valsts viņi grib palikt ir pilnīgi pretējs somu nostājai Austrumkarēlijas jautājumā.¹²⁵ Atšķirībā no LZS un citu partiju bezierunu Somijas atbalsta, sociāldemokrātu pieeja bija ievērojami diferencētāka.

Lai gan Somijas valdības nostāja attiecībā pret tuvināšanos ar Latviju (respektīvi, Baltijas savienību) pēc 1921. gada neatkarības *de iure* atzīšanas uzreiz nemainījās, tomēr bija skaidrs, ka esošais Eduskuntas sastāvs principiālu lēmumu pieņemšanu neatbalstītu. Ne Somijas sabiedrības, ne parlamentāriešu vairumu 1919. - 1920. gada notikušais nepārlicināja par to, ka Somijas drošības problēmas risinājums meklējams Baltijas valstu savienībā, tātad arī pārāk ciešā politiskā sasaistē arī ar Latviju.

2. 3. Varšavas akords un pēcakorda projekti

1922. gada pavasarī Varšavā Latvija, Somija, Igaunija un Polija pulcējās uz kārtējo konferenci, kura varēja kļūt par pagrieziena punktu reģiona valstu attiecībās. Pastāvēja cerības uzsākt reālus priekšdarbus militārpolitiskas savienības izveidei. Līdzās cerībām panākt kopēju militārpolitisku vienošanos, Rīgā pastāvēja pamatotas aizdomas par iespējamo poļu - somu separāto vienošanos. Tomēr Eduskunta uz Varšavu ārlietu ministru R. Holsti delegēja tikai sarunu vešanas un informācijas nolūkos, lai noskaidrotu Polijas vēlmes un pārējo Baltijas valstu prasības.

¹²³ Sociāldemokrāts.–1920.–12. dec.

¹²⁴ Sociāldemokrāts.–1921.–23. febr.

¹²⁵ Sociāldemokrāts.–1920.–20. jūn.

Somijas parlamenta vairākums bija pret separāta līguma slēgšanu ar Poliju. Arī par ekonomiskiem jautājumiem somi nebija gatavi runāt. Kā formālais iemesls tam tika minēts poļu sūtņa Helsinkos informācija, ka konferencē aplūkos tikai politiskus jautājumus. Saskaņā ar K. Zariņa ziņojumu, arī somu armijas Ģenerālštābs esot sapratis, ka militāra aliance bez pārējām Baltijas valstīm ir “blefs”.¹²⁶ Pirms konferences, 1922. gada februārī, Latvijas sūtnis Somijas iespējamo nostāju Varšavā raksturoja kā nenoteiktu. “Somi vēl grābstās kā pa tumsu. Nav skaidrība ar nākamām poļu un Baltvalstu attiecībām ne valdībā, ne sabiedrībā”, rakstīja K. Zariņš.¹²⁷ R. Holsti centieni noslēgt separātu līgumu neatrada atbalstu pat savā valdībā. Premjerministrs J. H. Vennola uzsvēra Latvijas sūtnim, ka ieceres par to esot tikai R. Holsti personīgās domas. Šāda somu ārlietu ministra nostāja, kura šķita pretrunā ar līdzšim paveikto Latvijas un Somijas attiecībās, K. Zariņu pārsteidza. To bija grūti izskaidrot, taču skaidri tas tika izteikts R. Holsti vārdiem Latvijas sūtnim: “Mūs interesē tikai poļu spēks, bet ne jūsu strīdi”.¹²⁸ Tātad būtībā jau pirms konferences sākuma Latvijā stāvoklis attiecībā uz Somiju bija samērā skaidrs.

Papildu iemesls, kas vēl 1921. gada nogalē Latvijas ārpolitikas veidotājus mudināja domāt par Helsinku ieinteresētību ciešā kopdarbībā ar tās dienvidu kaimiņiem bija sacelšanās Austrumkarēlijā. 1921. gada beigās karēļu apdzīvotajā Padomju Krievijas Karēlijas Darba komūnas austrumu apgabalos sākās bruņota sacelšanās, kura guva plašu somu sabiedrības privātpersonu morālu un materiālu atbalstu. Lai gan Somijas valdība noraidīja jebkādu tās saistītu ar nemierniekiem, tomēr tā uzsvēra, ka Padomju Krievija nav pildījusi savu apņemšanos piešķirt autonomiju karēliešiem. Maskava, savukārt, apvainoja Somiju atbalsta sniegšanā. Somijas centieni padarīt Austrumkarēlijas jautājumu starptautisku

¹²⁶ K. Zariņš Z. Meierovicam, 1922. g. 7. marts. LVVA, 2574. f., 3. apr., 140. l., 363. lp.

¹²⁷ K. Zariņš Z. Meierovicam, 1922. g. 27. febr. LVVA, 2574. f., 3. apr., 140. l., 331. lp.

¹²⁸ K. Zariņš V. Šūmanim, 1922. g. 3. martā. LVVA, 2574. f., 3. apr., 140. l., 315., 318. lp.

nevainagojās panākumiem, jo Padomju Krievija nelokāmi uzskatīja to par savu iekšējo problēmu. Latvijas sabiedrības kopumā bija simpatizējoša karēliešu cīņai. Latvijas valdība, cenšoties nostiprināt savas pozīcijas un prestižu Somijā, izteica vēlēšanos uzņemties vidutājību starp abām valstīm. No otras puses, Rīgā ar zināmu rūgtu gandarījumu secināja, ka atšķirībā no 1919.–1920. gada, šobrīd tieši Somija ir visapdraudētākā valsts reģionā un, ka tieši Somijai būtu jābūt ieinteresētai meklēt sabiedrotos Baltijā. Tomēr 1922. gada janvārī sacelšanās tika apspiesta un Maskavas notektās pretdarbības dēļ līdz lemšanai starptautiskajās institūcijās šis jautājums nemaz nenonāca.¹²⁹

Ja ar kādu valsti somi (R. Holsti) vēlējās noslēgt aliansi, tad tā bija Polija.¹³⁰ Galu galā divpusējo militāro aizsardzības līgumu ar Somiju parakstīt nevarēja vairs arī Polija, jo tās sabiedrotā Francija uzlika veto iespējamajam līgumam.¹³¹ Zīmīgs signāls Somijas orientācijas maiņai par sliktu Baltijas valstu savienībai bija arī Ālandu salu jautājuma atrisināšana teritoriālajā strīdā par salu piederību ar Zviedriju. Daļa somu politiķu uzskatīja, ka beidzot ir likvidēti šķēršļi tuvināšanās ieceru īstenošanai ar šo valsti.

Varšavas konferencē 1922. gada 17. martā tika parakstīts t. s. Varšavas akords - politiskais līgums. Septītais pants līgumā noteica, ka neprovocēta uzbrukuma gadījumā kādai no dalībvalstīm, pārējās "ieturēs labvēlīgu izturēšanos attiecībā pret valsti, kurai uzbruktu, un nekavējoties vienosies par vajadzīgiem soļiem".¹³² Minētā panta redakcija līgumu zināmā mērā varēja pietuvināt militāram līguma. Varšavas akordu

¹²⁹ Par Austrumkarēlijas sacelšanos sk.: *Jääskeläinen M.*. Die ostkarleische Frage. – Helsinki, 1965. Par Latvijas nostāju Austrumkarēlijas sacelšanās norisēs sīkāk sk.: *Ščerbinskis V.* Latvija un Austrumkarēlijas sacelšanās 1921.–1922. g. // Latvijas Arhīvi.–2002.–

¹³⁰ Par Somijas un Polijas attiecībām pirms Varšavas konferences un tās laikā sīkāk sk.: *Hovi, K.* Interessensphären in Baltikum. Finnland im Rahmen der Ostpolitik Polens 1919–1922. *Studia Historica* 13.–Vammala, 1984.

¹³¹ *Hovi K.* Polish–Finnish cooperation...p. 126.; *Stranga A.* Latvijas – Padomju Krievijas miera līgums...123.–127. lpp.

¹³² Valdības Vēstnesis.–1922.–7. apr.

parakstīja visas klātesošās valstis, taču līgumam spēkā vajadzēja stāties pēc tā ratifikācijas visās parakstītājvalstīs.

Jau sagaidāmās grūtības ar ratifikāciju Somijā izrādījās nepārvaramas. J. H. Vennolas valdības prozocija Eduskuntai pēc R. Holsti atgriešanās no Varšavas saturēja noslēgtā līguma izskaidrojumu. Tajā īpaša uzmanība pievērsta tam, ka septītā pantā minētā savstarpējā palīdzība agresijas gadījumā nesatur pienākumu lauzt mieru, bet gan tikai rīkoties atbilstoši Tautu Savienības locekļa pienākumiem. Deklarācijā tika atzīmēta arī šī panta iespējamā dažādā tulkošana un nepieciešamais darbs turpmāk.¹³³ Taču nekavējoties Eduskuntā tika iesniegtas interpelācijas. Sociāldemokrātu reakciju izsauca jau agrāk izteiktais iebildums - nevēlēšanās iesaistīties savienībā ar Poliju, kuras ārpolitiku uzskatīja par bīstamu robežvalstu drošībai. Jau 1921. gada septembra Baltijas valstu sociāldemokrātu konferencē Rīgā somu pārstāvji uzsvēra to, ka Somija nav gluži Baltijas valsts. Somu sociāldemokrāti uzskatīja, ka valstij ārpolitikā jāorientējas uz Zviedriju, stiprinot kopējo skandināvisko neitralitāti. Šādā veidā tika saskatīta alternatīva viņuprāt bīstamajai militārpolitiskajai sadarbībai ar robežvalstīm. Labējos neapmierināja nevienādās garantijas pret Padomju Krieviju un iespējamā draudzīgo attiecību pasliktināšanās ar Vāciju. Tā rezultātā tika izteikta neapmierinātība ar paša R. Holsti darbību, prasot viņa atkāpšanos. Arī daudzu diplomātu vidū pastāvēja pretestība Somijas Baltijas kursam. Sūtņi O. Donners Londonā un K. Enkels Parīzē meklēja iespējamo Rietumu lielvalstu skepticismu un pretestību Varšavas akordam, bet H. Holma Berlīnē brīdināja iespējamo attiecību pasliktināšanos ar Vāciju.¹³⁴ Tas arī nebija noslēpums Rīgā. K. Zariņš uzsvēra, ka galvenais iemesls šādai reakcijai bija opozīcijas germanofilisms, ar Varšavas protokolu tikušas "aizskartas vācu draudzības

¹³³ Somijas valdības prozocija Eduskuntai par Konvenciju starp Somiju, Igauniju, Latviju un Poliju, 1922. g. 8. maijs. LVVA, 2574. f., 3. apr., 140. l., 203. lp.

¹³⁴ *Paasivirta J. Finland and Europe. The early years....* p. 303.

jūtas”. Jāatzīmē, ka pret protokolu, pēc sūtņa novērojumiem, aktīvi darbojās arī Vācijas, Skandināvijas valstu un Lietuvas sūtņi Somijā.¹³⁵

Latvijā Varšavas akords Saeimas ārlietu komisijā tika vienbalsīgi ratificēts (Saeimā – “pret” balsojot sociāldemokrātiem), lai gan, kā 1922. gadā martā Ārlietu ministrijas Baltijas valstu nodaļas (acīmredzot, A. Baloža) pārskatā par konferences rezultātiem atzīmēts, Latvijas ieguvums bija mazs, ja neskaita “noteiktāku drošības stāvokli, kuru tagad iegūstam uz austrumiem, kā arī iespējamību ieveidot šo saprašanos par defensīvu militārlīgumu”. Par lielāko ieguvēju ar protokola parakstīšanu pārskata autori uzskatīja Poliju, bet “sakarā ar Karēlijas jautājumiem izbiedētā Somija” arī jutīsies mazliet drošāka. Tātad, pārskata autors pamatoti uzskatīja, ka R. Holsti uz Varšavas akorda parakstīšanu pamudināja apdraudētības sajūta un tās rezultātā radušies centieni uz tuvināšanos ar Poliju.¹³⁶ Tajā pašā laikā, pretēju viedokli par Varšavas akorda nozīmi Latvijai deva Politiski–ekonomiskā departamenta direktors V. Šūmanis. Apkārtrakstā sūtņiem viņš uzsvēra, ka, 7. pants (par sadarbību militāra uzbrukuma apstākļos) konferences dalībnieku vidū tiek saprasts daudz plašākā un tālejošākā nozīmē, nekā tas izriet no panta, lasot to burtiski. Pants, saskaņā ar Ārlietu ministrijas Politiski-diplomātiskā departamenta direktora V. Šūmaņa uzskatiem, bija jāsaprot kā pirmais solis uz militāru konvenciju.¹³⁷ Minētais gan bija tikai V. Šūmaņa viedoklis, taču tas labi atainoja Rīgas nostāju akorda svarīguma jautājumā.

Saskaņā ar Somijas likumdošanu, likumprojekti, kuri pilnvaras beigušajā parlamentā netika pieņemti, tika nodoti valdībā jaunai caurskatīšanai un iesniegšanai Eduskuntā no jauna. Balstoties uz to, Eduskunta 3. jūnijā arī atsūtīja valdībai atpakaļ Varšavas akordu. 18.

¹³⁵ K. Zariņš Ārlietu ministrijas Politiski ekonomiskā departamenta direktoram, 1922. g. 19. apr. LVVA, 2574. f., 3. apr., 141. l., 7. lp.

¹³⁶ Baltijas valstu nodaļas vadītājs sūtņiem ārzemēs, 1922. g. 27. marts. LVVA, 2574. f., 3. apr., 140. l., 179. lp.

¹³⁷ V. Šūmanis Latvijas sūtņiem ārzemēs, 1922. g., marts. LVVA, 2574. f., 1. apr., 100. l., 151. lp.

augusta ministru kabineta sēdē tas tika no jauna caurskatīts un saprotot, ka jaunās Eduskuntas sastāvā tā iesniegšanai panākumu nebūtu un padarītu grūtāku politiskas koalīcijas valdības izveidošanu, to no jauna neiesniedza. Pēc notikušā, kā pieklājības žestu, jaunais ārlietu ministrs K. Enkels Polijas, Igaunijas un Latvijas sūtņiem iesniedza deklarāciju, kurā paziņoja, Somijas nevēlēšanos atsvešināties no pārējām Varšavas akordu parakstījušām valstīm.¹³⁸ Jāatzīmē, ka Dženovā, apspriežot Somijas valdības sarežģīto stāvokli, kurš bija radies iepriekš nesaskaņotā līguma parakstīšanas rezultātā, izprata arī Z. Meierovics. Lai gan viņš bija viens no pazīstamākajiem Baltijas savienības ideologiem, Latvijas ārlietu ministrs, pēc Somijas ministru prezidenta J. H. Vennolas uzaicinājuma nekavējoties parakstīja līguma paskaidrojuma tekstu. Kā vēlāk atcerējās J. H. Vennola, Z. Meierovics to darījis, lai pasargātu abu valstu attiecības no pārspīlētas un aplamas kritikas.¹³⁹ Pēc neveiksmīgās Varšavas konferences Latvijā ievērojami mazinājās cerības uz Somijas iespējamo iesaistīšanos kopējā savienībā ar Latviju. Latviešu laikrakstu apskatos Somijas valdības ārpolitikai tika veltīti sarūgtinājuma pilni vārdi. “Kā nobijies gliemezis ieraujas savos vākos, tā Somija paslēpjās savās akmeņu grēdās, piesolidama visām savām bijušajām draudzenēm mīļīgus draudzības apliecinājumus. No tiem siltāk netop”, daiļrunīgi neapmierinātību ar Somijas ratifikācijas atteikumu raksturoja “Jaunāko Ziņu” politikas apskatā.¹⁴⁰

Latvijas nostājas vienbalsīgumu izjauca iekšpolitiskās pretrunas starp sociāldemokrātiem un LZS. Saeimas Ārlietu komisijas priekšsēdētāja vietnieks Ā. Klīve, savās atmiņās pēc Otrā pasaules kara stāstot par Varšavas akorda neveiksmi, tajā sliecās vainot Latvijas sociāldemokrātus.

¹³⁸ Somijas Ārlietu ministrija K. Zariņam, 1922. g. 8. aug. LVVA, 2574. f., 3. apr., 140. l., 241. lp.

¹³⁹ Z. A. Meierovics. Latvijas pirmā ārlietu ministra darbības atcerei veltīts rakstu krājums.—Rīga, 1935.—160. lpp. Z. Meierovics Dženovā centās pierunāt J. H. Vennolu “nevest pret Holsti naidīgu politiku”, aicināja Itālijas, Francijas, Lielbritānijas delegāciju locekļus caur saviem sūtņiem iespaidot politisko stāvokli Helsinkos. Taču tas bija velti, R. Holsti viņš palīdzēt nespēja. Z. Meierovics K. Zariņam, 1922. g. 1. maijs. LVVA, 2574. f., 1. apr., 100. l., 186. lp.

¹⁴⁰ Jaunākās Ziņas.—1922.—28. aug.

kuriem balsojot pret Varšavas līgumu, Saeimā gan to ratificēja, bet ne vienbalsīgi. Viņš apgalvoja, ka Somija tikai pēc 1922. gada krasi pavērsās Skandināvijas virzienā, iekšpolitikā izdarot pretimnākšanu zviedru minoritātei un cenšoties “faktiski tuvoties Skandināvijai”.¹⁴¹ Ir skaidrs, ka Ā. Klīve trimdā publicētajās atmiņās centās atdarīt politiskajiem oponentiem un atgādināt par toreizējo sociāldemokrātu nostāju, taču vēl uzskatāmāki minētais liecināja par to, cik virspusēja izpratne Ārlietu komisijas priekšsēdētājam bija par Somijas nostāju.

Pēc Varšavas akorda Latvijā bija izjūtama vilšanās. Sūtnis E. Reijonens uz Helsinkiem 1922. gada 18. maijā rakstīja, ka Latvijā izņemot kreisos sociāldemokrātus un nacionālās mazākumtautības, visi izjūt nožēlu.¹⁴² Taču Somija savu vietu Latvijas ārpolitikā nezaudēja un tajā nozīmīga vieta bija Latvijas diplomātiskās pārstāvniecības darbībai.

Jaunais A. Kajandera valdības ārlietu ministrs K. Enkels pēc Varšavas akorda steidzīgi mainīja ārpolitiskās nostādnes. Lai gan viņš atzina, ka somu kulturālā mentalitāte dalījās uz pusēm, pusi sniedzot baltiešiem, poļiem un etniski radniecīgajiem igauņiem, tomēr tas nebija K. Enkela skatījumā nedz dabisks, nedz pragmatisks (viņš uzskatīja, ka Somija, atšķirībā, no Polijas un Baltijas valstīm neatkarību neieguva uz kāda rēķina) ceļš. K. Enkels bija drošs, ka pēc Alandu salu jautājuma nokārtošanas sekos attiecību uzlabošanās ar Zviedriju un saistīšanās ar Baltijas valstīm būtu tikai šķērslis tuvināšanās procesam ar Zviedriju.¹⁴³

Papildu intensīvai informācijas ievākšanai jaunajā valdībā, norisinājās Somijas attiecību ar citām valstīm zondāža. Īpašu uzmanību ieguva tās attiecības ar Zviedriju. 1922. gada septembra politiskajā pārskatā Ārlietu ministrijas Politiski–ekonomiskā departamenta direktora v. i. Antons

¹⁴¹ Klīve Ā. Latvijas neatkarības gadi.–Grāmatu Draugs, 1976.–110. lpp.

¹⁴² E. Reijonens Somijas Ārlietu ministrijai, 1922. g. 18. maijs. UMA, 5C16.

¹⁴³ Enckell C. Polittiset muistelmani. – II. – S. 249.–250.

Balodis atzīmēja, ka informācija un novērojumi par Zviedrijas politiku Somijas virzienā “mums būtu no ļoti liela svara”.¹⁴⁴

Nelielas cerības iespējamās politiskās vienošanās piekritējiem ar Somiju radīja 1923. gads, kad savstarpēju aizsardzības savienības līgumu parakstīja Latvija un Igaunija. Vēl šajā laikā, tobrīd sūtnis Igaunijā un Latvijā, R. Holsti uzskatīja, ka Somija ir Padomju Krievijas visvairāk apdraudētā Baltijas reģiona valsts¹⁴⁵, bet drošības nostiprināšanā jāturpina mēģinājumi radīt kopīgu savienību. Pilnīgi pretējs viedoklis valdīja tābrīža ārpolitikas noteicēju vidū Helsinkos. Ministru prezidents, Baltijas valstu savienībai izteikti nelabvēlīgais L. Ingmans, kā arī ārlietu ministrs H. Prokopē turpināja meklēt ceļus Somijas stāvokļa nodrošināšanai Rietumeiropas un Skandināvijas valstu virzienā.

Tajā pašā laikā Rīgā, saprotot nelielās cerības uz Varšavas akorda ratifikāciju, turpināja apsvērt dažādas jaunas kombinācijas. 1922. g. jūlijā Rīgā pieļāva trīs variantus: 1) - Latvija, Somija, Igaunija; 2) - tās pašas valstis un vēl Lietuva; 3) – 2. variants un vēl Polija. Sarunās ar somu valstsvīriem, K. Zariņš uzsvēra, ka Latvijā jautājums par aliansēm “ir pilnīgi sagatavots un nobriedis, tamdēļ mēs esam gatavi uz katru Baltijas savienības kombināciju”.¹⁴⁶ Kā redzams visos variantos ir iekļauta arī Somija un Latvijas diplomāti savu iespēju robežās turpināja darbu somu pārliecināšanā. Tomēr somi aliansei nebija gatavi – vismaz ar Baltijas valstīm ne. Vismaz vēl pāris nākošajos gados Latvijas diplomāti centās noskaidrot, vai tiešām Somijas attiešanās no dalības Baltijas valstu aktivitātēs uzskatāma par galīgu. Noteiktu atbildi viņi nesaņēma, tomēr jau 1923. gadā tobrīd Igaunijas Rīgikogu priekšsēdētājs K. Petss, sarunā ar sūtni Tallinā J. Seski, somus nosauca par “pa daļai Provicialpolitikeriem”

¹⁴⁴ Politiski ekonomiskā departamenta direktora v. i. A. Baloža pārskats, 1922. g. 19. sept. LVVA, 2574. f., 1. apr., 100. l., 243. lp.

¹⁴⁵ Andersons E. Latvijas vēsture 1920–1940.....197. lpp.

¹⁴⁶ K. Zariņš Z. Meierovicam, 1922. g. 31. jūl. LVVA, 2574. f., 3. apr., 142. l., 9. lp.

un piebilda, ka neesot labi “tos somus tik daudz lūgt uz sabiedrošanos”.¹⁴⁷ Īgauņu ievērojamā politika vārdi kārtējo reizi Rīgai apliecināja somu atturību.

Līdzīgu spiedienu uz Somiju izdarīja arī citas valstis. Arī Polija visai rosīgi centās panākt politisku līgumu apspriešanu nākošajās ārlietu ministru konferencēs. Tomēr, ārlietu ministrs J. H. Vennola, neraugoties uz Polijas sūtņa Titusa Filipoviča pūlēm bija nelokāms un vienmēr uzsvēra “lielās Somijas neitralitāti”.¹⁴⁸

Patiesībā Somijas ārpolitikas jomā dažādām partijām saglabājās pat pilnīgi diametrāli pretēji uzskati par valsts orientācijas virzienu. Sociāldemokrāti uzskatīja, ka Baltijas alianse var tikai pasliktināt attiecības ar Padomju Krieviju. Zviedri orientējās uz *Scandia maior* – lielo Skandināviju, bet konservatīvie somi – vecsomi – zināmā mērā uz Vāciju. Vienīgi centristi aizstāvēja Baltijas alianses iespējamību, taču, pēc 1922. gada Varšavas konferences arī viņi sāka svērties par labu drošības meklējumiem tikai Rietumos.

Pēcākorda neizlēmības laikposmu Latvijas un Somijas attiecībās spilgti raksturoja Somijas ārlietu ministra J. H. Vennolas runa centrisko nacionālprogresistu partijas sarīkojumā Vipuri 1923. gada 21. aprīlī.¹⁴⁹ J. H. Vennola, aplūkojot valsts ārpolitisko attīstību, uzsvēra noteiktas politiskās orientācijas trūkumu. Atzīmējot to, ka pastāv t. s. Vācijas, Zviedrijas virzieni un Baltijas un Polijas (t. i. būtībā Francijas) virziens, viņš uzsvēra, ka Somijai nepieciešama “sava noteikta politiska līnija”. Tā balstītos liberālismā (pretstats – imperiālisms) un nacionālo interešu

¹⁴⁷ J. Seskis Z. Meierovicam, 1923. g. 10. aug. LVVA, 2575. f., 11. apr., 13. l., 158. lp.

¹⁴⁸ LVVA, 2574. f., 3. apr., 329. l., 34. lp. Kā apliecinājums tam, ka Polija bija ļoti ieinteresēta Somijas pievilkšanai iecerētajā savienībā, bija tas, ka Varšava agresīvi izmantoja arī pārējo valstu diplomātiskās iespējas. Pirms 1925. gada Baltijas valstu militārās konferences poļi centās panākt, lai Latvija iespaidotu Somiju. Minētais apliecina arī to, ka Varšavā apzinājās, ka Latvija un tās iniciatīvas dažkārt tiek vērtēta Helsinkos labvēlīgāk nekā Polija. Sk. Skrzypek A. Stosunki polsko-łotewskie. 1918–1939. – Gdańsk, 1997. – s. 93.

¹⁴⁹ Tulkots Vennolas runas atreferējums no “Helsingin Sanomat”, 1923. g. 9. maijs. LVVA, 2574. f., 3. apr., 213. l., 310.–312. lp.

aizstāvībā. Liberālismu ārpolitikā J. H. Vennola apliecināja ar somu centieniem panākt radniecīgajiem karēļiem un ingriem labākus dzīves apstākļus PSRS. Nacionālo interešu aizsargāšanai ārlietu ministrs Somijai redzēja divas iespējas - tuvināšanās Skandināvijai, ar kuru saistīja cerības samērā daudzi somi, taču to nevēlējās Zviedrija, un iespējamā militāra alianse ar Baltijas valstīm un Poliju. Tomēr Varšavas akorda laikā somiem neesot bijusi skaidra šādas alianses vajadzība, uzskatīja J. H. Vennola, tas nebija noticis. Ja Padomju Krievija radītu nopietnus draudus Baltijas valstu un Somijas teritoriālajai integritātei, somu pārliecība būtu “nobriedusi” un alianse šādā gadījumā tiktu neizbēgami noslēgta. Tiesa gan tūlīt sekoja virkne atrunu par alianses priekšnoteikumiem: jābūt pārliecībai par stabilitāti un starpvalstu būtisku jautājumu nokārtojumu, “dažām” no šīm valstīm vēl vajadzīgs “nenogurstošs organizatorisks darbs”.¹⁵⁰ Ar šo J. H. Vennola skaidri pateica to, ka somu centristi varētu runāt par aliansi ar Baltijas valstīm faktiski tikai tad, kad to īstenot būtu jau par vēlu. Somiem bija maza interese un līdz ar to vāja vēlēšanās izprast Klaipēdas un Viļņas problēmas. “Mēs stāvam tālu no visiem strīdiem, kā starp Poliju un Lietuvu”, izteicās J. H. Vennola.¹⁵¹ Vēl skaidrāk viņš izteicās progresistu partijas kongresā 1924. gada martā, kurā uzsvēra to, ka 1) no Krievijas nav ko būties, kamēr ievēro līgumus, tiklīdz tas vairs nenotiek - robežvalstīm jābūt gatavām kopdarbībai, resp. apstākļi tās savedīs kopā; 2) savienība ar Zviedriju ir utopija; 3) Baltijas valstu savienībai Somija nav nobriedusi, arī paši baltieši tai nav gatavi (Lietuvas un Polijas konflikts); 4) Polija pārāk tuva Francijai; 5) neitralitāte ir vislabākā izeja, jo tad nav ienaidnieku.¹⁵² Minētais liccināja par to, ka somi drošības problēmas risinājumu arvien vairāk sliecās meklēt neitralitātē.

¹⁵⁰ Tulkots Vennolas runas atreferējums no “Helsingin Sanomat”, 1923. g. 9. maijs. I.VVA, 2574. f., 3. apr., 213. l., 312. lp.

¹⁵¹ K. Zariņš Z. Meierovicam, 1923. g. 10. febr. I.VVA, 2574. f., 3. apr., 213. l., 196. lp.

¹⁵² LVVA, 2574. f., 3. apr., 329. l., 120. lp.

Līdzās ārpolitiskajām problēmām, Somijas politiskajā dzīvē liela loma bija arī iekšpolitiskajām cīņām. Neapšaubāmi, ka tādā stāvoklī, kādā atradās Eduskunta, partiju tirgošanās bija ļoti aktuāla. Lai panāktu oponenta piekāpšanos kādā jautājumā, vajadzēja sasniegt kompromisus. Un parasti ziedoja mazsvarīgāko. Tā jau pēc Varšavas akorda somu centrīsti atteicās no Baltijas savienības aktīvas popularizēšanas. Sociāldemokrātu deputāts J. Keto Eduskuntas debatēs par ārpolitiku budžeta apspriešanas sakarā aizrādīja, ka labāk nevajag piedalīties Baltijas valstu ārlietu ministru konferencēs, jo tās saista Somiju ar Poliju. Arī zviedru pārstāvji uzsvēra nepieciešamību ievērot neitralitāti, neiejaukšanos avantūrās, nepieciešamību samazināt budžetu “gadījuma rakstura” diplomātiskām konferencēm.

Neapšaubāmi, Somijā pastāvēja viedoklis par tuvināšanās iespējām Latvijai. Tas izpaudās arī kā, iespējams, zināma vainas apziņa par ārkārtīgi pretimnākošajiem latviešiem. Rakstot par sūtņa rezidēšanas vietas izvēli Rīgā, somu agrāriešu laikraksts “Maakansa” atgādināja, ka somu zeme Latvijā tiek cienīta un augstā godā turēta, kamēr Somija pret Latviju ir nepateicīga un auksta zeme.¹⁵³ Tomēr šie draudzīgie uzskati tā arī nematerializējās militārpolitiska līguma veidā. Tie nebija tik būtiski, lai materializētos ārpolitiskajos lēmumos.

1923. gadā, nesagaidījušas somu atsaucību, Latvija un Igaunija noslēdza divpusēju aliansi. Pēc 1923. gada turpinājās Baltijas reģiona ārlietu ministru apspriedes, tomēr bez vērā ņemamiem panākumiem. 1924. gadā kārtējā konference norisinājās Varšavā. Nevajadzēja būt pravietim, lai jau iepriekš nebūtu skaidra somu nostāja. “Jaunākās Ziņas” vēl pirms tās rakstīja, ka konference “vēl lieku reizi pierādīs, ka J. H. Vennola nevēlas saistīties ar saviem kaimiņiem šaipus Somijas jūras līča”.¹⁵⁴ Raksturīga arī viena no pēdējām konferencēm 1925. gadā Helsinkos.

¹⁵³ Maakansa.–1924.–23. helmikuu.

Somijas ārlietu ministrs uzstājās ar atklāšanas runu, kura pēc sūtņa K. Zariņa vērtējuma bija “ļoti rezervēta”, arī vēlākajā apspriešanas gaitā “izmeklētā somu atturības motivēšana atstāja ļoti nepatīkamu iespaidu”.¹⁵⁵ Būtībā vienīgais nozīmīgais šo apspriežu ieguvums Latvijas un Somijas attiecību tuvināšanās kontekstā bija 1925. gada 17. janvāra izlīgšanas un šķirējtiesas konvencija starp Latviju, Somiju, Poliju un Igauniju. Tomēr arī šīs konferences gaitas novērtējumā Rīga konstatēja somu nevēlēšanos tuvināties Baltijas valstīm. “Par Helsingforsas konferenci nevienam nebija sevišķu ilūziju. Somu lielā atturība bija jau agrāk zināma un no tās somi neatkāpās arī savā galvaspilsētā sarīkotā konferencē”, notikušo raksturoja Ārlietu ministrijas Baltijas nodaļas vadītājs Kārlis Freimanis.¹⁵⁶ 20. gadu vidū Rīgā bija nostiprinājusies pārliecība par Somijas atturību iecerētās Baltijas savienības jautājumu risināšanā.

Latvijas un Somijas politisko attiecību pirmais posms bija arī visražīgākais. Eiropā pēc Pirmā pasaules kara veidojās jaunas politiskās attiecības. Lielvalstu politikas kontekstā savu vietu centās ieņemt arī jaunās valstis. Sākotnējie, zināmā mērā arī ideālistiskie, pieņēmumi par reģionālas alianses izveidi nelielo valstu drošības garantēšanai neguva panākumus. Savstarpējās problēmas, galvenokārt Viļņas jautājums, izjauca Polijas un Lietuvas sadarbības spējas, līdz ar to iedzenot ķīli Baltijas valstu attiecībās. Taču arī Somijā tuvināšanās ar Baltijas valstīm, tajā skaitā Latviju, bija pavisam jauna ideja. Latvijā somu ārpolitika tika jūsmīgi pārprasta - vēlamais parasti tika uzdots par esošo. Tieši pēc Varšavas

¹⁵⁴ Jaunākās Ziņas.–1924.–7. janv.

¹⁵⁵ I.VVA, 2574. f., 3. apr., 239. l., 27., 28. lp.

¹⁵⁶ K. Freimana ziņojums par Baltijas valstu ārlietu ministru konferenci, 1925. g. 29. janv. I.VVA, 2574. f., 3. apr., 359. l., 27. lp. Ārlietu resora ilggadīgais darbinieks J. Vīgrabs vērtēja, ka šī konference bija bijusi vienīgais Baltijas valstu apspriežu ieguvums. Tam gan nevar isti piekrist. J. Vīgrabs ignorē to plašo informācijas apmaiņu un viedokļu noskaidrošanu, kāda pastāvēja starp baltijas valstīm, kā arī mazākas nozīmes līgumus. Sk. *Vīgrabs J. Valsts tapšana un starptautisko attiecību izveidošana.*–Stockholm: Latviešu Nacionālais Fonds, [b. g.]–17. lpp.

akorda neveiksmes, kad Latvijā pirmo reizi nopietni sāka pārvērtēt somu nostāju pret Baltijas valstīm, K. Zariņš ziņoja uz Rīgu:

“Varšavas accords, var teikt, ir apraksts, bet neskatoties uz to, draudzība pret mums ir pieņēmusies, ko apstiprina daudzi fakti jau agrāki pievesti, kā preses artikli, deputātu un sabiedrisko darbinieku runas. No jaunākām parādībām varētu ņemt beidzamo: lauksaimniecības ekskursantus un jaunatnes delegācijas. Ar kādi sajūsmu un mīlestību viņi tika še saņemti no visādām aprindām, tas bija prieks novērot.”¹⁵⁷

Savukārt Somijā kopumā Latvija joprojām bija visai maz pazīstama zeme, ar kuru pat nesaistīja nekādas emocionālas (kā ar Igauniju) attiecības. Redzot iecerētās Baltijas alianses dalībvalstu savstarpējās pretrunas, somiem, vismaz formāli, bija viegli atturēties no acumirkliņu drošību nesološās iesaistīšanās reģionālajā savienībā.

Tomēr tieši šis bija laikposms, kad bilaterālās politiskā attiecības starp Latviju un Somiju sasniedza vērā ņemamus augstumus. Lai arī starp abām valstīm netika noslēgtas militārpolitiskas konvencijas, pastāvīgi notika viedokļu un likumdošanas saskaņošana. Tā laika Eiropas kontekstā baltiešu, somu un poļu sadarbība bija ražīga, pat neraugoties uz nesaskaņām. Zīmīgi, ka tieši šajā laikā ilglaicīgi savu valstu ārlietu resorus vadīja divi redzamākie Baltijas vienotības ideologi Z. Meierovics un R. Holsti. Pēc 1925. gada beidza sanākt Baltijas valstu pārstāvju konferences un līdz ar to, izbeidzās arī tas laikposms, kad vismaz formāli starp abām valstīm pastāvēja ciešas attiecības. Minētais nozīmēja to, ka fiasko cieta Baltijas valstu savienības ideja, iecere par plašas militārpolitiskas un saimnieciskas savienības izveidi.

¹⁵⁷ K. Zariņš Z. Meierovicam, 1922. g. 31. jūl. I.VVA, 2575. f., 11. apr., 11. l., 583. lp.

3. Draudzīgā Somija: ārpolitiskā nenoteiktība (1925-1934)

3. 1. Pēdējie Rīgas un Helsinku ārpolitikas saskaņošanas mēģinājumi

20. gadu sākums un īpaši vidus Eiropas starptautiskajā politikā ienesa jaunas pārmaiņas. Pēc Pirmā pasaules kara beigām jau bija pagājuši vairāki gadi un Eiropa sāka atgūties no kara posta. Vācija sāka pieņemt spēkā un aktivizēt savu ārpolitiku. No izolētas lielvalsts par rosīgu starptautiskās politikas dalībnieci kļuva PSRS. Arvien noteiktāku vietu starptautiskajā politikā sāka ieņemt arī jaunās Eiropas valstis.

Pēckara Eiropas *status quo* saglabāšanā ieinteresētās valstis uzsāka politisku risinājumu meklējumus drošības problēmu un starptautisko konfliktu samezglojumiem. Kā izteikta šī procesa sastāvdaļa, Eiropas politikas uzmanības centrā nonāca 1925. gadā noslēgtais Lokarno līgums, kas noteica pēckara robežu neaizskaramību Rietumeiropā. Lokarno līgums nozīmēja, ka Vācija atkal kļuva par pilnvērtīgu lielvalstu partneri, vēl vairāk - Vācija varēja arī turpmāk uzturēt īpašas attiecības ar PSRS. Francija savukārt ieguva Lielbritānijas garantijas. Kopīgo jautājumu risināšanai par svarīgu faktoru turpināja uzskatīt Tautu Savienību.

Tomēr Lokarno līgums neatrisināja Austrumeiropas robežu garantēšanas jautājumus. Tas Baltijā un citur radīja aizdomas par iespējamo jauno Austrumeiropas valstu ignorēšanu. Kā atbilde Lokarno līguma parakstīšanai sekoja trīs vairāk vai mazāk ievēribu ieguvušie tā dēvētie Austrumu Lokarno projekti Latvijā, ar kuriem saistījās cerības novērst nepilnības Lokarno līgumā. Austrumu Lokarno projektu autori bija Z. Meierovics, H. Albats un F. Cielēns. Pēc Baltijas savienības izveidošanas ieceru sabrukuma, Baltijas reģiona valstis sāka meklēt citas iespējas savu interešu aizstāvēšanai. Somija arvien vairāk, tomēr vēl ne

galīgi, atteicās no ciešas sadarbības ar Baltijas valstīm. Helsinku svārstīgās ārpolitikas smaguma centrs tika pārnests uz Tautu Savienību, izvairoties gan no baltiešu, gan arī no Maskavas piedāvājumiem.

Ar šo periodu saistījās arī akcentu pārvietošanās no intensīvas savienības politikas Baltijas valstu ietvaros uz drošības garantiju meklēšanas politiku plašākā, Eiropas mērogā. Īsi pirms savas nāves, 1925. g. sākumā Z. Meierovics uzskatīja, ka Latvijai jāiegūst garantijas no Rietumu lielvalstīm, nedaudz vēlāk papildinot to arī ar garantijām no PSRS un Vācijas. H. Albats savas idejas par garantijām izteica 1925. gada 14. novembrī. F. Cielēna piedāvātais priekšlikums dienasgaismu ieraudzīja 1927. gada 10. martā. Tomēr vēl pirms Z. Meierovics paspēja nākt klajā ar saviem priekšlikumiem par Austrumeiropas robežas garantiju līgumu, Somijas politiķis un jurists R. Erihs pirmais publiskoja savu plānu. Visi šie projekti noteiktā veidā paredzēja reģiona valstu drošības garantēšanu, kuru būtu uzņēmušās Eiropas lielvalstis.

1925. gadā par sūtņi Somijā, rosīgā K. Zariņa vietā, iecēla Oļģerdu Grosvaldu. Atšķirībā no K. Zariņa, O. Grosvaldam nepatika šis valsts klimats, viņš nebija ieinteresēts somu kultūrā, ne arī sabiedriskajā dzīvē. Uz Helsinkiem O. Grosvalds devās bez liela entuziasma. Tādēļ likumsakarīgi, ka 1929. gadā viņš lūdza Valsts prezidentu pārcelt uz jebkuru citu vietu Rietumeiropā. “Es domāju, ka zināmi panākumi arī ir bijuši un ka Latvija ar Somiju (izņemot [Latvijas] kreisā kabineta laikus) strādājusi labā saskaņā,” uzsvēra O. Grosvalds.¹⁵⁸ Tiesa gan, viņam un arī citiem Latvijas sūtņiem bija grūti atskaitīties par darbību Somijā. Jo pēc 1925. gada attiecības ievērojami sašaurinājās un sūtņu darbība lielā mērā tika pakārtota informatīvai un viedokļu saskaņošanas darbībai. Pēc O.

¹⁵⁸ O. Grosvalds rakstīja, ka “3 ar pus gadus esmu te “tēvijas labā cīņijies”, bet nu gan būtu ļoti priecīgs, ja mani pārceļtu uz kādu citu, siltāku vietu. Vai es nebūtu varbūt to pelnījis, strādājot Somijā tagad trīs ar pus gadus?”. O. Grosvalds Valsts prezidentam, 1929. g. 21. febr. I.VVA, 1303. f., 1. apr., 10655. l., 65. lp.

Grosvalda par sūtni Helsinkos 1930. gadā kļuva bijušais ārlietu ministrs Antons Balodis. Arī viņš nebija nedz rosīgs sadarbības veicinātājs, nedz labs stāvokļa novērtētājs. Pēc posteņa atstāšanas 1933. gadā A. Balodis devās pensijā.

Pēc tam, kad 1926. gadā R. Holsti pārcēla par Somijas pastāvīgo delegātu Tautu Savienībā, par Somijas sūtni Rīgā iecēla R. Silvanderu. Viņa laikposms ir zīmīgs ar to, ka Rīga beidzot kļuva par Somijas sūtņa rezidences vietu, tam akreditējoties arī Lietuvā. Jāatgādina arī tas, ka R. Silvanders bija pirmais Somijas diplomātiskais pārstāvis Latvijā jau 20. gadu sākumā. 1927. gadā par sūtni Rīgā kļuva Gesta Idmans (pirms tam Somijas sūtnis Budapeštā), kurš bija ievērojami pieredzējušāks diplomāts, vēl vairāk – 1925. gadā G. Idmans pabija arī ārlietu ministra amatā. Arī nākamais sūtnis – P. Hinninens –, kurš Rīgā pavadīja piecus gadus (no 1928. līdz 1933. gadam) bija pieredzējis ārlietu dienesta darbinieks, taču Latvija bija pirmā vieta, kurā P. Hinninens darbojās diplomāta kapacitātē. Iepriekš viņš bija bijis Somijas ģenerālkonsuls Ļeņingradā un Hāgā. Zīmīgi, ka pēc Rīgas viņš tika pārcelts par sūtni uz Tallinu, bet pēc tam – atkal kļuva par ģenerālkonsulu.¹⁵⁹

Neraugoties uz šķietamo atsalumu savstarpējās attiecībās un tiešo kontaktu skaita samazināšanos, tieši 20. gadu vidū norisinājās abu valstu augstāko amatpersonu vizītes. 1926. gadā, sākoties sarunām par vizīšu apmaiņu, Latvijas Valsts prezidents Jānis Čakste atzina, ka pastāvot “sirsnīgām attiecībām”, nav nekādu “izcilus notikuma viņu starpā, kuru vajadzētu, tā sakot, apstiprināt caur apmeklējumu”. “Katrīs taču jautās, kas ir manas vizītes pamats un mērķis? Vienkārša paciemošanās? Tas ir drusku par maz un to arī negribēs tādēļ ticēt. Bet cita nekā arī nebūtu. Un mums varētu pateikt, ka ceļojums devis fiasko - mēs lakstojāmies ar

¹⁵⁹ Ulkoasiainhallinon Matrikkeli. 1918–1993. – Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 1993. – s. 249., 259.

Somiju un nekā nedabūjām”, tieši un neliekuļojot uzsvēra J. Čakste.¹⁶⁰ Tik tiešām, vizītes politiskā nozīme bija niecīga. Lai gan abi valsts prezidenti vizīšu laikā tika jūsmīgi uzņemti, nekāds pavērsiens abu valstu attiecībās nenotika.

Tomēr, neraugoties uz Latvijas Valsts prezidenta skepsi, viņa vizīte Somijā notika jau 1926. gada maijā. J. Čakste uz ledlauža „Kr. Valdemārs“ un otrs Latvijas kuģis – karakuģis „Virsaitis“ 15. maijā ieradās Helsinku ostā. Latvijas Valsts prezidenta uzņemšana norisinājās pēc tā laika draudzīgu valsts galvu uzņemšanas standartiem – ar plašām karaspēka parādēm, studentu gājieniem, sagaidītāju un pavadītāju tūkstošiem. Latvijas presē ziņoja par „grandiozu uzņemšanu“, kura bijusi „tik sirsnīga, kādu no noslēpumainajiem ziemeļniekiem grūti labāku iedomāties“.¹⁶¹ Šķiet, ka Somijas Valsts prezidenta L. Relandera uzņemšana Rīgā bija vēl plašāka. Karaspēka parāde vien ilga pusstundu, līdzās armijai, tajā piedalījās arī ap 5000 aizsargu, bet studentu korporāciju lāpu gājienā bija apmēram 1300 dalībnieku. Gandrīz vai ikviens laikraksts uzskatīja par pienākumu sniegt plašu un draudzīgu informāciju par Somiju.¹⁶² Tomēr gan J. Čakstes ciemošanās Helsinkos, gan L. Relandera vizīte Rīgā vairāk deva attiecīgo valstu tēla nostiprināšanā tā brīža sabiedrībā, nekā praktiskajā politikā.

Sūtnis O. Grosvalds ziņoja J. Čakstem, ka „visur dzird glaimojošas atsauksmes par mūsu delegāciju“ Helsinkos¹⁶³, tomēr kopiespaidu par Latviju tā nemainīja un somus par labu nepieciešamībai politiski tuvināties Latvijai tā nenoskaņoja. Abām vizītēm, atšķirībā, piemēram no Zviedrijas karaļa Gustava viesošanās, nebija arī paliekošas nozīmes. Sabiedrībā vēlāk, 30. gados, reti kad tika pieminēti šie notikumi.

¹⁶⁰ J. Čakste O. Grosvaldam, 1926. g. 31. marts. LVVA, 2570. f., 1. apr., 212. l., 59.–60. lp.

¹⁶¹ Kurzemes Vārds.–1926.–18., 20. maijs; Jaunākās Ziņas.–1926.–17. maijs.

¹⁶² Sk., piemēram, 21. un 25. jūnija “Jaunākās Ziņas”, kurās plaši tika atspoguļota L. Relandera vizīte vairāku lappušu apjomā.

¹⁶³ O. Grosvalds J. Čakstem, 1926. g. 1. jūn. LVVA, 1303. f., 1. apr., 10655. l., 69. lp.

Jāpiezīmē, ka arī līdzšinējais Rīgas ārpolitikas un draudzības popularizētājs Helsinkos, optimistiskais sūtnis K. Zariņš, atstājot sūtņa posteni, 1925. gadā savās piezīmēs pēcnācējam ar rūgtumu bija spiests norādīt, ka “man diemžēl arī jānāk pie slēdziena, ka Somijas sabiedrībā un tautā vēl nav nobriedusi Baltijas valstu savienības ideja un tamdēļ pie šī mērķa sasniegšanas vēl jāstrādā lēnām, uzmanīgi un neatlaidīgi”.¹⁶⁴ Pēc sešiem Somijā pavadītajiem gadiem pat K. Zariņš bija spiests atzīt kopumā neveiksmīgo Rīgas politiku Somijas iesaistīšanās iccerētajā savienībā. Minētais gan nepadarija par neesošiem viņa iepriekšējo gadu nepamatoti optimistiskos ziņojumus, kuri, iespējams, lielā mērā palīdzēja veidot Latvijas tā brīža Latvijas ārpolitisko nostāju pret šo ziemeļvalsti.

Latvijas praktiskā politika Somijas virzienā šajā laikā bija raksturīga ar pāreju no centieniem izveidot robežvalstu savienību uz līgumu sistēmas radīšanu. Ar to tika domātas lielvalstu garantijas, kas saistītu visas Baltijas valstis un lielvalstis. Tajā pašā laikā galvenais mērķis šādām kombinācijām bija izvairīties no nokļūšanas vienas potenciāli agresīvās lielvalsts ietekmē. Un vienu no svarīgiem pretlīdzekļiem saskatīja arī vienotas Baltijas valstu pozīcijas izveidē. Par to jau 1925. gadā rakstīja ietekmīgais politiķis un daudzu ārpolitisko apskatu autors presē A. Bergs. Viņš pamatoti uzskatīja, ka eventuālie padomju piedāvājumi patiesībā ir centieni sašķelt Baltijas valstis un nepieļaut Baltijas valstu savienības izveidi.¹⁶⁵

Tomēr tieši padomju ārpolitika, paralēli daudzpusēju pakto projektiem, 20. gadu otrajā pusē aktualizēja arī vienpusējo garantiju līgumu piedāvājumus. Jau no paša sākuma, apspriežot šos jautājumus, Rīgā ņēma vērā divus svarīgus apstākļus. Pirmkārt, starp Latviju un Igauniju pastāvēja aizsardzības līgums. Otrkārt, Latvijas ārpolitikā izteikta vēlme bija starpvalstu konstrukcijās iesaistīt arī pārējās Baltijas

¹⁶⁴ K. Zariņš H. Celmiņam, 1925. g. 30. sept. I.VVA, 293. f., 2. apr., 1. l., b. p.

valstis, ieskaitot arī Somiju, kura joprojām tika uzskatīta par piederīgu Baltijas valstu grupai. Tas nozīmēja, ka Rīgā vēl pilnībā nebija atmestas cerības uz Baltijas savienības izveidošanu. 1926. gadā izdotajā oficiālajā Ārlietu ministrijas darbības apskatā kā pirmais un svarīgākais uzdevums minēts Latvijas un Igaunijas savienības paplašināšana. Tikai tālāk seko garantijas un šķirējtiesas līgumu noslēgšana ar PSRS, Vāciju un Skandināvijas valstīm, kā arī saimniecisko attiecību izveidošana ar Baltijas valstīm (ieskaitot Somiju), balstoties uz vislielākās labvēlības principu.¹⁶⁶

Pilnīgi nesekmīga un, tādēļ, jo vairāk šim periodam abu valstu attiecībās raksturīgi, bija centieni iesaistīt Somiju kopīgas pozīcijas izstrādāšanā attiecībā pret padomju garantiju līguma piedāvājumiem 1926. gadā. Maskavas centieni izjaukt Baltijas valstu kopdarbību Rīgas skatījumā netieši guva atbalstu Helsinku politikā. Toreizējais Ārlietu ministrijas Baltijas valstu nodaļas vadītājs V. Munters somu svārstīgumu skaidroja ar lielu Baltijas valstu pretinieku iespaidu Somijā, Helsinku cerībām separātās sarunās iegūt lielākus panākumus (Karēlijas jautājumā, saimnieciskajā sadarbībā) un somu patmīlību, kura “nepielaida rīcības saskaņošanu, bet prasa vadošu lomu”.¹⁶⁷ Tomēr V. Muntera un ārlietu ministra F. Cielēna spriedumos par “kaimiņzemi, draudzīgo Somiju” vairs nebija ideālistiskās robežvalstu politikas retorikas.

Principiāli jaunu noskaņu starptautiskajā politikā radīja vairāku valstu parakstītais Kelloga–Briāna pakts par atteikšanos no kariem, kā politisku strīdu risināšanas līdzekļa 1928. gadā. Izmantojot šī deklaratīvā pakta piedāvāto iespēju tam pievienoties, PSRS vēl pirms to ratificēja parakstītājas valstis uzņēmās iniciatīvu un griezās pie Baltijas valstīm, Polijas un Rumānijas ar priekšlikumu parakstīt protokolus par

¹⁶⁵ Bergs A. Baltijas valstu savienība // *Latvis*. – 1925. – 4. sept.

¹⁶⁶ Ārlietu ministrijas darbība 1925. g. – Rīga, 1926. – 5. lpp.

¹⁶⁷ V. Munters F. Cielēnam, 1926. g. 16. dec. LVVA, 2575. f., 8. apr., 82. l., 138. lp.

atteikšanos no kara kā savstarpējās konfliktu risināšanas veida. Šī Maskavas iniciatīva literatūrā pazīstama ar nosaukumu “Ļitvinova priekšlikums”.

Padomju priekšlikums Latvijā radīja neizpratni, tika meklēts pamatojums šādai rīcībai. Baltijas valstīs nebija noslēpums, ka Maskava cenšas ierobežot Baltijas un Polijas sadarbību un vienotu rīcību. Tomēr, no otras puses, Rīga nevarēja viennozīmīgi noraidīt ārlietu tautas komisāra M. Ļitvinova priekšlikumu. Rīgas konfidencialās tēzes Ļitvinova priekšlikumu lietā ietvēra principā pozitīvu nostāju, tomēr tika uzsvērtā saskaņošanas nepieciešamība ar Igauniju. Konsultācijas par kopīgu nostāju šajā jautājumā bija viens no pēdējiem gadījumiem, kad Latvija (arī Igaunija) kopīgā diplomātiskā akcijā mēģināja iesaistīt arī Somiju. Minētais protokols, jau tobrīd, Maskavā akreditēto diplomātu vidū, tāpat kā visi citi padomju “miera” centieni, tika vērtēts kā liekulība un demagoģija.¹⁶⁸ Rīga arī uzsvēra, ka poļu-krievu protokolam Latvija varētu pievienoties, ja tam pievienotos arī Igaunija un Somija.¹⁶⁹ Tik tiešām, viedokļi par Ļitvinova priekšlikumu Baltijas valstīs bija līdzīgi – O. Grosvalds no Helsinkiem ziņoja, ka “Somija, Igaunija un Latvija šinī brīdī [21. janvārī – V. Š.] atkal ieņem identisku redzes viedokli”.¹⁷⁰ Latvija kopā ar Igauniju centās visiem spēkiem uzturēt Somijas interesi par šo piedāvājumu un jebkurā gadījumā panākt kopīgu rīcību.

PSRS savukārt šādu nostāju vērtēja kā pret sevi vērstu un to kategoriski nosodīja. Latvija centās vilcināt Ļitvinova priekšlikuma parakstīšanu, mēģinot piesaistīt pie tā arī Somiju un Lietuvu, kā arī atgādinot Maskavai, ka Rīga labprāt redzētu PSRS uzaicinām abas šīs valstis parakstīt protokolu. Tomēr Somijas nostāja bija izvairīga. Lai gan H. Prokopē nenoliedza savstarpējo konsultāciju nozīmi un diplomātiskās

¹⁶⁸ Latvijas sūtņa Maskavā vērtējumu sk.: K. Ozola raksts A. Balodim, 1929. g. 8. febr. LVVA, 2574. f., 3. apr., 712. l., 254.–258. lp.

¹⁶⁹ Tēzes Ļitvinova priekšlikuma lietā, 1929. g. 12. janv. LVVA, 2574. f., 3. apr., 712. l., 82. lp.

sadarbības nepieciešamību, viņš negrasījās iesaistīt Somiju protokolā, kurš kautkāda ziņā saistīja to pie Baltijas valstīm vai vienpusēji – pie PSRS. H. Prokopē to pamatoja ar to, ka pēc Kelloga pakta vispārējās ratifikācijas zudis nepieciešamība pēc paša protokola. Viņš pat bija neizpratnē, kādēļ Rīga tik ļoti interesējoties par Somijas piesliešanos Ļitvinova paktam.¹⁷¹

20. gados Latvijas ārpolitikā sāka parādīties jauns jēdziens – neitralitāte. Lai gan vēlāk, 30. gadu otrajā pusē, tā guva lielu uzmanību, 20. un 30. gadu mijā neitralitātes idejas Latvijas ārpolitikas veidotāju vidū vēl nebija populāras, arī neitralitātes īstenošana nešķīta skaidra. 1931. gadā bijušais sūtnis Maskavā K. Ozols noraidīja neitralitāti kā Latvijai pilnīgi nepieņemamu. “Naivs, nereāls un neloģisks būtu tas politiķis, kurš ticētu, ka šī pasaules katastrofa [domāts eventuālais karš] paictu secen Baltijas valstīm un ka viņu neitralitāte kaut vai mazākā mērā tiktu respektēta, ja arī viņas gribētu būt neitrālākas par neitrālām”.¹⁷²

Savukārt, strikta neitralitāte iederējās kreiso sociāldemokrātu (piem., F. Mendera) leksikā.¹⁷³ Arī sabiedrībā, vērtējot Skandināvijas un somu pieredzi, bija novērojama Latvijas un šo valstu stāvokļa salīdzināšana. Neredzot citas iespējas, arvien izplatītākas kļuva neitralitātes, jeb kā rakstīja preses apskatnieks M. Rozentāls par iespējamo sadarbību ar Somiju, “politikas, bazētas uz neitralitātes principiem”, idejas.¹⁷⁴ 30. gadu sākumā arvien noteiktās apveidus sāka iegūt arī pieaugošā Skandināvijas pozitīvā piemēra akcentēšana. To politiku, izturēšanos, A. Bīlmaņa vārdiem, raksturoja “augstā gara neitralitāte”. A. Bīlmanis, raksturojot progresīvo, miermīlīgo un liberālo jauno Eiropu, piemin Nīderlandi,

¹⁷⁰ O. Grosvalda raksts A. Balodim, 1929. g. 21. janv. LVVA, 2574. f., 3. apr., 712. l., 134. lp.

¹⁷¹ Sūtniecības Helsinkos vadītāja v. i. J. Filholds raksts V. Munteram, 1929. g. 22. febr. I.VVA, 2574. f., 3. apr., 712. l., 365.–366. lp.

¹⁷² Ozols K. Neitralitāte // Jaunākās Ziņas. – 1931. – 9. jūn.

¹⁷³ Sociāldemokrāts. – 1933. – 31. marts.

¹⁷⁴ Rozentāls M. Vai iespējama ciešāka saimnieciska un politiska tuvināšanās ar Somiju? // Centra Balss. – 1933. – 8. dec.

Šveici, Dāniju un Zviedriju, bet ne Somiju. Viņaprāt, tās bija ideāls Baltijas valstīm.¹⁷⁵ Somija joprojām bija savā attīstībā pārāk līdzīga, pārāk radniecīga Baltijas valstīm, lai tiktu ierindota ārpolitisko paraugu skaitā.

1929. gadā, pēc vizītes Helsinkos ārlietu ministrs A. Balodis rakstīja, ka attiecībās iestājies “zināms klusums”¹⁷⁶. Apstākļi būtiski nemainījās arī tuvākajos gados. Jaunieceltā sūtņa Helsinkos A. Baloža ziņojums, atstāstot sarunu ar Valsts prezidenta P. E. Svinhufvudu akreditācijas laikā, trāpīgi raksturoja apstākļus.

“Svinhufvuda ārējā izskatā un runas veidā nav nekā diktatoriska. No visas viņa personas izdveš drīzāk turīga lielgruntnieka labsirdīgā noteiktība un pašapmierinātība. Viņš tiecas daudz stāstīt un mīl par stāstīto pats smieties. Tuvāki pazinēji raksturo Svinhufvudu kā neatlaidīgu un ietiepīgu personu. Nelaida manis gandrīz pie vārda. Stāstīja par savu dzīvi Sibīrijā, satikšanos ar baltvāciem un valsts vāciem, gūstekņu grūtībām un dažādiem pielietotiem trikiem pret krievu administrāciju. Pieskārās arī saimnieciskām, it īpaši lauksaimniecības grūtībām. Tad nāca, acīmredzot, sagatavotā politiskā deklarācija. Somija raugoties uz mazām Baltijas valstīm: Latviju un Igauniju ar lielu draudzību un vēloties uzturēt visai tuvas un ciešas attiecības, bet nekādu politisku līgumu nevajagot. [Ārlietu ministrs] Prokopē tad krita starpā un papildināja, ka vajadzīgā brīdī varēšot spriest, kādus līdzekļus pielietot. Ar Krieviju attiecības palikšot līdzšinējās. Tas viss bija teikts tādā tonī, ka diskusija nebija domājama. Vārdus “mazās Baltijas valstis” Svinhufvuds atkārtoja vairākas reizes.”¹⁷⁷

¹⁷⁵ *Būmanis A.* Eiropa krustceļos un Baltijas valstis // *Brīvā Zeme.*—1931.—2. dec.

¹⁷⁶ *Centra Balss.* — 1929. — 17. maijs.

¹⁷⁷ A. Balodis ārlietu ministram, 1930. g. 12. jūl. I.VVA, 1303. l., 1. apr., 71. l., 159.-160. lp.

1930.–1933. gads abu valstu diplomātiskajās attiecībās bija izteikts klusuma periods. Pat agrāk pierastās ārlietu ministru vizītes nenotika. Arī Rīgas ārpolitiskajās nostādnēs nebija nekādu izmaiņu. Bijušais sūtnis Helsinkos K. Zariņš 1931. gada decembrī, pārņemot no Kārļa Ulmaņa ministra amatu, uzsvēra, ka nav paredzamas nekādas izmaiņas ārpolitiskajās nostādnēs. Vēl vairāk – intervijā preses pārstāvjiem viņš apgalvoja, ka uzskata sevi par K. Ulmaņa skolnieku.¹⁷⁸

Tikai 1933. gadā somu puse sāka izrādīt iniciatīvu attiecību aktivizēšanā. Tas notika tāpēc, ka šajā laikā Eiropas politikā notika ievērojama pārgrupēšanās. Vācijas un Polijas attiecību uzlabošanās 1934. gadā noslēdzās ar neuzbrukšanas pakta parakstīšanu, kas pilnībā izmainīja starptautisko stāvokli reģionā. PSRS rosība Baltijas virzienā, triju Baltijas valstu savienības priekšdarbi Rīgas skatījumā radīja pamatu aizdomām par somu bailēm nokļūt pilnīgā izolācijā. Tādēļ par īslaicīgu apliecinājumu somu ārpolitikas šķietamajiem pagriezīem ārpolitikā uzskatīja 1933. gada decembra Somijas ārlietu ministra A. Haksela vizīti Rīgā. Lai gan formāli sengaidītās ārlietu ministru sarunas aptvēra ievērojami plašāku apspriežamo jautājumu loku, ļoti liela nozīme, līdzās Latvijas nostājas noskaidrošanai Polijas–Vācijas attiecību jautājumā, bija saimnieciskajiem jautājumiem. Somi šajā laikā bija kļuvuši arvien atturīgāki politisko jautājumu apspriešanā. Tomēr, neraugoties uz to, 1934. gada janvārī, pēc ministra vizītes, Latvijas ārlietu ministrs V. Salnais ar gandarījumu konstatēja, ka pēc ilga pārtraukuma atjaunots tiešais kontakts ar Helsinkiem.¹⁷⁹ Lai gan tika paziņots, ka sarunās konstatēta “pilnīga saskaņa” un izteikta apņēmība “uzturēt turpmāk ciešus un ilgstošus sakarus”, praktiska labuma vizītei bija maz.

A. Haksels, vizītes laikā Rīgā, ieviesa nepārprotamu skaidrību Helsinku attieksmē pret iespējamo Somijas pievienošanos eventuālajai

¹⁷⁸ Brīvā Zeme.–1931.–10. dec.

Baltijas savienībai. Viņš paziņoja, ka nav vajadzīgi bloki, bet gan cieša kopdarbība, kā piemēru minot Somijas sadarbību ar Igauniju. Starp abām valstīm nepastāvēt nekādi bloki, taču “grūtā brīdī mēs zinātu viens otru atrast”, uzsvēra A. Haksels.¹⁸⁰ Tomēr, saskaņā ar ierakstiem V. Muntera dienasgrāmatā, sarunās pirmo reizi abu valstu vēsturē tieši somi izteica nebijuša apmēra un dziļuma priekšlikumus divpusējā sadarbībā: a) savstarpēju regulāru informācijas apmaiņu, b) vismaz reizi gadā ārlietu ministru vizīšu apmaiņu, c) instrukcijas izsūtīšanu sūtņiem trešajās valstīs par savstarpējo sadarbību, d) armijas štābu sadarbību un e) savstarpēju sazināšanos pirms konferencēm.¹⁸¹ Ja īstenotos šis ieceres praksē, Latvijas un Somijas sadarbība būtu kļuvusi pat ciešāka nekā triju Baltijas valstu antante! A. Haksels apņēma Latviju informēt par Vācijas un Somijas tirdzniecības līguma parakstīšanas gaitu “visos sīkumos”, tika apspriesti arī tirdzniecības un kuģu līnijas jautājumi. Somi apsolījās izpētīt iespējas sadarbībai ar Baltijas Preses antanti. Somijas radikālie un pēkšņie sadarbības piedāvājumi presē nenonāca. Šāda somu nostādne bija pārsteigums Rīgai, taču tā arī nemainīja Latvijas ārpolitikas vadītāju pārliecību par to, ka kautkad, tālākā nākotnē Helsinku nostāja militārpolitiskas savienības jautājumā mainīsies.

Tajā pašā laikā bija skaidrs, ka somus neinteresēja arī kopīga Baltijas valstu rīcība attiecībā uz lielvalstu garantiju piedāvājumiem. Ja vēl 20. gados, M. Ļitvinova piedāvājuma laikā Helsinki vismaz piedalījās konsultācijās par vienotas nostājas ieņemšanu attiecībās ar Maskavu, tad pēc padomju-poļu garantiju piedāvājuma, pat, ja garantijas sniegtu arī Vācija, somu nostāja bija izteikta noraidoša. Sūtņis V. Šūmanis, atainojot somu nostāju, uzsvēra, ka

¹⁷⁹ Latvijas Kareivis. – 1934. – 10. janv.

¹⁸⁰ Somija un Latvija uzturēs turpmāk ciešus un ilgstošus sakarus // Latvis. – 1933. – 10. dec.

¹⁸¹ V. Muntera dienasgrāmatā, 1933. g. 9. dec. I.VVA, 2630. f., 1. apr., 5. l., 74., 75. lp.

“uz Krievijas garantiju neviens soms nevarot palaisties. Tāpat arī Polijas garantijas neko daudz nenozīmējot. Gala rezultātā iznāktu, ka Somijas neatkarību un neaizskaramību garantē vienīgi Vācija. Tāda situācija gala rezultātā Somijai nenāktu par labu [...] Uz Angliju un Skandināvijas valstu piedalīšanos garantijā, pēc ministra [Haksela] domām, neesot ko cerēt”.¹⁸²

Minēto tiek apstiprināts arī vēstures literatūrā. Vēsturnieks A. Stranga Somijas nostāju padomju piedāvājumu lietā 1933. gada beigū–1934. gada sākuma Polijas un PSRS deklarācijas kontekstā pat raksturoja kā “izaicinoši agresīvu nevēlēšanos savas neatkarības deklarēšanai no PSRS un Polijas”.¹⁸³ Helsinki centās izvairīties no visa, kas saistīja vai arī radīja aizdomas par saistīšanos gan ar Maskavu, gan poļiem, gan baltiešiem.

Neapšaubāmi, ka somu principā noraidošā nostāja Rīgas ārpolitikas veidotājiem, tajā skaitā sūtņiem, nebija noslēpums. Atšķirās tikai risinājumi un meklējumi. Ja lielākā daļa sūtņu un ministru būtībā šajā laikā uz Somijas indiferento nostāju nereagēja nekādi, tad F. Cielēns, sūtņis Parīzē, 1934. gada sākumā ierosināja radikālu rīcību. Rakstot par Latvijas drošības jautājumiem, viņš brīdināja no ilūzijām par sabiedrošanos ar Somiju. F. Cielēns uzsvēra, ka šo jautājumu viņš vairākkārt apspriedis ar Igaunijas bijušo valsts vecāko A. Strandmanu, kurš teicis, ka vienmēr igauņi saņēmuši noraidījumu. F. Cielēns pamatoti secināja, ka, ja somi nevēlējās tuvināties Igaunijai, vēl jo mazāk viņi vēlēšies tuvināties Latvijai.¹⁸⁴ Šai diskusijai punktu pielika sociāldemokrātu iesniegums 1934. gada budžeta apspriešanā Saeimā, sociāldemokrātiem ierosinot likvidēt sūtniecību Helsinkos vai

¹⁸² V. Šūmanis Valsts prezidentam un ārlietu ministram K. Ulmanim, 1934. g. 24. apr. LVVA, 2574. f., 3. apr., 3065. l., 327.-328. lp.

¹⁸³ *Stranga A. Krievijas un Polijas politika Baltijā 1933–1935. gadā // Baltijas valstis likteņgriežos / Red. T. Jundzis.–Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 1998.–403. lpp.*

¹⁸⁴ F. Cielēns V. Salnajam, 1934. g. 15. febr. LVVA, 293. f., 1. apr., 4682. l., b. p.

Stokholmā.¹⁸⁵ Sekojošajā sarakstē starp ministru un sūtņiem dažādās valstīs atklājās principiāls atbalsts F. Cielēna tēzēm, taču tajā pašā laikā, atšķirībā no viņa, tika uzskatīts, ka somu izolacionistiskā politika nevar turpināties ilgi. Un lielā mērā šādi apsvērumi balstījās somu ierosinātajā A. Haksela vizītē. Arī Latvijas sūtņu ziņojumi par Helsinku pēkšņo un šķietamo nostājas maiņu sakņojās somu bailēs palikt izolācijā.¹⁸⁶

Nespējot noskaidrot Somijas nostāju pret Latviju un Baltijas valstīm vispārīgi, Ārlietu ministrija centās noskaidrot Tallinas nostāju. Igaunu oficiālo pozīciju apliecināja ārlietu ministrs F. Akels 1927. gadā: Igaunijas attiecības ar Somiju ir negrozāmi labas un draudzīgas. Somija sevišķi pasvītro sadarbību saimnieciskā un kulturālā ziņā.¹⁸⁷ Taču no viņa teiktā izriet, ka praktiskajā sadarbībā Igaunija būtībā atradās turpat, kur Latvija – tikšanās konferencēs un savstarpējie draudzības apliecinājumi.

Šajā laikā parādījās arī Zviedrijas aspekts Latvijas attiecībās ar Somiju. Valsts prezidenta G. Zemgala vizīte Stokholmā, sūtņa O. Grosvalda skatījumā, tika “mazāk ievērota, nekā to varēja sagaidīt”. Sūtnis somu preses neinteresētību skaidroja ar “zināma veida skaudību”, Latvijai tuvinoties ar Zviedriju bez somu starpniecības.¹⁸⁸ Viņš, līdzīgi kā ārlietu resora vadība, nepamatoti optimistiski vērtēja Latvijas un Zviedrijas attiecības. Šādu, draudzīgu, taču bez nopietnām konsekvencēm, vizišu sekas neizmainīja attiecību būtību starp valstu un arī neradīja nekādu pagriezienu Stokholmas politikā. Ja arī somi, īpaši zviedru un somu valodu konfliktu laikā, ar aizdomām raudzījās uz Latvijas centieniem panākt Zviedrijas labvēlību, tad plašākā nozīmē šādiem apsvērumiem nebija nekādas nozīmes. Helsinkos nekad nopietni netika apsvērta Latvijas lobēšana Skandināvijas valstu sanāksmēs vai vidutājība attiecībās ar tām. Jāpiekrīt sūtnim Stokholmā P. Sējam, kurš

¹⁸⁵ V. Salnā runa Saeimā 1934. g., LVVA, 293. f., 1. apr., 4689. l., b. p.

¹⁸⁶ Sk. piem.: P. Sēja V. Salnajam 1934. g. 2. marts. LVVA, 293. f., 1. apr., 4667. l. b. p.

¹⁸⁷ F. Akela runa Rīgikogu sēdē, 1927. g. 11. okt. LVVA, 2574. f., 4. apr., 3161. l., 37. lp.

šādas spekulācijas ironiski nodēvēja par “stipri romantisku nākotnes mūziku”.¹⁸⁹

3. 2. Latvijas ārpolitikas veidotāji un viņu nostādnes

Pēc Z. Meierovica nāves varēja sagaidīt, ka Latvijas ārpolitika zaudēs savu noteiktību, jo turpmākajos gados ārlietu resora vadība nonāca dažādu partiju pārziņā. No otras puses – bija sagaidāms, ka no ārpolitiskās skatuves aizejot tik autoratīvam un vispārzītam ārlietu vadītājam, pieaugs ārpus ministrijas esošo spēku – Saeimas ārlietu komisijas un partiju – ietekme uz lēmumu pieņemšanu. Tomēr minētais piepildījās tikai daļēji. Saeimas Ārlietu komisijai visus neatkarības gadus iespaids uz ārpolitikas veidošanas mehānismu bija niecīgs. Savukārt, izņemot F. Cielēnu un viņa LSDSP, citām partijām pamatlīnijās pat deklaratīvā līmenī neatšķirās nostāja no tās, kuras īstenošanu bija uzsācis Z. Meierovics.

Visilglaicīgāk, no 1926. gada decembrim līdz 1928. gadam, ārlietu resora vadībā šajā periodā atradās F. Cielēns. Viņa uzskati par ārpolitiku balstījās uz trīs svarīgām tēzēm: 1) miera nodrošināšana, 2) Latvijas drošības garantiju panākšana un 3) plaša ārējā saimnieciskā sadarbība. Viņš uzskatīja, ka Tautu Savienībai nav reālas ārpolitikas, bet priekšplānā jāizvirza drošības garantiju projekti. F. Cielēns proponēja arī savu variantu – Baltijas Lokarno projektu, kurā Rietumvalstis, kopīgi ar Vāciju un PSRS garantētu Baltijas neatkarību. Jaunums bija arī tas, ka viņš uzskatīja par nepieciešamu Baltijas valstu savienības idejas revīziju, izslēdzot no tās gan Poliju, gan arī Somiju – tikai Igaunija, Latvija, Lietuva. Būtisks sociāldemokrātu ministra ārpolitikas aspekts bija arī

¹⁸⁹ O. Grosvalds A. Balodim, 1929. g. 12. jūl. LVVA, 2574. f., 3. apr., 698. l., 59., 60. lpp.

¹⁹⁰ P. Sēja V. Salnajam, 1934. g. 2. marts. LVVA, 293. f., 1. apr., 4667. l., b. p.

draudzīgo attiecību ar PSRS pastāvīga uzsvēršana.¹⁹⁰ Tāda nostāja deva pietiekami daudz iemeslu kritikai no labējām partijām par Baltijas valstu savienības kursa izjaukšanu.¹⁹¹ Tomēr sociāldemokrāti (F. Cielēns) vismaz deklarāciju līmenī nenostājās pret mazo Baltijas valstu savienību un vēl jo vairāk – pret Somijas eventuālo dalību tajā. Šo četru valstu ģeogrāfiskais un politiskais stāvoklis tika vērtēts kā līdzīgs, līdzīgi viņu skatījumā bija arī šo valstu mērķi.¹⁹² Koncentrēšanās uz attiecību izveidošanu ar PSRS un iedomāto garantiju panākšanu, tomēr sociāldemokrātu ārpolitikas veidotājiem nedeva iespējas līdzvērtīgi pievērsties Baltijas valstu savienības radīšanai. To ņemot vērā, no F. Cielēna retorikas vispār izzuda Somija, kura viņa plānos (neuzbrukšanas līgums ar PSRS, eventuālais Tautu Savienības Baltijas Lokarno un mazā Baltijas valstu savienība) ietilpa pastarpināti tikai neuzbrukšanas līguma noslēgšanā ar PSRS.¹⁹³ Tomēr arī sociāldemokrātu vidū nevaldīja pilnīga vienprātība. Līdzās F. Cielēna mērenajam kursam, pastāvēja arī partijas vadītāja F. Mendera konsekventi šķiriskā pieeja ārpolitikas jautājumu risināšanai. Viņš rakstīja, ka Latvijas pozīcija iespējama tikai no strādniecības šķiras viedokļa, nevis “pieejot pie tiem no kāda vispār valstiska viedokļa.” Raksturīgi, ka vēlāk, 1933. gadā, vērtējot draudošā Polijas un Vācijas kara briesmas, abas “fašistiskās” valstis F. Mendera skatījumā bija “vienādi bīstamas un šobrīd ar vienādu olektī mērojamas”.¹⁹⁴

¹⁹⁰ F. Cielēna instrukcija sūtņiem, 1927. g. marts. LVVA, 2570, 1, 249, 1.-13. lp. Par viņa Baltijas Lokarno projektu sk. arī: *Cielēns F.* Laikmetu maiņa. Atmiņas un atziņas. – 4. grāmata...55.–72. lpp.

¹⁹¹ Laikraksta “Latvis” apskatnieks un dedzīgais Somijas tuvināšanās veicinātājs O. Matisons 1927. gada aprīlī, vērtējot F. Cielēna vadītā resora darbību rakstīja, ka pārtraukta “kopsajūta”, kāda bijusi izveidojusies starp Baltijas valstīm. *Matisons O.* Kas panākts? // *Latvis.* – 1927. – 12. apr. Savukārt E. Blanks uzsvēra, ka ar tirdzniecības līguma noslēgšanu ar PSRS, tika izjaukta muitas ūnijas radīšana starp Latviju un Igauniju. *Blanks E.* Baltijas valstu savienības nozīme // *Latvijas Sargs.* – 1928. – 15. sept.

¹⁹² Baltijas valstu sociāldemokrātu konferences nozīme // *Strādnieku Avīze.* – 1926. – 27. jūn.

¹⁹³ *Cielēns F.* Latvijas ārpolitikas līnijas 1927. gadā // *Sociāldemokrāts.* – 1928. – 1. janv.

¹⁹⁴ *Menders F.* Latvijas ārpolitika // *Sociāldemokrāts.* – 1933. – 31. marts. Daļa sociāldemokrātu strādāja roku rokā ar Maskavu (*Ilmjervs* // *Rosijai i Baltija-* 138).

Saeimas Ārlietu komisijai tika pārmesta neieinteresētība konceptuālos jautājumos, sociāldemokrātu pievēršanās, galvenokārt sūtniecību likvidācijām, personāliju izskatīšanai, pa laikam aplūkojot tikai Baltijas valstu, PSRS un eksporta lietas. K. Ducmanis to skaidroja ar kompetences un spēju trūkumu.¹⁹⁵ Ārlietu ministri bieži mainījās. Starplaikos ministrijas vadību īstenoja ģenerālsekretārs, kura darbība neienesā principiālas korekcijas iepriekšējā virzienā. Būtībā lielā mērā ārpolitiku īstenoja valsts pilnvarotie pārstāvji. Tieši sūtņiem nācās veikt darbu, bieži vien balstoties uz personiskajām izjūtām un izpratni par valsts nacionālajām interesēm. O. Grosvaldu 1930. gadā sūtņa posteni Helsinkos nomainīja pirms tam ārlietu ministra posteni ieņēmušais A. Balodis. Nedz viens, nedz otrs no viņiem, atšķirībā no K. Zariņa, neprata somu valodu, abi posteni Helsinkos uztvēra kā neilgu pagaidu norīkojumu.

Šajā laikposmā vairākkārtīgi ārlietu ministra posteni ieņēma Latviešu Zemnieku savienības biedri. Partijas priekšsēdētājs K. Ulmanis par ārpolitiku publiski izteicās reti, varbūt arī tādēļ literatūrā un atmiņās pastāv viedoklis, ka tā viņu interesējusi maz. Baltijas reģiona ārpolitiskās konstrukcijas proamerikāniski noskaņotajam K. Ulmanim saistījās galvenokārt ar Baltijas valstu – Igaunijas–Latvijas–Lietuvas ciešākas sadarbības veicināšanu. 1926. gadā, kad viņš ieņēma ārlietu ministra posteni, Rīgai nācās ieņemt noteiktu attieksmi pret padomju neuzbrukšanas līgumu piedāvājumiem. Jāuzsver, gan, ka, spriežot pēc pieejamajiem avotiem, pašā partijā ārlietu jautājumiem netika pievērsta liela uzmanība. Laikposmā, kad ārlietu ministra posteni ieņēma K. Ulmanis, nedaudzajās publikācijās par Baltijas valstīm skaidri

¹⁹⁵ K. Ducmanis rakstīja, ka ja “kāds pats uzbāzās ar savām pārdomām un analizēm attiecīgās tālēs [domāts-konceptuāliem apsvērumiem] – ar gariem zobiem jau klausījās gan, garlaicībā zīmējot figūras uz papirosu kastītēm, lai visu tūliņ atkal aizmirstu. Bet tieši aicināt un meklēt šādas diskusijas – tam nebij ne laika, ne intereses, ne arī kā domājams kompetences un kaut caurmēra spējas.” *Ducmanis K. Jaunā Latvija starptautiskā saimē un viņas diplomātijas uzdevumi*

izkristalizējas viņa pieeja – Baltijas valstis ir tikai Latvija, Lietuva un Igaunija.¹⁹⁶ Autoratīvais K. Ulmaņa personības pētnieks vēsturnieks E. Dunsdorfs K. Ulmaņa nostāju – piesardzīgu lavierēšanu starp saimnieciskajām interesēm (sadarbību ar PSRS) un ideālistisko politiku (Baltijas valstu virziens, Polijas un Lietuvas samierināšana) raksturoja kā tālredzīgu.¹⁹⁷ Savukārt, cits Latviešu Zemnieku savienības ārlietu ministrs H. Celmiņš jau 1930. gada sākumā, raksturojot uzdevumus attiecībā ar citām valstīm, Somiju aplūko ļoti nekonkrēti, secinot, ka “mūs saista lojāla, stipra draudzība”. Ar Igauniju valdībai vajadzēja risināt sarunas par muitas ūniju, ostu nodokļu konvenciju, ar Lietuvu – sarunas par saimnieciskā līguma noslēgšanu, bet Somijai tika veltīti tikai tradicionāli patētisks izteiciens par “vienojošo saišu” stiprināšanu. Zīmīgi, ka aplūkojot atsevišķas valstis, ministrs tās sarindoja svarīguma un nosacīta politiskā “tuvuma” secībā un šeit tradicionāli tomēr Somija tika novietota uzreiz aiz Igaunijas un Lietuvas.¹⁹⁸

Arī Demokrātisko Centru, pilsētas ierēdniecību pārstāvošo partiju, ārlietas interesēja maz. Partijas kongresā 1927. gadā rezolūcijā aprobežojās trafareto “nepieciešamību nostiprināt draudzīgas attiecības ar kaimiņvalstīm”, kā arī aicinājumiem izveidot izdevīgas saimnieciskās attiecības ar PSRS. Jāpiezīmē, ka partijā nepastāvēja vienota nostādne ārlietās. Demokrātiskā centra ārlietu lietpratēji, bijušie sūtņi Maskavā K. Ozols, J. Vesmanis uzskatīja, ka Latvijai kā tranzītzemei, saimnieciskais līgums ar PSRS ir nepieciešams. Savukārt daudzi citi partijas protestēja, nodēvējot to par orientāciju uz “komunisma pasaules pusi”.¹⁹⁹ K. Ozola uzskati zināmā mērā atspoguļoja Rīgas ārpolitiskās nostājas izmaiņas attiecībā pret komunistisko PSRS un līdz ar to, arī no tā izrietošo nostāju

// Militārais Apskats. – 1934. – 7. nr.

¹⁹⁶ Sk. K. Ulmanis par Latvijas ārpolitiku // *Latvis*. – 1926. – 12. maijs.

¹⁹⁷ *Dunsdorfs E. Kārļa Ulmaņa dzīve.* – Rīga: Zinātne, 1992. – 178. lpp.

¹⁹⁸ *Celmiņš H. Latvijas ārpolitika // Jaunākās Ziņas.* – 1930. – 13. febr.

¹⁹⁹ Demokrātiskā Centra IV. kongresa debates par ārpolitiku, 1927. g. 26., 27. marts. I.VVA,

pret nepieciešamību pēc Baltijas valstu savienības “par katru cenu”. Viņš uzsvēra, ka PSRS vairs

“nesapņo, ka tuvākā nākotnē būtu iespējama vispasaules revolūcija, tamdēļ sāk domāt par savu eksistenci un nokārtot attiecības ar kaimiņiem. [...] Pārejot pie mūsu attiecībām ar Krieviju, mums jāgroza tā politika, kura bija vietā mūsu valsts proklamēšanas laikā, tā saucamā barjera politika, t. i. ka mēs Latvija būsīm barjers, kas aizsargās lielniecismu no Vakareiropas. Tagad šī politika nav vietā. Krievija palikusi stipra valsts. Vedīsim arī mēs miera politiku attiecībā uz Krieviju [...] Bez šaubām mums jāpanāk Latvijas, Igaunijas, Lietavas apvienība, uzturot labas attiecības ar Somiju un Poliju, tomēr tas nenožīmē, ka mums vajadzētu nostāties naidīgās attiecībās ar Krieviju.”²⁰⁰

K. Ozola skaidrojumā Baltijas valstu savienībai ar Somijas un Polijas līdzdalību zūd paša galvenā izveidošanas motīva – apdraudētības sajūtas. Kā Demokrātiskā Centra pārstāvis ārlietu ministra posteni pēc F. Cielēna ieņēma A. Balodis. Jau 1925. gadā viņš bija pesimistiski noskaņots par Somijas iesaistīšanu Baltijas valstu savienībā. A. Balodis rakstīja, ka “Somija nobīdīja pie malas savu nacionālo revolucionāru un karstgalvi Holsti un sāka piekopt neitralitātes politiku, segdama to ar ārēju, viegli caurskatāmu draudzību ar Baltijas valstīm un Poliju”. Tā rezultātā, “ši mīļā un skaistā zeme sāk aizplīvuroties mūsu apziņā ar zināmu vienaldzības segu”, viņš piebilda.²⁰¹ A. Baloža skatījumā ārpolitiskās prioritātes reģionā bija saimnieciskās sadarbības veicināšana un Lietuvas tuvināšana Latvijai, attiecību sakārtošanai ar Poliju, taču vairs ne Baltijas valstu savienība. Raksturīgi arī tas, ka minētajā citātā A. Balodis Z.

³⁷¹⁰ f., 1. apr., 7. l., 15., 16. lp.

²⁰⁰ Demokrātiskā Centra IV. kongresa debates par ārpolitiku, 1927. g. 26., 27. marts. LVVA,

³⁷¹⁰ f., 1. apr., 7. l., 32. lp.

Meierovica domubiedru R. Holsti apzīmēja par “karstgalvi”. 20. gadu otrajā pusē desmitgades sākuma cerības šķita sen pārdzīvota vēsture.

Jāatzīmē, ka zināmu iespaidu uz Latvijas ārpolitiskajām norisēm varēja atstāt arī nesen igauņu vēsturnieka M. Ilmjerva atklātās padomju aktivitātes latviešu politiķu korumpēšanā, kurā ievērojama loma tika veltīta padomju Kooperatīvajai tranzītbankai (tās valdē atradās un akciju īpašnieki bija vairāki ievērojami sociāldemokrāti).²⁰² M. Ilmjerva atklājumus tieši apstiprina arī V. Salnais rakstā nelielā provinces laikrakstā. Viņš norādīja, ka ar dažādu trestu un sindikātu palīdzību Maskava ir pratusi

“pievilkt savā dienestā veselu rindu sabiedrībā redzamu un politiski iespaidīgu personu. Ar tranzītbankas, naftas trestu utt. vietējo nodaļu vidutājību tagad atrodas faktiski Krievijas valsts dienestā personas, kurām diezgan liels svars mūsu dažādās politiskās partijās, kā sociāldemokrātijā, zemnieku savienībā un nacionālistos. Tā tad arī tagadējās Saeimas svarīgākās frakcijas vai nu caur savu partiju biedriem jeb tiem tuvu stāvošām personām, ir nostādītas stāvokli, kur tām jāklausa un zināmā mērā arī jāievēro mūsu austrumu lielā kaimiņa vēlēšanās”.²⁰³

V. Salnais konstatēja neapšaubāmu citas valsts icjaukšanos Latvijas iekšējā politikā un ar tās palīdzību iespaidojot arī ārpolitiku. Neapšaubāmi, ka padomju interesēs bija graut Baltijas valstu vicnotību. Tā kā šajā laikā arī Somija tika ictilpināta Baltijas valstu kategorijā, neapšaubāmi, arī attiecības šāda scenārija gaitā netiku vismaz veicinātas. Diemžēl, ir grūti novērtēt cik tālu sniedzās šīs materiālās ieinteresētības

²⁰¹ Balodis A. Baltijas problems mūsu ārējā politikā // Jaunākās Ziņas. – 1925. – 28. aug.

²⁰² Kooperatīvās Tranzītbankas akcionāru saraksts, LVVA, 4643. f., 1. apr., 240. l., 5.–7. lp.; 1927. gadā bankas direktors–rīkotājs bija K.Lorencs, valdes loc. A. Buševics,

rosinātā Maskavas ietekme Rīgas ārpolitikā – par to pagaidām var izteikt tikai vairāk vai mazāk ticamus minējumus.

²⁰³ *Salnais V.* Latvija un viņas kaimiņi // *Liepājas Atbalss*. – 1930. – 7. apr.

IV. Atturīgā Somija: autoritārā režīma “pragmatiskā” politika (1934-1940)

4. 1. Ārpolitikas veidošanas mehānisms, tās veidotāju koncepcijas Somijas jautājumā

Pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma, vairs nepastāvot Saeimai un līdz ar to arī tās Ārlietu komisijai, apstākļi ārpolitikas rašanās pirmajā fāzē valsts vadībai šķietami vienkāršojās. Vairs nebija jāreķinās ar dažādās partijas pārstāvošajiem deputātiem. Tā kā valsts kļuva autoritāra, arī sabiedrībā publiski plašas diskusijas par ārpolitiskajiem jautājumiem netika pieļautas. Visa svarīgāko, būtiskāko ārpolitisko lēmumu pieņemšana pēc apvērsuma koncentrējās divu personu rokās. Viena no tām bija apvērsuma vadītājs un ministru prezidents, arī ārlietu ministrs līdz 1936. gadam K. Ulmanis. Savukārt otra – ilggadīgais ārlietu resora ierēdnis, Ārlietu ministrijas ģenerālsekretārs un apvērsuma teorētiskais plānotājs V. Munters. Ņemot vērā to, ka Rīgas Somijas politikā salīdzinoši ievērojamas izmaiņas norisinājās tieši autoritārā režīma sākumā, jāsecina, ka tās bija tiešā veidā saistītas ar jauno lēmumu pieņemšanas kārtību un ar lēmumu pieņēmēju uzskatiem. Tādēļ ir svarīgi pievērsties jautājumam par to, kurš un kā pieņēma lēmumus ārlietu resorā.

Diemžēl avoti nav saglabājuši daudz liecību par lēmumu pieņemšanas procesu autoritātārā režīma gados. V. Muntera liecība PSRS drošības iestādēm pēc viņa apcietināšanas, ministrijas departamenta direktora A. Stegmaņa atmiņas un sūtņa M. Valtera publicētās vēstules ir gandrīz vienīgais avots šajā jautājumā. Neraugoties uz liecību trūkumu, šis principiāli svarīgais jautājums ir aplūkots un analizēts arī vēstures

literatūrā. Pats V. Munters vēlāk, savās liecībās PSRS drošības iestādēm, raksturoja ārpolitikas lēmumu pieņemšanas procesu:

“Sākot ar 1934. gadu, es tieši un atbildīgi piedalījos Latvijas ārpolitikas īstenošanā. Līdz 1936. g. 15. jūlijam es biju Ārlietu ministrijas ģenerālsekretārs, bet, tā kā ministrs bija pats Ulmanis, aizņemts ar iekšpolitiku un maz simpatizējošs “diplomātijai”, tad faktiskā ministrijas vadība gūlās uz mani un pleciem. Apspriedos es tikai ar Ulmani un atbildīgajiem ministrijas līdzstrādniekiem. Kaut kāda īpaša ārpolitiska orgāna, līdzīga parlamenta laika ārlietu komisijai, vairs nebija. Uz valdības sēdēm mani aicināja visai reti, un arī tad tikai ziņojumam, pie kam debates parasti neizraisījās, nemaz nerunājot par viena vai otra jautājuma apspriešanu. No ministriem tikai divi - Ēķis un Einbergs - aktīvi interesējās par ārpolitiku, pārējie nebija spējīgi pat lasīt ārzemju avīzes, varbūt izņemot dažus, kas nedaudz prata vācu valodu un reizēm pārlasīja vācu avīzes. Arī sabiedriskajās aprindās vienkārši nebija kompetentu cilvēku, ar kuriem apspriest ārpolitikas problēmas. Ja nu vienīgi reizēm notika pārrunas par starptautiskām tēmām ar žurnālistiem, bet arī viņi uzstājās kā informācijas meklētāji, nevis kā auglīgas apspriešanas dalībnieki. Man reizēm pat uzmācās šaubas, vai es varu, vai man ir tiesības izlemt ārpolitiskos jautājumus, tik vāji kontaktējoties ar sabiedrisko domu, bet es mierināju sevi ar to, ka galu galā šo sabiedrisko domu personificē Ulmanis, un es varu realizēt tikai tādu politiku, aiz kuras stāvētu viņa autoritāte.”²⁰⁴

Tomēr, pat ar sava resora darbiniekiem V. Munters apspriedās ļoti maz. A. Stegmanis vēlāk atmiņās norādīja, ka V. Munters vienpersoniski kārtojās visas svarīgākās lietas un nav apspriedies nedz ar viņu, t. i.

²⁰⁴ PSRS VDK centr. arh., Nr. 2113. 1. sēj., 59. lpp.

departamenta vadītāju no 1938. gada, nedz ar savu tuvāko vietnieku, ministrijas ģenerālsekretāru J. Tepferu.²⁰⁵ Uzreiz pēc Latvijas okupācijas, 1940. gada rudenī, sūtņu sarakstē V. Muntera rīcība tika pakļauta nesaudzīgai kritikai – nepārprotami ir skaidrs, ka ministrs, pieņemot lēmumus vadījās tikai pēc saviem uzskatiem, neuzticoties sūtņiem.²⁰⁶ Ministrijas ierēdņi kļuva vienīgi par paklausīgiem rīkojumu izpildītājiem. Šis apgalvojums ir plaši pārņemts arī vēlākajā vēstures literatūrā.²⁰⁷ Ministru raksturoja arī nepaļaušanās pat uz citiem valdības locekļiem.²⁰⁸ Ņemot vērā apstākļus, kādos darbojās valdība šajā laikā, nav grūti piekrist arī paša V. Muntera stāstītajam. Atklāts paliek vienīgi jautājums, cik lielā mērā konkrēto ārpolitisko lēmumu pieņemšanu noteica vai ietekmēja K. Ulmanis. Varbūt šajā gadījumā šis būtu otršķirīgs jautājums, jo neviens valstij būtisks lēmums bez K. Ulmaņa piekrišanas nevarēja tikt pieņemts, vēl jo vairāk – gan K. Ulmaņa, gan V. Muntera nostājā pret dažādiem ar Somiju saistītiem jautājumiem valsts ārējā politikā, ciktāl to atļauj konstatēt avoti, nav vērojama būtiska atšķirība.

Interesanti, ka šķietami pretēju apgalvojumu savos memuāros sniedza bijušais Saeimas Ārlietu komisijas priekšsēdētāja vietnieks un Latvijas Bankas Padomes priekšsēdētājs Ā. Klīve. Viņš rakstīja, ka K. Ulmanis bijis ļoti ieinteresēts ārpolitikas vadības paturēt savā tiešā vadībā, lai īstenotu savus iccerētos plānus. Ā. Klīves avots šiem plāniem bijis pats K. Ulmanis, ar kuru viņš, kā ar bankas vadītāju “neskopojies ar ārpolitisku informāciju”.²⁰⁹ Tajā pašā laikā, Ā. Klīve V. Munteram nepiešķir gandrīz

²⁰⁵ “Neatkarīgā” Latvija–kāda tā bija.–Rīga: Avots, 1987.–174. lpp.

²⁰⁶ Sk. piem.: A. Bīlmanis V. Salnajam, 1940. g. 30. okt. LVVA, 293. f., 2. apr., 119. l., b. p.

²⁰⁷ *Feldmanis I., Stranga A., Virsis M.* Latvijas ārpolitika...352. lpp.; *Lerhis A.* Latvijas Republikas ārlietu dienesta attīstība (1917–1941). Promocijas darba kopsavilkums. – Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2002. – 19. lpp.

²⁰⁸ Sk. piem., diplomāta V. Salnā vēstuli bijušajam ģenerālkonsulam A. Kacenam 1941. g. 4. janv., kurā viņš atstāsta bijušā sabiedrisko lietu ministra A. Bērziņa stāstīto, ka ārlietas kārtojis tikai V. Munters viens pats, viņš bijis ļoti diskrēts, noslēpumains un par resoru neinformējis arī A.

Bērziņu, kad viņam nācies uzņemt ministru v. i. pienākumus. LVVA, 293. f., 2. apr., 124. l., b. p.

²⁰⁹ *Klīve Ā.* Latvijas neatkarības gadi. – [B. v.], 1976. – 366. lpp.

nekādu ievēribu. Diemžēl ticamību Ā. Klīves apgalvojumiem nevaro apjomīgā sadaļā ar pretenciozo nosaukumu “Ulmaņa laika ārpolitika”, kura viņa atmiņās satur 30. gadu otrās puses ārpolitisko notikumu pārstāstu, bet liecības par paša K. Ulmaņa nostādnēm raksturo vienīgi Valsts prezidenta interesi par saimniecisko uzņēmumu sadarbību un viņa vispārīgo anglofilo nostādni.²¹⁰ Šajā kontekstā, protams, “Ulmaņa laika ārpolitikā” Somija kā nozīmīgs faktors ārpolitikā, neietilpa. Tomēr konfrontējot V. Muntera un Ā. Klīves liecības, jāsecina, ka tās viena otru nevien neizslēdz, bet gan papildina. Neapšaubāmi, ka K. Ulmanis Latvijas ārpolitikā pēc 1934. gada 15. maija bija galvenais noteicējs, tajā pašā laikā, protams, ne visam viņš ārpolitikā vēlējās un varēja sekot, jo vairāk tādēļ, ka ārpolitisko lēmumu augstākā izpildītāja lomā atradās viņa centīgs un idejiski uzticams sekotājs.

Runājot par principiāli svarīgāko lēmumu pieņēmēju uzskatiem, tāpat, vispirms jāaplūko divu vadošo Latvijas valstsvīru – K. Ulmaņa (ministru prezidents un arī Valsts prezidents no 1936. gada; arī ārlietu ministrs līdz 1936. gadam) un V. Muntera (Ārlietu ministrijas ģenerālsekretārs, no 1936. gada ārlietu ministrs) - nostādnēs. Šobrīd apzinātie avoti analīzei par K. Ulmaņa un V. Muntera attieksmi pret Somiju, arī pret Skandināviju (kas lielā mērā tika saistīta ar nostādnēm pret Somiju un bieži vien veidoja šo attiecību kontekstu). nostāju pret noteiktiem notikumiem piedāvā ļoti skopi. Tomēr atsevišķos avotos Somijas loma abu minēto amatpersonu ārpolitiskajās vīzijās ir konstatējama arī netieši.

Ministru prezidenta K. Ulmaņa viedoklis par Somiju, kā valsti, ar kuru Latvijai varētu būt cieši sakari, bija atturīgs. Pareizāk sakot, ir grūti atrast Somijas vārdu K. Ulmaņa avotos parlamentārajā laikposmā vispār. Nav pamata uzskatīt, ka pēc apvērsuma viņa uzskati šajā jautājumā

²¹⁰ Klīve Ā. Latvijas neatkarības gadi. ... 367.–459. lpp.

mainījās. K. Ulmanis savā ārpolitiskajā koncepcijā par Baltijas valstīm iekļāva tikai Igauniju un Lietuvu. Vēl vairāk, vērojot Somijas pakāpenisko atturīguma un skandināviskās orientācijas nostiprināšanos, K. Ulmaņa pārlicība tikai nostiprinājās. Neraugoties, uz to, ka viņa uzskatos dominēja pragmatisms, pievēršanās reālai politiskai darbībai, tomēr ir skaidrs, ka K. Ulmanim nebija svešs un nepieņemams arī tā laika populārais uzskats par Latviju kā potenciālo nākotnes Ziemeļvalstu grupas dalībnieci. Tā, tieši autoritārā režīma laikā, saistībā ar dažādiem saimnieciskiem un kultūras apsvērumiem ievērojami pieauga Zviedrijas loma Latvijā.

Ievērojami izvērstāki avoti jau ir atrodami par V. Muntera nostādņēm. Viņš 1933. gadā jau rakstīja par to, ka ir saimnieciskās diplomātijas periods, bet vienīgais reāli iespējamais stratēģiskais mērķis (Latvijas–Igaunijas aizsardzības savienība) bija jau sasniegts. V. Munters uzsvēra, ka atkal starptautiskajā politikā aktualizējas slepenās diplomātijas metodes, neizmērojami pieaugusi saimnieciskās politikas nozīme.²¹¹ Savukārt tieši saimnieciskiem apsvērumiem Latvijas un Somijas attiecībās 30. gados nebija gandrīz nekādas nozīmes. Savu skepsi pret Somijas pievienošanos Baltijas valstu savienībai V. Munters izteica jau 1934. gada martā, kad apkārtrakstā sūtņiem viņš norādīja uz Somijas vienpusējām “Skandināvijas tieksmēm”. Tomēr galīgi atmet Somijas iespējamo saistīšanos ar Baltijas valstīm V. Munters vēl negrasījās, viņš to uzskatīja par vairāku gadu jautājumu. Interesants, taču ne jauns, aspekts parādījās V. Muntera apsvērumos par Lietuvas lomu Somijas “pievilkšanā” Baltijas valstīm. Antipātijas pret Lietuvu un tās promaskavisko politiku Helsinkos izraisīja vienīgi negatīvu nostāju pret savienību, taču no Latvijas ārpolitikas viedokļa, Lietuvas piesaistīšana bija principiāli svarīga. V. Muntera vārdiem: “mēs nevaram pielaist, ka mūsu kreisā spārnā paliek vāja valsts.

²¹¹ *Munters V. Piecpadsmit gadi ārējā politikā // Latvijas Karcivis. – 1933. – 18. nov.*

ar svaidīgu un no ārienes ietekmējamu ārpolitisku orientāciju”.²¹² Liekot uz svaru kausiem, protams, Lietuvai Latvijas ārpolitikā bija nesalīdzināmi lielāka nozīme nekā Somijai. Pēc apvērsuma, Somijas līdzdalības iespējamība Baltijas Antantē pat tālākā nākotnē V. Muntera runās un apkārtrakstos tikpat kā neparādās.

Pēc autoritārā režīma izveidošanās, jaunie apstākļi ļāva V. Munteram formulēt, viņa vārdiem, pēcapvērsuma ārpolitisko doktrīnu. Būtiski bija tas, ka vispirms tika noformulēta attieksme pret ārpolitisko darbību demokrātijas laikposmā. Z. Meierovica ārpolitiskās nostādnes un darbība tika novērtēta pozitīvi, vēl vairāk - pēcapvērsuma ārpolitika, saskaņā ar V. Munteru, bija tiešs Z. Meierovica doktrīnas turpinājums jaunos starptautiskos apstākļos. V. Munterš rakstīja, ka, savukārt pēc 1925. gada ārpolitiskā darbība norisinājās ievērojamā Saeimas politisko partiju ietekmē. Viņš uzsvēra dažādo politisko spēku partejisko pīeļu ārpolitikai: sociāldemokrātu labvēlīgo nostāju pret Veimāras Vāciju un spējo nostājas maiņu pret Vāciju pēc Ā. Hitlera nākšanas pie varas un labējo politisko grupu attieksmi pret komunistisko PSRS.²¹³ Tādējādi iepriekšējā ārpolitiskā darbība, pēc V. Muntera domām, bija tieši pakļauta partiju ideoloģiskajām nostādnēm nevis bezpartejiskām valsts interesēm. Savukārt pēc 15. maija iespējamā “bezkompromisa” ārpolitika ļāva izkristalizēt jauno ārpolitisko doktrīnu - “1) miera uzturēšana, 2) sadarbība ar Igauniju un Lietuvu un 3) izvairīšanos no ārējām ietekmēm un atkarības”.²¹⁴

Pēc būtības, deklaratīvā līmenī šādas ārpolitiskās nostādnes ienesa maz jauna. Miera, *status quo*, reģionālās stabilitātes un līdzsvara uzturēšana visus 20 neatkarības gadus bija principiāli svarīgākais ārpolitiskais uzdevums. Sadarbība ar Igauniju un Lietuvu norisinājās

²¹² V. Muntera apkārtraksts sūtņiem, 1934. g. 21. marts. LVVA, 1313. f., 1. apr., 166. l., 119. lp.

²¹³ V. Muntera sagatavotais nedatēta referāta teksts, iespējams 1935. g. maijā. Dokuments atrodas V. Muntera dokumentu aktīs. LVVA, 1313. f., 1. apr., 141. l., 40. lp.

²¹⁴ V. Muntera referāts par Latvijas ārpolitiku, nedatēts, iespējams 1935. g. maijs. LVVA, 1313. f., 1. apr., 141. l., 39.-40. lp.

vispārīgās Baltijas politikas ietvaros, tomēr saskaņā ar jaunajām nostādnēm, starp Baltijas valstīm vairs netika ierindota Somija. V. Muntera skatījumā, Somija bija valsts, kura centās pieslieties Skandināvijas valstu “nogrupējumam”, atsevišķai valstu grupai, kura viņa izpratnē bija savā ziņā līdzīga Baltijas valstīm.²¹⁵

Nav pilnībā skaidri izprotams, ko doktrīnas autors domājis ar izvairīšanos no ārējām ietekmēm un atkarības, taču no referāta konteksta un turpmākajiem notikumiem izriet, ka, pirmkārt, pragmatiskais ārlietu resora ģenerālsekretārs V. Munters un tikpat pragmatiskais ministru prezidents K. Ulmanis būs domājuši par atteikšanos no jebkādas ideālistiskas, dzelžainos praktiskos apsvērumos neiekļaujamas darbības. Un, šķiet, viens no pirmajiem un uzskatāmākajiem šīs politikas īstenošanas soļiem bija izmaiņas Latvijas politikā pret Somiju. Neapšaubāms apliecinājums šādai, izteikti pragmatiskai ārpolitikai atrodams arī paša V. Muntera skaidrojumos, kuros viņš kritizē gan sociāldemokrātu partejisko attieksmi pret Vāciju pirms un pēc Ā. Hitlera nākšanas pie varas, gan arī parlamenta labējo partiju negatīvo nostāju pret PSRS politisku apsvērumu dēļ. “Te nu 15. maijs ienesa izšķirošu lūzumu, jo jaunā valdība, kā visos savos darbos, tā arī ārējā politikā, vairs nebija spiesta meklēt kompromisus starp dažādu partiju noskaņojumiem un iegribām”, uzsvēra V. Munters.²¹⁶

Krasās izmaiņas Rīgas nostājā pret Helsinkiem V. Munteram palīdzēja noformulēt sūtnis Somijā V. Šūmanis, kurš neilgi pēc apvērsuma un apstākļu noskaidrošanās, griezās pie Ārlietu ministrijas vadības ar radikāliem ieteikumiem par nepieciešamām izmaiņām abu valstu divpusējās attiecībā. Jau 1934. gadā viņš savos ziņojumos Ministru prezidentam un ārlietu ministram K. Ulmanim, atšķirībā no iepriekšējiem sūtniem ļoti asi un kritiski vērtēja Somijas veidoto ārpolitiku, uzskatot, ka

²¹⁵ Sk. piem. V. Muntera priekšlasījums “Zemgales klubā” Jelgavā, 1936. g. 3. apr. LVVA, 1313. l., 1. apr., 132. l., 54. lp.

²¹⁶ V. Muntera referāts par ārpolitikas jautājumiem, iesp. 1935. g. maijs. LVVA, 1313. l., 1. apr.,

Latvijas pretīmnākšana nav devusi nekādus rezultātus - vēl vairāk - tā ir nostādījusi Latviju neveiklā lūdzējas lomā:

“Somija visus agrākos gadus ir bijis tas izlutinātais laimes bērns. uz kura tuvošanos bez pārtraukuma, ir raudzījusies nevien Latvija, bet arī Igaunija un Polija. Daudzās Baltijas valstu konferencēs pie kopdarbības projektu izstrādāšanas skati allaž ir vērsušies vispirmā kārtā uz Somiju. Ko viņa teiks? Mazāko Somijas labvēlības žestu vai vārdu esam vēlējušies iztulkot, ka nupat Somijas ledus sāk kust un viņa nāks mums līdz. Savu draudzību Somijai esam piedāvājuši, kā piedāvā vecu maizi, vietā un nevietā. Agrākos alkohola prohibīcijas gados ar pudeli konjaka vai whisky ir bijis veigli izsaukt šejienes presē rakstus, kur vienā vai otrā divdomīgā frāzē pie labas gribas atļauts saskatīt labvēlību un gatavību tuvināties baltijas valstīm. Ar lielu entuziasmu esam to izcēluši, kā pierādījumu tam, ka nupat Somija nāks mums līdz. Esmu novērojis pie atbraucējiem no Latvijas, ka viņi nevar izdzert pat glāzi tējas ar somu, neuzsverot vēlēšanos drīzi redzēt Somiju Baltijas valstu apvienotā saimē. Bet kad aplūkojam realitātes, tad redzam, ka ilgi daudzīnātā somu draudzība nav pat gājusi tik tālu. lai ieskaitītu Latviju Somijas tirdzniecības līgumos Baltijas valstu klauzulā, ko tagad ar lielām grūtībām solījis izlabot [ārlietu] ministrs Hackzell.”²¹⁷

Somijas atturību V. Šūmanis skaidroja ar vairākiem apstākļiem. Pirmkārt, viņš uzsvēra izolēto ģeogrāfisko stāvokli. Šim sūtņa apgalvojumam zināmā mērā nevar nepiekrīst. Somijas atšķirīgā, itkā nomaļus, atrašanās vieta radīja ievērojami savādāku ģeopolitisko interešu sadursmi, nekā trijām Baltijas valstīm. Otrkārt, V. Šūmanis minēja Somijas

141. l., 40. lp.

²¹⁷ V. Šūmanis K. Ulmanim, 1934. g. 16. jūnijā. LVVA, 2574. f., 3. apr., 3065. l., 147. lp.;

Feldmanis I., Stranga A., Virsis M. Latvijas ārpolitika...67. lpp.

iedzīvotāju “vispārīgo atturību un gauso orientāciju ārpolitiskajos jautājumos”. Lai cik odiozs šāds apgalvojums neizskanētu šodienas apstākļos, sūtņu ziņojumos par somu raksturu šādas īpašības tika pieminētas bieži, bet parasti šī “ziemeļnieciskā atturība” un zināms “zemniecisks gausums” netika novērtēti negatīvā nozīmē. Pētījuma ietvaros mums pat nav svarīgi, vai šādam apgalvojumam bija kāds pamats - ir neapstrīdams fakts, ka Latvijas diplomāti to uzskatīja par nopietnu iemeslu vispārējām Somijas ārpolitikas izpausmēm. Treškārt, V. Šūmanis minēja Rīgas, pēc viņa domām, nepareizo taktiku attiecību veidošanā – t. s. izstieptās rokas principu. Somi dzīvojuši, pārlicībā, ka Baltijas valstu draudzība tiks nodrošināta jebkurā gadījumā un no Helsinku viedokļa šāda politika bijusi pareiza, apgalvoja sūtnis. Savukārt, Helsinki, Latvijas pārstāvja skatījumā, savu atturību pamatoja ar to, ka ar pārlicu tuvošanos Baltijai iespējams “atbaidīt” potenciālo Skandināvijas ieinteresētību un “atbaidīt” arī Lielbritāniju. Pēdējais iemesls, sakņojies britu ārpolitikā, kas tradicionāli nav nepieļāvusi impērijas iesaistīšanos politiskos blokos.²¹⁸ Nebija pārsteidzoši, ka V. Šūmanis savai nostādnei no K. Ulmaņa un V. Muntera saņēma pilnīgu atbalstu. Ar jau izvērstāku un pamatotāku ziņojumu par Latvijas ārpolitikas maiņu pret Somiju sūtnis uzstājās 2. sūtņu konferencē Rīgā 1935. gadā.

V. Munters, meklējot tuvināšanās iespējas ar Skandināviju un Somiju, neapšaubāmi raudzījās uz Londonas nostāju šajā jautājumā. *Foreign Office* nostāja pret Rīgas sadarbību ar ziemeļniekiem bija principiāli pozitīva, lai gan atturīgi novērojoša.²¹⁹ Atšķirībā no britiem, Maskavas nostāja pret Latvijas un Somijas tuvināšanās mēģinājumiem bija tradicionāli negatīva – spēcīgas un apvienotas robežvalstis neietilpa PSRS plānos. Pēc apvērsuma

²¹⁸ V. Šūmanis K. Ulmanim, 1934. g. 16. jūnijā. LVVA. 2574. f., 3. apr., 3065. l., 148. lp.

²¹⁹ V. Muntera raksts sūtņiem 1937. g. 11. aug. LVVA. 2570. f., 1. apr., 449. l., 3. lp. Sūtnis K. Zariņš sarunā ar *Foreign Office* Ziemeļu departamenta direktoru Koljēru secinājis, ka Londona labvēlīgi uzņēmusi V. Muntera domas par Zviedrijas, Somijas un Latvijas ciešāku sadarbību. Koljērs pat izstrādājis atsevišķu *Aide-memoire*, kas iedots E. Īdenam līdzī uz Žēnēvu, lai ar šo jautājumu

Rīgas ārpolitika attiecībā pret Maskavu (~~sekmēja~~ netieši sekmēja padomju ieceres. Labas attiecības ar lielo austrumu kaimiņu K. Ulmanis un V. Munters uzskatīja par ļoti svarīgām un to izveidošanas nozīme bija liela, neraugoties uz ideoloģiskajām abu režīmu atšķirībām. Helsinkos nostāja pret PSRS bija ierasti rezervēta, atturīga. Pat A. Haksels, kurš pats V. Munteram apgalvoja, ka “esot tas ~~tas~~ ministris, kas visvairāk grib sastrādāt ar krieviem”, 1935. gadā V. Munteram apgalvoja, ka “ar krieviem nevar nekā prātīga darīt. Jāgaida. Varbūt pēc 20 gadiem viņi sapratis”.²²⁰

Tomēr ne tikai V. Munteram uzreiz pēc apvērsuma bija savi apsvērumi par Latvijas ārpolitikas tālāko izveidi. Nepelnīti pētnieku neievērota, taču nopietns un autora pieredzi un plašās zināšanas raksturojoša bija tobrīd jau bijušā sūtņa Kārļa Ducmaņa rakstu sērija 1934. gada jūlijā dažos Latvijas preses izdevumos. K. Ducmanis savās publikācijās ar līdz tam latviešu publicistikā nepierastu vērienu teorētiski un praktiski pamatoja praktiskās diplomātijas pārkārtošanas un uzlabošanas iespējas autoritāros apstākļos. Viņš svarīgu uzmanību pievērsa arī ārpolitiskajiem mērķiem un orientācijām, uzsverot to nemainību arī pēc 1934. gada 15. maija pārkārtojumiem. K. Ducmaņa Latvijas ārpolitikas pamatnostādnes konstruējās no trīs pamatlīnijām: 1) Baltijas valstu savienības idejas uzturēšanas jebkurā veidā un jebkuros apstākļos, neatkarīgi no tā vai tiek apsvērta triju, četru vai piecu valstu dalība. No šīs pamatlīnijas viņš atvasināja arī tuvu sadarbību ar Skandināvijas valstīm. 2) uzticība saistībām un lojāla līdzdarbība Tautu Savienībā. 3) “ja iespējams draudzīgas, bet katrā gadījumā korektas un lojālas, labas attiecības ar Padomju Krieviju”.²²¹

iepazīstinātu R. Sandleru.

²²⁰ V. Muntera dienasgrāmata, 1935. g. 12. sept. LVVA, 2630. f., 1. apr., 9. l., 23., 24. lp.

²²¹ *Ducmanis K.* Jaunas iespējāmības un jauni uzdevumi latvju diplomātijā // *Brīvā Zeme*. – 1934. – 13. jūl., 14. aug., 17. aug.; *Ducmanis K.* Jaunā Latvija starptautiskā saimē un viņas diplomātijas uzdevumi // *Militārais Apskats*. – 1934. – 7. nr.

Minētajos apsvērumos jāizceļ K. Ducmaņa nesatricināmā uzticība un svarīgās nozīmes piešķiršana Baltijas un Skandināvijas eventuālai sadarbībai. Lai gan var apšaubīt viņa zināšanas par Helsinku un Stokholmas Baltijas politiku (K. Ducmanis tikai 1919.–1920. gadā bija pilnvarotais lietvedis Kopenhāgenā), kas šajā laikā nenoliedzami bija atturīga, konceptuāli teorijā aplūkojot Latvijas ārpolitiku, viņa nostādnes bija saprotamas. Idejas par lielās, vidējās un mazās programmas pakāpenisku īstenošanu, soli pa solim integrējoties Ziemeļvalstu sabiedrībā, tādā veidā paaugstinot Baltijas jūras reģiona nozīmi visā Eiropā. Daudziem latviešu diplomātiem, politiķiem un sabiedriskajiem darbiniekiem bija izveidojusies pārliecība par Latviju kā tolaik vēl formēšanās stadijā esošā Ziemeļeiropas valstu reģiona locekli. Somija K. Ducmaņa koncepcijā tika uztverta daļēji kā pašsaprotams starpposms starp Baltijas valstīm un Skandināviju, bet daļēji arī kā netālu no Baltijas valstīm stāvoša valsts, kuras pievienošanās Baltijas valstu apvienībai būtu dabiska un uzskatāma par laika jautājumu.²²²

Tomēr, nenoliedzami, latviešu ārlietu politikas veidotāji, valdības ministri līdz pat 30. gadu pašām beigām atradās Ziemeļvalstu, tajā skaitā arī Somijas, iedomātās “draudzības” gūstā. Finanšu ministrs A. Valdmanis atmiņās rakstīja, ka “Zviedrija, likās nevēlējās vairs nekādas formālās attiecības ar Latviju, pat ne saimnieciskas. Arī Ulmanim sirdī bija “zviedru laiku” romantisms, un, jāatzīstas, arī man. Nekādi nevarējām saprast, kādēļ mūsu Ārlietu ministrija nevarēja noslēgt [par jaunu tirdzniecības] līgumu ar Zviedriju. Mēs neko sevišķu neprasījām. Mums pietiktu ar līguma eksistenci vien!”²²³ Zīmīgi, ka 30. gadu pašā nogalē Rīgu pat vairāk interesēja Skandināvijas, īpaši Zviedrijas nostāja, nekā Somija un tās ārpolitiskie centieni. Šajā ziņā, pastāvēja ievērojama atšķirība no Igaunijas,

²²² Pēc 1934. gada K. Ducmanis, būdams jurists, divus gadus strādāja ... komisijā, bet vēlāk tika iecelts par Senāta locekli. 1939.-40. gadā pēc J. Baloža ierosmes neoficiāli gatavoja jauno Satversmes projektu.

kura vēl līdz pat pēdējam brīdim, 1939. gadā, cerēja uz sabiedrotā atrašanu ziemeļu kaimiņvalstī. Lai gan Helsinki vairākkārt demonstratīvi bija pauduši nevēlēšanos saistīties ciešāk ar Igauniju, tomēr lielā mērā pateicoties igauņu sabiedrībā valdošajiem uzskatiem, somi arvien tika uzskatīti par potenciāliem sabiedrotajiem. Vairākkārtīgie somu nevērības izrādīšanas gadījumi pret etniski tuvo Igauniju nepaslīdēja garām neievēroti Latvijas diplomātiem.²²⁴

4. 2. Divpusējo attiecību gaita

30. gadu Eiropas un reģiona starptautiskajā politikā norisinājās noteiktas izmaiņas, kas liecināja par iespējamo spēku un ietekmes zonu pārdali kontinentā. Pirmkārt, savu spēku izteiktāk sāka apzināties Vācija. Pēc Ā. Hitlera nākšanas pie varas Vācijas ārpolitika kļuva arvien agresīvāka. Daudzi tās simptomi liecināja par iespējamo Versaļas sistēmas revīzijas centieniem. Arī PSRS, nogaidot atbilstošu brīdi, izmantoja gandrīz jebkuras starpvalstu kombinācijas, lai pēc iespējas vairāk nodrošinātu savu ietekmi. 30. gadu otrās puses notikumu attīstība nepārprotami liecināja arī par Tautu Savienības vājumu. Jau pēc Itālijas iebrukuma Abesīnijā un Vācijas demilitarizētās zonas statusa laušanas Reinzemē 1936. gada pavasarī līdzšinējais starptautiskā stāvokļa līdzsvars tika iedragāts. Trieciens tika dots nevien Tautu Savienībai, ar kuras pastāvēšanu saistījās lielas daļas Eiropas neliclo valstu cerības, bet arī Pirmā pasaules kara uzvarētājvalstu – Liebritānijas un Francijas – prestižam. Tajā pašā laikā, redzot Tautu Savienības nespēju nodrošināt paliekošu stabilitāti kontinentā, vairākas valstis veidoja paralēlas drošības sistēmas. Principiāli svarīgi spēku sadalījumu Austrumeiropā iespaidoja

²²³ *Valdmanis A.* Kavējoties atmiņās // Treji Varti. –1983.–96. nr.–16. lpp.

²²⁴ *Feldmanis I., Stranga A., Virsis M.* Latvijas ārpolitika...87.–89. lpp. Piemēram, Somijas Valsts prezidenta K. Kallio vizītes divkārtēja atlikšana, piesardzīgā sadarbība militārajā jomā.

Francijas, Čehoslovākijas un PSRS bilaterālo savstarpējās aizsardzības alianšu sistēma, kā arī Berlīnes, Romas un Tokijas ass.

1938. gada pavasarī Vācija īstenoja Austrijas anšlusu. 1938. gada septembra Mīnhenes vienošanās efektīgi apstiprināja Vācijas dominējošo lomu Centrāleiropā, pieļaujot Čehoslovākijas iznīcināšanu. Tas apstiprināja arī Rietumvalstu nespēju ierobežot vācu ekspansīvās tieksmes un aizsargāt Eiropas mazākās valstis.

Viena no ietekmīgākajām Eiropas lielvalstīm – Lielbritānija – 30. gados turpināja atteikties no iesaistīšanās reģiona politikā. Tikai 1937. gadā Francijas ārpolitika ļāva noprast, ka Parīze nebija nedz gatava, nedz spējīga sniegt palīdzību citām valstīm. Tajā pašā laikā jāatzīst, ka Latvijas un zināmā mērā arī pārējo Baltijas valstu politiķi šajā ziņā atradās ilūziju gūstā, pārvērtējot šo abu valstu nozīmi drošības garantiju meklējumos.²²⁵ Lai gan vēsa, tomēr relatīvi labvēlīga attieksme pret Lielbritāniju pastāvēja Somijā. Īpaši pēc 1938. gada, kad briti pieļāva Čehoslovākijas nodošanu Vācijas rīcībā, šādā veidā pārkāpjot Tautu Savienības principus. Pret Franciju, īpaši pēc tās 1935. gada militārā līguma ar PSRS, Somijā valdīja noteikti negatīva nostāja. Labējā spārna politiķi to pat vērtēja kā Francijas, ja arī ne tiešu, tad, tomēr, līdzdalību padomju ekspansionistisko plānu īstenošanā.²²⁶

Šajā kontekstā Baltijas un Skandināvijas valstu ārpolitikas veidotājiem nebija lielas iespējas manevriem. Skandināvijas valstis izvēlējās vieglāko un tobrīd tām šķietami visdrošāko savas neatkarības aizsargāšanas veidu – neitralitātes pasludināšanu. Līdzīgi rīkojās arī Somija un Baltijas valstis. V. Munters visumā objektīvi un racionāli novērtēja šī principa īstenošanas iespējas. Viņš saprata, ka neitralitātes pasludināšanai tikai tad ir jēga, ja to akceptē arī citas valstis.²²⁷ Tajā pašā laikā, pazīstamais sauklis

²²⁵ *Feldmanis I., Stranga A., Virsis M.* Latvijas ārpolitika ... 15. lpp.

²²⁶ *Pausivirta J.* Finland and Europe...p. 453.

²²⁷ V. Muntera neitralitātes teorētiskais pamatojums lielā mērā balstās J. Feldmana 1935. gada

par “vienīgo ārpolitisko orientāciju – Latvijas orientāciju” vairāk domāts kā propagandas līdzeklis, nevis reāls valsts ārpolitikas virziena apzīmējums. Nekas cits, kā vien pašpasludinātā neitralitāte, saistībā ar Baltijas Antanti, nemaz vairs nebija iespējams.

Līdzās glābiņa meklējumam neitralitātes paziņojumos, Rīga rosīgi darbojās Baltijas Antantes izveidošanā. Pēc neveiksmīgajiem mēģinājumiem izveidot Baltijas valstu savienību 20. gadu sākumā, tikai 1934. gadā Latvija, Igaunija un Lietuva noslēdza līgumu par savstarpēju politisku savienību – 20. gadu terminoloģijā to varēja nodēvēt par vienu no Baltijas valstu savienības “mazajiem” variantiem. Tomēr Baltijas Antante nebija nopietns līdzeklis visu triju valstu neatkarības nodrošināšanai un pat vēl jo vairāk – tās darbību ievērojami ierobežoja nevien turpinošais Lietuvas konflikts ar Poliju, bet arī savstarpējās Latvijas un Igaunijas nesaskaņas.

Būtsks faktors reģionālajā politikā varēja būt lielvalstu garantijas. Taču pēc 1934. gada padomju piedāvājumiem Austrumu Lokarno izveidei, Helsinkos pat līdz tam joprojām zināmā mērā pret tuvināšanos Baltijas valstīm labvēlīgi noskaņotās aprindas atmeta šo nodomu. Somi nevarēja pieņemt šādas, sava vienīgā eventuālā pretinieka, garantijas.²²⁸ Savukārt Latvijas pozīcija attiecībā pret Maskavu bija ievērojami elastīgāka. Autoritārā Rīga pieļāva un vēl vairāk – uzskatīja par vēlamu –

ziņojuma un pētījuma “Baltijas valstu neitralizācija” konstatējumos. J. Feldmans uzsvēra, ka nepastāv vienotas juridiskas nostājas attiecībā uz neitralitātes jēdzienu un tā pielietošanu starptautiskajā politikā. “Uzvarētāju-valstu hegemonijai pienācis gals, politiskā arēnā parādās jaunā militarizētā Vācija. Viņas iespaidu, kaut arī tikai daļai, neitralizē Padomju Krievija. No jauna uzpeld pēdējā gadusimtenī aizmirstais jēdziens par līdzsvaru starp lielvalstīm, un līdz ar to, domājams, nāks dienas kārtībā ar šo jēdzienu saistītie jautājumi par neitralizētiem apgabaliem un valstīm”, viņš rakstīja. Tomēr J. Feldmans uzsvēra, ka neitralizācija bija un palika politisks jautājums, kura īstenošana iespējama tikai tad, kad pastāv labvēlīgi politiskie apstākļi. J. Feldmana ziņojums 1935. g. 22. jūn. LVVA, 1313. f., 1. apr., 92. l., 472. lp.

²²⁸ *Paasivirta J. Finland and Europe...* p. 443. A. Haksels sarunā ar V. Šūmani izteicās, ka viņa “karstākā vēlēšanās esot, lai pie viņa neviens negrieztos ar kautkādiem ierosinājumiem šajā [savstarpējās palīdzības pakta] jautājumā. Kā tagad izrādās, tad Hackzell vēlēšanās ir piepildījies”. V. Šūmaņa ziņojums K. Ulmanim, 1934. g. 26. jūl. LVVA, 2574. f., 4. apr., 618. l., 22. lp.

manevrēšanu starp Berlīni un Maskavu, neraugoties uz ideoloģiskajām pretišķībām.

Periodu attiecībās simboliski ievada Somijas ārlietu ministra A. Haksela vizīte Rīgā, kurā Latvijas ārpolitikas vadītājiem kārtējo reizi tika skaidri pateikts, ka Somijas plānos nav nekāda militārpolitiska savienība. Jau 1935. gadā Somija paziņoja, ka tās turpmākais ārpolitikas kurss būs vērsts uz Skandināviju orientētas neitralitātes īstenošanu.

1938. gada 20. maijā Somija paziņoja Tautu Savienībā, ka tā pati izšķirs vai piedalīsies Tautu Savienības pasludinātajās sankcijās saistībā ar 16. pantu katrā atsevišķā gadījumā. Jau agrāk šādu nostāju bija deklarējušas Oslo grupas valstis. Neapšaubāmi, ka tas vēl vairāk mazināja jau tā necilo Tautu Savienības kā miera un *status quo* garanta lomu. 1938. gada 3. decembrī Igaunija, 21. decembrī Latvija un 1939. g. 25. janvārī arī Lietuva deklarēja absolūto neitralitāti. Tā lielā mērā atgādināja 1938. gada 27. maija Ziemeļvalstu neitralitātes deklarāciju. Tomēr Baltijas valstīm, atšķirībā no Ziemeļvalstīm neitralitātes nodrošinājumu nesekmēja pat ģeogrāfiskie apstākļi. 1938. gada 19. septembrī Latvija un Igaunija proklamēja savu neitralitāti Tautu Savienības pilnsapulcē. Līdz ar to Baltijas valstis labprātīgi un bez vajadzības pēc būtības atteicās no 16. panta, kas varēja būt vienīgā garantija kādas ārvalsts uzbrukuma gadījumā.²²⁹

Lielvalstu nostāju Latvijas un Somijas divpusējo attiecību kontekstā noteica gan aktuālās reģionālās politikas apsvērumi, gan arī ārpolitiskās tradīcijas. Zīmīgi, ka briti Baltijas, Skandināvijas valstu un Somijas pārzināšanu jau no pašiem sākumiem nodeva vienam savas Ārlietu ministrijas departamentam. Jau vēl pirms Latvijas neatkarības *de iure* atzīšanas Londona bija viena no Baltijas valstu savienības iniciatoriem, arī ievērojami vēlāk – 30. gados – tās nostāja pret savienību principā

²²⁹ Andersons E. Latvijas vēsture. Ārpolitika. II. – Stockholm: Daugava, 1984. – 22. lpp.

nemainījās. Tikai samazinoties britu interesei par šo reģionu, proporcionāli zuda interese arī turpmāk atbalstīt baltiešu centienus tuvināties ar Somiju un Skandināviju. 1934. gada rudenī, V. Muntera sarunās ar britu ārlietu ministru seru Dž. Saimonu Londonā, britu ministrs vaicājis: “Vai Somija nāks līdzī? [uz Baltijas valstu savienības līgumu] Viņa itkā tālāk [atrodas]. (Hackzell pirms tam bijis pie viņa, tāpat [Lietuvas ārlietu ministrs] Lozoraitis). Teicu, ka 12 gadus gaidījām uz Lietuvu, varam gaidīt arī uz Somiju.”²³⁰ V. Muntera nostāju, protams, raksturoja neticība, ka somu platoniskās draudzības apliecinājumi varētu gūt konkrētu izpausmi, tomēr nedz Latvijas, nedz britu ārpolitikā šāds mērķis tālākā nākotnē netika izslēgts. Tajā pašā laikā V. Muntera skepse noteikti pamatojās iepriekšējo gadu nesekmīgajos mēģinājumos piesaistīt Baltijas valstīm Somiju.

Pašā autoritārā režīma pastāvēšanas sākumā sabiedrībā, atšķirībā no diplomātu aprindām vēl valdīja ilūzijas par somu ārpolitisko orientāciju uz Baltiju. Pat tik informētās aprindās kā žurnālistu vidū Somijas skandināviskās ārpolitikas orientācijas “atklāšana” varēja radīt pārsteigumu. Par to, cik dziļi sabiedrībā bija iesakņojusies pārliecība par Somiju, kā tuvu, draudzīgu kaimiņvalsti, teju vai sabiedroto liecina kāda žurnālista atklāsmes pēc viesošanās Somijā. Pēc Latvijas žurnālistu organizētā brauciena uz Somiju 1934. gada 14.–20. augustā, ziņotājs secināja: “Izrādījās, ka Somijas zviedru simpātijas Zviedrijas, nevis Latvijas virzienā. Neesot vajadzīga [preses] antante. Arī “H[elsingin] S[anomat]” redaktors Eljas Erkko par to teicies maz zinot.”²³¹ Līdzšinējās draudzības un ideālisma garā ieturētās publikācijas pēc 1934. gada sāka ievērojami samazināties.²³² Cits ideālisma virziens ārpolitiskajos apsvērumos radīja

²³⁰ V. Muntera dienasgrāmata, 13. 9. 34. LVVA, 2630. f., 1. apr., 7. l., 20. lp. Par britu interesi Baltijas valstu savienībai piesaistīt arī Somiju sk. sūtņa K. Zariņa ziņojumu K. Ulmanim 1934. g. 27. aprīlī. Tajā viņš uzsver, ka Londonā “politiskajās aprindās” labvēlīgi raugās gan uz Lietuvas, gan Somijas pieslēšanos Baltijas valstu savienībai. LVVA, 2574. f., 4. apr., 618. l., 392. lp.

²³¹ Ziņojums par ekskursijas gaitu, 1934. g. aug. LVVA, 3724. f., 1. apr., 2086. l., 2. lp. Par preses antanti

²³² Protams, izņēmums bija dažādi, valsts svētkiem un gadadienām veltītie picklājības

pamatu Baltijas Ūnijas – Baltijas valstu (arī Somijas un Skandināvijas) kopības propagandai. Bijušais sūtnis Maskavā K. Ozols Baltijas Ūniju uztvēra kā miera garantu reģionā un plašākā nozīmē arī Eiropā. Ūnijas izveidi viņš paredzēja, pirmkārt, starp Baltijas un Skandināvijas valstīm.²³³

Abpusējās ārlietu ministru vizītes turpinājās periodiski arī pēc 1934. gada. Lai gan 30. gadu otrajā abās valstīs vairs nebija nekādu ilūziju par iespējamo ciešāko tuvināšanos, tomēr Latvijas un Somijas ģeogrāfiski tuvā atrašanās un atmiņas par vētrainajiem tuvināšanās mēģinājumu gadiem publiski ļāva ārpolitikas veidotājiem uzturēt retoriku par draudzīgajām un saskanīgajām attiecībām. Viesojoties Rīgā 1936. gada maijā, Somijas ārlietu ministrs A. Haksels uzsvēra trīs divpusējo attiecību saskares punktus: 1) saskanīgo nostāju neitralitātes jautājumā, 2) saimnieciskos jautājumus un 3) tuvināšanos kultūras jomā. Ministrs noteikti uzsvēra, ka Somija vairs nenodarbojās ar kolektīvās drošības jautājumiem, lai gan “pagaidām” vēl “turējās pie Tautu Savienības”. Visdrošāk, ministraprāt, neitralitāti garantēja kopdarbība ar Skandināviju. Turpinot uzsvērt Somijas politisko attālināšanos no Baltijas, A. Haksels noraidīja arī uzskatu par to, ka Somija varētu tilts starp Skandināviju un Baltiju.²³⁴ Ministra vizīti raksturoja noteikta atturība pret Latvijas ārpolitiskajiem centieniem. Helsinkos uzskatīja, ka Latvija atrodas ārpolitiskā virziena meklējumos. J. Palins no Rīgas ziņoja par to, ka viņam ~~viņam~~ nav “nesatricināmas drošības” par to, ka Latvija nenonāks padomju ārpolitiskajā orbītā jeb pat (sic!) neapvienosies “ar Padomju Savienību un tās pakļautībā esošajiem”, kam gan īsti negribēja ticēt arī pats sūtnis.²³⁵ Tomēr, tajā pašā laikā, Latvija varēja rēķināties ar zināmu Somijas pretīmnākšanu lietās, kuras neuzlika nekādas saistības un nerunāja pretim somu centieniem attālināties no

raksti periodikā.

²³³ *Озол К. В.* Мемуары посланника. – Париж: Дом книги, 1938. – Стр. 255.-262.

²³⁴ Somijas ārlietu ministrs par starptautisko stāvokli un iespaidiem Latvijā // Latvijas Karcivis. – 1936. – 29. maijs.

²³⁵ J. Palins Somijas Ārlietu ministrijai, 1935. g. 21. sept. UMA. Riiasssa.

Baltijas valstīm. A. Haksels šajā pašās sarunās uzsvēra, ka labprāt redzētu Latviju ievēlētu Tautu Savienības Padomē, viņš apņēmas mēģināt labvēlīgi noskaņot arī Skandināvijas valstu ārlietu ministrus. “No Skandināvijas valstīm padomē nākšot Sandlera kungs, un sadarbība starp Baltijas un Skandināvijas valstīm būtu ļoti patikama un skaista,” apgalvoja Somijas ārlietu ministrs.²³⁶ Jāatzīmē, ka presē, kā arvien parādījās ievērojami pārspilējumi, kuri izsauca kontraversālus spriedumus par iespējamo somu nepiekāpīgās nostājas maiņu. Somijas ārlietu ministrs pēc vizītes Rīgā pat bija spiests taisnoties britu sūtnim Helsinkos G. Votsonam, ka nekādas izmaiņas Somijas ārpolitikā attiecībā pret Baltijas valstīm nav notikušas – Helsinki joprojām nepieņems nekādus politiskus pienākumus, kuri varētu apdraudēt tās neitralitāti. Savukārt, tas, ka Somija cenšas panākt ciešāku sadarbību ar Skandināviju, Baltijas valstīs ir zināms un tās labi saprotot somu pozīciju.²³⁷

Pēc gada norisinājās V. Muntera atbildes vizīte Helsinkos. Abi ārlietu ministri (tad Somijā jau ministra posteni ieņēma R. Holsti) apmainījās ar informāciju – R. Holsti informēja par Oslo grupu, savukārt V. Munters sniedza informāciju par nesen notikušo Baltijas valstu ārlietu ministru konferenci. Vizītes atreferējumā apkārtrakstā Latvijas sūtniem 1937. gada aprīlī E. Vigrabs rakstīja:

“Runājot par Baltijas un Skandināvijas valstu sadarbības iespējamībām, ministrs Munters izrādīja atturību, teikdams, ka mēs ar attiecībām ar Somiju un Zviedriju esam apmierināti; Dānija un Norvēģija mums stāv tālāk, vairāk mums nav ko vēlēties. Holsti tomēr izteica domas, ka būtu vēlama ciešāka sadarbība ar Latviju un Igauniju, bet ne ar Lietuvu, jo

²³⁶ L. Ēka (ārlietu ministra v. i.) ziņojums par sarunām, 1936. g. 27. maijā. LVVA, 2574. g., 4. apr., 6308. l., 3. lp.

²³⁷ G. Watson to A. Eden, 12. 06. 1936. in: British Documents on Foreign Affairs: reports and papers from the foreign office confidential print. Part II. Series F. Europe, 1919–1939. Volume 64. Scandinavia and Baltic States, January 1936–June 1937. Eds. Hiden J., Salmon P. – University

Skandināvijas valstis gribot izvairīties no rīcības, kura neatrastu piekrišanu Polijā. “.²³⁸

Ziemeļvalstu grupas ieinteresētība Latvijas (un Baltijas valstu vispār) jautājumā, bija ļoti apšaubāma. Jau 1935. gadā V. Munters savā dienasgrāmatā atzīmēja, ka “norvēģi nekā par mums negrib dzirdēt. Arī dāņi samērā maz. Tikai caur Zviedriju [var attīstīt sadarbību].”²³⁹ Tomēr tieši Ziemeļvalstu virziens bija tas, kurš vilināja Latvijas ārpolitikas veidotājus un reizē tas bija virziens, kuram vairāk vai mazāk organiski piederēja arī Somija.

Būtisks un literatūrā salīdzinoši plaši aplūkots ir jautājums par Somijas attieksmi pret autoritāro režīmu Latvijā.²⁴⁰ Tomēr saprotamu iemeslu dēļ, 30. gados oficiālā Rīga nesaistīja ar somu atturību ar K. Ulmaņa režīma kritiku Somijas demokrātiskajās aprindās. Viens no retajiem šādas attieksmes konstatējumiem sūtņu ziņojumos bija 1937. gada augusta V. Šūmaņa ziņojums par tikšanos ar ārlietu ministru V. Voionmā un Eduskuntas Ārlietu komisijas vadītāju R. Svento (Sventorzetskis). Tajā viņš rakstīja par R. Svento izteikto piezīmi, ka kamēr Ljā pastāvēšot diktatūra, nekāda ciešāka sadarbība ar Somiju un Skandināviju neesot iedomājama. V. Šūmanis tālāk izdarīja būtiskus secinājumus:

“Varēja redzēt, ka Swentorzetsky bija neviļus izbirusi kāda patiesība, kas jau ilgāku laiku pastāv šejienes sociāldemokrātu aprindās, bet kas līdz šim nekad man nebija tik skaidri pateikts. Es jautāju abiem saviem sarunu biedriem, no kura laika viņiem pastāv tāds lēmums? Un tālāk otrs jautājums, vai un kādēļ viņu aprindās domā, ka Latvijai un Baltijas valstīm Somija un Skandināvija ir vairāk vajadzīgas, nekā Somijai un Skandināvijai Baltijas valstis? Mani sarunu biedri palika man atbildi parādā uz

Publications of America. – p. 77.

²³⁸ E. Vigraba ziņojums, 1937. g. 29. apr. LVVA, 2575. f., 3. apr., 29. l., bp.

²³⁹ V. Muntera dienasgrāmata, 1935. g. 12. sept. LVVA, 2630. f., 1. apr., 9. l., 23., 24. lp.

abiem jautājumiem, pie kam Voionmaa šķietami nebija iepriecināts par tādu Swentorzetska izlēcienu. Fakts tomēr paliek, ka ziemeļu zemju sociālistiem ir kautkāds lēmums par attiecību boikotēšanu ar Baltijas valstīm un ka šo lēmumu viņi cenšas izvest praksē, skatoties pēc sava iespaيدا valdībā.²⁴¹

R. Holsti gan sūtnim skaidroja, ka nav darīšana ar kolektīviem partijas lēmumiem, bet drīzāk ar atsevišķiem individuāliem gadījumiem.²⁴² Tomēr kopumā, ņemot vērā to, ka militārpolitiska savienība ar Latviju šajā laikā Somijā netika aplūkota nopietni, arī autoritārā režīma kritika, atklātībā neparādījās. Protams, tas nenozīmēja, ka autoritārie režīmi Baltijas valstīs somiem bija pieņemami.²⁴³ Tajā pašā laikā, nenoliedzami, ka atsevišķās aprindās Helsinkos autoritārie režīmi neizraisīja lielas iebildes, lai gan tieši 30. gados tieši Somijā tika izcīnīta un uzvarēta sīvākā cīņa par demokrātijas saglabāšanu. 30. gadu otrajā pusē nedemokrātisku centienu paudēji politiskā līmenī jau pārstāvēja absolūtu somu politisko minoritāti. Literatūrā pastāv uzskats, ka arī Somijas sūtnis Rīgā E. J. Palins bijis draudzīgs autoritārajam režīmam Latvijā.

Tāpat kā agrāk, arī 30. gadu otrajā pusē ciešākas attiecības ar Somiju izveidojās Latvijas vienīgajai militārajai sabiedrotajai valstij Igaunijai. Lai gan Tallinā joprojām neizzuda uzskats par Somijas īpašajām attiecībām ar etniski radniecīgajiem somiem, politiskās attiecības bija kļuvušas atturīgākas. Pirmkārt, ārpolitiskie apstākļi – Somijas deklarētā proskandināviskā neitralitāte un Baltijas antantes līguma noslēgšana acīmredzami ierobežoja šīs īpašās attiecības. Otrkārt, Helsinkos ar tādām pašām aizdomām raudzījās uz autoritāro režīmu Tallinā, kā Rīgā. Vēl

²⁴⁰ *Feldmanis I., Stranga A., Virsis M.* Latvijas ārpolitika...88. lpp.

²⁴¹ V. Šūmanis V. Munteram 1937. g. 27. aug. LVVA, 2575. f., 3. apr., 29. l., bp

²⁴² V. Šūmanis V. Munteram 1937. g. 27. aug.; LVVA, 2575. f., 3. apr., 29. l., bp.

²⁴³ Sk. piem. Britu sūtņa Helsinkos T. M. Sova ziņojumu E. Īdenam par sarunām ar R. Holsti, 1937. g. 26. apr. *British documents on Foreign affairs...*p. 341. R. Holsti britu sūtnim uzsvēra, ka Baltijas valstīs nav demokrātiskas un to sadarbības jautājums ar Ziemeļvalstīm nevarēs rasties līdz Baltijas valstīs atjaunosies demokrātiskā iekārta.

vairāk – igauņu ekstrēmo nacionālistu vabsu vadoņa A. Sirka apbedīšana Somijā, igauņu valdošajās aprindās izsauca īstu sašutumu. Tomēr abu valstu attiecībās bija arī vairāki apstākļi, kas nepārprotami sekmēja ciešākas sadarbības attīstību – etniskā radniecība, kas guva izpausmi kultūras jomā, saimnieciskā un militārā sadarbība. No 1932. gada Somija sadarbībā ar Igaunijas bruņotajiem spēkiem, uzsāka atsevišķu, stratēģiski svarīgu salīņu nostiprināšanu Somu jūras līcī. Pēc somu militāro speciālistu atzinumiem, tajās atradās spēcīgākās un vislabāk apbruņotās tālšāvēju artilērijas pozīcijas visā pasaulē.²⁴⁴ Igaunija somiem izrādīja vislielāko pretimnākšanu, sniedzot slepenos materiālus par piekrastes nocietinājumiem. 30. gadu sākumā tika izvērsta arī sadarbība starp abu valstu kara flotēm, veicot kopīgus manevrus un sekmējot jūras spēku virsnieku izglītošanu.

Tajā pašā laikā somu aizsardzības plānotājus nekad neatstāja šaubas par to, ka gan Igauniju, gan Latviju PSRS var tikt ātri okupētas. Saskaņā ar Somijas pastiprināto orientēšanos uz Skandināviju 30. gadu otrajā pusē somu Ģenerālštābā sadarbībai ar Baltijas valstīm tiek pievērsta arvien mazāka uzmanība. Tomēr, neraugoties uz atsalumu politiskajās attiecībās, starp baltiešu un somu militāro vadību varēja pastāvēt zināma praktiska sadarbība.

1938. g. oktobrī Tallinā viesojās Somijas ģenerālštāba priekšnieks ģenerālis L. Ešs. Latvijā par šo vizīti bija liela interese, tomēr sūtnis Helsinkos J. Tepfers ziņoja, ka ne par kādiem konkrētiem jautājumiem nav spriests.²⁴⁵ Šajā laikā Latvijā nonāca ziņas par ievērojamu ārzemju izlūkdienestu aktivizēšanos Igaunijā un Somijā. Šajā kontekstā arī uzmanības lokā nonāca pastiprinātie somu kontakti ar vācu izlūkdienestu.

²⁴⁴ *Turtola M.* Aspects of Finnish-Estonian Military Relations in the 20's and 30's // *Studia Baltica Stockholmensia.* – 1988. – Nr. 3. – p. 106.

²⁴⁵ J. Gilberts V. Munteram, 1938. g. 28. okt. LVVA, 2574. f., 3. apr., 3173. l., 4. lp.

Būtiskas izmaiņas nenorisinājās Lietuvas attiecībās ar Somiju. Helsinkos Lietuvu joprojām uzskatīja par potenciāli vājāko Baltijas valstu drošības ķēdes posmu. Ņemot vērā somu uzskatus par PSRS kā vienīgo potenciālo neatkarības apdraudētāju, Kauņas naidīgums ar Varšavu un divdomīgās attiecības ar Maskavu nekādi nevarēja sekmēt Helsinku ieinteresētību piedalīties militārā savienībā, kurā atrastos arī Lietuva. Somus ar lietuviešiem, atšķirībā no poļiem, nevienoja arī nekādi nozīmīgāki kultūras vai vēsturiskie sakari.

4. 3. Ārpolitiskās nostādnes meklējumi Ziemas kara laikā

1939. gads jau iezīmējās ar reāliem centieniem pārdalīt Versaļas miera līguma nospraustās Eiropas robežas. Saskaņā ar 23. augusta Vācijas un PSRS vienošanos, Baltijas valstis nonāca PSRS ietekmes sfērā. Vācija, kopā ar PSRS, 1. septembrī uzsāka Polijas un vēlāk arī citu apkārtējo valstu iekarošanu. Padomju Savienība sāka savas agresijas īstenošanu Baltijas valstīs un Somijā, piespiežot tās noslēgt līgumus par karabāzu izvietošanu. Padomju spiedienam Baltijas valstis padevās un līdz ar to Latvijas kā neatkarīgas valsts rīcībspēju saistīja uzspiestais 1939. gada 5. oktobra karabāzu līgums. Līdzīgā stāvoklī atradās nonāca arī Igaunija un Lietuva. Tajā pašā laikā Somija no līdzīgiem padomju piedāvājumiem atteicās un PSRS uzsāka militāru agresiju pret somiem.

PSRS un Baltijas valstu karabāzu līgumi noteica, ka Latvija, Igaunija un Lietuva attiecībā pret Ziemas karā karojošajām pusēm faktiski atradās pasīvu padomju sabiedroto lomā. Īpaši spilgti tas izpaudās Igaunijā, no kuras teritorijā esošajām karabāzēm karadarbībā iesaistījās padomju aviācija.²⁴⁶ Oficiālajai Rīgai nebija nekādu iespēju sniegt palīdzību agresijas

²⁴⁶ Minētais fakts uzskatāmi parāda līdz tam šķietami tuvās un, varētu pat teikt, zināmā mērā romantiskās, uz "asinsbalsi" balstītās igauņu un somu kopdarbības iluzoriskumu. 1939. gada februārī ģenerālis Johans Laidoners, būdams Helsinkos, somu-Igaunijas 1919. gada

upurim - Somijai. No otras puses, somu izteiktā politiskā attālināšanās no Baltijas valstīm jau sākot ar 20. gadu vidu bija radījusi zināmu vēsumu diplomātiskajās attiecībās. Latvijā un vēl lielākā mērā Igaunijā, daudzās nozarēs par piemēru un sabiedroto uzskatītās Somijas nevērīgā attieksme un neieinteresētība Baltijas valstu problēmās, aizvainoja, līdz 30. gados Latvijas ārlietu resors vairs neuzskatīja par iespējamu un lietderīgu centties panākt Somijas iesaistīšanu iecerētajā Igaunijas - Latvijas - Lietuvas sadarbībā. 1935. gadā Somija oficiāli deklarēja savu ārpolitisko orientāciju neitralitātes un Skandināvijas virzienā un galīgi atsacījās iespējamās orientācijas Baltijas valstu virzienā. Latvijas valdība 1939. gada septembra sākumā oficiāli bija deklarējusi neitralitāti, kas izslēdza pat pašu iluzorāko iespējamību iesaistīties Somijas - PSRS konfliktā.

Pēc PSRS uzbrukuma Somija centās panākt starptautisko palīdzību agresora savaldīšanā. Tautu Savienībā tika izskatīts jautājums par PSRS izslēgšanu. 1939. gada 7. un 8. decembra Baltijas valstu X ārlietu ministru konferencē jau tika izlemts ka Latvija, Igaunija un Lietuva militārajā konfliktā paliks neitrālas, izvairoties no palīdzības abām karojošajām pusēm, kā arī atturoties balsošanā Tautu Savienībā. Baltijas valstis šķietami nostādamās neitralitātes pozīcijās - atturēdamās balsojumā - faktiski nostājās PSRS pusē, bet agresors tomēr 14. decembrī no Tautu Savienības tika izslēgts. Jāatzīmē, ka Latvijas ārlietu ministrs V. Munters Tautu Savienības sesijā vispār nepiedalījās, ko varēja vērtēt kā labvēlību pret PSRS.²⁴⁷ Ārlietu ministrijas sagatavotajā *Pro memoriu* 1940. gada 24. janvārī tika uzsvērts, ka Latvija nav piedalījusies ne diskusijās par Somijas iesniegumu Tautu Savienībai par notikušo agresiju, ne arī balsošanā par

atbrīvotāju-svinīgajā pasākumā apgalvoja, ka, ja liktenis "prasīs, Igaunija cinīsies līdz ar Somiju abu tautu aizsargāšanai pret ienaidnieku". Gan J. Laidonera teikto, gan arī viņa ciemošanos Igaunijas prese uzņēma ar sajūsmu, arī somi neskopojās ar atzinību. Taču mūsdienu pētniekam tas var kalpot arī par labu ilustrāciju daudzu politisko saukļu tukšajam deklarativismam. Uus Eesti.-1939.-2. vebuaari; Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA) 2574. f., 3. apr., 2665. l., 9. lp.
²⁴⁷ Gore I., Stranga A. Latvija: neatkarības mīkrcēslis. Okupācija. 1939. gada septembris-1940. gada jūlijs.-Rīga, 1992.-49. lpp.

Tautu Savienības rezolūciju un tādēļ arī nevar neko darīt tās pildīšanai.²⁴⁸ Tā nebija rīcība, kuru vadīja kādi ideāli - runa bija par agresora rīcību pret upuri. Atturēšanos grūti izskaidrot arī ar pragmatismu ārpolitikā. No baltiešu atbalsta izteikšanas vai neizteikšanas Somijai Padomju Savienības stāvoklis nebija atkarīgs. Ziemas kara laikā Latvija atbilstoši pašdeklarētajam neitralitātes statusam izvairījās no jebkādiem kontaktiem ar Somiju, kurus varētu iztulkot kā neitralitātes politikas pārkāpumu. Somija, savukārt, PSRS izslēgšanu no Tautu Savienības uzskatīja par morālu uzvaru, lai gan kārtējo reizi guva apliecinājumu tam, ka somi nevar rēķināties arī ar skandināvu pārstāvjiem, kuri nepiekrita sankcijām pret agresoru. Tomēr arī Tautu Savienības Ģenerālās asamblejas palīdzībai (PSRS izslēgšanai) nevarēja būt vērtības, ja vien sabruktu somu militārā aizsardzība.²⁴⁹

Minētās rīcības ierobežotības apstākļos Latvijas diplomātiem un ārlietu resora darbiniekiem ar lielu uzmanību vajadzēja darboties attiecību veidošanā ar Maskavu. PSRS uzmanīgi sekoja katram Rīgas solim, nepārprotami liekot saprast, ka nepieļaus neko tādu, kas būtu vērsts pret tās interesēm. 1939. gada beigās–1940. gada sākumā padomju sūtnis Latvijā pat privātā sarunā ar Ārlietu ministrijas Baltijas valstu nodaļas vadītāju V. Māsēnu interesējies par to, vai Latvija negatavojas atsaukt sūtni no Helsinkiem.²⁵⁰ Tādēļ arī, varbūt, no somu viedokļa varēja arī neizklausīties neticama aplamā ziņa (ko pēc sūtņa J. Tepfera ziņojuma, bija teicis Somijas valdības vadītājs V. Tanners) par to, ka PSRS piedāvājuši Latvijai atzīt O. Kūsinena valdību.²⁵¹

Savukārt, Latvijas “neitralitāti” vēl spilgtāk kā Somijas gadījumā, raksturoja Rīgas nostāja pret padomju un vācu okupēto Poliju jeb

²⁴⁸ Ārlietu ministrijas *Pro memoria*, 1940. g. 24. janv. LVVA, 2574. f., 3. apr., 3281. l., 31. lp.

²⁴⁹ *The Memoirs of Marshal Mannerheim*—New York, 1954.—P. 375.

²⁵⁰ Ārlietu ministrijas *Pro memoria*, 1940. g. 3. janv. LVVA, 2574. f., 3. apr., 3281. l., 38. lp.

²⁵¹ Telegramma no Latvijas sūtniecības Helsinkos, LVVA, 2575. f., 17. apr., 76. l., 24. lp.

ģenerālsekretāra M. Nukšas vārdiem, “attiecību iziršana”²⁵². Patiesībā attiecības nevis izira, bet gan Latvija, pakļaujoties agresoru spiedienam, vienpusīgi pārtrauca attiecības ar okupētās Polijas valdību. V. Munters Polijas okupāciju nodēvēja par “Polijas militāro sabrukumu un tam sekojošo teritoriālo pārkārtojumu”²⁵³. Latvijas ārlietu ministrs, būdams PSRS sabiedrotās valsts ārlietu resora vadītājs, nemaz nevarēja savādāk runāt.

Jāatzīmē gan, ka Latvijas noteiktā “stingrā neitralitāte” netraucēja pa apkārtceļiem turpināt saimnieciskos sakarus. 1940. gada 1. februārī no Rīgas sūtnim Somijā J. Tepferam pienāca šifrēts ziņojums, ka slepeni jāpaziņo firmai “Matti Pajari” par iespējām iepirkt labību Latvijā. Somiem tika piedāvāts iegādāties 5000 tonnas rudzu ar kāda Zviedrijas uzņēmuma starpniecību, uz Latvijai izdevīgiem nosacījumiem.²⁵⁴ Somu firma piedāvājumam piekrita.

Citu Eiropas valstu attieksmi pret Somiju, kā Latvijas sūtnis Somijā J. Tepfers atzīmēja ārlietu ministram V. Munteram savā 1940. gada 11. marta rakstā, raksturoja mēģinājumi iespaidot Somijas likteni no vairāk vai mazāk “egoistiskiem redzes stāvokļiem”. To labi apzinājās arī somu ārlietu resorā. Smagās agresora prasības miera sarunu laikā nospieda daudzu somu ciņassparu, cerības uz palīdzību no citām valstīm tā arī neattaisnojās. Kā J. Tepferam atzina Somijas Ārlietu ministrijas ģenerālsēkretārs Ā. Voionmā, pēc viņa domām, baltieši, ielaizdami PSRS karaspēku savā teritorijā, rīkojušies pareizi.²⁵⁵ Tomēr nav pamats apgalvot, ka šāds uzskats Somijā bija valdošais. Neraugoties uz teritoriālajiem zaudējumiem, valsts neatkarība bija glābta. Militārās pretošanās rezultāti bija acīmredzami un galvenie karadarbības un politiskie vadītāji bija kļuvuši par Somijas

²⁵² M. Nukša A. Spekem, 1940. g. 26. janv. LVVA, 2575. f., 9. apr., 687. l., 25. lp.

²⁵³ *Munters V.* Kara pirmie mēneši // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. 1940.–Nr. 1.–7. lpp.

²⁵⁴ Telegramma no sūtniecības Helsinkos. LVVA, 2575. f., 17. apr., 76. l., 21. lp.

²⁵⁵ J. Tepfers V. Munteram, 1940. g. 11. marts. LVVA, 2575. f., 17. apr., 76a. l., 3. lp.

varoņiem pat neraugoties uz padomju izvirzītajiem miera nosacījumiem.²⁵⁶ Savukārt, Baltijas valstis rīkojās pilnīgi pretēji. Tā rezultātā ir gluži labi saprotams, ka atšķirīgā izpratne par valsts drošību 1940. gada pavasarī vēl vairāk padziļināja šķirtni starp Somiju un Latviju.

V. Munters 1940. gada 12. februāra priekšlasījumā Latvijas Universitātē skaidroja Latvijas nostāju. Viņš uzsvēra, ka “neviens jautājums ar spriedelēšanu nav atrisināms”. Ja ir sākusies karadarbība, vairs nevar cerēt gūt sekmes ar tiesisku argumentāciju, ir jāapsver spēki un reālās izredzes, apgalvoja ministrs. Viņš atgādināja arī izmaiņas politiskajā morālē Eiropā. Cenzdamies pamatot Latvijas un PSRS draudzīgās attiecības, V. Munters neitralitātes jēdziena lietošanā bija kļuvis atturīgāks. Viņa priekšlasījuma būtība attiecībā pret Somiju, tika izteikta apgalvojumā par to, ka katras neitrālas valsts stāvoklis ir īpatnējs un katrai no tām “savā specifiskā veidā” jācīnās par savām interesēm.²⁵⁷

Tomēr ne tuvu ne visi piekrita politikai, kuras rezultātā norisinājās agresija pret vēl nesen par eventuālo sabiedroto uzskatītai draudzīgai un miermīlīgai valstij. Vienīgais no valsts augstām amatpersonām, kurš uzdrošinājās kritizēt valdības ārpolitiku, bija opozicionāri noskaņotais sūtnis Briselē un viens no tuvākajiem K. Ulmaņa draugiem M. Valters, kurš savās K. Ulmanim rakstītajās vēstulēs nevien noteikti kritizēja atsevišķas vispārējās autoritārā režīma nostādnes, bet arī Latvijas nostāju pret Somiju Ziemas kara laikā. Viņš rakstīja:

“Kamdēļ ironizēt par citiem, kas savu suverenitāti aizstāv varoņu asinīm, ar to vien jau iegūstot pastāvēšanas tiesības? Vai tādi raksti, kā tas par Somiju, kas bija “Brīvā Zemē”, vajadzīgi?|..|

²⁵⁶ 1940. gada 13. martā caur Rīgu no Maskavas atpakaļ uz Helsinkiem devās somu miera delegācija. Delegācijas locekļi, atrazdamies Rīgas lidlaukā 22 minūtes, pat neizkāpa no lidmašīnas un nepieņēma žurnālistus. Vienīgā persona, kura šajā īsajā brīdī Rīgā paguva apspriesties ar somu delegāciju pēc smagā miera noslēgšanas, bija Somijas sūtnis Latvijā I. J. Palins. Rīts.–1940.–14. marts.

²⁵⁷ *Munters V.* Kara pirmie mēneši // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls.–1940.–Nr. 1.–10. lpp. Plašāku raksta analīzi sk. *Andersons E.* Latvijas vēsture. Ārpolitika. II. ...360.–363. lpp.

Tikai tagad, kur dzirdu par somu un citiem spriedumiem, kad dzirdēju arī par to, kā raksts saņemts Parīzē un Londonā, dažādās latviešu aprindās, atsaucos no jauna, sāpināts – tā gandrīz vienīgā jūta – lai Tev [t. i. K. Ulmanim] teiktu, ka no tādiem rakstiem nenāk mums labums. To esmu jau agrāk teicis līdzīgā – gandrīz līdzīgā – gadījumā, bet baidos, ka tāda teikšana ir pilnīgi velta.”²⁵⁸

Tomēr autoritārā režīma apstākļos atsevišķu opozicionāru kritikai bija vairāk simboliska nozīme. Citi ārlietu resora darbinieki un valdības locekļi klusēja vai, kā A. Valdmanis, tika atcelti no amatiem. Nevar nepieminēt arī, to, ka literatūrā izplatīta versija ietekmīgiem politiķu grupas organizēšanos valdības pārveidošanai ar J. Balodi priekšgalā.

Ziemas kara laikā Latvijas Ārlietu ministrijā ienāca plaši sūtņu ārzemēs ziņojumi par attiecīgo valstu nostāju pret somu - padomju militāro konfliktu. Liela daļa no tiem, neapšaubāmi, sekmēja Latvijas valdības atturību pret Somiju ar tās nepiekāpīgo rīcību padomju prasību jautājumā un pārliecinātību par savas Latvijas rīcības precizību. Rietumu demokrātisko lielvalstu - Anglijas, Francijas un ASV - rīcība nebija atbilstoša deklarācijām par valstu suverenitāti un Tautu Savienības principiem. 1939. gada 22. decembrī Latvijas sūtņi Kārlis Zariņš no Londonas ziņoja, ka briti gan esot apmierināti ar Zviedrijas un Norvēģijas organizēto palīdzību Somijai, tomēr formāli iesaistīties karadarbībā negatavojas.²⁵⁹ No Vācijas pienāca sūtņa Edgara Krieviņa ziņojumi par to, ka, lai gan vācu tautā pastāv izteiktas simpātijas pret somiem, oficiālā propaganda “iet citu ceļu”.²⁶⁰ Šķita, ka atbilstoši Somijas 30. gadu centieniem tuvināties Skandināvijas valstīm, varēja sagaidīt ievērojamu atbalstu no Zviedrijas. Tomēr, lai arī zviedru sabiedrība izrādīja dziļas

²⁵⁸ M. Valters vēstule K. Ulmanim 1939. g. 20. dec. *Valters M.* Mana sarakste ar Kārli Ulmani un Vilhelmu Munteru Latvijas tragiskajos gados.–[Stokholma]: Jaunā Latvija, 1957.–95., 96. lpp.

²⁵⁹ J. Tepfers V. Māsēnam, 1940. g. 22. apr. LVVA, 2574. f., 17. apr., 76a. l., 33. lp.

²⁶⁰ J. Tepfers V. Māsēnam, 1940. g. 22. apr. LVVA, 2574. f., 17. apr., 76a. l., 64. lp.

simpātijas somiem un nosūtīja vērā ņemamu materiālo palīdzību, Stokholmas oficiālā nostāja Latvijas sūtņa V. Salnā skatījumā nereti bija pat ciniska. Par to spilgti liecināja Zviedrijas ārlietu ministra Gintera apgalvojums, ka tās neitralitāte esot vienīgais drošais pamats materiālās palīdzības sniegšanai, uzskats, ka Somija ir ieinteresēta Zviedrijas neitralitātē, jo eventuālās Somijas okupācijas gadījumā, tā sniedz iespēju doties pāri Botnijas jūras līcim bēgļu gaitās.²⁶¹ Latvijai līdzīgā stāvoklī esošās Igaunijas ārlietu ministrs K. Zelters asos vārdos Latvijas sūtnim Tallinā V. Šūmanim kritizēja Somijas ārlietu ministra E. Erko politiku, uzsvērdams, ka viņš savai zemei “sagādājis postu uz ilgākiem laikiem, kamēr igauņu tauta esot paglābta no bojā ejas un esot tai saglabātas cerības uz nākotni”.²⁶²

Sūtņu ziņojumi bija papildu liecība tam, ka Somija, neraugoties uz tās konsekvēto nostāju pret agresoru, neguva panākumus starptautiskā atbalsta meklējumos. Redzot vispārējā lielvalstu pragmatiskā egoisma uzvaru starptautiskajā politikā, Latvijas valdība nedz varēja, nedz, līdz ar to, arī vēlējās sniegt politisku atbalstu Somijai. Visa Ziemas kara laikā Latvija formāli palika neitrāla vērotāja lomā. Spriežot pēc sūtņa Rīgā E. J. Palina ziņojumiem, arī somi pilnībā izprata Latvijas nostāju. 1939. gada decembrī viņš ziņoja uz Helsinkiem, ka Latvijas valdības aprindas cenšoties izrādīt vēl lielāku draudzību, kā līdz šim, un izsakot nožēlu par Somijas likteni. Lai gan somu izturība tiekot apbrīnota, tomēr Rīgā uzskatot, ka tās zaudējumi novedīs valsti pie bojāejas, rakstīja E. J. Palins.²⁶³ Latvijas valdība, protams, jūta līdzī varonīgajiem somiem, taču tajā pašā laikā atradās pie stingras pārliecības, ka somu taktika neatkarības saglabāšanā ir nepareiza.

²⁶¹ J. Tepfers V. Māsēnam, 1940. g. 22. apr. LVVA, 2574. f., 17. apr., 76a. l., 176. lp.

²⁶² T. p., 37. lp.

²⁶³ E. J. Palins Somijas Ārlietu ministrijai, 1939. g. 13. dec. UMA, Riissaa.

4. 4. Ziemas karš preses atspoguļojumā

Latvijas valsts sabiedrības nostāju šodien iespēju robežās mēģināt atjaunot un analizēt ir sarežģīti, avotu trūkuma un ticamības dēļ. Pirmkārt, tas ir cieši saistīts ar 1940. gadā sekojošo un vēlāk turpinājušos Latvijas okupāciju, kuras rezultātā tika iznīcinātas vai izvestas daudzas būtiskas liecības par noskaņojumiem sabiedrībā 1939. - 1940. gadā. Avotu ticamības problemātiskumu un vienveidību noteica šajā laikā pastāvošie politiskie apstākļi. Latvija bija autoritāra valsts, kurā oficiāli uz vispārpolitiskām norisēm varēja pastāvēt tikai viens - valdošā režīma - viedoklis. Neorganizēti, ne neorganizēti pilsoņi savu iespējami atšķirīgo no oficiālā viedokli par Ziemas karu paust nespēja. Kā zināmas sabiedrības daļas uzskatu paudēja, demokrātijas laikposmā prese atspoguļoja iedzīvotāju, parasti, visai dažādos uzskatus. Autoritārā režīma apstākļos preses brīvība tika ievērojami ierobežota un kļuva lielā mērā vienveidīga, atbilstoši varas prasībām. Līdz ar to iespējami patiesās informācijas iegūšana, presē atspoguļoto sabiedrības uzskatu atsegšana ir ievērojami sarežģītāka. Tomēr, izmantojot dažādas metodes un sintezējot iegūtos rezultātus, ir iespējams iegūt samērā ticamu ainu par periodikas sniegtās informācijas kvantitatīvo un kvalitatīvo saturu Ziemas kara jautājumā.

Saskaņā ar autoritārā režīma prasībām ierobežotā prese sniedza informāciju atbilstoši jaunajiem apstākļiem. Sevišķi tas izpaudās Ziemas kara priekšvakarā. 1939. gada septembrī, pēc Otrā pasaules kara sākuma, valdība deva norādījumus pastiprināti ievērot objektivitāti un neitrālo nostāju.²⁶⁴ Tomēr vispārējam noskaņojumam, vismaz pastarpināti, vajadzēja arī izpausties tik svarīgā un izplatītā masu komunikāciju līdzeklī kā presē. Ziemas karš norisinājās Baltijas reģionā, tajā iesaistītas bija latviešiem labi pazīstamas valstis un tā norisēm varēja būt tieša ietekme uz

²⁶⁴ Sk.: Norādījumi laikrakstu redakcijām, 1939. g. 18. sept. I.VVA, 2574. f., 6. apr., 540. l., 52. lp.

notikumiem valstī. Līdz ar to Latvijas laikraksti plaši pievērsās Ziemas kara atspoguļošanai, tomēr ziņas no karadarbības rajoniem un karojošo valstu politiskās dzīves pārskati bija līdzīgi un uzsvērti neitrāli, vārdos neizpaudās simpātijas ne pret vienu no pusēm. Redakcijas arī lielākoties atturējās no komentāru sniegšanas. Atšķirības sniegtajā informācijā izpaudās no pirmā skatienu itkā neievērojamās detaļās.

Vienkārša preses analīze pētīt šo jautājumu mums nesniegtu vajadzīgos rezultātus, tādēļ jāizmanto metodes, kuras palīdzētu sasniegt pētījuma mērķi. Kā zināms, vispārējos masu laikrakstos publicētais materiāls atkarībā no tematikas un svarīguma tika ievietots laikrakstos retāk vai biežāk, pirmajā lappusē vai tikai atbilstošajā tematiskajā lappusē. Arī lappušu ietvaros raksts jeb ziņa, atkarībā no redakcijas uzskatiem, varēja tikt pasniegta lasītājam lappuses augšdaļā, kreisajā pusē, ar lieliem virsraksta burtiem, izceltu šriftu t. i., lai uzreiz piesaistītu lasītāja uzmanību vai arī pilnīgi pretēji lejasdaļā ar nelieliem burtiem, nekādi neizceļot informācijas svarīgumu. Šāda rakstura preses materiāla apkopojums ļauj noteikt laikraksta redakcijas attieksmi pret notiekošo, bet ņemot vērā to, ka lieli, komerciālie masu izdevumi bija orientēti uz plašākas auditorijas piesaistīšanu, protams, tiem vajadzēja paust arī zināmas lasītāju daļas intereses. Tādēļ jautājuma aplūkošanai autors izmantoja lielos dienas laikrakstus: "Jaunākās Ziņas", "Rītu" un "Brīvo Zemi".

Jau ar kara pirmajām dienām Latvijas lielākojos izdevumos notikumiem Somijā tika pievērstā liela, pašā sākumā pat galvenā, uzmanība. Būtiskākā informācija lasītājiem tika pasniegta pirmajā lappusē, bet sīkāks notikumu atreferējums sekoja laikrakstu nākošajās lappusēs. Apmēram decembra beigās interese par Ziemas karu preses izdevumos kritās, attiecīgi samazinājās arī rakstu lielumi. Tomēr gan "Jaunākajās Ziņās", gan arī "Brīvajā Zemē" un "Rītā" līdz pat miera noslēgšanai interese par notikumiem Somijā saglabājās un atsevišķos gadījumos

(pavērsieni kara gaitā, miera līgums) raksti par karu atkal nokļuva laikrakstu pirmajās lappusēs (sk. *Tabula*). Gandrīz visos gadījumos materiāli par šiem notikumiem tika pasniegti kā galvenie, t. i. ar lielākajiem iespiedburtiem un pašās redzamākajās vietās.

*Tabula nr. 1. Materiālu par Ziemas karu daļa (procentos) laikrakstu “Rīts”, “Brīvā Zeme” un “Jaunākās Ziņas” ārzemju ziņu un titullapās.*²⁶⁵

Izdevums	1. XII. 39.	15. XII. 39.	2. I. 40.	15. I. 40.	1. II. 40.	15. II. 40.	1. III. 40.	13. III. 40.
Rīts	40%	33%	8%	10%	1%	9%	5%	40%
Brīvā Zeme	52%	12%	12%	8%	5%	13%	4%	70%
Jaunākās Ziņas	85%	30%	30%	35%	2,5%	7,5%	7,5%	48%

Kopumā jāatzīst, ka Latvijas lasītājs varēja iegūt plašu informāciju par notiekošo.

Svarīgs rakstu novērtējuma avots bija to izcelsme. Visos trijos izdevumos būtisku daļu informācijas sniedza ārzemju ziņu aģentūru un Latvijas telegrāfa aģentūras LTA sagatavotie materiāli. Svarīga nozīme bija somu un padomju oficiālās informācijas publicēšanai. Tieši šeit parādījās atšķirības. “Rīts” publicēja tikai Somijas armijas virspavēlniecības oficiālos ziņojumus un parasti papildināja tos ar no somu avotiem iegūtu citu informāciju. Oficiālie ziņojumi tradicionāli tika izvietoti pašā svarīgākajā vietā - ārzemju lapas kreisajā augšējā daļā. “Brīvā Zeme” visu Ziemas kara laiku ievēroja stingri noteiktu subordināciju - vispirms tika dota Leņģingradas kara apgabala sagatavotā informācija un TASS ziņas un tikai pēc tam - raksti, kuri balstījās uz somu avotiem.²⁶⁶

²⁶⁵ Tabulu pēc attiecīgo laikrakstu analīzes sastādījis autors.

²⁶⁶ Pat gadījumos, kad no padomju puses nebija nekādas informācijas, tika ievietots, piemēram, šāds paziņojums: “Leņģingradas kara apgabala štābs ziņo: 3. janvāri frontē nebija nekādu atzīmējamo notikumu”, bet tālāk sekoja pagars Somijas armijas virspavēlniecības ziņojuma atreferējums (Jaunākās Ziņas.-1940.-4. janv.).

“Jaunākajās Ziņās” šī tendence parādījās vēl uzkrītošāk, nereti pat atsevišķā laikraksta numurā tika atspoguļots galvenokārt tikai padomju viedoklis. Ievērojamu klāstu rakstu sagatavoja minēto laikrakstu speciālkorespondenti Somijā. Jau tas vien, ka šāda rakstura informācija tika publicēta, liecināja par to, ka laikrakstu lappusēs nonāca vērā ņemams somiem labvēlīgo rakstu apjoms. Īpaši liels skaits apjomīgu publikāciju tika publicēts “Jaunākajās Ziņās” un “Brīvajā Zemē” 1939. gada decembra mēnesī. Publikācijās tika atspoguļoti smagie kara apstākļi, somu varonīgā cīņa pret ienaidnieku un noteiktā apņemšanās to turpināt un tādā veidā netieši sekmēta lasītāja nostāšanās Somijas pusē.²⁶⁷ 1940. gadā abos laikrakstos izzuda speciālkorespondentu ziņojumi no Somijas, taču parādījās liels skaits Maskavas radio, padomju “Pravdas”, “Izvestijas” un, jo īpaši bruņoto spēku izdevuma “Krasnaja Zvezda” rakstu atreferējumi, kuri stāstīja par norisēm karā no padomju propagandistiskā viedokļa. Raksturīgi, ka par šo laiku presē atrodami tikai ļoti nedaudzi redakcijas komentāri, kuri saturēja gandrīz tikai vispārzināmo faktu atstāstījumu, pilnībā atturoties no notikumu novērtējuma. Tikai dažos gadījumos parādījās arī redakcijas viedoklis, lai gan pastāv pamatotas aizdomas, ka šie nedaudzie komentāri bija Latvijas Ārlietu ministrijas inspirēti. Piemēram, “Brīvajā Zemē” 1939. gada 6. decembrī publicētais raksts “Plašā sirds”, kas izteica nepieciešamību būt atturīgākiem, atbalstot somus.²⁶⁸ Pēc 1940. gada 12. marta, kad starp Somiju un Padomju Savienību tika noslēgts miera līgums, laikrakstos parādījās īsi komentāri. “Brīvajā Zemē” tika uzsvērts tas, ka noslēgtais miera līgums prasījis milzīgus upurus, bet miers ir nozīmīgs ieguvums ne tikai abām karojušajām pusēm, bet arī visai Baltijas

²⁶⁷ Sk. I. K. Kā Somija saņēma ziņu par sakaru pārtraukšanu // Jaunākās Ziņas.–1939.–30. nov.; Kaģis J. Padomju bumbvedēji virs Helsinkiem // t. p.–2. dec.; Kaģis J. Somi par savu startēgisko stāvokli // t. p.–18. dec.; V. R. Helsinki kara dienās // Brīvā Zeme.–1939.–2. dec. u. c.

²⁶⁸ Gore I., Stranga A. Latvija: neatkarības mīkrrēslis. Okupācija. 1939. gada septembris–1940. gada jūlijs.–Rīga, 1992.–53. lpp.

jūras telpai.²⁶⁹ Savukārt komentārā “Rītā” tika atzīmēts, ka neraugoties uz zaudējumiem, somi saglabāja pašnoteikšanās tiesības. Līdzās tam tika nosodītas ziemeļvalstis, kuras nesniedza gaidīto palīdzību.²⁷⁰ Raksturīgi, ka tieši vistuvākos laikrakstus K. Ulmaņa režīmam, “Brīvo Zemi” un “Rītu”, Somijas sūtnis E. J. Palins atzina par visdraudzīgākajiem pret PSRS.²⁷¹

Preses nostāja, protams, nemainījās saskaņā ar redaktoru vai žurnālistu nostādnēm. K. Ulmanis pats caur V. Munteru deva norādījumus izmainīt laikrakstu saturu. Savās piezīmēs apcietinājumā viņš rakstīja, ka par “galīgi netālredzīgiem jāatzīst mūsu preses centieni PSRS un Somijas kara notikumu vienpusīgas apgaismošanas ziņā. Vienpusīga tā bija tādēļ, ka bieži vien nepietiekoša vieta tika ierādīta paziņojumiem par karadarbību no PSRS avotiem, dodot priekšroku informācijai no Rietumu pretpadomju avotiem”.²⁷²

4. 5. Sabiedrības noskaņojums un militārās palīdzības jautājums

Līdzās preses materiāliem, svarīgas un kompetentas liecības par sabiedrības nostāju sniedz Politiskās policijas pārvaldes aģentu ziņojumi. Pārskatā par strādnieku noskaņojumiem septiņos prefektūras iecirkņos, pārrunājot ārpolitiskos jautājumus, tika uzsvērts atbalsts somiem. “Atskaitot noteikti komunistiski noskaņotos, jeb arī krievu tautības strādniekus, kuri aizstāv S. P. R. S. ofensīvi Somijā, pārējā lielā daļa simpatizē somiem un nožēlo mazo, varonīgo un strādīgo tautu, kuru izpostot ar rupju varu”, ziņoja vecākais uzraugs Nikolajs Lapsiņš.²⁷³

²⁶⁹ Brīvā Zeme.–1940.–13. marts.

²⁷⁰ Rīts.–1940.–14. marts.

²⁷¹ E. J. Palins Somijas Ārlietu ministrijai, 1939. g. 13. dec. UMA, Riiassa.

²⁷² Kārļa Ulmaņa trimdas piezīmes / Sagat. publ. I. Ronis // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1994. – Nr. 2. – 121. lpp.

²⁷³ Politiskās policijas pārvaldes vecākā uzrauga N. Lapsiņa pārskats pārvaldes Rīgas rajona priekšniekam, 1940. g. 8. janv. LVVA, 3235. f., 1/22. apr., 523. l., 17. lp.

Politiskās pārvaldes ziņotāji fiksēja lielu skaitu līdzīgu liecību. Pēc Somijas un PSRS miera līguma noslēgšanas politiskā policija atzīmēja strādnieku noskaņojuma stabilizāciju, drošības pieaugumu, baiļu no iespējamā kara samazināšanos. Vēsturnieks Edgars Andersons raksta, ka pat skolnieki vākuši ziedojumus somiem un slepus nesuši nodot tos uz Somijas sūtniecību.²⁷⁴ Neapšaubāmi, ka simpātijas somiem izrādīja vairums iedzīvotāju. Vēl 1940. gada jūnija beigās par izteikšanos, ka latviešiem vajag ņemt piemēru no somu tautas un protestēšanu pret krimināli sodīto presonu uzņemšanu policijā, ar trīs diennaktīm arestā apcietināja policijas ierēdņi Kārli Zambrānu.²⁷⁵ Līdzīgus izteikumus saturēja Vācijas sūtniecības padomnieka Gustava Stāmera (*Stahmer*) ziņojumi uz Berlīni. Viņš uzsvēra latviešu lielās simpātijas pret somiem. Krievu neveiksmes vairojušas latviešu pašapziņu, taču reizē arī rūpes par iespējamo Maskavas agresivitāti Latvijā. G. Stāmers bija arī dzirdējis latviešus sakām, ka no Somijas viedokļa pareizāk būtu bijis šai valstij vairāk justies kā Baltijas, nevis Skandināvijas valstij.²⁷⁶ Vēl vairāk – dažādas baumas pastāvēja arī par pašu Latvijas proklamēto neitralitātes kursu. Valsts saimnieciskās padomes un valsts kultūras padomes kopsēdē 1939. g. 12. maijā bijušais sūtnis K. Ducmanis atzina, ka pastāv “nepamatotas baumas” par ārpolitisko kursu. “Ir svarīgi, lai plašas iedzīvotāju aprindas pareizi saprastu mūsu ārpolitikā proklamētās neitralitātes īsto saturu,” viņš piezīmēja.²⁷⁷

Politiskajā policijā ienāca arī ziņas par atsevišķu autoritārā režīma vadošo opozicionāru – bijušo politisko darbinieku – uzskatiem. Viņu vidū valdīja ~~valdīja~~ līdzjušana Somijai, taču tajā pašā laikā arī neticība tam, ka somi spēs izturēt padomju militāro spiedienu. Savukārt, kreisie

²⁷⁴ Andersons E. Latvijas vēsture. 1920.- 1940. Ārpolitika. 2. sējums.-1984, [b. v.] -344.-356. lpp.

²⁷⁵ Rēzeknes apriņķa policijas iecirkņa priekšnieka ziņojums par viņa pakļautībā esošajiem sodītajiem darbiniekiem apriņķa priekšniekam, 1942. g. 31. janv. I.VVA, 1371. f., 1. apr., 49. l. 272. lp.

²⁷⁶ Skultāns V. Pirms pēdējā cēliena. Angļu un vācu diplomātu vērojumi Latvijā // Daugavas Vanagu Mēnešraksts. - 1985. - Nr. 5. - 20. lpp.

²⁷⁷ I.VVA, 5402. f., 1. apr., 20. l., 17. lp.

sociāldemokrāti, pēc Politiskās policijas ziņām, cerēja uz O. Kūsinena komunistiskajai valdībai līdzīgas kreisās valdības nodibināšanu Latvijā.²⁷⁸ Latvijas komunisti pilnīgi atbalstīja padomju agresiju. Propadomiskajās pagrīdnieku lapiņās pēc Ziemas kara sākuma parādījās liels skaits uzsaukumu pret neatkarīgo Somiju, izteikumi par O. Kūsinena un vietējo komunistu vienādo stāvokli un nepieciešamību sekmēt “revolucionārās situācijas” aktualizēšanos. Bez tam, nelielajai Anša Rudevica kreiso sociāldemokrātu grupai pastāvēja pat plāni par Latvijas atbrīvošanu no “fašistu jūga” pēc Somijas parauga.²⁷⁹

20.-30. gadu laikā daudzi Latvijas iedzīvotāji bija piedalījušies rosīgajā sadarbībā ar Somiju dažādās - kultūras, zinātnes, profesionālās - jomās. Liels skaits bija apmeklējuši Somiju masveidīgo ekskursiju laikā un atbilstoši tā laika tradīcijām manifestējuši savu nepārprotami labvēlīgo nostāju pret somiem. Vēl jāpiebilst, ka ļoti draudzīgas attiecības izveidojās arī Latvijas Aizsargu organizācijai, kura daudz savā attīstībā smēlās no somu radniecīgās organizācijas Suojeluskuntas parauga. Par to liecināja arī ārkārtīgi pozitīvais Somijas tēla atspoguļojums Latvijas presē. Tas viss kopā nevarēja neatspoguļoties iedzīvotāju noskaņojumos Ziemas kara laikā somiem labvēlīgi.

Neapšaubāmi, ka daudz līdzjūtēju Somijas liktenim atradās arī Ārlietu ministrijas ierēdņu vidū. Tomēr, V. Muntera autoritārās saimniekošanas dēļ, izņemot M. Valtera protestus, iebildumi nebija iedomājami. Uz sūtņa L. Ēķa atsūtīto līdzjūtības izteikšanu ministram pēc 1939. gada 5. oktobra līguma, sūtnis atbildē saņēma norādījumu nejaukties

²⁷⁸ Politiskās policijas aģenta Mihailova ziņojums, 1939. g. 12. dec. LVVA, 3235. f., 1/22. apr., 1853. l., 1. lp.

²⁷⁹ Par komunistu darbību Ziemas kara laikā sk. *Gore I., Stranga A.* Latvija: neatkarības mīktrēslis. Okupācija. 1939. gada septembris–1940. gada jūlijs.–Rīga, 1992.–61.–68. lpp. Jāpiebilst, ka Politiskajā policijā cītīgi tika fiksētas ziņas pat par atsevišķu, un ne vienmēr ar politisko darbību saistītu, personu izteikumiem un noskaņojumiem. Piemēram, stipri iereibis pilsonis Fricis Freibergs maršruta autobusā 13. martā, pamiera dienā, tika saucis “Somiju esam sasītuši”, bet braucot autobusam garām Brīvības pieminekli – “Da zdravstvujet Sovetskaja respublika!”. Sk. LVVA, Politiskās policijas kartotēka.

“citu ļaužu darīšanās” un turpināt darbu savā vietā.²⁸⁰ Vēstulē bijušajam sūtnim V. Salnajam viņš pat izteica savu viedokli par nepieciešamo rīcību Ziemas kara laikā – padomju bāzu ieņemšanu un vienotas frontes izveidošanu ar somiem – atzīstot, gan to par tā brīža apstākļiem nercālu, taču vēlamu.²⁸¹

Par notikumiem frontē lielu interesi izrādīja Latvijas armijas virsniecības korpus. Militāro rakstu krājumā “Militārais Apskats” tika ievietoti no ārvalstu izdevumiem pārpublicēti pētījumi par kara gaitā pielietotajiem cīņas paņēmieniem un līdzekļiem, kā arī Latvijas armijas virsnieku sagatavotais kara gaitas militārais novērtējums. Kāda T. B. sagatavotajā materiālā jau pats kara sākums tika atspoguļots no PSRS pozīcijām. Rakstu caurauda doma, ka tieši baltieši ir rīkojušies pareizi, pieņemdami padomju prasības. “Pretēji Baltijas valstīm, Somija nebija pietiekami apsvērusi stāvokļa nopietnību, cerībā, ka Padomju Savienība neuzturēs spēkā savas prasības”, tika apgalvots publikācijā.²⁸² Nežēlīgi, pat ciniski skanēja T. B. secinājums, ka ~~somi nebija neizprata~~ to, cik svarīgs apstāklis bija nepieciešamība Padomju Savienībai uzlabot stratēģisko stāvokli Baltijas jūrā. Tā kā minētais izdevums nesaturēja slepenu informāciju, ir saprotama autora vēlme notikumu politisko vērtējumu pieskaņot Latvijas ārpolitikas aktuālajām vadlīnijām. Arī armijas iekšējai lietošanai slepeni tika izsūtīti pārskati par kara gaitu. Jūnija sākumā, atsevišķās karaspēka daļas saņēma Armijas štāba informācijas daļas sagatavotu īsu pārskatu “Kara piedzīvojumi Somijā” virsnieku informēšanai par karadarbības praktiskās norises jautājumiem. Lai gan nav zināms šī ziņojuma autors, tomēr jūtams tā lietišķais un kompetentais tonis, kas liecina par autora piederību militārajām aprindām un labo Ziemas kara apstākļu pārzināšanu. Ļoti iespējams arī, ka ziņojumu

²⁸⁰ I. Ēķis V. Salnajam 1940. g. 14. okt. LVVA, 293. f., 2. apr., 122. l., b. p.

²⁸¹ I. Ēķis V. Salnajam 1941. g. 30. marts. LVVA, 293. f., 2. apr., 122. l., b. p.

²⁸² T. B. Kara gājiens Somijā 1939.–1940. gadā // Militārais Apskats.–1940.–Nr. 6.–789. lpp.

sagatavoja vai palīdzēja sagatavot somu militāro aprindu pārstāvji. Pētījuma mērķa ietvaros svarīgi ir divi apsvērumi: 1) ziņojums uzrakstīts ar zināmām simpātijām pret somiem un, kas ir ļoti būtiski, ņemot vērā Latvijas un PSRS attiecības, oficiāli izplatīts armijas virsnieku informēšanai kā vadības akceptēts informācijas avots, 2) ziņojumā netieši ir likts nepārprotams uzsvars uz to, ko somu pieredze varētu sniegt iespējamā Latvijas armijas karadarbībā pret ienaidnieku - PSRS. Jāatzīmē arī, ka parasti armijā izplatīto regulāro pārskatu par karadarbības gaitu saturs tika iegūts un izplatīts balstoties tikai uz rietumvalstu un somu ziņu aģentūru informāciju, kuras saturs bija viennozīmīgi labvēlīgs agresijas upurim - Somijai.

1940. gada martā Latvijas armijā tika izplatīts arī štāba Informācijas daļas sagatavotais Somijas armijas virspavēlnieka maršala K. G. Mannerheima pavēles tulkojums, slēdzot mieru ar PSRS. Zīmīgi, ka pavēlē bija pasvītroti (tātad, pievērsta īpaša uzmanība) atsevišķi K. G. Mannerheima izteicieni, kuri liecināja par somu varonību, pretošanās lietderību un gatavību to darīt arī turpmāk, neraugoties uz atbalsta trūkumu Rietumos. Dokumenta izplatītājs vēlējies arī uzsvērt to daļu, kurā Somijas armijas virspavēlnieks rakstīja par krievu citādo pasaules uzskatu un savādāko civilizācijas jēdziena izpratni, par somu vēsturisko uzdevumu aizstāvēt rietumu civilizāciju. Dokuments ar minētajiem pasvītrojumiem saturiski zināmā mērā atainoja to apjomīgo militārpolitisko informāciju, tajā paustos uzskatus, kura pamatos veidoja Latvijas armijas virsnieku priekšstatus par Ziemas karu un tā iznākumu.

Latviešu vēsturiskā literatūra sniedz salīdzinoši daudz ziņu par to, ka sabiedrības kopumā neapšaubāmi labvēlīgā nostāja pret somiem izpaudās arī reālā palīdzībā. Pirmām kārtām - par sadarbību militārajā izlūkošanā, respektīvi par to, ka Latvija nelegāli sniedza radioizlūkošanas rezultātā iegūtās ziņas par padomju karaspēka darbību frontē. Pilnībā neapgāžamu

licību par to autora rīcībā nav, jo vairāk tāpēc, ka somu historiogrāfijā latviešu izlūkdienu darbības rezultāti neparādās attiecīgo avotu trūkuma dēļ.²⁸³ Arī Latvijā iespējamā dokumentācija, Padomju Savienībai okupējot Latviju 1940. gadā, acīmredzot ir iznīcināta. Visplašāko un ticamāko licību par sadarbību sniedz Armijas štāba Informācijas daļas šifrēšanas grupas virsnieka kapteiņa Kārļa Porieša atmiņas, kuras ir publicētas trimdā iznākušajā rakstkrājumā "Strēlnieks". K. Porietis liecināja, ka jau no 1932. gada tikusi atšifrēta dažāda padomju noraidītā militārā un iekšlietu resora informācija. Ziemas kara laikā, ar ģenerāļa K. Berķa²⁸⁴ piekrišanu, bet nezinot ģenerālim Jānim Balodim, pārtvertās padomju ziņas par karaspēka pārdislocēšanos, to sastāvu un stiprumu Somijas frontē uz ziemeļiem no Ladogas ezera, Latvijas šifrētāji nodevuši somu izlūkdienu dienestam. Kā apgalvoja K. Porietis, pateicoties Informācijas daļas sniegtajiem materiāliem, somi ielenca un iznīcināja dažas Sarkanās armijas divīzijas.²⁸⁵

Šo licību tieši apstiprina arī K. Porieša dienesta biedra radiotelegrāfista virsnieka-vietnieka P. Eizenberga pēc nāves publicētās atmiņas latviešu trimdas laikrakstā "Austrālijas Latvietis".²⁸⁶ Kā atcerējās P. Eizenbergs, kara laikā karadarbībā iesaistīto padomju vienību radiatoraidījumiem galveno vērību pievērsa vismaz divas noklausīšanās stacijas. Uztvertie un atšifrētie sarkanarmiešu radiatoraidījumu ziņojumi tika nodota somiem. Saskaņā ar abu karavīru licībām, Rīgā uzturējās grupa somu virsnieku, kuri izvērtēja uztverto un atšifrēto informāciju, pāršifrēja to somu diplomātiskajā kodā un ar Rīgas raidītāja Šampēterī palīdzību

²⁸³ Sīkāk par avotu nesaglabāšanas problēmām sk. *Turtola M. Aspects of Finnish-Estonian Military Relations in the 20' s and 30' s // Acta Universitatis Stocholmiensis.-1988.-Nr. 3.-P. 101.-102.*

²⁸⁴ Ģenerāli Krišjāni Berķi ar Somiju saistīja ciešas saites-caņiskās Krievijas laikā karadienestā Somijā viņš bija pavadījis ilgu laiku, ģenerāļa sieva bija somiete Hilmu Lehtonen, 30. gados viņš līdzdarbojās Latviešu-Somu biedrībā u. c.

²⁸⁵ *Porietis K. Somijas-Padomju Krievijas karš 1939./ 40. g. // Strēlnieks.-1974/ 75.-Nr. 34/ 35.-259.-263. lpp.*

²⁸⁶ *Eizenbergs P. Ar slepeno šifru // Austrālijas Latvietis.-1989.-19./ 26. maijs.*

nosūtīja to uz Somiju. Pēc kara noslēguma, Rīgā ieradās vairāki somu virsnieki, kuri izlūkošanas darbiniekiem sarīkoja mielastu Rīgas Latviešu biedrībā. Kā atcerējās P. Eizenbergs, bijusi pat runa par somu apbalvojumu piešķiršanu, tomēr tas nav ticis izdarīts, lai PSRS negūtu nekādus norādījumus par sadarbību.

Gandrīz visi citi izlūdienesta karavīri, kuri varēja būt liecinieki minētajam, gāja bojā padomju apcietinājumā. 1940. - 1941. gadā apcietināja un notiesāja vairākus izlūkošanas virsniekus, kuri padomju pratinātājiem sniedza ziņas par izlūkdienesta darbību Ziemas kara laikā. Kā apstiprināja vairāki no viņiem, jau 1930. - 1931. gadā Latvijas radioizlūkošanas lietpratējiem bija izdevies salīdzinoši pilnīgi atšifrēt padomju karaspēka manevru gaitu Vitebskas apgabalā. 1939. gadā, kad PSRS piedalījās Polijas okupācijā, radioizlūki bija noteikuši padomju karaspēka pārvietošanos. Kā pratinātājiem liecināja Informācijas daļas 1. nodaļas priekšnieks pulkvedis-leitnants A. Blaus, radioizlūkošanas nodaļa periodiski iesniedza ziņas daļas vadībai arī par padomju karaspēka pārgrupēšanos, kā arī par lielu aviācijas koncentrēšanos Ziemas kara frontēs.²⁸⁷ Pratināto virsnieku licībās ir atrodamas arī trūcīgas ziņas par tiešajiem kontaktiem ar somiem, kas apliecina K. Porieša un P. Eizenberga sniegto licību ticamību. Saskaņā ar A. Blaua stāstīto, informācija par padomju karaspēka pārdislocēšanu no Latvijas pierobežas uz Ziemas kara frontēm tika nodota Somijas kara atašejam E. Hallakorpi, kurš savukārt sniedza ziņas par karadarbību frontē no Somijas armijas Ģenerālštāba. Kara atašeja prombūtnē sakarus ar Latvijas armijas izlūkdienestu uzturēja Somijas sūtnis vai sūtniecības sekretārs.²⁸⁸ Minēto apstiprināja arī tā laika armijas komandiera adjutanta pulkveža-leitnanta R. Oša un somu

²⁸⁷ Latvijas Valsts arhīvs (LVA), 1987. f., 1. apr., 42989. l., 1. sēj., 89. lp. A. Blaua vadītā 1. nodaļa veica pārtvertu radiogrammu un radiopelengācijas apstrādi. Radioizlūkošanu veica 3. nodaļa, kuras iegūto informāciju par patiesāko un visvērtīgāko padomju pratināšanu laikā atzina vairāki Latvijas armijas izlūkdienesta virsnieki. Sk. 1. p., 107. lp.

²⁸⁸ 1. p., 96. lp.

pulkveža J. Mekeles sniegtās ziņas vēsturniekam E. Andersonam pēc Otrā pasaules kara. Atzīstot, ka no latviešiem tika saņemta zināma izlūkdienestu informācija, tomēr netika atzīts tās nozīmīgums.²⁸⁹

Kopumā jāsecina, ka latviešu izlūkošanas virsnieki veica grūtajiem apstākļiem neatbilstoši ievērojamu pretdarbību okupantiem, palīdzot somiem cīņā pret iebrucēju. Kā padomju represīvajām iestādēm liecināja pēc Latvijas okupācijas apcietinātās militārpersonas, viedokli par iespējamo pretdarbību, galvenokārt, atbalstīja jaunākā virsniecība. Līdzās izteikti pretvāciskajiem noskaņojumiem, jaunākā armijas virsnieku paaudze bija izaugusi nacionālisma garā, ar izteiktu patriotismu pret savu valsti un lojalitāti pret pastāvošo autoritāro režīmu. Piemēram, Izlūkošanas daļas virsnieks kapteinis A. Klungsts padomju apcietinājumā pratinātājiem uzsvēra, ka Ziemas kara laikā Latvijas Kara skolu beigušie virsnieki “bija Somijas pusē un izteica uzskatus, ka, ja Padomju Savienība izteiks kautkādas prasības Latvijai, vajag uzsākt karu”.²⁹⁰

Par pret Sarkano armiju vērstas aģitācijas mēģinājumiem Latvijas karaspēka daļās savās piezīmēs pēc apcietināšanas rakstīja arī K. Ulmanis. Viņš uzsvēra, ka tieši šis apstākļis “lielā mērā pastiprināja manu jau sen radušos ieceri izdarīt pārmaiņas mūsu armijas augstākajā vadībā.”²⁹¹ Viņš atzina, ka kara resora attiecības ar ārvalstu kara atašejiem tikušas uzskatītas par stingru noslēpumu un pat viņš – Valsts prezidents – nav ticis pilnībā informēts par visu notiekošo.

Somu militārajās aprindās pastāvēja cerības uz lielāku baltiešu, īpaši igauņu atbalstu. Speciāli šim mērķim igauņu valodā tika raidīta radioprogramma, 1940. gada janvāra sākumā uz Igauniju tika nosūtīts pazīstamais valodnieks L. Ketunens, kuram vajadzēja meklēt iespējas

²⁸⁹ *Andersons E.* Latvijas vēsture. 1920.- 1940. Ārpolitika. 2. sējums.-1984, [b. v.]-344.-356. lpp.

²⁹⁰ LVA, 1987. f., 1. apr., 42989. l., 1. sēj., 23. lp.

²⁹¹ Kārļa Ulmaņa trimdas piezīmes / Sagat. publ. I. Ronis // Latvijas Vēstures Žurnāls. – 1994.-Nr. 2.-121. lpp.

sekmēt Igaunijas iesaistīšanos karā.²⁹² Tomēr Igaunija, tāpat kā Latvija, nebija spējīgas rīkoties patstāvīgi padomju uzspiesto vienošanos dēļ.

Daudzās valstīs, neraugoties uz oficiāli neitrālo nostāju, organizējās brīvprātīgie, kuri bija gatavi doties uz Somiju cīņā pret Padomju Savienību. Līdzīgi tam, kā abās karojošajās pusēs pilsoņu karā Spānijā, arī Somijā izveidojās ārzemnieku vienības, kuras tika apvienotas ārzemnieku leģionā *Sisu* (no somu val. - vīrišķība, izturība). Tomēr Eiropas valstu valdības, nevēloties pārkāpt neitralitāti nesekmēja un pat lika šķēršļus brīvprātīgo izbraukšanai. Rezultātā ārzemnieku leģions tika saformēts tikai īsi pirms micra noslēgšanas un, izņemot zviedru vienību, leģionāriem karadarbībā iesaistīties neiznāca. Lielāko brīvprātīgo skaitu Somijā sastādīja zviedri²⁹³, taču arī citās valstīs karotgribētāju netrūka. Latvijas sūtnis Romā A. Spekke 1939. gada 17. decembrī secināja, ka šaubu nav par to, ka Itālijā brīvprātīgo būtu “labs skaits”, taču “vai tiem ir dota vaļa” doties uz Somiju, sūtnis vēl nezināja.²⁹⁴ Vairāki simti brīvprātīgo nelegāli ieradās arī no Igaunijas. Somijas sūtnis Igaunijā Pāvo Hinninens (*Hynninen*) 1940. gada februāra sākumā apgalvoja, ka ik dienas sūtniecībā piesakoties 10 - 15 gribētāji karot, no kuriem tikai daļa patiešām nokļuva Somijā. Pastāvot aizdomām par atsevišķu brīvprātīgo patiesajiem nolūkiem, Somijas sūtniecība konsekventi izvairījās sniegt jebkādas ziņas par nokļūšanu Ārzemnieku leģionā.²⁹⁵ Brīvprātīgo latviešu skaits pēc Latvijas sūtniecības Helsinkos aprēķiniem bija līdz 20 cilvēkiem. Divi no latviešiem pieteicās ar Stokholmas vervēšanas biroja starpniecību, taču viņi bija izrādījušies maz piemērotiem karadienestam. Pārējie Somijā nonāca kopā ar igauņiem.

²⁹² *Ilmjärvi M.* Nōukogude Liidu ja Saksamaa vahel. Balti riigid ja Soome 1934–1940.–Tallinn, 1993.–s. 144.

²⁹³ Kopumā karā piedalījās ap 8 000 zviedru brīvprātīgo. Oficiālā Rīga uz L. Ketunena, kā libiešu aktivista, darbību Latvijā raudzījās ar aizdomām. Politiskās policijas kartotēkā, viņa kartiņā, bija atzīme: “Ir Lielsonijas idejas aizstāvis. Nav latviešu draugs un bieži ietekmē negatīvi arī libiešus” (LVVA, Politiskās policijas kartotēka).

²⁹⁴ J. Tepfers V. Munteram, 1940. g. 18. martā. LVVA, 2575. f., 17. apr., 76a. l., 14. lp. Kara gaitā Somijā no Itālijas ieradās 150 brīvprātīgie, no viņiem viens iznīcinātāja pilots krita.

²⁹⁵ V. Šūmanis V. Munteram, 1940. g. 5. apr. LVVA, 2575. f., 17. apr., 76b. l., 221. lp.

šķērsojot aizsalušo Somu jūras līci. Pazīstamākais leģionārs bija trimdā izraidītais un Helsinkos dzīvojušais latviešu aktīvo nacionālistu vadītājs G. Celmiņš. Leģionā viņš ieņēma *Sisu* komandiera kapteiņa B. Nūrdlunda adjutanta amatu. Pēc sūtņa J. Tepfera uzskatiem, gandrīz visi leģionāri, izņemot zviedrus, dāņus, igauņus un latviešus, esot bijuši “visai apšaubāmi ļaudis ar nepārprotami avantūristiskām tieksmēm”.²⁹⁶

Sūtņis Igaunijā V. Šūmanis 1940. gada aprīlī ziņojumā ārlietu ministram V. Munteram kā kuriozu atzīmēja viņa rīcībā nonākušās ziņas par to, ka Helsinku policijas priekšnieks Ziemas kara laikā piedāvājis trimdā Somijā esošajam sociāldemokrātam Bruno Kalniņam izbraukt uz Latviju, lai veiktu nelegālu propagandu par Latvijas iestāšanos Ziemas karā sociāldemokrātu vidū. Ar līdzīgu uzdevumu Igaunijā esot uzturējušies arī divi igauņu sociāldemokrāti, taču drīz atklāti un izraidīti no valsts.²⁹⁷ Minētās ziņas pilnīgi apgāž paša B. Kalniņa vēlāk atmiņās liecinātais, ka somu iestādes pat ierosinājušas viņa izraidīšanu no valsts par simpatizēšanu PSRS.²⁹⁸

Mūsdienu somu plašajā historiogrāfijā par Ziemas karu Latvijas militārās izlūkošanas palīdzība netiek atainota. Iespējams, ka no Somijas viedokļa tā bija samērā mazsvarīga. Taču iespējams arī tāpēc, ka, tāpat kā Latvijā, arī Somijā par attiecīgajiem notikumiem ir ļoti trūcīga avotu bāze. Šī sadarbība norisinājās stingri slepenos apstākļos un tās dokumentēšanā nebija ieinteresētas ne Latvija²⁹⁹, ne Somija. Tomēr nekādi līdz šim atrastie avoti neaplicina citus – padomju vēsturnieku izteiktos – apgalvojumus par Latvijas iesaistīšanos Ziemas kara aktivitātēs somu pusē. Padomju vēsturnieks Aleksandrs Drīzulis nepamatoti apgalvoja, ka valstī esot uzsākta brīvprātīgo vervēšana, Rīgā pat bijis jūtams baltā auduma trūkums

²⁹⁶ J. Tepfers V. Munteram, 1940. g. 6. maijā. LVVA, 2575. f., 17. apr., 76a. l., 47. lp.

²⁹⁷ V. Šūmanis V. Munteram, 1940. g. 25. apr. LVVA, 2575. f., 17. apr., 76b. l., 302. lp.

²⁹⁸ Latvija Amerikā.–1981.–4. jūl.

²⁹⁹ Latvijas militārās izlūkošanas dokumenti, acīmredzot, ir iznīcināti 1940. gadā, padomju okupācijas pirmajās dienās. Jāatgādina, ka 24. jūlijā pašnāvību nošaujoties izdarīja armijas

(nosūtīts maskēšanās virsvalku gatavošanai), “šur tur ap padomju garnizonu bāzēm” esot atrastas prettanku mīnas, norisinājusies sabotāža lidlauku nodošanas gaitā utt.³⁰⁰ Šis A. Drīzuļa “atklājums” liecināja par padomju centieniem ar melu palīdzību pierādīt to, kā patiesībā nebija – Latvijas pretošanos PSRS –, lai varētu rast kaut iluzoru un maz ticamu, taču pamatojumu, padomju okupācijai.

1940. gada 14.–16. martā Rīgā norisinājās Baltijas valstu ārlietu ministru konference. Tās dalībnieki Ziemas kara beigas uztvēra kā labu ziņu un ar gandarījumu konstatēja arī savstarpējās sadarbības uzlabošanos.³⁰¹ Lai gan objektīvi nepastāvēja pat ne pašas iluzorākās cerības uz Somijas pēkšņu orientācijas maiņu un ieinteresētību Baltijas valstu kopdarbībā, pat vēl aprīlī Latvijas ārlietu resora vadošajā līmenī, acīmredzot, par šo jautājumu ir ticis apsvērts. Rakstā sūtnim Stokholmā V. Salnajam, Baltijas valstu nodaļas vadītājs V. Māsēns uzsvēra, ka “ārlietu ministra slēdziens bija, ka “Skandināvijas komplekss” pie somiem paliks, kā bijis, neskatoties uz visiem pārdzīvojumiem”. Pie šī teikuma atrodama V. Salnā atzīme “droši vien”.³⁰² No V. Māsēna minētās frāzes var izdarīt arī secinājumu, ka ministrs V. Munters pēc Ziemas kara sagaidīja kādas izmaiņas Helsinku ārpolitikā. Tomēr Maskavas protektorātā atrodošās Baltijas valstis somus, kuri tikko bija izcīnījuši smago Ziemas karu un varonīgā cīņā pret PSRS saglabājuši neatkarību, nevarēja saistīt. Šī frāze

Informācijas daļas priekšnieks pulkvedis Fricis Celmiņš.

³⁰⁰ *Drīzulis A.* Latvija fašisma jūgā.–Rīga, 1959.–232. lpp.

³⁰¹ *Andersons E.* Latvijas vēsture. Ārpolitika. II....372. lpp.; *Feldmanis I., Stranga A., Virsis M.* Latvijas ārpolitika...392. lpp.

³⁰² V. Māsēns V. Salnajam, 1940. g. 9. apr. LVVA, 293. f., 2. apr., 24. l., b. p. V. Salnais atbildes vēstulē piesardzīgi atzīmēja, ka pret skandināviem Somijā gan pastāv zināms rūgtums, taču nekas neliecina par somu atsacišanos no Ziemeļvalstu bloka. V. Salnais V. Māsēnam, 1940. g. 18. apr. T. p. Savukārt Rīgā joprojām pilnībā netika zaudētas cerības arī uz Stokholmas ārpolitikas kursa maiņu attiecībā pret Latviju. V. Salnais V. Munteram 1940. g. 6. febr. rakstīja, ka pēc kāda ietekmīga zviedru advokāta sniegtajām ziņām, jaunajam konservatīvo ārlietu ministram Ginteram, atšķirībā no R. Sandlera, neesot “sociāldemokrātisko aizspriedumu” un “tas nozīmē [Baltijas valstīm] daudz”. Vārdā nenosauktais zviedrs uzsvēra, ka zviedru konservatīvie labāk saprot Baltijas valstu “iekšpolitisko iekārtu un pat lielā mērā tai simpatizē [sic!]”. LVVA, 2575. f., 9. apr., 687. l., 34., 35. lp.

arī rosina domāt, par to cik adekvāta notikumiem bija V. Muntera un ārlietu resora rīcība valstij kritiskajā laikposmā.³⁰³ Skandināvija (īpaši Zviedrija) somiem Ziemas kara laikā palīdzēja ar ievērojamu materiālu, morālu palīdzību. Karadarbībā piedalījās atsevišķas skandināvu brīvprātīgo vienības. Ko Latvijas valdība varēja sniegt pretīm – K. Ulmaņa preses apklusināšanu par pārlieku labvēlīgu somu pozīciju atspoguļošanu un padomju sūtņa I. Zotova (no 1940. gada aprīļa – PSRS pilnvarotais pārstāvis Helsinkos) apbalvošanas ierosinājumu ar Viestura ordeni. Minētais tikai apstiprina tēzi par to, ka valsts neatkarībai izšķirošajā brīdī Latvijas vadība nespēja rīkoties atbilstoši apstākļiem, neadekvāti novērtējot situāciju un neorganizējot valsts iekšējo un ārējo politiku tā, lai Latvija pārciestu padomju agresiju labāk sagatavota.³⁰⁴

Latvijas neatkarības pēdējo mēnešu laikā Helsinki no Baltijas valstīm politiskā ziņā bija aizvirzījušies neaizsniedzamā attālumā. Sekojošā notikumu attīstība Latvijā vairs nedeva nekādus pamatotus iemeslus kaut ko mainīt valsts ārpolitiskajā orientācijā. Latvija no PSRS atkarībā esošas zemes kļuva par okupētu teritoriju. Savukārt Somijas stāvoklis šajā brīdī apmierināja abas agresīvās lielvaras – Vāciju un PSRS. Izturot padomju militāro spiedienu, somi izglāba savas valsts neatkarību un laikā, kad Latvija padevās padomju okupācijai, atradās salīdzinoši drošā stāvoklī.

Pēc Latvijas okupācijas tika uzsākta Ārlietu ministrijas likvidācija. Līdzās centrālās iestādes darbības pakāpeniskai izbeigšanai, jaunā marionešu valdība sāka diplomātisko pārstāvniecību likvidēšanu. 11. jūlijā ministru prezidents un ārlietu ministra v. i. A. Kirhenšteins aicināja sūtņi J. Tepferu atgriezties Latvijā, kurš vājās veselības dēļ lūdza viņu atbrīvot no

³⁰³ Igauņu vēsturnieks M. Ilmjervs uzskata, ka Latvijas ministri (V. Munters un J. Balodis), salīdzinājumā ar viņu kolēģiem, nevairījās padomju pārstāvjiem demonstrēt "atzinīgu novērtējumu Somijai un sašutumu par agresiju". Tomēr šādu apgalvojumu attiecībā vismaz attiecībā uz V. Munteru noteikti var uzskatīt par pārspīlētu. Sk. *Ilmjärv, M. Nõukogude liidu ja Saksamaa vahel. Balti riigid ja Soome, 1934–1940.* – Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, 1993. – s. 145.

³⁰⁴ Sk. *Andersons E. Latvijas vēsture. Ārpolitika. II. daļa...451. lpp.*

amata. Tomēr sūtnis, saprazdams viņam draudošās briesmas, izmantoja izdevību un devās projām uz Zviedriju. No 18. jūlija sūtniecības par sūtniecības pagaidu vadītāju tika iecelts I šķ. sekretārs J. Zirnis. 27. jūlijā sūtnis J. Tepfers I šķ. sekretāram J. Zirnim nodeva sūtniecības mūra ģeku, inventāru, bibliotēku, arhīvu, Vīpuru un Hanko konsulātu atsūtītos arhīvus, sūtniecības slepeno arhīvu (par 1940. g.) u. c. sūtniecībā esošās lietas.³⁰⁵ Augustā A. Kirhešteina iestādes vēl mēģināja J. Tepferam un viņa sievai atņemt diplomātiskās pases, piespiežot atgriezties okupētajā Latvijā, bet kā liecināja J. Zirņa ziņojums, J. Tepfera dzīves vieta vairs nav bijusi zināma.³⁰⁶

³⁰⁵ Akts par Latvijas sūtniecības Helsinkos nodošanu un pārņemšanu, 1940. g. 27. jūl. I.VVA, 2570. f., 14. apr., 1556. l., 212. lp.

5. Militārais, saimnieciskais un kultūras aspekts

5. 1. Militārā sadarbība

Pēc neatkarības pasludināšanas Latvijas un Somijas attiecības veidojās galvenokārt iecerētās Baltijas savienības ietvaros. Lai gan Latvijā pastāvēja zināmas cerības izveidot reģionālu aliansi, kura radītu noteiktu pamatu arī savstarpējai militārai sadarbībai, Somija baltiešu, tajā skaitā arī latviešu, virzienā bija ievērojami atturīgāka. Pēc Baltijas valstu konferencēm 1920. gadā, Somijas ieinteresētība Latvijas drošības lietās, šķietami, kļuva nedaudz lielāka. Baltijas valstu konferences Militārpolitiskā komisija 1920. gada 4. septembrī Bulduros pieņēma lēmumu, ar kuru konferējošo valstu valdībām tika piešķirtas tiesības izlietot attiecīgās valsts ostas minēto valstu kara kuģu atpūtai, remontam un pilnīga kustības brīvība teritoriālajos ūdeņos. Konferences lēmumu Igaunijas valdība apstiprināja 1924. gada 31. oktobrī, savukārt sarakstē par Latvijas nostāju šajā jautājumā, atklājās, ka Kara ministrija ir visu līdzšinējo laiku uzskatījusi, ka lēmums jau ir stājies spēkā.³⁰⁷ Tomēr tā kā Baltijas valstu kara flotes bija skaitliski nelielas, to braucieni pat uz kaimiņvalstīm bija ļoti nedaudzi un pat starp sabiedrotajām valstīm - Latviju un Igauniju - militāra rakstura sadarbība izpaudās vāji, praktiskas nozīmes šim lēmumam nebija.

20. gadu pirmās puses sadarbībai bija raksturīga bieža dažādu informatīvu un, parasti, deklaratīvu sanāksmju rīkošana. 1922. gada 3. augustā Tallinā notika konference starp Igaunijas, Somijas, Latvijas un Polijas militārajiem ekspertiem. Tomēr galvenā uzmanība netika pievērsta savstarpējai militārai sadarbībai, bet gan tika izteikti atzinumi apspriežot PSRS priekšlikumus proporcionāli samazināt bruņots spēkus reģionā.

³⁰⁶ J. Zimis Ārlietu ministrijai, 1940. g. 3. aug. I.VVA, 2570. f., 14. apr., 1556. l., 209. lp.

Konferences dalībnieki secināja, ka padomju puse to ierosinājusi agitācijas nolūkos, saimniecisku grūtību spiesta, ar nolūku atjaunot sev izdevīgu proporciju pie rietumu robežas. Konferences dalībnieki priekšlikumus atzina par nepieņemamiem, jo Baltijas reģiona valstu bruņotie spēki jau bija samazināti līdz tam minimumam, kuru “tās atrod par absolūti nepieciešamu savas teritorijas apsardzības nodrošināšanai pret Krieviju.” Lai apliecinātu savu miermīlību, konferences dalībvalstis bija gatavas savstarpēji deklarēt neuzbrukšanu, kā arī savstarpēji apņemties atbruņoties saskaņā ar Tautu Savienības lēmumiem.³⁰⁸

20. gadu vidū un beigās starptautiskais stāvoklis Eiropā bija nostabilizējies. Nekādi acumirkļīgi militāri draudi Baltijas valstīm nepastāvēja. Bez tam daudzās Baltijas valstu konferences ar Latvijas un Somijas piedalīšanos būtībā bija neveiksmīgas – Somija arvien tālāk attālinājās no savām dienvidu kaimiņienēm, bet cerības uz ciešas politiskas, līdz ar to arī militāras, vienošanās parakstīšanu arvien attālinājās. Tomēr neraugoties uz atsalumu abu valstu attiecībās, pēc inerces turpinājās dažādas militāro resoru un politiķu sanāksmes.

Raksturīgas bija militārās konferences 1925. gadā Rīgā un Varšavā, kurā līdzās Latvijai un Somijai (kā novērotāja), piedalījās arī Igaunija, Polija un Rumānija. Galvenie apspriežamie jautājumi bija atbruņošanās un ieroču tirdzniecība. Rīgā tika apspriesti ļoti vispārīgi jautājumi, savukārt Varšavā – šauri specifiski, uzmanību pievēršot dažādiem ieroču transporta jautājumiem. Sākotnēji konferences bija iecerētas kā slepena potenciālo sabiedroto valstu pārstāvju sanāksmes. Tomēr jau drīz tika konstatēta ļoti lielas paviršības to organizācijā. Jau pašā sākumā, kā vēlāk liecināja Latvijas ārlietu resora darbinieki, bija redzams, ka “poli nebūt nedomā slēpt šo notikumu, bet taisni otrādi - informēja par to visus, kam rūpēja un

³⁰⁷ J. Arājs Z. Meierovicam. 1924. g. 10. dec. LVVA, 2574. f., 3. apr., 352. l., 5. lp.

³⁰⁸ Militārās konferences delegātu atzinums attiecībā uz Padomju Krievijas priekšlikumiem par bruņoto spēku proporcionālu samazināšanu. LVVA, 2574. f., 3. apr., 168. l., 8. lp.

nerūpēja zināt; Rīgā tie, tāpat, kā Rumānijas delegāts, iebrauca pilnā formā, viņu militārais atašejs pastāstīja vācu sūtniecības padomniekam un pēdējais atkal SSSR chargé d'affaires par visu notikušo, tā kā beigu beigās nekas neatlika, kā oficiāli paziņot par apspriedes sanākšanu.” Tā kā konferences rīkoja kara resors, par tām iepriekš nezināja pat attiecīgo valstu ārlietu ministrijas. Sanāksmes raksturoja informācijas noplūde - par savstarpējiem militāriem kontaktiem (īpaši poļu - somu) tūlīt jau uzzināja Vācija un PSRS, kuras nekavējās protestēt pret iedomāto robežvalstu apspriedi. Piemēram, par Somijas ģenerālštāba virsnieka konfidenciālo izbraukšanu uz Rīgu un tālāk uz Varšavu 1925. gada 20. aprīlī, kad viņam vajadzēja saņemt somu diplomātisko pasi, padomju vēstniecība bija jau iepriekš uzzinājusi un nekavējoties vērsās ar protestu Somijas Ārlietu ministrijā par Baltijas valstu “agresīvajiem” nodomiem pret “miermīlīgo” PSRS. Ārlietu ministram cits nekas neatlika, kā noliegt braucienu un galu galā tas arī tika atcelts. Gan Helsinkos, gan Rīgā uzskatīja, ka informācijas noplūdē vainojama Varšava. Latvijas sūtnis Varšavā 1927. gadā ārlietu ministram Feliksam Cielēnam ziņoja, ka “toreizējai domu apmaiņai paši dalībnieki nepiegrieza lielas vērības”.³⁰⁹

Lai veicinātu militāro attiecību izveidošanos abās valstīs tika iecelti kara atašeji. Par kara atašeju iccelšanu tika spriests jau no 20. gadu sākuma. Pastāvot cerībām uz iespējamo Somijas tuvināšanos Baltijas valstīm, 1922. g. janvārī sūtnis K. Zariņš rakstīja, ka būtu svarīgi tādu icelt un “nebūtu vajadzīgs lai viņš būtu brašs un labs kareivis, bet vairāk piegriezt vērību kandidāta sabiedriskam kredītam un spējām”.³¹⁰ Tomēr līdzekļu trūkuma dēļ Latvijas kara atašejs Somijā rezidēja Tallinā. Sūtnis Igaunijā Jānis Seskis 1926. gada martā Ārlietu ministrijas pārvaldniekam Hermanim Albatam rakstīja, ka Somijā “pēdējā laikā, vismaz teorētiski,

³⁰⁹ M. Nukša F. Cielēnam. 1927. g. 25. okt. un K. Zariņš Z. Meierovicam. 1925. g. 21. apr. LVVA, 2574. f., 3. apr., 428. l., 10., 16.–18. lp.

³¹⁰ K. Zariņš Z. Meirovicam. 1922. g. 10. janv. LVVA, 2574. f., 3. apr., 140. l., 62. lp.

nomanāms novirziens uz saprašanos ar mums, dienvidus kaimiņiem. Vēl vairāk šis virziens nomanāms somu militārās aprindās”. Pirms tam somu militārie pārstāvji bija apmeklējuši Tallinu un izteikuši vēlēšanos nodibināt ciešākus sakarus ar Igaunijas un Latvijas armiju štābiem. J. Seskis atzīmē, ka tādos uzskatos ir somu virsniecība gan ar krievisko, francisko, gan arī ar vācisko militāro izglītību. Igaunijai arī uz šo laiku nebija sava militārā pārstāvja Helsinkos, jo līdzšinējā somu izturēšanās bijusi “bez nopietnām izredzēm”. J. Seskis uzsvēra, ka līdz šim atašejs kapteinis Herberts Teffers Somijā skaitījās tikai vārda pēc, jo no Tallinas tur viņš ieradās tikai pāris reižu gadā uz dažām dienām, un līdz ar to nevarēja nodibināt ciešākus sakarus. Formālais iemesls tam bija ierobežotais Ārlietu ministrijas budžets, jo dzīve Somijā, salīdzinot ar Latviju, bija dārga.³¹¹ Tomēr svarīgāki bija politiskie iemesli, kuri nemudināja Latviju tērēt līdzekļus šķietami maznozīmīgā iecerē.

Pastarpināti attieksmi pret potenciālo sadarbību ar Baltijas valstu militārajiem resoriem varēja izjust Somijas armijas iekšējo nesaskaņu spoguļi. Tās guva relfeju atspoguļojumu Latvijas sūtņa Somijā K. Zariņa ziņojumos. “Somiešiem nemaz neveicas ar savas armijas noorganizēšanu. Jau kopš 1918. gada virsnieku starpā nav saprašanas. Jēgeri (vācu draugi) nevar ieredzēt virsniekus, kuri dienējuši krievu armijā. Pēdējie zināms, atmaksā ar to pašu. Vairākos pulkos pat esot tā, ka virsnieku klubos jēgeri nesēž pie viena galda ar saviem kolēģiem - bijušiem krievu armijas virsniekiem. Ja virsnieki savā starpā vien nevarētu saprasties, tad tā nelaime nebūtu tik liela; bet kā man stāsta, tad bieži gadoties, ka virsnieki - jēgeri - un viņu piekritēji šo naidu un nicinājumu sējot arī kareivju starpā. Bijušie krievu virsnieki, zināms, nevar vest uzbrūkšanas politiku, jo viņi zin, ka masās viņiem nav ar ko lepoties. Caur to viņi ir drusku piekāpīgāki un labākā gadījumā ved defensīvu politiku. Uz šī pamata jau sen runā par

³¹¹ J. Seskis H. Albatam. 1926. g. 2. marts. LVVA, 2570. f., 1. apr., 184. l., 4. lp.

somu armijas, jeb pareizāk armijas vadības reorganizāciju...virsnieku nemieriem tika piesaistīta arī politika, resp. fašisms.³¹² Sūtnis “ultra-patriotu – jēgeru uzstāšanos pret līdzšinējiem armijas vadoņiem – bijušiem Krievijas virsniekiem” nodēvēja par “streiku”, kuram sekoja armijas reorganizācija un ievērojama kadru nomaina. Tomēr neizbēgami radās jautājums, kā lai pārmaiņas un reorganizāciju nodrošina, jo bez bijušās cariskās Krievijas virsniekiem, citu speciālistu somiem gandrīz nebija. Savukārt bijušie jēgeri ar retiem izņēmumiem bija vēl visai jauni un bez atbilstošas izglītības un pieredzes, tādēļ somu militārajās un politiskajās aprindās tika apsvērts jautājums par orientāciju uz kādu no militārajām lielvalstīm, par ārzemju speciālistu uzaicināšanu. Pēc K. Zariņa domām, “jēgriem gan, laikam, patiktu, ka tie nāktu no Vāczemes”. Tā kā Francija somiem bija nepieņemam politisku apsvērumu dēļ, bet Itālija un Beļģija militārā ziņā tika novērtētas zemu, atlika Lielbritānija.

Notikušās izmaiņas Somijas armijā noteica virkni jauninājumu arī militārās sadarbības organizēšanā ar Baltijas valstīm. Somu Ģenerālštābā tika pievērsta lielāka nozīme bruņoto spēku darbības plānošanai un aizsardzības politikai. No Latvijas un Igaunijas netika sagaidīta aktīva palīdzība agresijas gadījumā, taču somi pievērsa uzmanību atsevišķiem militārās sadarbības aspektiem. Pirmām kārtām uzmanību saistīja Somu jūras līča nocietinājumi un to uzlabošana Igaunijas krastā. Spēcīgas krasta artilērijas uguns rezultātā potenciālā uzbrucēja - Padomju Savienības - Baltijas kara flote nebūtu bijusi spējīga izbraukt Baltijas jūrā un nopietni apdraudēt Somijas dienvidu un dienvidrietumu krastus. No 1932. gada Somija sadarbībā ar Igaunijas bruņotajiem spēkiem, uzsāka atsevišķu, stratēģiski svarīgu salīņu nostiprināšanu. Pēc somu militāro speciālistu atzinumiem, tajās atradās spēcīgākās un vislabāk apbruņotās tālšāvēju

³¹² LVVA, 2574. f., 3. apr., 329. l., 136., 173., 175., 214., 225., 245. lp.

artilērijas pozīcijas visā pasaulē.³¹³ Igaunija somiem izrādīja vislielāko pretīmnākšanu, sniedzot slepenos materiālus par piekrastes nocietinājumiem. 30. gadu sākumā tika izvērsta sadarbība starp abu valstu flotēm, veicot kopīgus manevrus un sekmējot jūras spēku virsnieku izglītošanu.

Tajā pašā laikā somu aizsardzības plānotājus nekad neatstāja šaubas par to, ka gan Igauniju, gan Latviju PSRS var ātri okupēt. 30. gadu otrajā pusē, saskaņā ar Somijas pastiprināto orientēšanos uz Skandināviju, somu Ģenerālštābā sadarbībai ar Baltijas valstīm tiek pievērsta arvien mazāka uzmanība. Tomēr, neraugoties uz atsalumu politiskajās attiecībās, starp baltiešu un somu militāro vadību varēja pastāvēt zināma praktiska sadarbība.

1938. g. oktobrī Tallinā viesojās Somijas ģenerālštāba priekšnieks ģenerālis Lennarts Ešs (*Oesch*). Latvijā par šo vizīti bija liela interese, tomēr sūtnis Helsinkos J. Tepfers ziņoja, ka ne par kādiem konkrētiem jautājumiem nav spriests.³¹⁴ Šajā laikā Latvijā nonāca ziņas arī par ievērojamu ārzemju izlūkdienestu aktivizēšanos. Šajā kontekstā uzmanības lokā nonāca arī pastiprinātie somu kontakti ar vācu izlūkdienestu.

1939. gada 30. novembrī PSRS sāka uzbrukumu Somijai, izraisot Ziemas karu. Lai gan Latvijā šajā laikā jau atradās padomju karabāzes un valsts vadība centās izvairīties no attiecību saasināšanas ar PSRS, Latvijas armijā valdīja somiem izteikti labvēlīgs noskaņojums. Lai gan oficiāla palīdzības sniegšana somiem bija neiespējama, neoficiāli armijas radioizlūki stingrā slepenībā, caur Somijas kara atašeju Rīgā, nodeva somu rīcībā pārtverto padomju radio informāciju. Liela loma šī pārdrošā soļa veikšanā bija armijas komandierim ģenerālim K. Berķim, kura simpātijas

³¹³ *Turtola M. Aspects of Finnish-Estonian Military Relations in the 20's and 30's // Studia Baltica Stockholmiensia.*—1988.—Nr. 3.—p. 106.

³¹⁴ LVVA, 2574. f., 3. apr., 3173. l., 4. lp.

pret somiem bija vispārzināmas.³¹⁵ Tomēr, likumsakarīgi, abu valstu politiskajām attiecībām vājinoties, pamazām izzuda arī pamats iespējamajām iecerēm par militāro kopdarbību.

Attiecību lietišķais devums. No 1918. gada līdz pat 1920. gada pavasarim Latvijas teritorijā norisinājās Neatkarības karš. Sākumā Latvijas Pagaidu valdības spēkus sastādīja neliels skaits brīvprātīgo, tādēļ valdība kritiskajā 1918. - 1919. gadu mijā uzsāka palīdzības meklējumus ārzemēs. Kā viena no iecerēm pastāvēja algotņu karaspēka organizēšana no Ziemeļvalstu brīvprātīgajiem. Tomēr jaunās valsts nedrošais stāvoklis, Pagaidu valdības politikas neizpratne un bažas par iespējamo iesaistīšanos konfliktā ar Padomju Krieviju Dāniju, Zviedriju un Somiju darīja atturīgas. Tomēr Igaunijai izdevās karadarbībā iesaistīt ziemeļnieku vienības, no kurām daļu rota un somu daļas Igaunijas armijas sastāvā piedalījās arī Latvijas teritorijas atbrīvošanā. Somu pulkveža Hansa Kalma (*Kalm*) komandētā vienība atbrīvoja Valku un palīdzēja atbrīvot no Sarkanās armijas arī Alūksni un citas vietas Ziemeļlatvijā. Tomēr somu karavīriem latvieši un Latvijas valsts bija sveša. Daudzi no somiem bija bijušie Vācijas armijas jēgeri, tādēļ viņiem bija neizprotami, kāpēc jākaro pret vāciešiem (fon der Golcu), kuri bija palīdzējuši arī Somijas pilsoņu karā. Turklāt pret brīvprātīgo vienībām frontē Ziemeļlatvijā cīnījās, galvenokārt, Sarkanās armijas latviešu daļas. Somu vienības Igaunijas virspavēlniecība tālākā karadarbībā Latvijā arī neiesaistīja.³¹⁶

Līdzās neveiksmīgajai brīvprātīgo karotāju vervēšanai Somijā, jau 1919. gadā Pagaidu valdība centās panākt arī finansiālu un materiālu palīdzību. Tika meklētas vietas, kur izdevīgāk varētu iegādāties bruņojumu un aprīkojumu karaspēkam. Pēc Pirmā pasaules kara beigām, visas valstis

³¹⁵ K. Berķis Pirmā pasaules kara laikā bija dienējis Somijā kā cariskās Krievijas armijas virsnieks un viņa sieva Hilma bija somiete. Par Latvijas armijas nostāju Ziemas kara laikā sk. *Ščerbinskis V. Ziemas karš un Latvija: 1939-1940 // Latvijas Arhīvi.-1999.-Nr. 1.-111.-132. lpp.*

³¹⁶ Sk. *Ščerbinskis V. Ziemeļvalstu brīvprātīgie Latvijas brīvības cīņās // Latvijas Vēsture.- 1997.-Nr. 1.- 78.- 84. lpp.*

bija ieinteresētas pēc iespējas izdevīgāk pārdot lieko un novecojušo bruņojumu. Tomēr tā iegādi jau 1919. gadā ierobežoja neticība Latvijas Pagaidu valdībai, tās spējai nodrošināt stabilitāti un vēlamu politisko nostāju. Somija bija viena no tādām zemēm. 1919. gada 11. novembrī Bruņošanās pārvalde lūdza Latvijas diplomātisko pārstāvi Kārli Zariņu nodibināt sakarus ar Francijas misiju Helsinkos, kas samaksātu 80 000 somu markas par Somijā pirktu munīciju. Somijas valdība nevēlējās nekādā veidā saistīt sevi ar nedrošajā stāvoklī esošo Latviju, kuras liktenis vēl nebija izlemts. Vēl jo vairāk tā nebija gatava slēgt līgumus par munīcijas piegādi. Tomēr somi neatteicās nopelnīt, saņemot samaksu bez līguma, tātad neoficiāli. Kara ministrija secināja, ka somi “nelabprāt mums nāk pretim”.³¹⁷

Bruņojuma iegādes un apmaiņas jautājumi tika apspriesti arī turpmākajos gados. Tā 1934. gadā Latvijas armijas Galvenajā artilērijas noliktavā un Arsenālā ieradās Somijas kara resora pārstāvji, lai apskatītu krievu šautenes, kuras somi vēlējās iegūt apmaiņas ceļā.³¹⁸ 1935. gada janvārī Latvija Somijā iegādājās 10 000 kg bezdūmu nitrocelulozes pulvera. 1937. gada maijā ar traleri “Viesturs” no Somijas tika atvestas septiņas tonnas sprāgstvielu.³¹⁹ 1938. gada decembrī tika uzsākta 60 komplektu somu mīnmetēju un 5 500 vieglo mīnu un tiesību tās ražot Latvijā pirkšanas procedūra. 1939. gada augustā Latvijas valdība atļāva nodot kapitālremontā somu rūpnīcās četrus 3” lielgabalus.³²⁰ Šī paša gada novembrī tika nolemts nopirkt no somiem 195 mašpistoles, kā arī 25 000 mīnmetēju mīnas.³²¹ Vēl 1940. gada 11. jūnija sēdē Ministru kabinets atļāva Kara ministrijai iepirkt Somijā 1900 mašinpistoļu.³²² Tomēr militārā bruņojuma iepirkumu apjomi uz kopējā fona bija salīdzinoši nelieli un to

³¹⁷ LVVA, 2574. f., 3. apr., 57. l., 68. lp.

³¹⁸ LVVA, 1474. f., 1. apr., 1671. l., 246. lp.

³¹⁹ LVVA, 2574. f., 3. apr., 3161. l., 2. lp.

³²⁰ LVVA, 1307. f., 2. apr., 2. l., 55., 243., 281., 292. lp.

³²¹ LVVA, 1307. f., 2. apr., 2. l., 368. lp.

īstenošana pēc jau Otrā pasaules kara priekšvakarā bija gandrīz neiespējama.

Lai uzsāktu militāros kontaktus starp abām valstīm, svarīgs nosacījums bija savstarpējā informētība. Neapšaubāmi, ka jau no 20. gadu sākuma abu valstu kara resori uzsāka veidot dažāda līmeņa kanālus informācijas apmaiņai. Ļoti svarīgu darbu šajā ziņā veica sūtņi un vēlāk arī kara aģenti. Latvijas sūtņi Somijā, īpaši attiecību sākumposmā, sniedza vērā ņemamu informāciju par militārpolitisko stāvokli, par noskaņojumu armijā. Diemžēl gan par kara aģentu rosību, gan par armiju sadarbību arhīvos ir saglabājušās visai trūcīgas ziņas. Trūkst avotu arī par armiju štābu pārstāvju kopīgajām sanāksmēm.

Latvijā līdzšim apzinātajos avotos nav atrastas gandrīz nekādas liecības par abu valstu kara izlūkdienestu sadarbību. Lielākā daļa Latvijas armijas izlūkdienesta materiālu, īpaši tādu, kuri varēja norādīt uz sadarbību ar citām valstīm, 1940. gadā, acīmredzot, tika iznīcināti. Tomēr zināms ir tas, ka 20.–30. gados norisinājās ikgadējas Latvijas, Somijas, Igaunijas un Polijas izlūkdienestu vadītāju slepenas apspriedes. 1927. gadā viena apspriede notika Tallinā, 1928. gadā – Helsinkos, bet 1929. gadā – Rīgā. Apspriedes dalībnieki no Somijas Rīgā 1929. gadā formāli ieradās, lai piedalītos somu jēgeru pieminekļa atklāšanā Klapkalnciemā. Raksturīgi, ka Latvijas militārā izlūkdienesta vadītāju personiskajās dienesta gaitu sarakstu lietās gandrīz ik gadu ir atzīmēts komendējums uz Somiju, Igauniju vai Poliju.³²³ Tas liecināja par to, ka izlūkdienestu vadītāji personiski tikās vismaz četras reizes gadā. Visu triju valstu izlūkdienestu uzmanības lokā bija jautājumi saistībā ar PSRS aktivitātēm. Lai izprastu to, cik dziļi un cik koordinēti bija šie sakari, būtu nepieciešami papildu pētījumi Somijas un Polijas arhīvos. Līdzīga rakstura, iespējams pat vēl

³²² LVVA, 2570. f., 1. apr., 63. l., 26. lp.

³²³ Sk. A. Vintera dienesta gaitu saraksts, LVVA, 5601. f., 1. apr., 7046. l., 30., 33. lp., G. Ķikuļa dienesta gaitu saraksts, t. p. 3434. l., 36. lp.

ciešāki, kontakti pastāvēja arī starp abu Igaunijas, Somijas un Latvijas politiskajām policijām. Šo iestāžu vadītāji regulāri tikās un apmainījās ar informāciju par vietējo komunistu un PSRS aktivitātēm Baltijas valstīs.³²⁴

Zināma informatīva un kontaktu nodibināšanas nozīme bija somu karakuģu vizītēm Latvijā. Jau 1920. gada 14. oktobrī Rīgā pirmoreiz ienāca somu piekrastes kreiseri "Karjala" un "Klas Horn". Tomēr nevar arī pārvērtēt minētos braucienus, lielā mērā tie kalpoja reprezentatīviem nolūkiem. Šāda rakstura vizītes bija abpusējas un aptvēra arī citas ieroču šķiras. Katru gadu vairākas reizes uz Somiju un Latviju pieredzes apgūšanā devās dažādi militārie speciālisti. Uzskatāms piemērs bija sadarbība starp militārās preses izdevumiem – 30. gados somu armijas izdevums "Suomen Sotilas" publicēja veselu numuru, kas bija veltīts tikai Latvijai.

Sākot no 20. gadu vidus, līdzīgi, kā ar citām kaimiņvalstīm, arī ar Somiju izveidojās virsnieku apmaiņas sistēma. Tā radīja iespējas iepazīties ar otras valsts armiju, apgūt papildus zināšanas un izveidot draudzīgas attiecības starp abu valstu virsniekiem. Tomēr apmaiņu sarežģīja grūtības valodu apguvē. Latvijā latviešu virsnieku mācīšanās kaimiņvalstīs vairāk tika uztverta kā apliecinājums draudzīgajām attiecībām. Vienīgais izņēmums bija somu karavīru prasme darboties bargas ziemas apstākļos.³²⁵

Latvijas brīvprātīgās Aizsargu organizācijas sākumi meklējami 1921. gadā, taču ārpolitiskās aktivitātes tā sāka izvērst tikai no 20. gadu vidus, kad organizācija bija strukturāli nostabilizējies un izkristalizējušies tās mērķi.

³²⁴ Par šo faktu nodošanu manā rīcībā esmu pateicību parādā Dr. hist. Ē. Jēkabsonam un J. Rislaki. Dr. Ē. Jēkabsons šos materiālus atklāja Polijas Ārlietu ministrijas arhīvā kara atašeju fondā, bet J. Rislaki – Somijas Nacionālajā arhīvā. Abos šajos arhīvos, domājams, ir iespējams atrast būtiskas liecības, kas apstiprinātu tēzi par Latvijas, Igaunijas un Somijas militāro izlūkdienestu ciešo sadarbību.

³²⁵ Virkne Latvijas armijas virsnieku Somijā beidza kara slēpošanas kursu. Somi šajā laikā tika uzskatīti par nepārspējamiem slēpošanas meistariem, ko lielā mērā apliecināja arī mobilo slēpotāju vienību darbība Ziemas kara laikā. Sk. LVVA, 1474. f., 1. apr., 1581. l., 15., 19. lp.

³²⁶ LVVA, 1640. f., 1. apr., 39a. l., 20. lp.

Somijas Suojeluskuntas (aizsargu) korpuss izveidojās Pilsu kara laikā 1918. gadā. Jau tad organizācija parādīja sevi, kā ievērojams pilsoniskās sabiedrību atbalstošs militārs spēks. Neraugoties uz to, ka Latvijas sūtnis Somijā K. Zariņš neapšaubāmi bija politiski labēji noskaņots, viņa vērtējumā somu aizsargi bija kļuvuši par zināmu demokrātiskās Somijas destabilizācijas avotu - kareivīgā un kategoriskā korpusa nostāja pret Pilsu kara zaudētājiem - kreisajiem spēkiem ik pa laikam radīja iekšēju konfliktu iespējas. Somu aizsargi Latvijas sūtniecības rēdzeslokā parādījās jau tūlīt pēc diplomātiskā pārstāvja ierašanās Helsinkos. K. Zariņš aizsargu korpusu vērtēja kā ietekmīgu spēku. Interesanti, ka jau 1919. gadā Pagastu aizsargu nodaļas priekšnieks Jānis Bērziņš somu aizsargus minēja kā piemēru cīņai pret noziedzību un komunistiem.³²⁶ Raugoties no Latvijas viedokļa, īpaši 20. gadu sākumā, sūtnis ļoti asi uztvēra somu ģermanofilismu, kurš īpašu izplatību bija ieguvis konservatīvajās, tātad arī aizsargu korpusa aprindās. 1921. gadā K. Zariņš par kandidātiem uz korpusa priekšnieku amatu rakstīja, ka bijušais Valsts prezidents Pērs Svinhufvuds “kareivis nekad nav bijis, bet gan plaši pazīstams, kā noteikts ģermanofils un augstākā mērā reakcionārs”, vēlākais korpusa priekšnieks pulkvedis Lauri Malmberjs (*Malmberg*) “esot labs artilērists, bet tāpat melns kā podu dibens politikā”. Pārējās personas - kandidāti, atzina sūtnis, sabiedrībā bijuši maz zināmi, bet “visi Mannerheima dievinātāji”. K. Zariņš uzskatīja, ka vajadzīga “stingra roka” aizsargu korpusa reorganizēšanā, tas nedemokrātisks un “monarhistu perēklis”, viņš izteica pat bažas par iespējamo aizsargu apvērsumu.³²⁷ Tomēr Suojeluskuntas militārās spējas sūtnis vērtēja ļoti augstu, pat augstāk nekā regulāro armiju. Briesmu gadījumā korpusam var būt liela

³²⁶ I.VVA, 1640. f., 1. apr., 39a. l., 20. lp.

³²⁷ I.VVA, 2574. f., 3. apr., 104. l., 90., 91. lp.

nozīme, bet kādas tam var būt politiskas sekas ir cits jautājums, rakstīja K. Zariņš.³²⁸

Vēlākajos gados Latvijas pārstāvji Helsinkos savos ziņojumos bieži aplūkoja dažādus jautājumus saistībā ar Suojeluskuntas korpusu. Vērtējumi par organizāciju bija nevienmēr glaimojoši somiem, tomēr jau 20. gadu vidū iezīmējās piesardzīgāka pieeja - radniecīga organizācija pastāvēja arī Latvijā. Īpaši pēc pirmo kontaktu nodibināšanas ar Latvijas aizsargiem, sūtīti tonis, raksturojot paramilitāro organizāciju kļuva piesardzīgāks, saudzīgāks.

1924. gada jūlijā norisinājās pirmā aizsargu vizīte Somijā (Helsinkos, Vīpuri). To rīkoja Latvijas Aizsardzības biedrība (LAB). Augustā Suojeluskuntas Vīpuru apgabala pārstāvji ieradās atbildes vizītē. Turpmākajos gados līdzīgi apmaiņas braucieni kļuva regulāri. 20. gadu beigās, pamazām LAB zaudējot ietekmi Latvijas Aizsargu organizācijā, attiecības arvien vairāk iekļāvās organizācijas oficiālajā darbībā. Latvijas presē, jo īpaši žurnālā "Aizsargs" un laikrakstā "Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis", ik reizi pēc tikšanās ar somu aizsargiem regulāri sāka parādīties cildinoši raksti - Suojeluskuntas vēstures, darbības un uzbūves apraksti.³²⁹ Latvijā būtībā sākās plaša Suojeluskuntas darbības propaganda: tika izrādītas kinofilmas no somu aizsargu dzīves, lasītas lekcijas, rīkotas ekskursijas.

Arī somu aizsargi pēc pirmā apciemojuma cildinošos vārdos aprakstīja Latviju un tās bruņoto spēku vēsturi, šādā veidā palīdzot rast labvēlīgu augsni sadarbībai ar līdz tam nepazīstamās Latvijas aizsargiem. Piemēram, Suojeluskuntas apgabala vadītājs Takinens (*Takkinen*) pēc ciemošanās Latvijā, patētiskiem vārdiem aprakstīja Latvijas Neatkarības cīnītāju gaitas un viņu piemiņas saglabāšanu, kā arī latviešu virsnieku

³²⁸ K. Zariņš V. Šūmanim. 1922. g. 3. martā. I.VVA, 2574. l., 3. apr., 140. l., 313. lp.

³²⁹ Sk. Somijas aizsargu korpus // Aizsargs.-1924.-Nr. 5.-179.-180. lpp., *Sīls J.* Viesos pie Somu aizsargiem // Aizsargs.-1924.-Nr. 8.-247.-249. lpp., Aizsargu priekšnieka vērojumi Igaunijā un

patriotismu.³³⁰ No 20. gadu otrās puses savstarpējās vizītes jau bija uzskatāmas par normu. Otrā valstī ciemojās nevien tikai organizāciju vadība, bet arī atsevišķu vienību pārstāvji. Ik gadu vairākas reizes ar dažādiem nolūkiem otru valsti apciemoja visdažādāko abu paramilitāro organizāciju speciālisti. Tomēr, lai gan starp abām organizācijām pastāvēja siltas, draudzīgas attiecības, tās nekad nepārkāpa noteiktu robežu.

Divu nelielo valstu militārās attiecības attīstījās atbilstoši politisko attiecību gaitai. Armijas un aizsargu organizācijas nevarēja pārkāpt to sliekšni, kuru bija uzstādījuši politiķi. Sākotnējās iecerēs par militāro savienību iespējams būtu pārsniegušas parasto draudzīgo attieksmju ietvarus, taču starpkaru reģionālā politika un atsevišķu jauno valstu nespēja apvienoties noteica savstarpējo atturību. Attiecības starp Somijas un Latvijas militārajām aprindām, tomēr iezīmēja savdabīgu paraugu par saprašanās iespējām starp divām tautām. Būdamas daļa no 20. - 30. gadu Latvijas – Somijas attiecību šķautnēm, tās sekmēja abu tautu nereti pat pretrunīgo likteņu savstarpējo izskaidrošanu un uz labvēlību balstītus kontaktus. Minētajam uzskatāms piemērs bija latviešu radioizlūku sniegtā palīdzība faktiski padomju protektorāta apstākļos, kā arī sabiedrības sirsnīgais morālais atbalsts Somijas armijai 1939. - 1940. gada Ziemas kara laikā.

Latvijas un Somijas militārā sadarbība labi iekļāvās arī kopējā Baltijas valstu militārās sadarbības koncepcijā. Uzskatāms piemērs tam bija kara izlūkdienestu sadarbība – šāda savstarpējās kooperācijas forma iespējama tikai starp ļoti draudzīgām, sabiedrotām valstīm. Igaunijai ar Somiju bija vēl ciešāki kontakti, savukārt Latviju un Igauniju savā starpā saistīja militārās aizsardzības līgums. Lai gan šis līgums un sadarbība militārajā nozarē vispār nesniedza gaidīto, nevar noliegt, ka starp reģiona valstu

Somijā // Aizsargs.– 1934.–Nr. 11.–717. lpp.

³³⁰ Keski-Suomen Suojeluskuntainen.–1924.–Nr. 3. Sk. arī *Karimo*. Partiomatkalta ulkomaille // Suojeluskuntalaisen Lehti.–1923.–Nr. 42.–S. 388.-389., *Linsén*. Latvian sotainvaliidit ja heidän

armijām bija izveidojušies labi sakari, kuri nepieciešamības un attiecīgu apstākļu gadījumā varēja izveidoties par vienotu bruņotu spēku.

5. 2. Saimniecisko attiecību faktors Latvijas Somijas politikā

Latvijas tautsaimniecība Pirmā pasaules kara un Neatkarības cīņu rezultātā bija sagrauta, savukārt Somiju kara apstākļi bija skāruši salīdzinoši maz. Tādēļ jau no 1919. gada Latvija centās veikt pasākumus ārējās tirdzniecības sekmēšanai, kas palīdzētu nodrošināt Latvijas tirgu ar nepieciešamajām precēm. Kā viena no dažādu pirmās nepieciešamības ražojumu eksportētājām Latvijas tirgū bija Somija. Savukārt no Latvijas uz Somiju izveda otrreizējās pārstrādes preces – metālu pārkausēšanai, lupatas pārstrādei un salīdzinoši lielos daudzumos ābolus. Tomēr kopējie tirdzniecības apjomi starp abām valstīm bija nelieli. Abas valstis izveda gandrīz vienu un to pašu, tātad tās būtībā bija konkurentes cīņā par noieta tirgiem. Savukārt atsevišķi Latvijā un Somijā tirgus bija neliels, tas nespēja nodrošināt lielu tirgotāju interesi. Piemēram, 1920. gada pirmajā pusgadā Latvija Somijas tirdzniecībā importa ziņā ieņēma tikai 17. vietu ar 8, 8 miljoniem somu marku apgrozījuma (pirmajās vietās – Anglija, ASV, Vācija, Zviedrija; Igaunija – tikai 18. vietā). Arī eksporta ziņā Latvija atradās 17. vietā ar 7, 6 miljoniem somu marku (pirmajās vietās - Anglija, Zviedrija, Francija, Holande; Igaunija – 16. vietā).³³¹ Šajā laikā, atbilstoši kara apstākļiem vēl pastāvēja dažādi brīvas preču plūsmas ierobežojumi (īpašas atļaujas noteiktu kategoriju preču ievēšanai un izvešanai), kuri Somijas un Latvijas tirdzniecībā no 1921. gada vairs nepastāvēja.

Pirmais svarīgākais solis saimniecisko kontaktu nodrošināšanā bija Bulduru konference 1920. gada augustā. Konferences dalībnieki pieņēma

liitonsa // Suojeluskuntalaisen Lehti.–1923.–Nr. 36.–S. 433.-435.

lielu skaitu ekonomiska rakstura lēmumu, kuriem vajadzēja nodrošināt konferējošo valstu saimnieciskās sadarbības sakārtošanu un veicināšanu. Pēc konferences tika izveidota Baltijas valstu saimnieciskā padome, taču tās darbībai nekādu reālu rezultātu nebija. Zīmīgi, ka pēc tam izveidotajā Baltijas valstu pilnvaroto delegātu padomes konsulu subkomisijas sēdē Rīgā 1921. gada 13. maijā atklājās, ka Somijas pārstāvim A. Hermanam nav pilnvaru pilntiesīgai darbībai. Arī Baltijas valstu ekonomiskajā konferencē tā paša gada 12. un 13. septembrī, apspriežot būtisko muitas tarifa unifikācijas jautājumu, izrādījās, ka Somijas delegāti ieradušies tikai informatīvos nolūkos.³³² Arī daudzie Bulduros pieņemtie lēmumi palika neīstenoti Baltijas valstu politiskās vienošanās nespējas dēļ. Lai sakārtotu un uzlabotu savstarpējo saimniecisko sadarbību, līdzās Baltijas valstu politiskajām apspriedēm līdz 1925. gadam norisinājās vairākas ekonomiskās konferences, kuras arī nerasniedza iccerēto, parasti paliekot informatīvu apspriežu līmenī.

1921. gada augustā sūtnis K. Zariņš ievadīja konsultācijas ar Somijas Ārlietu ministrijas Tirdzniecības departamenta direktoru L. Ostrēmu³³³ par sarunu uzsākšanu tirdzniecības līguma noslēgšanai. Tehnisku iemeslu dēļ Somijas valdība nevarēja uzņemties dalību tajās ātrāk kā oktobrī, kā iemeslus minot nepabeigtās sarunas ar Igauniju un nepieciešamību iepazīties ar Latvijas noteikumiem muitas tarifu u. c. jautājumos. Informāciju par Latvijas ekonomisko stāvokli Somijas valdība ieguva ar konsula A. Hermana palīdzību. Latvijas puses neuzticējās somu konsulam. “Man ļoti bail vai materiāli, kurus piesūtīs Somvaldībai konsuls Hermans būs visi pilnīgi objektīvi un mums labvēlīgi. Ir bijuši

³³¹ LVVA, 6823. f., 2. apr., 65. l., 201. lp.

³³² LVVA, 2574. f., 1. apr., 57. l., 11.–14., 45. lp.

³³³ K. Zariņš 1921. g. 24. sept. par viņu L. Sējam rakstīja: “Ostrems laikam arī jau būs vēl atmiņā no Bulduru konferences laikiem. Sevišķi pēc šīs konferences Astroms ir palicis liels Latvju draugs. Visur, kur vien bija iespējams, viņš ir teicis labu vārdu priekš mums”. LVVA, 2575. f., 17. apr., 7. l., 96. lp.

gadījieni, kur konsuls Hermans mūsu stāvokli caur savām brillēm ir novērtējis par zemu”, apgalvoja K. Zariņš.³³⁴

Tomēr, neraugoties uz nelielo tirdzniecības apjomu, Baltijas valstu sadarbības rosinātāji centās uzlabot un padarīt savstarpēji izdevīgu tirdzniecību, kas līdz ar to varētu sekmēt politisko tuvināšanos. Ekonomisko attiecību intensificēšanu, balstoties uz centieniem integrēt Baltijas valstu pūliņus saimnieciskās neatkarības nodrošināšanā, pamatoja ārlietu ministrs R. Holsti. Agrāriešu partijas konferencē savā runā 1921. gada aprīlī Tamperē viņš uzsvēra, ka savstarpējie ekonomiskie sakari starp Somiju, Igauniju un Latviju varētu palīdzēt tām kopā mazināt saimniecisko atkarību no Krievijas.³³⁵ Tomēr ne Somija, ne arī citas Baltijas valstis lielajam Krievijas tirgum un izejvielu avotam aizvietošanu neredzēja kaimiņvalstīs. Tādēļ nebija arī pārsteigums, ka 1921. gada septembra saimnieciskajā apspriedē Rīgā somu delegācija bija ļoti pasīva.

1923. gada februārī kārtējā ekonomiskā konference norisinājās Helsinkos. Pirms tās Rīgā vadošo saimniecisko iestāžu un organizāciju pārstāvji izstrādāja svarīgākās vadlīnijas konferencei. Latvijas delegācijas galvenais uzdevums bija muitas apvienības panākšana ar Lietuvu un Igauniju, neiekļaujot tajā ne Poliju, ne arī Somiju. Raugoties no saimnieciskā viedokļa tas bija Latvijas interesēs, jo abu lielāko reģiona valstu saimniecība atradās atšķirīgos apstākļos. No politiskā viedokļa raugoties - katra tuvināšanās Baltijas valstu (Latvijas, Igaunijas un Lietuvas) vidū bija apsveicama, jo tā stiprinātu baltiešu autoritāti rietumvalstīs. Raksturīgi, ka par visām dalībvalstīm tik būtiskā tirdzniecības līguma ar Padomju Krieviju apspriešanu Latvijas delegācijai uzdeva piedalīties tikai “domu apmaiņā”, jo katra valsts to jau darīja atsevišķi. Latvijas interesēs bija arī pasu režīma atvieglināšana satiksmē ar Somiju un Igauniju, taču somi šajā jautājumā, kā ziņoja delegācijas

³³⁴ A. Hermans V. Šūmanim, 1921. g. 9. jūn. LVVA, 2574. f., 3. apr., 103. l., 121. lp.

loceklis Vilis Šūmanis, bija atturīgi, jo baidījušies no “ebreju elementa ieplūšanas”. Jāpiezīmē, ka līdzīga iemesla dēļ Latvija, savukārt, izvairījās no pasu režīma atvieglošanas satiksmē ar Lietuvu un Poliju.³³⁶

Somija valstīm, ar kurām bija noslēgts tirdzniecības līgums, piemēroja minimālo ievadmuitu, bet tām, ar kurām nebija - maksimālo. Rezultātā Latvijas un Somijas preču apgrozījums bija kļuvis niecīgs (skat. 1. tabulu). Lai nepadarītu par neiespējamu jau tā pārāk vājo tirdzniecību starp abām valstīm Latvija steidzināja līguma noslēgšanu. Tirdzniecības bilance Latvijai bija pozitīva. Tas arī, līdzās politiskiem motīviem, bija viens no svarīgākajiem iemesliem steidzināt sarunu uzsākšanu.

1924. gads ienesa jaunas pārmaiņas Latvijas un Somijas saimnieciskajās attiecībās. K. Zariņš optimistiski no Helsinkiem ziņoja, ka somi, vēloties “izpirkt savus atturības grēkus politiskā laukā”, sāk izrādīt lielu interesi par Latviju ekonomisko sakaru nodibināšanā. Somijas Centrālā lauksaimniecības savienība savai valdībai ierosināja lauksaimniecības atašeja amata nodibināšanu sūtniecībā Rīgā. Saimniecisko izstāžu sarīkošanas pārvalde 1924. gadā nolēma piedalīties vairākās izstādēs Eiropā, tajā skaitā, izstādes Milānā, Dinkerkā un arī Rīgā. Ekonomisko sakaru nodibināšanai uz Rīgu devās Somijas Centrālās tirdzniecības kameras vadība, bez tam valdība piešķīra kredītu sugas mājlopu izstādišanai Rīgas izstādē. Salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem somu interese par Latviju tiešām bija pieaugusi. Tomēr Somijas delegācijas nostāja tirdzniecības līguma sarunās bija visai atturīga. M. Viljanens, Somijas delegācijas vadītājs sarunās, pamatoti uzsvēra, ka liela preču apmaiņa starp abām valstīm nav sagaidāma, galvenais līguma uzdevums bija sagatavot augsni turpmākai sadarbībai - noregulējot kuģniecības tarifus un samazinot ostas nodevas. Kārtējā Latvijās

³³⁵ Izvilks no R. Holsti runas, 1921. g. apr. LVVA, 2574. f., 3. apr., 102., 349. lp.

³³⁶ Saimniecisko organizāciju un iestāžu pārstāvju apspriedes par Helsinku ekonomiskās konferences jautājumiem protokols, 1923. g. 27. febr. LVVA, 2574. f., 1. apr., 124. l., 8. lp.

saimniecisko iestāžu un organizāciju vadības apspriedē Rīgā 1924. gada jūlijā tika konstatēts, ka paredzamā tirdzniecības līguma noslēgšana ir īpaši nozīmīga politiski, bet tikai pēc tam - arī saimnieciski. No ekonomiskā viedokļa, ar līgumu saistījās cerības par lauksaimniecības produkcijas eksporta pieaugumu.³³⁷ Arī Rīgā nepārvērtēja paredzamā līguma rezultātus, taču atzina, ka arī Somijai Latvijas tirgus “nav bez jekādas nozīmes”.

Tabula nr. 2. Latvijas tirdzniecības apgrozījums ar Somiju no 1920. līdz 1930. gadam (naudas izteismē un procentos).³³⁸

Gads	Imports		Eksports	
	LR rbl., no 1922 Ls.	Procentos no Latvijas kopējā importa	LR rbl., no 1922 Ls.	Procentos no Latvijas kopējā eksporta
1920	74 650 823	3,62%	9 518 692	0, 88%
1921	55 959 594	1, 2%	6 983 795	0, 36%
1922	49 176 666	0, 92%	37 212 745	0, 73%

³³⁷ Ministru un uzņēmēju apspriedes protokols Finanšu ministrijā, 1924. g. 25. jūl. I.VVA, 2574. f., 1. apr., 199. l., 3., 4. lp.

³³⁸ Pēc Latvijas statistiskā gada grāmata. 1920.–Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1921.–119. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1921.–Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1922.–124., 125. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1922.–Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1923.–90., 91. lpp.; Latvijas statistikas gada grāmata. 1923.–Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1924.–112., 113. lp.; Latvijas statistikas gada grāmata. 1924. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1925. – 146., 147. lp.; Latvijas statistikas gada grāmata. 1925. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1926. – 150., 151. lp.; Latvijas statistikas gada grāmata. 1926. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1927. – 344., 345. lp.; Latvijas statistikas gada grāmata. 1927. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1928. – 368., 369. lp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1928. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1929. – 330., 331. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1929. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1930.– 333.lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1930. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1931. – 352., 353. lpp. sagatavojis autors.

1923	789 231	0, 37%	841 579	0, 52%
1924	2 090 653	0, 82%	1 328 432	0, 78%
1925	3 809 517	1, 36%	1 533 492	0, 85%
1926	2 681 005	1, 03%	1 289 598	0, 68%
1927	1 716 220	0, 69%	2 646 313	1, 2%
1928	1 883 186	0, 61%	2 662 696	1, 02%
1929	1 676 tk.	0, 46%	2 037 tk.	0, 74%
1930	2 408 tk.	0, 81%	1 696 tk.	0, 68%

1924. g. 23. augustā Helsinkos Latvija un Somija parakstīja tirdzniecības un kuģniecības līgumu.³³⁹ Tas piešķīra abām valstīm vislielāko labvēlības režīmu savstarpējā tirdzniecībā un radīja atvieglojumus uzņēmējdarbībai. Lai gan šī līguma noslēgšanai Ārlietu ministrija piešķīra lielu nozīmi, saimniecisko aprindu interese par to bija ievērojami mazāka.³⁴⁰ Pat nedaudz pieaugot tirdzniecības apjomiem, tie nesolīja ātru un ievērojamu peļņu.

Svarīgs jautājums abu valstu saimnieciskajās attiecībās parakstot tirdzniecības līgumu bija Baltijas klauzula, t. i. priekšrocību nodrošinājums Igaunijai, Lietuvai, PSRS un arī Somijai. Latvijas līgumos ar ārvalstīm tā tika ieviesta ar nodomu sekmēt reģionālo ekonomisko sadarbību, neapšaubāmi cerot arī uz politisko tuvināšanos ar Somiju (un Igauniju, Lietuvu) nākotnē. Līdz ar to Latvijai, slēdzot līgumus, nācās piekāpties citos jautājumos. Taču kopumā Baltijas klauzula sevi neattaisnoja. Uzskatāms piemērs tam bija Latvijas tirdzniecība ar Somiju,

³³⁹ Tirdzniecības un kuģniecības līgums starp Latviju un Somiju, 1924. g. 23. aug. Helsinkos. LVVA, 2570. f., 3. apr., 87. l., 13.–15. lp.

³⁴⁰ Ministru un uzņēmēju apspriedes protokols Finanšu ministrijā, 1924. g. 25. jūl. LVVA, 2574. f., 1. apr., 199. l., 4. lp.

kurai visus 20. - 30. gadus bija ļoti neliela loma kopējā abu valstu saimnieciskajā dzīvē.³⁴¹

Pretēji Rīgā sagaidītajam, Somija, saprotot minētās klauzulas neefektivitāti, to neiekļāva savos līgumos ar trešajām valstīm. Vienīgais precedents bija Igaunija, ar kuru somiem pastāvēja seni un tradicionāli ekonomiskie sakari lauksaimniecības jomā. Neapšaubāmi, Latvijas klauzulai Somijas līgumos bija vairāk politiska nekā saimnieciska nozīme. Pat 1929. gadā, risinot jautājumu par kompensācijas piešķiršanu par agrārreformas rezultātā atsavināto zemes īpašumu Somijas pilsonim grāfam Bergam, Ārlietu ministrija ieteica sūtnim sarunās “izveicīgā kārtā” iekļaut klauzulu jautājumu.³⁴² Savukārt, saimnieciskās sadarbības bezcerīgumu apliecināja Latvijas sūtniecības sagatavotais apskats par tirdzniecības apgrozību starp abām valstīm un nākotnes izredzēm. 1933. gada novembrī, saistībā ar somu aktivitātēm Rīgas virzienā, ārlietu ministra A. Haksela vizīti, sūtnis Helsinkos A. Balodis savā novērtējumā bija tiešs. Latvija somu tirdzniecības apgrozījuma sarakstos atradās pēdējās vietās, arī tās nedaudzās Latvijas preces, kuras varētu eksportēt uz Somiju, izkonkurēja Igaunijas analogie ražojumi ar zemākām cenām. Papildu tam, konstatēja sūtnis, augstā ievadmuīta Somijā un Latvijas augstā valūtas ražojumu cena nedeva pamatu arī cerībām un savstarpējās tirdzniecības intensificēšanos.³⁴³

Neraugoties uz Somijas un Igaunijas tirdzniecības līguma politiski labvēlīgo kontekstu igauņiem, Somijā ar tā rezultātiem lauksaimnieku aprindās bija vērojama neapmierinātība. No 1922. gada līdz 1929. gadam

³⁴¹ *Aizsīlnieks A.* Latvijas tautsaimniecības vēsture 1914–1945.–[Zviedrija], 1968.–411. lpp.

³⁴² Ārlietu ministrija O. Grosvaldam, 1929. g. 6. nov. LVVA, 2574. f., 3. apr., 698. l., 88. lp.

Latvijas puse Bergam negrasījās dot nekādas priekšrocības, salīdzinājumā ar citiem pilsoņiem, kuru zemesīpašumi bija atsavināti agrārās reformas gaitā. Tomēr Rīga bija gatava pretimnākšanai Somijai, kā “draudzīgai valstij”, izdarot izņēmumu un daļēji kompensējot Berga zaudējumus. Pēc būtības līdzīgā veidā kompensācijas par zemes īpašumiem saņēma arī Polijas pilsoņi. Latvijā muižu zeme piederēja tikai diviem Somijas pilsoņiem – minētajam Bergam (Sikšņu muiža un Videgu pusmuiža) un kādam Ceidleram (Vikuma pusmuiža Valmieras apriņķī).

³⁴³ A. Balodis V. Salnajam, 1933. g. 13. nov. LVVA, 293. f., 1. apr., 4667. l., b. p.

Somijas eksports uz Igauniju bija pieaudzis trīs reizes, bet no Igaunijas uz Somiju - pat deviņkārtīgi. Latvijai šādos apstākļos bija grūti cerēt uz pretīmnākšanu, resp. atvieglojumu ieviešanu, Helsinkos. Somu neapmierinātību pastiprināja arī saimnieciskās krīzes tuvošanās un tai sekojošā ekonomiskā lejupeja 30. gadu sākumā.

Laikaposms pēc 1924. gada pierādīja to, ka līguma noslēgšana veicināja Latvijas izvedumu pieaugumu. Kopējais Latvijas eksporta apjoms no 1925. gada līdz 1927. gadam Somijā pieauga gandrīz divkārt. Galvenās eksporta preces (apmēram 30% no 1927. gada eksporta vērtības) bija akmeņu un zemes vielu izstrādājumi (ķieģeļi), vērtuvju izstrādājumi (15%), lopu barība un sēklas (10%), tālāk sekoja dažādi tekstilrūpniecības izstrādājumi, ādas, asfalts u. c. Savukārt, Somijas eksports uz Latviju šajā laikā ievērojami samazinājās. Galveno importa preču vērtību Latvijā sastādīja tekstilpreces (50% no 1927. gada eksporta vērtības), asfalts, darva, kaučuks un to izstrādājumi, kā arī nelielā skaitā papīrrūpniecības un mašīnbūves produkcija. 1929. gadā Latvijas imports no Somijas bija samazinājies, bet eksports uz Somiju pat nedaudz pieauga.³⁴⁴ Preču sortiments būtiski nemainījās arī vēlākajā laikā. Latvijas ekonomika 20. gadu beigās sāka atgūties no kara laika sabrukuma, lielā mērā bija atjaunojusies ražošana. Produkciju, kuru varētu ievest no Somijas, nomainīja pašmāju ražojumi. Bez tam līdzīgais abu valstu eksporta profils neradīja lielu interesi preču apmaiņā no tirdzniecības uzņēmumu puses.

Arī 30. gadu sākumā tirdznieciskie sakari starp abām valstīm palika salīdzinoši nelieli un līdz pat 1936. gadam - ar tendenci samazināties importam no Somijas. Tā 1932. gadā somu imports Latvijas ārējās tirdzniecībā sastādīja 0, 7%, 1933. gadā - 0, 5%, tas pats 1934. gadā, bet

³⁴⁴ Ārlietu ministrijā sagatavotais pārskats "Saimnieciskais stāvoklis Somijā 1929. gadā", 1930. g. LVVA, 2574. f., 3. apr., 698. l., 169. lp. 1929. gadā, sākoties pasaules ekonomiskajai krīzei, vēl ievērojamākus zaudējumus nekā Latvija, cieta Igaunijas eksports Somijā, kas samazinājās no 92, 7

1935. gadā vairs tikai 0, 3%. Arī eksports uz Somiju līdz pat 1935. - 1936. gadam, kad Latvija sāka izvest rudzus, saglabājās 0, 4–0, 5% robežās. Būtiskākā Latvijas importa prece, tāpat kā agrāk, bija celuloze, kas veidoja lielāko daļu no ieveduma, bet izveda galvenokārt ģipsakmeni, āboliņa sēklas un pudeļu korķus.³⁴⁵ Somija bija apmēram 1/ 5–1/ 6 daļas šo preču noņēmēja, savukārt somu celuloze sastādīja vairāk nekā pusi no visa Latvijā ievestā šīs preces apjoma.

Tabula nr. 3. Latvijas tirdzniecības apgrozījums ar Somiju no 1931. līdz 1938. gadam (naudas izteiksmē un procentos).³⁴⁶

Gads	Imports		Eksports	
	Ls.	Procentos no Latvijas kopējā importa	Ls.	Procentos no Latvijas kopējā eksporta
1931	1 762 tk.	1%	728 tk.	0, 4%
1932	570 tk.	0, 67%	363 tk.	0, 38%
1933	415 tk.	0, 46%	282 tk.	0, 35%
1934	439 tk.	0, 5%	387 tk.	0, 5%
1935	329 tk.	0, 3%	1 566 tk.	1, 6%
1936	503 tk.	0, 4%	4 371 tk.	3, 1%
1937	1 392 tk.	0, 6%	1 995 tk.	0, 8%

miljoniem somu marku 1928. gadā līdz 55, 6 miljoniem 1929. gadā.

³⁴⁵ Valsts statistiskā pārvalde. Latvijas ārējā tirdzniecība un tranzīts. 1936.–Rīga, 1937.–VIII.–IX., XXX.–XXXI. lpp.

³⁴⁶ Tabula sagatavota pēc: Latvijas statistiskā gada grāmata. 1931. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1932. – 250., 251. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1932. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1933. – 163. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1933. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1934. – 165. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1934. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1935. – 169. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1935. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1936. – 177. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1936. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1937. – 187. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1937/ 38. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1938. – 197. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1938. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1939. – 174. lpp.

1938	1 664	0, 7%	2 067 tk.	0, 9%
------	-------	-------	-----------	-------

20. gadu beigās - 30. gadu sākumā Somija uzsāka rosīgu politiku jaunu savu preču noieta tirgu meklējumos daudzās valstīs. Tās ietvaros 1930. gada vasarā uz Baltijas valstīm izpētes nolūkos devās Tirdzniecības un rūpniecības ministrijas stipendiāts E. Pennanens (*Pennanen*), kurš pēc atgriešanās Helsinkos sastādīja stāvokļa novērtējumu. Pēc Latvijas sūtņa atzinuma E. Pennanena memorands visumā bija glaimojošs Latvijai, kura ziņojumā tika parādīta kā “vadošā valsts” Baltijas valstu grupā.³⁴⁷ Tomēr viņa vērienīgās ieceres reģionālās sadarbības īstenošanā, tajā skaitā Somijas, Igaunijas, Latvijas, Lietuvas un Klaipēdas apgabala ekonomiskās padomes ar sēdekli Rīgā izveidošana, bija gan ekonomiski, gan politiski neīstenojamas.

1933. gadā pēc Latvijas sūtņa un Somijas Ārlietu ministrijas ierosmes tika uzsāktas pārrunas par to, lai abās valstīs tirdzniecības sakaru veicināšanu uzņemtos arī privātās saimnieciskās aprindas. Pastāvot importa un valūtas ierobežojumiem Latvijā no vienas puses un somu markas kursa atdalīšanai no zelta standarta, Rīgā pastāvēja pamatotas šaubas par tirdzniecības attīstības tālākām iespējām, par to vai būs “kas praktisks panākams”. Tomēr, lai mēģinātu iedzīvināt visumā mazrezultatīvos saimnieciskos sakarus, Latvijas Ārlietu ministrija Helsinkos radušos ierosmi pāradresēja Latviešu – somu tuvināšanās biedrībai ar aicinājumu nodibināt tās ietvaros saimniecisko nodaļu.³⁴⁸

Zināma rosība pārrunās par saimniecisko saišu paplašināšanu norisinājās ārlietu ministra A. Haksela viesošanās laikā Rīgā 1933. gada decembrī, bet V. Salnā pretvizītes laikā Helsinkos 1934. gada janvārī somi

³⁴⁷ A. Balodis V. Munteram, 1931. g. 14. martā. LVVA, 2570. f., 13. apr., 268. l., 75. lp. Par Somijas Ārlietu ministrijas un tautsaimnieku rosībām jaunu tirgu meklēšanā sk. *Paasivirta J. Finland and Europe....p.* 412.-413.

³⁴⁸ LVVA, 2252. f., 1. apr., 3. l., 6. lp.

izteica principiālu piekrišanu Latvijas klauzulas ieviešanai savos tirdzniecības līgumos.

Investīcijas. Līdzās tirdznieciskajiem sakariem, starp Latviju un Somiju pastāvēja arī zināma finansu aprīte. Pēc ieguldīto naudas līdzekļu lieluma akciju sabiedrību pamatkapitālos varēja spriest par Somijas investētāju interesi par Latviju. Ieguldītās finanses - somu kapitāls, savukārt, varēja nodrošināt arī zināmu Somijas ieinteresētību Latvijas iekšpolitikā attīstībā. 20. - 30. gadu sākumā Somijas pilsoņu daļa akciju sabiedrību pamatkapitālos Latvijā gan bija neliela, lielākoties metālapstrādē un tirdzniecībā. Piemēram, no 1925. gada līdz 1928. gadam tā gan pieauga no Ls. 441 000 līdz Ls. 552 000, tomēr ar katru gadu ievērojami pieauga arī citu valstu kapitāls Latvijas akciju sabiedrībās. Saskaņā ar šo rādītāju, citu valstu vidū Somija 1928. gadā ieņēma tikai 16. vietu ar 0,58 % no kopējo ārzemju finansu apjoma.³⁴⁹

Tieši saimnieciskie sakari bija būtisks aspekts, kas skaudri parādīja Latvijas un Somijas attiecību intensitātes samazināšanos bija saimniecisko sakaru sašaurināšanās. Kopš 20. gadu sākuma tirdzniecība starp abām valstīm bija kritusies pat 4 reizes! Līdzās vispāratzītajiem šķēršļiem – vienādajam eksporta preču kontingentam un pasaules saimnieciskajai krīzei, jāmin arī Latvijas importa ierobežojumi un dārdzība salīdzinājumā ar Somiju. Saimniecisko jautājumu nozīmi, īpaši šajā periodā grūti pārvērtēt, tādēļ ir labi saprotams to ārpolitikas veidotāju satraukums, kuri centās līdzsvarot politiskās intereses ar atbilstošu saimniecisku sadarbību.³⁵⁰ Jāatzīmē, ka 30. gadu sākumā Somija bija izcīnījusi Vācijā t.

³⁴⁹ LVVA, 4597. f., 8. apr., 89. l., 91. lp.

³⁵⁰ V. Salnais jau 1930. gadā norādīja, ka PSRS saimnieciskās intereses, neraugoties uz finansiālo izdevīgumu ir ieņēmušas pārspilēti ievērojamu lomu Latvijas tirdzniecībā, savukārt tirdzniecība ar sabiedroto Igauniju un potenciālajiem sabiedrotajiem Lietuvu, Somiju un Poliju katastrofāli kritās. Salnais V. Latvija un viņas kaimiņi // Liepājas Atbalss. – 1930. – 7. apr.

s. sviesta karu, kura iznākumā, Berlīne uzspieda somiem neizdevīgas kvotas sviesta, svarīgas somu eksportpreces, ieviešanā.³⁵¹

Latvijas un Somijas saimniecisko attiecību gaita vērtējama no diviem viedokļiem. Ekonomiskie apstākļi - gandrīz vienāds izvedamo preču sortiments - nevarēja radīt pietiekamu pamatu ciešām tirdzniecības saitēm. Abas valstis bija konkurentes un tā kā plašie Krievijas noieta tirgi bija zaudēti, savstarpējā sacensība risinājās Rietumeiropas tirgos.³⁵² Tomēr kopējās Somijas un jo īpaši Latvijas, arī Igaunijas ražošanas jaudas bija mazas un politiska lēmumu rezultātā, iespējams, koordinēta sadarbība būtu veiksmīgāk atrisinājusi atsevišķus ekonomiskos jautājumus.

20. gadu sākumā Baltijas robežvalstu politikas ietvaros pastāvēja mēģinājumi radīt sakārtotu ciešas un izdevīgas saimnieciskās sadarbības reģionu. Tomēr, Somijai atsakoties no Baltijas orientācijas, ieceres neistenojās. Aprēķini, vismaz no Latvijas puses, par Somiju kā itkā “politiski tuvāku” valsti, pēc inerces turpināja pastāvēt vēl zināmu laiku arī saimnieciskās sadarbības jomā. Kopumā Latvijas un Somijas tirdznieciskās attiecības no 1918. līdz 1934. gadam neizrādījās vērā ņemams faktors abu valstu tuvināšanās procesā -niecīgie apgrozījuma procenti nespēja iespaidot politiskās attiecības.

Kopējo un salīdzinoši ievērojamo Somijas nozīmes mazināšanos Latvijas ārpolitikā 30. gados uzskatāmi apliecināja vēl viens svarīgs divpusējās sadarbības faktors – saimnieciskā sadarbība. Tiesa gan, šeit bija arī noteikti objektīvi priekšnoteikumi – pirmām kārtām – līdzīgais preču

³⁵¹ 1929. gadā uz Somijas uzaicinājumu Latvijai, Igaunijai, Zviedrijai, Dānijai un Nīderlandei par “kopējas sviesta frontes” (darbības saskaņošanu sarunās Vācijā) nodibināšanu, pirmā atsaucās Latvija. Abas valstis šajā jautājumā nekavējoties savstarpēji informējās, apsvērot identisku rīcību sarunās. Par sviesta karu sk. O. Grosvalda ziņojumus A. Balodim.: 1929. g. 20. okt. LVVA, 2574. f., 3. apr., 698. l., 100., 101. lp. un 1930. g. 23. janv. LVVA, 2574. f., 3. apr., 698. l., 139., 140. lp.

³⁵² Poļu pētnieks A. Gazels, analizējot Baltijas valstu savstarpējās tirdzniecības trūkumus atzina gan patērīna preču trūkumu, kuras varētu veidot Baltijas tirgu, gan arī ārpus reģiona (Baltijas un Ziemeļvalstīm) atrodošos valstu negatīvo iespaidu. Sk.: *Gazet A. Local trade of the Baltic countries // Baltic Countries.-1935.-Nr. 2.-p. 209.*

kontingents, ko ražoja abās valstīs veicināja sacensību, nevis sadarbību. Arī triju Baltijas valstu savstarpējās tirdzniecības apgrozījuma kritumi tika skaidroti ar savstarpējo līdzīga sortimenta preču ražošanu.

Savukārt, valsts politisko attieksmi demonstrēja tā dēvētais klauzulu jautājums. 1938. gada Rīgas un Tallinas saimnieciskās sarunās Latvija centās panākt, lai igauņi piekristu atceltu Somijas klauzulu no Latvijas un Igaunijas tirdzniecības līguma. Latvijas klauzula jau 1931. gadā bija svītrotā no Igaunijas–Somijas tirdzniecības un kuģniecības līguma³⁵³. Līdzīgi tas bija arī ar 1934. gada martā noslēgto Somijas un Vācijas tirdzniecības līgumu, kuram ļoti uzmanīgi sekoja līdzī Rīga. Somijas ārlietu ministrs A. Haksels skaidroja, ka Latvijas klauzulas iekļaušana esot bijusi iecerēta, taču atbildot uz smagām vācu prasībām, nācies no tās atteikties. A. Haksels, cenždamies uzturēt Latvijas ilūzijas, nepamatoti apgalvoja, ka viņš tomēr centīšoties panākt klauzulas iekļaušanu notu apmaiņas kārtībā.³⁵⁴ Protams, ministra apgalvojums neīstenojās. Tādēļ arī Latvijas un Somijas Tirdzniecības līgums, kas pēc ilgstošiem Latvijas puses ierosinājumiem, beidzot tika noslēgts 1936. gadā, maz varēja sekmēt saimniecisko sakaru intensificēšanā.³⁵⁵ Līdzīgi kā cīņai par Latvijas klauzulas ieviešanu somu līgumos, arī šim līgumam bija vairāk politiska nekā saimnieciska nozīme un ja kāds galu galā bija ieguvējs no salīdzinoši nelielā tirdzniecības apjoma, tad pirmām kārtām tā bija Latvija, kuras eksports dominēja pār somu importu 30. gados.

³⁵³ Sk. Igaunijas un Somijas Tirdzniecības un kuģniecības līgums. 1931. gada 11. apr. LVVA, 1307. f., 1. apr., 390. l., 9., 10. lp., *Feldmanis I., Stranga A., Virsis M.* Latvijas ārpolitika... 88. lpp.

³⁵⁴ V. Šūmanis K. Ulmanim, 1934. g. 28. marts. LVVA, 2574. f., 4. apr., 5814. l., 96. lp. Par Somijas un Vācijas tirdzniecības konfliktu sīkāk sk.: *Becklund, L.* The German-Finnish commercial conflict of 1933–1934 // *Journal of Baltic Studies.*—1977.—Nr. 4.—p. 324.–354. L. Beklunds uzskata, ka pēc šī konflikta īpašās Somijas un Vācijas attiecības, kuras ievērojami atšķīrās no Baltijas valstu un Vācijas attiecībām, jau bija pāgātne.

³⁵⁵ Tirdzniecības līgums starp Latviju un Somiju, 1936. g. 28. marts (Rīgā). LVVA, 2570 f., 3. apr., 300. l., 1., 2. lp.

5. 3. Tehnisko komunikāciju tīkla izveidošanās un attīstība

20. gadu otrajā pusē arvien pieaugoša nozīme starptautisko sakaru nodrošināšanā un attīstīšanā bija dažādu komunikācijas ceļu radīšanai un attīstīšanai. Savstarpējās komunikācijas attīstības līmenis bija atkarīgs no trīs galvenajiem faktoriem. Pirmkārt, abu valstu ģeogrāfiskais izvietojums noteica šajā laikā dominējošā sauszemes transporta pielietojamības ierobežojumu, liekot uzsvāru uz jūras un gaisa satiksmi, ko savukārt stipri ietekmēja klimatiskie apstākļi. Tā kā Latvijai nebija tiešas robežas ar Somiju, ļoti svarīga bija Igaunijas, kā tranzitvalsts loma. Otrkārt, komunikāciju attīstību noteica zinātniski tehniskā attiecīgo valstu infrastruktūru attīstība. Jāatzīmē, ka tieši 20. gadu beigās un 30. gadu iezīmējās salīdzinoši ievērojams dažādu tehnisko līdzekļu izmantošanas pieaugums pasaulē. Treškārt, abu valstu komunikācijas tieši iespaidoja abu valstu politiskā un ekonomiskā ieinteresētība radīt un attīstīt sakarus. 20. - 30. gados abu valstu vidū pastāvošā komunikāciju intensitāte izteikti un objektīvi atspoguļoja politisko un ekonomisko sakaru intensitāti.

Jūras transports. Galvenais sakaru uzturēšanas veids starp Latvijas teritoriju un Somiju jau no cariskās Krievijas laikiem bija jūras ceļš. Pēc Latvijas valsts proklamēšanas kuģu satiksme starp abām valstīm, lai gan pilnībā netika pārtraukta, tomēr Neatkarības kara dēļ bija ievērojami ierobežota. Normalizējoties politiskajiem un saimnieciskajiem apstākļiem, satiksme pa jūru starp Latvijas un Somijas ostām kļuva biežāka un regulārāka. 1921. gada vasarā līnijā Helsinki - Rīga uzsāka kursēt somu pasažieru - preču tvaikonis "Von Döbeln", kurš uzturēja regulāru satiksmi starp abām valstīm. Tomēr 1921. gada decembrī somu kuģu sabiedrība pātrauca satiksmes nodrošināšanu augsto Igaunijas (tranzīta pa Monzundu) un Latvijas nodokļu dēļ. Tomēr līnijas atjaunošana notika. No 1922. gada pavasara firma "P. Bornholdt & Co."

uzņēmās nodrošināt kārtējo satiksmi uz līnijas Rīga - Helsinki. Maijā satiksmi reizi nedēļā sāka uzturēt somu tvaikonis "Mailand". 1923. gadā atkal iestājās pārtraukums kārtējā satiksmē, lai gan kārtējo satiksmes kuģu braucieni ar lielajām Rietumeiropas valstīm bija regulāri. Tomēr no 1925. gada tās pašas rēderejas kuģis atkal atjaunoja kārtējo satiksmi. 20. gadu vidū divas reizes mēnesī no Rīgas ostas uz Helsinkiem izgāja zem Somijas karoga peldošais preču kuģis "Poseidon", kurš uzturēja satiksmi pa līniju Helsinki - Danciga - Rīga - Helsinki līdz 1927. gada pavasarim.³⁵⁶ No 1927. g. vasaras līdzās desmit kārtējās satiksmes kuģu līnijām no Latvijas ar ārvalstīm, bija izveidota somu līnija Rīga - Helsinki, pa kuru kursēja preču-pasažieru tvaikonis "Aegir" ik pa 14 dienām.³⁵⁷ Nelielā kartējās satiksmes intensitāte starp abu valstu galvaspilsētām nevien pilnībā nodrošināja Latvijas un Somijas preču un pasažieru prasības, bet nereti izrādījās arī nerentabla. Tā nebija tik ienesīga, lai atmaksātos ievērojamās ceļa un ostas nodevas, tomēr kārtējās satiksmes kuģu līniju pastāvēšana³⁵⁸ liecināja par zināmām satiksmes uzturēšanas aktivitātēm.

Neregulāro kuģu satiksmi nodrošināja virkne Latvijas, Somijas un citu valstu kuģu. Absolūti lielākā daļa no tiem gāja caur Rīgas ostu. No Somijas ienākušo kuģu skaits 20. gados, salīdzinājumā ar citām valstīm, tos ierindoja vidēji 8. vietā, savukārt uz Somiju izgājušie kuģi skaita ziņā pa gadiem vidēji ierindojās 4. vietā. Tomēr kuģu tonnāžas ziņā starp Latviju un Somiju kursējušo kuģu kravesība bija ievērojami mazāka. Kopējā sadalījumā pa valstīm tonnāžas lielums pa gadiem abpusējā satiksmē ierindojās vidēji 9. - 10. vietā uz Latviju un 6. vietā - uz Somiju. Satiksmes kvalitatīvie un kvantitatīvie rādītāji (sk. *tabulu nr. 4*) pilnībā apstiprināja tirdznieciskos apjomus - Latvija no Somijas vairāk izveda,

³⁵⁶ LVVA, 1684. f., 1. apr., 1443. l., [b. n.].

³⁵⁷ LVVA, 1684. f., 1. apr., 2127. l., [b. n.].

³⁵⁸ Pēc 1925. g. Jūrnieceības departamenta noteikumiem par tādiem tika uzskatīti kārtējās satiksmes kuģi, kuri uzturēja kārtēju satiksmi starp vienām un tām pašām ostām pēc Jūrnieceības departamentam iepriekš pieteiktā braucienų saraksta. LVVA, 1684. f., 1. apr., 1443. l., [b. n.].

nekā ievēda. Pēc 1924. gada tirdzniecības un kuģniecības liguma noslēgšanas strauji palielinājās kuģu satiksmes intensitāte, taču sākot ar 1929. gadu tā ievērojami samazinājās.

Tabula nr. 4. Kuģu satiksme starp Latviju un Somiju. 1920., 1922.–1938. gadā.³⁵⁹

Gadi	Ienākošie		Izejošie	
	Kuģi	Tonnāža	Kuģi	Tonnāža
1920	39	12 373	72	27 096
1922	32	9 057	30	11 581
1923	39	13 792	96	44 222
1924	61	26 656	125	80 317
1925	90	43 186	200	112 466
1926	82	40 526	164	77 572
1927	158	72 976	291	90 878
1928	67	21 702	67	21 504
1929	82	47 491	143	55 995
1930	84	47 770	130	75 812
1931	57	25 147	76	46 749
1932	51	13 302	78	52 251

³⁵⁹ Pēc Latvijas statistiskā gada grāmata. 1920. – Rīga, Valsts statistikas pārvalde, 1921. – 182., 183. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1922. – Rīga, Valsts statistikas pārvalde, 1923. – 190., 191. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1923. – Rīga, Valsts statistikas pārvalde, 1924. – 236., 237. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1924. – Rīga, Valsts statistikas pārvalde, 1925. – 285. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1925. – Rīga, Valsts statistikas pārvalde, 1926.–326., 327. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1926. – Rīga, Valsts statistikas pārvalde, 1927. – 157., 158. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1927. – Rīga, Valsts statistikas pārvalde, 1928.–208., 209. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1928. – Rīga, Valsts statistikas pārvalde, 1929. – 172., 173. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1929. – Rīga, Valsts statistikas pārvalde, 1930. – 174., 175. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1930. – Rīga, Valsts statistikas pārvalde, 1931. – 200., 201. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1931. – Rīga, Valsts statistikas pārvalde, 1932. – 160., 161. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1933. – Rīga, Valsts statistikas pārvalde, 1934. – 177. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1935. – Rīga, Valsts statistikas pārvalde, 1936. – 159. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1936. – Rīga, Valsts statistikas pārvalde, 1937. – 166. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1937. – Rīga, Valsts statistikas pārvalde, 1938. – 175. lpp.; Latvijas statistiskā gada grāmata. 1938. – Rīga, Valsts statistikas pārvalde, 1939. – 156. lpp. sagatavoja autors.

1933	63	24 363	93	68 372
1934	57	25 097	127	93 444
1935	83	30 414	150	99 550
1936	72	24 118	129	66 484
1937	138	48 733	177	66 103
1938	126	42 300	178	83 248

Dzelzceļš. 20. - 30. gados starpvalstu komunikāciju tīkla izveidē svarīga loma bija dzelzceļa transporta nodrošinājumam. Lai gan Latvijai ar Somiju nebija sauszemes robežas, tomēr pateicoties tranzīta iespējamībai caur Igauniju, liela daļa pārvadājumu no Latvijas uz Somiju un atpakaļ norisinājās tieši šādā veidā. Sākotnēji dzelzceļa satiksmi ierobežoja kara apstākļi. 1920. gadā, normalizējoties saimnieciskajiem apstākļiem Baltijas valstīs, tika uzsākti priekšdarbi satiksmes darbības sakārtošanai. 20. gadu sākumā pastāvošās ieceres Baltijas valstu iespējamās tuvināšanās ietvaros radīja pamatotas cerības uz vienota komunikāciju tīkla izveidi Baltijas reģionā. 1920. gada augustā Bulduru konferences laikā tās dalībnieki secināja, ka starp šīm valstīm nav noregulēti ne pasažieru, ne preču satiksmes jautājumi. Lai sakārtotu pēc Pirmā pasaules kara sabrukušo transporta sistēmu, tika nolemts sasaukt konferences dalībvalstu dzelzceļu kongresu. Tas arī tika izdarīts un 1. novembrī Helsinkos tika atklāts pirmais Baltijas valstu dzelzceļu kongress. Tā uzdevums bija izstrādāt noteikumus un principus normālai dzelzceļa satiksmei, ņemot vērā gan pasažieru, gan preču sūtījumu specifiku, gan arī ekonomiskos apsvērumus.³⁶⁰ Latvijas un Somijas attiecību kontekstā šo jautājumu pozitīva atrisināšana nozīmēja labvēlīgu, transporta plūsmu veicinošu vienotu savstarpējo tarifu ieviešanu, kā arī patstāvīgu sadarbību dažādos, ar dzelzceļa pārvaldi un ekspluatāciju saistītos jautājumos.

Aviācija. Gaisa satiksme 20. - 30. gados bija samērā jauns transporta veids, taču tā arvien noteiktāk sāka ieņemt nozīmīgu vietu starptautiskajā pasažieru un kravu pārvadāšanā. Latvijas civilā aviācija 20. gados atradās tikai veidošanās stadijā, taču 30. gados tika uzsākta regulāras iekšējās satiksmes organizēšana. Jau 1923. gadā no Tallinas igauņu aviācijas uzņēmums uzsāka gaisa satiksmes nodrošināšanu ar Helsinkiem. 1924. gadā līnijas apkalpošanu pārņēma somu aviosabiedrība “Aero O. Y.” (vēlākā “Finnair”), kura uzsāka regulāru satiksmi minētajā gaisa telpā. Tomēr nelielā pasažieru skaita un dārgo izmaksu dēļ vietējie gaisa satiksmes uzņēmumiem bija grūti ekonomiski izdzīvot. Ņemot vērā salīdzinoši nelielo attālumu starp abām valstīm, aviācijai šajā laikā konkurēt ar kuģniecību bija neiespējami. Tomēr jauno satiksmes nozari, nodrošinot ar gaisa satiksmi starp Latviju un Somiju no 1930. gada, sāka uzturēt lielā vācu sabiedrība “Lufthansa”, bet 1932. gadā tai pievienojās arī poļu aviokompānija “Lot”, kuras nodrošināja satiksmi attiecīgi no Helsinkiem līdz Berlīnei un no Rīgas līdz Helsinkiem.³⁶¹ Tikai 30. gadu beigās ievērojami palielinājās aviācijas nozīme civilajā satiksmes aviācijā Baltijas reģionā.

Pasts, telegrāfs, telefons. 1919. gadā, kad darbības izvēršanu uzsāka Latvijas Pasta un telegrāfa pārvalde, neregulāri pasta sakari ar Somiju tika uzturēti caur Igauniju - pa sauszemi līdz Tallinai, bet tālāk - starp Tallinu un Helsinkiem - 2-3 reizes nedēļā kursēja tvaikoņi. No 1919. gada 13. oktobra Somija, savukārt, bija Latvijas pasta tālāka tranzīta ceļa uz Rietumiem būtisks posms. Ziemā aizsalstošā Baltijas jūra un Somu jūras līcis padarīja par neiespējamu pasta nosūtīšanu ar kuģiem, tādēļ starptautiskie sūtījumi 1919. - 1920. gada ziemā mēdza aizkavēties pat par mēnesi, kas, kā pamatoti aizrādīja pārvaldes priekšnieks E. Kadiķis, atstāja sliktu iespaidu par Latviju ārzemēs un izraisīja iedzīvotāju

³⁶⁰ Jaunākās Ziņas.-1920.-16. nov.

sūdzības.³⁶² Lai nokārtotu nepieciešamās formalitātes starptautiskā mērogā, 1919. gada novembra beigās Somija, kā Vispasaules pasta savienības locekle piekrita uzņēmties Latvijas un Igaunijas pasta un telegrāfa satiksmes vidutājību.³⁶³ 1919. gada decembrī satiksmes un darba ministrs T. Hermanovskis lūdza Ārlietu ministriju palīdzēt nokārtot nokārtot pasta satiksmi ar Somiju, jo tobrīd šis jautājums bija būtisks nevien abu valstu sakaros, bet arī Latvijas sakaros ar Eiropu.³⁶⁴ Lai noslēgtu nepieciešamās vienošanās, uz Helsinkiem nekavējoties devās Pasta un telegrāfa pārvaldes priekšnieks E. Kadiķis. 1920. gada oktobrī Rīgā notikušajā Pasta un telegrāfa konferencē tika mēģināts noslēgt konvenciju starp Latviju, Somiju, Igauniju un Poliju par pasta sūtījumu sistēmas noregulēšanu. Tomēr Somijas neieinteresētības dēļ 1921. gadā konvenciju parakstīja tikai Latvija, Lietuva un Igaunija. 1928. gadā no jauna aktualizējās jautājums par divpusējas pasta un telegrāfa konvencijas noslēgšanu starp Latviju un Somiju. Ar konvencijas palīdzību būtu radīti apstākļi atvieglojumiem sakaros starp abām valstīm, kuru rezultātā varēja rasties labvēlīgāki apstākļi sadarbībai dažādās jomās. Latvijas cerības uz konvencijas noslēgšanu vairoja tas, ka līdzīga vienošanās Somijai pastāvēja jau ar Igauniju. Tomēr, 1929. gada maijā Somijas valdība atteica Latvijas priekšlikumu, uzskatot, ka tas nav “motivēts”. Kā atzīmēja Pasta un telegrāfa departamenta direktors A. Jagars, jautājums, pirmām kārtām, bija atkarīgs no Somijas politiskās nostādnes,³⁶⁵ kura abu valstu tuvināšanās procesam tobrīd nebija labvēlīga.

Arī telegrāfa līnija no 1919. gada jūlija uz Eiropas valstīm veda caur Igauniju un Somiju. Radio saite starp Rīgas un Helsinku radiostacijām tika radīta 1921. gadā, no 1922. gada radiosakarus ar Somiju uzturēja arī

³⁶¹ LVVA, 1532. f., 1. apr., 998. l., [b. n.].

³⁶² LVVA, 1532. f., 1. apr., 2236. l., 20. lp.

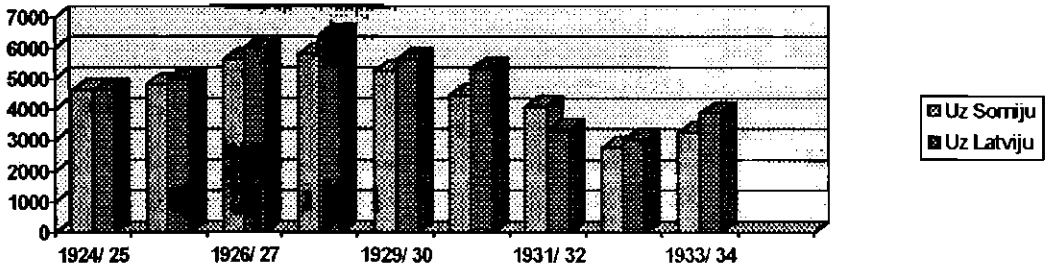
³⁶³ LVVA, 4592. f., 3. apr., 101. l., 257. lp.

³⁶⁴ LVVA, 2574. f., 3. apr., 57. l., 64. lp.

³⁶⁵ LVVA, 1532. f., 1. apr., 2233. l., [b. n.].

Liepājas radiostacija. Saskaņā ar statistiskajiem datiem Latvijā no 1924. gada līdz 1934. gadam nosūtīto telegrammu skaits ar adresātu Somijā, pārējo ārvalstu vidū, ierindojās no 11. līdz 13. vietai. Pretējā virzienā, uz Latviju, no Somijas nosūtītās telegrammas Latvijā skaita ziņā vidēji atradās 13. vietā. Telegrammu skaitas pastāvīgi pieauga līdz pat 1929. gadam, kad tas strauji sāka kristies, līdz tikai 1933. gadā atkal sāka pieaugt (sk. 1. grafiku).

1. grafiks. Telegrammu skaita izmaiņas starp Latviju un Somiju pa budžeta gadiem 1924. - 1934. gads.³⁶⁶

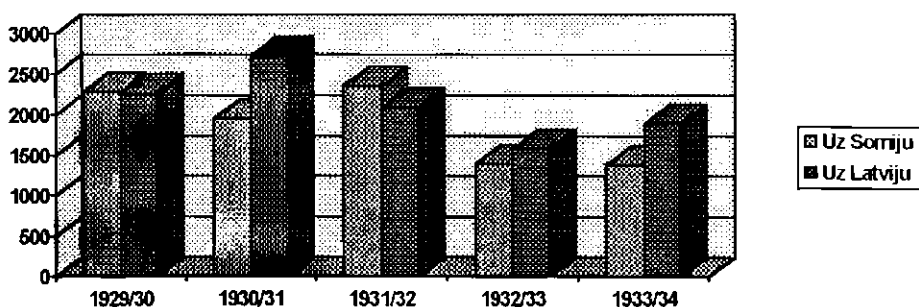

1927. gada rudenī Somijas laikraksti publicēja rakstus, kuros ziņoja par paredzamo tiešās telefoniskās satiksmes izveidi starp Somiju un Latviju. 1928. gada 15. janvārī tika atklāta satiksme pa tiešajiem vadiem starp Rīgu un Helsinkiem, un drīz, abonētu pieprasījuma rezultātā, tiešie savienojumi tika atklāti arī ar citām abu valstu pilsētām.³⁶⁷ Salīdzinājumam, atrāk tiešos telefoniskos sakarus Latvija bija izveidojusi ar Igauniju, Lietuvu, Poliju, Dancigu un Vāciju, bet, piemēram, ar Zviedriju - 1929., ar PSRS - tikai 1930. gadā. Telefonsakaru ziņā savstarpējo savienojumu rādītāji ar Somiju no 1929. gada līdz 1930.

³⁶⁶ Pēc LVVA, 1532. f., 3. apr., 1120. l., 79.-80. lp., 1119. l., 27.-28. lp., 1127. l., 112. lp., 1128. l., 59. lp., 1123. l., 154. lp., 1125. l., 90. lp., 1124. l., 90. lp., 1126. l., 98. lp. sagatavoja autors.

gadam Latvijā ierindojās vidēji 6. - 7. vietā. Šķietami augstais telefonsatiksmes līmenis, salīdzinājumā ar pasta un telegrāfa izmantošanu šajā līnijā, izskaidrojams ar tehnoloģiskajām priekšrocībām un samērā nelielajiem attālumiem, kuru dēļ telefonsarunas nebija salīdzinoši pārāk dārgas. Arī šajā satiksmē kopējais savienojumu skaits starp abām valstīm pēc 1930. gada strauji kritās (sk. 2. grafiku).

2. grafiks. Telefonsarunu skaitliskās izmaiņas telefonsatiksmē starp Latviju un Somiju no 1929. līdz 1934. gadam. (pa budžeta gadiem).³⁶⁸

Aplūkotie komunikāciju veidi bija tie, ar kuru palīdzību, galvenokārt varēja norisināties un attīstīties attiecības abu valstu starpā. No transporta iespējām lielā mērā bija atkarīga ekonomiskā sadarbība, taču nesakārtotība varēja būt ievērojams traucēklis arī citu nozaru darbības attīstīšanai attiecību kontekstā. Savukārt, brīvā tirgus apstākļos komunikāciju kvalitatīvos un kvantitatīvos rādītājus nodrošināja nevien politiski lēmumi, bet arī saimnieciska rakstura ieinteresētība, kura Latvijas un Somijas attiecību kontekstā ncizrādījās mudinošs faktors Latvijas iespējamā tuvināšanās politikā.

Ja 1919. - 1920. gadā Somija Latvijai īsu laiku bija gandrīz vienīgais komunikāciju ceļš uz Rietumiem, tad vēlāk tās nozīme ievērojami mazinājās. No 1920. gada līdz 30. gadu sākumam komunikāciju tīkls

³⁶⁷ LVVA, 1532. f., 1. apr., 2577. l., [b. n.].

³⁶⁸ Pēc LVVA, 1532. f., 3. apr., 1128. l., 157. lp., 1125. l., 95. lp., 1126. l., 126. lp., 1124. l., 167.–168. lp., 1123. l., 161. lp., 1129. l., 186. lp. sagatavoja autors.

pilnveidojās atbilstoši nepieciešamībai, atbilstoši abu valstu tā brīža politiskajai un saimnieciskajai ieinteresētībai. Tā kā jau 20. gadu sākumā Somijas nevēlēšanās iesaistīties ciešās politiskās attiecībās ar Baltijas valstīm kļuva acīmredzama, sākotnēji straujā savstarpējo sakaru ceļu radīšana un attīstīšana nekļuva intensīvāka salīdzinājumā ar citām reģiona valstīm. Piemēram, Konvencija par pasta satiksmi starp abām valstīm tika noslēgta tikai 1937. gadā.³⁶⁹ Raksturīgi, ka atjaunojot vai radot no jauna nepieciešamos divpusējos sakaru vai transporta ceļus, iniciatīva parasti piederēja Latvijas pusei. Savukārt, Somija, atbilstoši tās politiskajiem centieniem, galveno uzsvaru sakaru ceļu izveidē lika uz Skandināviju.

5. 3. Kultūras un sabiedriskās sadarbības attīstība

Lielā mērā pateicoties kultūras un zinātnes sakaru attīstībai sāka rasties dažādas idejas Baltijas un Skandināvijas valstu tuvināšanai. Šajā laikā nevien Latvijā, bet arī kaimiņvalstīs dažu intelektuāļu galvās radās idejas par Baltijas un Skandināvijas apvienošanās iespējām. Visradikālāko plānu bija izstrādājis Lietuvas ģeogrāfs K. Pakšts. Viņa uz papīra izveidotā utopiskā Baltoskandijas konfederācija sevī ietvēra gan vienotas saimnieciskās, militārās, diplomātiskās jomas centralizēšanu, centralizētas konfederācijas pārvaldes izveidošanu ar, iespējams, karali konfederācijas priekšgalā.³⁷⁰ Lai gan K. Pakštas Baltoskandija netika balstīta tā laika realitātē, jau pati šo ideju parādīšanās liecināja par baltiešu vēlmi politiski ciešāk pietuvoties Skandināvijai.

Vārdi “kultūra”, “kultūras sadarbība” ir plaši jēdzieni. Tie ietver sevī neskaitāmas definīcijas. Promocijas darbā aplūkojamās tēmas ietvaros

³⁶⁹ Konvencija par pasta satiksmi starp Latviju un Somiju, 1937. g. 12. maijs (Helsinkos) un 28. maijs (Rīgā). LVVA, 2570. f., 3. apr., 319. l., 1., 2. lp.

³⁷⁰ *Pakštas K.* The Baltoscandinavian Confederation. – Kaunas: Lituanica, 1994. – P. 5.–26.

par kulturāla rakstura sadarbību autors uzskata kontaktus dažādās mākslas jomās, zinātnē, sportā un izglītībā - t. sk. arī arodnieciskas pieredzes apgūšanā. Tā kā šī joma satur plašu daudzu nozaru spektru, nodaļas ietvaros aplūkoti svarīgākie aspekti, iekļaujot arī biedrību un t. s. jumtorganizāciju pastāvēšanu.

20. gadu otrajā pusē, redzot, ka tuvināšanās ar Somiju nav iespējama caur politiskiem kanāliem, Latvijas ārlietu resors centās to īstenot izmantojot kultūras pasākumus un kultūras institūciju organizatorisko tīklu. 20. gadu beigās Latvijā tika apsvērtas iespējas iekļauties daudznozaru Skandināvijas kultūras apvienībā "Norden", kuras dalībniece bija arī Somija. Apvienība veica lielu darbu dalībvalstu sabiedrības savstarpējā iepazīstināšanā un kopēju kulturālu mērķu sasniegšanā, neoficiāli īstenojot arī politiska rakstura uzdevumus. Latvijas un Igaunijas iekļaušanu "Norden" valstu skaitā pieļāva atsevišķi Zviedrijas politiķi. 1928. gadā Somijas sūtnis Stokholmā R. Erihs sarunās ar K. Zariņu jau iepriekš paredzēja Igaunijas un Latvijas pievienošanos šai organizācijai.³⁷¹ Latvijas un Igaunijas iesaistīšanu 1928. gadā šajā organizācijā īpaši centās atbalstīt Somijas ārlietu ministrs H. Prokopē, gan piebilstams, ka ar sadarbību "Norden" ietvaros baltiešiem būtu jāsaprot ciešākus kontaktus kultūras un sociālās nozarēs.³⁷² Tomēr pievienošanās tai nebija iespējama Skandināvijas valstu pretestības dēļ. Pa galveno formālo šķērslī tam apvienības vadība uzskatīja to, ka Baltijas valstīs Skandināvijas valstu valodas nebija izplatītas, līdz ar to sakaru uzturēšana ar šīm valstīm būtu ļoti apgrūtināta, lai gan patiesībā cenšanās izvairīties no formāliem kontaktiem ar Baltijas valstīm, skandināvus atturēja pat no kopīgām aktivitātēm kultūras jomā. Tomēr neraugoties uz

³⁷¹ K. Zariņa politiskais pārskats, 1929. g. 1. aug. LVVA, 2574. f., 3. apr., 705. l., 136. l.

³⁷² LVVA, 1632. f., 2. apr., 1069. l., 55. lp. Turpat ziņojumā par "Norden" kā plašu Ziemeļvalstu dažādas nozares aptverošu un ietekmīgu organizāciju uz Latviju rakstīja ģenerālkonsuls Oslo Arturs Vanags. Viņš pārspilēti uzsvēra, ka "Norden" ir tāda organizācija, "kuras darbībai seko katrā kalnu būdīnā un lielajās pilīs ap 10 miljonu skandināviešu".

skandināvu atturību, K. Zariņš konstatēja, ka visumā Latvija un Igaunija tiek uzskatītas kā “Norden” zemes, t. i. Ziemeļvalstis.³⁷³

Kultūras, “tuvināšanās” ietvaros, līdzās Latvijas centieniem iekļauties Ziemeļvalstu aprītē, 20. gadu beigās kstatējams arī cits virziens – Igaunijas–Somijas sadarbība, kā Latvijas un Somijas “tuvināšanos” veicinošs līdzeklis. Sūtnis Tallinā J. Seskis, atzīmējot pēdējā laikā nodibinājušos ciešos sakarus starp igauņu un somu augstskolu studentiem, aizsargiem, karavīriem, secināja, ka šāda “tuvināšanās” nāktu par labu arī Latvijai”.³⁷⁴

Ja apkopotu visus šī perioda rakstus, kas veltīti Somijai un Latvijas attiecībām ar šo valsti presē, var rasties iespaids par Somiju, kura jau ir ciešām saitēm saistīta ar Latviju. Somijas pozitīvais tēls un platoniskā draudzība rosināja šķietamību par īpašas labvēlības pastāvēšanu pret Latviju Somijā. Zināmā mērā, tas pat radīja spiedienu ārpolitikas īstenotājiem. Tomēr jau 1933. gadā pat rosīgais Somijas popularizētājs O. Matisons bija spiests atzīt, ka “nav jāķer tādas tālas zvaigznes pie debesīm kā Baltijas valstu savienība ar Somiju kā līdzdalībnieci. Kopdarbība un tuva sadarbības veidi savu interešu sargāšanai ir un var būt tik daudz un dažādi”.³⁷⁵

20. gados – 30. gadu sākumā, lai rosinātu kulturālo sadarbību ar Somiju, Latvijā pastāvēja vairāk vai mazāk konkrētas ieceres organizatorisko formu izveidošanā gan valstiskā, gan privāto biedrību statusā. 1920. gadā Baltijas valstu konferencē Bulduros tika pieņemts mākslas konvencijas projekts, kas paredzēja darbu pie kopīgiem projektiem, tomēr politisko apstākļu dēļ tas neīstenojās dzīvē. Vēlāk izveidojās divas sabiedriskas organizācijas, kuru galvenais mērķis bija tieši Latvijas un Somijas kulturālo sakaru veicināšana.

³⁷³ K. Zariņa politiskais pārskats, 1929. g. 1. aug. LVVA, 2574. f., 3. apr., 705. l., 136. lp.

³⁷⁴ J. Seskis ārlietu ministram 1927. g. LVVA, 2575. f., 8. apr., 103. l., 22. lp.

³⁷⁵ Matisons O. Sadarbība ar Somiju // Latvis. – 1933. – 6. dec.

1931. gada 6. decembrī, Somijas neatkarības dienā, Rīgā nodibinājās Latviešu–somu tuvināšanās biedrība. Tās 20 dibinātāju vidū bija vairāki pazīstami zinātnieki (profesori M. Bīmanis, F. Balodis, L. Adamovičs u. c.), augstas militārpersonas (ģenerāļi A. Kalējs, M. Peniķis), žurnālisti, rakstnieki un somu un latviešu diplomāti.³⁷⁶ 1932. gadā biedrībai pievienojās ģenerālis K. Berķis ar sievu, somieti Hilmu, dzimušu Lehtonenu un Ārlietu ministrijas Baltijas valstu nodaļas vadītājs V. Munters. Par pirmo biedrības valdes priekšsēdētāju ievēlēja L. Adamoviču, kurš šos pienākumus veica vairākus gadus. Ilggadīgs sekretārs biedrībā bija Pasta un telegrāfa departamenta ierēdnis O. Matisons.³⁷⁷ 1938. gada decembrī biedrības biedru skaits sasniedza 210 cilvēkus un salīdzinot ar citām, līdzīgām biedrībām to skaits bija ievērojams.³⁷⁸ Tās rindās bija arī viena no skaitliski lielākajām Latvijas ārlietu resora darbinieku pārstāvniecībām. Nevar noliegt, ka šie fakti liecināja par Latvijas sabiedrības, intelektuāļu un mākslinieku interesi par Somiju, vēlmi ar to sadarboties.

Biedrība nodarbojās ar dažādu kultūras pasākumu veicināšanu un Somijas nacionālo svētku un piemiņas dienu atzīmēšanu. Prominento personu piedalīšanās biedrības darbībā bija vairāk simboliska, nekā praktiska. Formāli, būdami biedri, šie cilvēki izrādīja savu labvēlīgo attieksmi Latvijas un Somijas sakaru paplašināšanai. Jāatzīmē, ka armijā un Ārlietu ministrijā virsnieku un ierēdņu iesaistīšanās dažādās tuvināšanās biedrībās pat tika veicināta.

1928. gadā Somu-latviešu biedrība (*Suomalais-Latvialainen Yhdistys*) izveidojās Helsinkos. 30. gadu beigās tās priekšsēdētājs bija profesors V.

³⁷⁶ LVVA, 2252. f., 1. apr., 2. l., 1. lp.

³⁷⁷ O. Matisons cariskās Krievijas laikā bija strādājis par tehniķi telegrāfa iestādēs Somijā, apprecējis sievu–somieti un apguvis somu valodu. 20.–30. gados viņš bija pazīstams arī kā publicists un somu daīlliteratūras tulkotājs.

³⁷⁸ LVVA, 225 2. f., 1. apr., 3. l., 31. lp.

J. Mansika, bet valdē – vairāki zinātnieki un sabiedriski darbinieki.³⁷⁹ Arī šī biedrība, līdzīgi kā tai radniecīgā organizācija Latvijā, piedalījās divpusējo attiecību, īpaši kultūras sakaru veicināšanā.

Zināms darbu kopējā kultūras un intelektuālo saišu izveidošanā, plašākā, Ziemeļvalstu un Baltijas valstu kontekstā, centās veikt minēto valstu intelektuālās sadarbības nacionālo komisiju reģionālās konferences. Pirmā no tām, piedaloties arī Latvijai un Somijai, norisinājās 1930. gadā Kauņā, nākamā – 1936. gadā – Tartu. Taču šo konferenču rezonanse dalībvalstīs bija neliela.

Māksla. Jau 20. gadu sākumā starp Latviju un Somiju izvērās plaša kultūras darbinieku sadarbība. Pirmais lielais latviešu kora koncerts bija paredzēts jau 1920. gadā, kad turnejā uz Somiju gatavojās doties T. Reitera koris. Sākot ar 1921. gadu Latvijā sāka viesoties somu kori, bet uz Somiju devās latviešu kori, kuri veica ievērojamu darbu abu valstu popularizācijā un personisko kontaktu izveidošanā. Tā laika skatījumā kultūras pasākumiem piemita arī ievērojama politiska pieskaņa. Bez tam, latviešu kultūras darbinieku panāktais parasti tika salīdzināts ar igauņu devumu savas valsts popularizācijā un kulturālās sadarbības izveidošanā. Rakstot par iecerētās kora viesošanās iespaidu uz Igaunijas diplomātisko pārstāvniecību, K. Zariņš T. Reiteram atzīmēja, ka “esti bija par mūsu koncerta sarīkošanu pavisma uztraukti, jo viņi...pilnīgi tanī pārliecībā, ka viņi būs tie pirmie, kas uzstājas no jaunām valstīm Somijā”.³⁸⁰ Ar panākumiem abās valstīs arī vēlākajos gados viesojās gan latviešu, gan somu kori. Sadarbība izstāžu sarīkošanā norisinājās arī tēlotājmākslas jomās. Dziļi simboliska 1920. gadā bija ievērojamā latviešu gleznotāja J. Rozentāla mirstīgo atlieku pārvešana uz dzimteni no Helsinkiem.

³⁷⁹ J. Tepfers Ārlietu ministrijas Baltijas valstu nodaļai, 1939. g. 25. maijs. LVVA, 2574. f., 3. apr., 2764. l., 1. lp.

³⁸⁰ K. Zariņš T. Reiteram, 1920. g. 30. nov. LVVA, 2575. f., 17. apr., 5. l., [b. n.].

Gleznotājs, būdams pazīstams Helsinku mākslinieku aprindās, nejutās kā svešinieks somu sabiedrībā.

Būtiska nozīme abu tautu savstarpējā iepazīstināšanā varēja būt literārā mantojuma tulkošana. Latvijā jau 1924. gadā, Linarda Laicena tulkojumā, tika izdots somu tautas varoņeposs “Kalevala”, kurš guva plašas atsauksmes tā laika presē. Salīdzinoši daudz rakstu bija veltīti A. Kivi, J. Aho u. c. somu literātu daiļradei. Lielus panākumus guva A. Jerviluomas darbu uzvešana uz Latvijas tērtu skatuvēm. Tomēr, salīdzinājumā ar citu valstu darbiem, Somijas literatūra Latvijā bija mazāk pazīstama. Somijā latviešu darbu tulkojumu bija ievērojami mazāk.³⁸¹ Ievērojams šķērslis bija tulkotāju trūkums.

Tomēr, jāatzīmē, ka neraugoties uz labvēlīgajām sabiedrības atsauksmēm Somijā un Latvijā, abu valstu kultūras darbinieku rosībām trūka finansiālā seguma. 20.–30. gados Latvija tikai retumis sedza mākslinieku apmaiņas braucienu izdevumus. Koncerti un izstādes ieguldītos finansiālos līdzekļus neatpelnīja. Pat latviešu operdziedātāju uzstāšanās reizēs vajadzēja papilduslīdzekļus. Piemēram, 1921. gadā Helsinku operā viesojās vairāki dziedātāji ar pazīstamo baritonu Ādolfu Kaktiņu priekšgalā. Lai gan koncerti bija izdevušies un mākslinieki ieguva somu publikas simpātijas, finansiāli tie bija pilnīgi neizdevīgi un nesa vienīgi zaudējumus.³⁸²

No 20. gadu beigām Latvijas presē arvien vairāk par Somijas kultūras jautājumiem sāka rakstīt kompetenti somu autori, kas liecināja par personisko kontaktu izveidošanos starp abu valstu radošajiem darbiniekiem. Līdz ar to, pamazām izzuda sākotnēji jūsmīgie un bieži vien nekritiskie somu mākslas apraksti Latvijas izdevumos. Tomēr, 20. - 30. gados somu kultūras dzīve Latvijā tika vērtēta ļoti augstu.

³⁸¹ Salīdzinājumam – latviešu tautas eposs “Lāčplēsis” Somijā iznāca tikai 1988. gadā.

³⁸² LVVA, 2575. f., 17. apr., 7. l., [b. n.].

Sports. 20. gadi bija laikposms, kad pasaulē arvien nozīmīgāku vietu sāka ieņemt fiziskās kultūras fenomens - sports. Līdzās vietējās sporta dzīves attīstībai, likumsakarīgi, pieauga arī Latvijas sportistu un sporta organizāciju starptautisko kontaktu intensitāte. No organizatoriskā viedokļa Somijas sports, salīdzinot ar Latviju, bija spēris ievērojamu soli uz priekšu jau 20. gadu sākumā, kad sacensībās visā pasaulē somu sportisti sāka gūt līdz tam nepieredzētus augstus panākumus vieglatlētikā, smagatlētikā, šaušanas sportā, ziemas sporta veidos. Jāatzīmē, ka somi ar savu komandu piedalījās jau 1912. gada vasaras Olimpiādē Stokholmā.

Abpusējo sportistu kontaktu pirmssākumi izvērās jau tūlīt pēc karadarbības izbeigšanās Latvijas teritorijā. 1920. gada 7. un 8. novembrī Latvijas Armijas sporta savienības franču cīņas cīkstoņi piedalījās turnīrā Helsinkos, 1921. gada 22.–24. februārim Rīgas Garnizona sporta kluba rīkotajās Baltijas valstu svaru celšanas un cīkstoņu sacensībās somu svarcēlājs uzstādīja pat nacionālo rekordu divrocīgajā raušanā.³⁸³ Turpmākajos gados, līdz ar sporta dzīves attīstīšanos Latvijā, ievērojami pieauga latviešu sportistu aktivitātes starptautiskajās arēnās. Dažādos laikos Latvijā viesojās gan somu futbola komandas, gan cīkstoņi, gan bokseri, savukārt latviešu sportisti bija samērā bieži viesi Somijas sporta arēnās.

Nelielie attālumi starp abām valstīm un līdzvērtīgās spējas vairākos sporta veidos rosināja organizēt un piedalīties savstarpējās sacensībās. Līdzās tām nozīmīgs bija arī apmācības process. Latvijā somu vieglatlēti un slēpotāji tika uzskatīti par labākajiem pasaulē, tādēļ latviešu sportisti nekavējās izmantot iespējas treniņu metodikas apguvei. Piemēram, Helsinkos 1934. gadā treniņapmācības kursu izgāja pazīstamais latviešu desmitcīņnieks Jānis Dimza.³⁸⁴ Latvijā vienīgais algotais vieglatlētikas treneris starpkaru posmā bija somis Veiko Rinne (*Rinne*). Somijas

³⁸³ Jaunākās Ziņas.–1920.–10. nov.; Latvijas Kareivis.–1921.–24. febr.

sportistu panākumi Latvijā ievērojami palīdzēja nostiprināt savas valsts prestižu. “Kas gan nepazīst Nurmi! Kaut vai tikai vārda pēc!”, vēstīja žurnāls “Sports”, piebilstot, ka somu sportisti savas Somijas popularizēšanā spēj veikt vairāk nekā diplomāti.³⁸⁵ Rezultātā Latvijā izveidojās priekšstats par Somiju kā sporta lielvalsti. Līdzās tam arī Latvijas sportisti atsevišķos sporta veidos bija guvuši panākumus un kā apliecinājums tam bija arī somu interese par treniņdarba metodiku Latvijā. Piemēram, Somijā par basketbola treneri strādāja latviešu speciālists Jānis Kļaviņš.³⁸⁶

Svarīgs apstāklis sporta un fiziskās kultūras attīstībai bija nodrošinājums ar nepieciešamo ekipējumu. Somijas - sporta lielvalsts un kvalitatīvu ražojumu zemes reputācija nodrošināja tā popularitāti arī Latvijā. Jau 1920. gada rudenī tirgotājs Veiss no Somijas pašmāju “sportsmeņiem” atveda slēpes.³⁸⁷

Liela loma 30. gados sporta sakaru attīstīšanā bija aizsargiem, kuru pārziņā atradās ievērojama daļa sporta dzīves abās valstīs. Tomēr ciešāki kontakti - sacensības un cita rakstura viesošanās - starp abām valstīm kulmināciju sasniedz 30. gadu beigu daļā. Savstarpēji sakari pastāvēja arī starp Latvijas sociāldemokrātu sporta organizāciju un spēcīgo somu “Strādnieku atlētu savienību” (SAS), kuras pārstāvji guva lielus panākumus Olimpiskajās spēlēs. Latvijas “Strādnieku Sports un Sargs” (SSS) organizācijas pārstāvji bija izvedojuši ciešus kontaktus tieši ar somu un vācu radniecīgajām organizācijām. Interesanti, ka strādnieku sportistu Olimpiādē Frankfurtē vadošās vietas sportistu konkurencē ieņēma

³⁸⁴ Brīvā Zeme.–1934.–19. aug.

³⁸⁵ Sports.–1927.–3., 10. sept. Jāatzīmē, ka šis, visu laiku izcilākais somu sportists Pāvo Nurmi 20. gados bija piedalījās sacensībās Rīgā.

³⁸⁶ Čika V., Gubiņš G. Latvijas sporta vēsture.–Vašingtona, 1970.–68. lpp. Nevar noliegt, ka atsevišķos pasaulē populāros sporta veidos Latvija Somijai bija tālu priekšā. Piemēram, basketbola pionieri Eiropā – latvieši – noteikti bija skolotāji somiem. Spilgts apliecinājums tam bija pārliecinošākā uzvara Latvijas basketbola izlases vēsturē–1939. gadā Eiropas meistersacīkstēs Kaunā ar rezultātu 108:7 (!) tā tika gūta tieši pret Somiju.

³⁸⁷ Jaunākās Ziņas.–1920.–13. nov.

latviešu SSS un somu SAS pārstāvji.³⁸⁸ Ar Somiju apvienības SELL ietvaros pastāvēja cieša sadarbība arī Latvijas studentu sporta organizācijām.

Izglītība un arodnieciskā sadarbība. *Augstākā izglītība, zinātne.* Viens no tiem cilvēkiem ar kuriem visvairāk Somijā un Latvijā 20. gadu sākumā saistījās abu valstu tuvināšanās bija filologs, Helsinku universitātes profesors J. Mikola. Līdzās interesēm zinātniskajā jomā, viņš rosīgi piedalījās draudzīgu sakaru izveidošanā starp abu valstu zinātniekiem un politiķiem. 1920. gada oktobrī Latvijas Universitātē viņš nolasīja lekciju kursu par Somiju, kas guva lielu ievērību. Kā rakstīja tā laika prese, profesora uzstāšanās laikā auditorijas bijusi stāvgrūdām pilna un uzstāšanās tikusi uzņemta ar neviltotu sajūsmu.³⁸⁹ Neapšaubāmi, ka svarīga loma J. Mikolas labvēlībai pret Latviju bija arī tas, ka viņa sievas rakstnieces – M. Talvio māsiņa bija latviešu gleznotāja J. Rozentāla sieva Elli. No 1921. gada 1. jūlija kā profesora ģermāņu filoloģijā Latvijas Universitātē strādāja filoloģijas doktors Karls Tianders (*Tiander*)³⁹⁰, kurš publicēja virkni rakstu par Somiju Latvijas presē. Tomēr ne Somijā, ne Latvijā nepastāvēja institūcijas, kuras organizētu sadarbību starp abu valstu augstākajām mācību iestādēm. Kontaktus, galvenokārt, veidoja un uzturēja atsevišķi zinātnieki.

Studenti un jaunatne. Visorganizētākā sadarbība Baltijas valstu ietvaros starp Latviju un Somiju norisinājās augstskolu studentu vidū. Līdzās biežajām ekskursijām un praktikantu apmaiņai, jau no 1923. gada Latvijas Universitātes Studentu padome piedalījās apvienības SELL (*Suomi, Eesti, Latvija, Lietuva*) darbā. Salīdzinoši, somu studentiem bija daudz ciešāka sadarbība ar Igauniju – no 1923. gada pastāvēja Igaunju un

³⁸⁸ Par SSS un somu sociāldemokrātu sportistu sadarbību tuvāk sk. *Kustonis J.* SSS pieci gadi. 1921.–1926–Rīga, 1926.

³⁸⁹ Jaunākās Ziņas.–1920.– 8., 11.–13. okt. J. Mikola latviski runāt neprata, viņš latviešu valodu, kā valodnieks, pazina teorētiski.

³⁹⁰ LVVA, 7427. f., 13. apr., 1763. l., 1.–3. lp.

somu studentu klubs, rosīgi darbojās citas savstarpējās akadēmiskās organizācijas, bet 1925. gadā norisinājās pirmās Igaunņu un somu studentu dienas Helsinkos un Tartu. Zināmi kontakti pastāvēja gan starp pilsoniskās jaunatnes organizācijām, gan starp sociāldemokrātu jaunatnes organizācijām. Latvijā gan vieni, gan otri somus uzskatīja par paraugiem. Piemēram, SSS sarkano pionieru organizācija tika veidota pēc somu un čehoslovaku pionieru organizāciju parauga.³⁹¹ Starptautiskās skautu sadarbības ietvaros 30. gados norisinājās arī savstarpēja sakaru izveidošana un apmaiņa ar apciemojumiem starp Latvijas Skautu centrālo organizāciju un *Suomalainen Partiopoikaliito*.

Valodu apmācība. Ļoti svarīgs savstarpējai izpratnei un tuvināšanās politikai ir otras puses valodas zināšanas. Somu valoda Latvijā un latviešu valoda Somijā bija ļoti mazpazīstamas, tikai retais to pārvaldīja. Bez valodas zināšanām bija grūti iedomājama abu tuvināšanās. Lai gan sākumā pastāvēja zināmas cerības, tomēr lielākoties tās nepiepildījās. Ar cerībām Latvijā uztvēra faktu, ka jau 1919. gada decembrī pie profesora J. Mikolas bija griezies viens students, kurš izteica vēlmi apgūt latviešu valodu.³⁹² Tomēr vēl 30. gados Helsinku Universitātē, neraugoties uz Latvijas puses pamudinājumiem, nebija izveidots iecerētais latviešu valodas lektorāts. Arī Latvijas Universitātē negatavoja somu valodas speciālistus.³⁹³ Praktiska nozīme šo valodu zināšanai, pastāvot samērā zema starpvalstu kontaktu intensitātei, bija ļoti ierobežota. Abas valodas lingvistiskā ziņā ievērojami atšķirās, tādēļ bija samērā grūti apgūstamas. Atsevišķie somu valodas zinātāji - latvieši - bija cilvēki, kuri kādu daļu sava mūža bija pavadījuši Somijā.

³⁹¹ *Kustonis J.* SSS pieci gadi...39. lpp.

³⁹² I.VVA, 2575. f., 13. apr., 1. l., [b. n.].

³⁹³ Latviešu un lietuviešu valodu lektorātu Helsinku Universitātē atvēra 1938. gada rudenī, taču Latvijas Universitātē somu valodas lektorāts tā arī netika atvērts. Ārlietu resora saraksti par to sk.: LVVA, 7427. f., 6. apr., 220. l., b. p.

Prese. Liela loma sadarbības veicināšanā varēja tikt sagaidīta no preses savstarpējiem kontaktiem, informatīvo materiālu un rakstu apmaiņas. Latvijas puse bija rosīga. Jau 20. gadu sākumā sūtnis K. Zariņš iepazīstināja laikraksta “Uusi Suomi” redaktoru Nevanlinnu ar “Latvja” redaktoru A. Bergu. K. Zariņš centās ar sekmēt sadarbības veidošanos arī starp “Latvi” un ietekmīgi somu laikrakstu “Helsingin Sanomat”, kas pēc sūtņa domām, bija vienīgais laikraksts Helsinkos ar “Antantes orientāciju”.³⁹⁴ Tomēr par somu preses salīdzinoši nelielo interesi liecināja arī tas, ka 1931. gadā somu laikrakstiem bija tikai divi korespondenti Rīgā, bet 1934. gadā – vairs tikai viens.³⁹⁵ Līdzīgs stāvoklis bija arī Latvijas izdevumu korespondentiem Somijā.

Baznīca. Jau 1920. g. par sadarbību ar Ljas evaņģeliski-luteriskās baznīcas un teoloģijas stāvokli sāka interesēties somu luteriešu baznīcas pārstāvji. Somu teoloģijas doktors Erki Kaila (*Kaila*) ierosināja sasaukt jauno valstu ev.–lut. baznīcu konferenci.³⁹⁶ Somijā ticīgie gandrīz visi piederēja luteriešu konfesijai. Labi kontakti izveidojās arī abu valstu pareizticīgo baznīcu vidū. Vienota Baltijas pareizticīgo baznīcu nostāja bija svarīga, cenšoties atbrīvoties no Maskavas kanoniskās pakļautības. 1936. gada 3. jūnijā Rīgā viesojās Somijas garīgā semināra audzēkņu grupa.³⁹⁷

Skolotāji. No 20. gadu sākuma ekskursijas uz Somiju organizēja Latvijas Skolotāju savienība. Uz Latviju pretvizītēs devās arī somu skolu audzēkņi.³⁹⁸ Arī vēlākajos gados ekskursijās bieži viesojās abu valstu skolu mācībspēki un audzēkņi. Skolotāju braucieni sekmēja tālākas informācijas izplatīšanu mācību procesa laikā.

³⁹⁴ K. Zariņš A. Bergam, 1921. g. 15. dec. LVVA, 100. f., 1. apr., 55. l., 5. lp.

³⁹⁵ “Uusi Suomi” korespondents bija somu un latviešu tuvināšanās aktivists Oto Matisons, bet “Helsingin Sanomat” pārstāvēja Rīgas krievu žurnālists Boriss Orečkins. Ārzemju laikrakstu korespondentu Rīgā saraksti, 1931. g., 1934. g. LVVA, 1632. f., 2. apr., 1071. l., 28.–30. lp., 1183. l., 89.–91. lp.

³⁹⁶ K. Zariņš P. Ašmanim, 1920. g. 23. jūl. LVVA, 2574. f., 3. apr., 57. l., 456. lp.

³⁹⁷ LVVA, 7416. f., 2. apr., 3. l., 13. lp.

Dzelzceļnieki. Rosīgi kontakti izveidojās abu valstu dzelzceļnieku starpā. Jau 20. gadu vidū Latvijas Dzelzceļnieku biedrība (LDzB) uzsāka sakaru veidošanu ar attiecīgajām Somijas organizācijām. 1925. gadā Somijas dzelzceļnieku organizāciju centrālā savienība ierosināja izveidot Baltijas dzelzceļnieku apvienību un LDzB ievadīja sarunas arī ar kolēģiem Igaunijā un Lietuvā. Tomēr centieniem nebija rezultātu, jo 1933. gadā somi atkārtoti ierosināja apsvērt apvienības izveidi, atzīmējot, ka tāda jau pastāv starp Zviedriju, Dāniju, Norvēģiju un Somiju.³⁹⁹ 20. gadu beigās norisinājās ekskursiju braucieni. 1927. gadā Latvijas Dzelzceļnieku biedrība piešķīra trīs vietas savā Ķemeru sanatorijā somu dzelzceļniekiem. Savukārt somi atvēlēja līdzīgus vairāku nedēļu atpūtas apstākļus latviešu dzelzceļniekiem sanatorijā “Harjula”.⁴⁰⁰ Savstarpējo sakaru rezultātā profesionālajā presē pastiprināti tika kultivēts Somijas pozitīvais tēls un somu dzelzceļnieku draudzība. Izdevums “Dzelzceļnieks” 1934. gadā varēja uzsvērt jau vairāk nekā 10 gadus ilgušās “visdraudzīgākās attiecības”.⁴⁰¹ Izveidotās draudzīgās attiecības starp abu valstu dzelzceļniekiem varēja būt par paraugu citām valstīm, taču tajā pašā laikā ievērojami mazāk latviešu dzelzceļnieki uzmanības veltīja sakariem ar kaimiņvalstu kolēģiem.

Pašvaldības. 1926. gadā Latvijas Pilsētu un miestu savienība uzsāka sakaru nodibināšanu ar Baltijas valstu pašvaldībām, ar mērķi ierosināt Baltijas valstu komunālkonferenci svarīgāko pašvaldības jautājumu apspriešanai. Šīs konferences ietvaros savienība cerēja nodibināt tuvākus sakarus tieši ar Somijas pašvaldību pārstāvjiem, kam eventuāli varētu sekot savienības pārstāvju piedalīšanās Somijas pilsētu kongresos.⁴⁰²

³⁹⁸ LVVA, 2575. f., 17. apr., 7. l., [b. n.].

³⁹⁹ Dzelzceļnieks.–1925.–Nr. 6.–6. lpp.; t. p. 1933.–Nr. 13.–14. lpp. Apvienība, kuras darbībā piedalījās Latvija, Igaunija un Somija, uzsāka darbu 1934. gadā.

⁴⁰⁰ Dzelzceļnieks.–1927.–Nr. 7.–8. lpp.

⁴⁰¹ Dzelzceļnieks.–1934.–Nr. 7.–9. lpp.

⁴⁰² Latvijas Pilsētu un miestu savienības priekšsēdētājs Ārlietu ministrijas Baltijas valstu nodaļai, 1926. g. 13. dec. LVVA, 2574. f., 3. apr., 518. l., 248. lp.

Citu profesiju pārstāvji. Kontakti starp abu valstu dažādu profesiju pārstāvjiem gandrīz vienmēr bija ar pieredzes apgūšanas raksturu. Tā Somijā un Latvijā viesojās mežkopji, lauksaimnieki, elektrotehniķi, pašvaldību darbinieki. Pēc ekskursijām, parasti, dažādos izdevumos tika publicēti gari raksti par redzēto, kā arī ieteikumi darba uzlabošanai saviem kolēģiem. Līdzās šāda rakstura kontaktiem, sadarbība radās arī starptautisku reģionālu organizāciju ietvaros. Tomēr attiecībām šajā jomā bija raksturīga neregularitāte, sadarbību neviena iestāde vai organizācija nekoordinēja. Neraugoties uz lielo skaitu ekskursiju ar pieredzes apmaiņas uzdevumiem, tās lielā mērā veica kulturāla rakstura uzdevumus - iepazīstināja un popularizēja savu valsti ekskursantiem, radot par to pēc iespējas pievilcīgāku ainu un veidojot valsts tēlu. Raksturīgi, ka Latvijas 1920. - 1930. gada presē liela daļu (ap 60%) rakstu par Somiju radās tieši pēc šīm profesionālajām ekskursijām un pie tam gandrīz visi no tiem saturēja ļoti labvēlīgu informāciju par Somiju.⁴⁰³

Lai gan politiskās attiecības autoritārā režīma apstākļos ievērojami samazinājās un palika kontaktu līmenī, Latvijā tika uzskatīts, ka ļoti plašu attīstību gūst kultūras sakaru attīstīšana starp abām valstīm. Šo, kultūras, ceļu Rīgā zināmā mērā uzskatīja par politisko attiecību aizvietotāju. Ar kultūras organizāciju, iestāžu sadarbību saistīja cerības tuvināt abas tautas garīgi.

Tajā pašā laikā, Somijā šie Latvijas centieni palika atbilstoši nenovērtēti. Ja latviešu historiogrāfijā šim jautājumam vienmēr tiek pievērsta liela uzmanība, tad somu historiogrāfijā labākajā gadījumā tiek atzīmēta somu un igauņu sadarbība kultūras jomā. Tik tiešām, raugoties no Helsinku viedokļa, latviešu centieni pazuda trijās lielajās somu kultūras orientācijās: uz Skandināviju, uz Vāciju un uz somugru tautām ar Igauniju priekšgalā.

⁴⁰³ Ščerbinskis V. Image of Finland in Latvian press of 20's // Faravid.-1998.-S. 255.

Viens no uzskatāmākajiem izņēmumiem bija studentu organizāciju sadarbība. Jau 1928. gadā Somijas Studentu federācija sarāva oficiālās saites ar Zviedrijas studentu augstāko organizāciju un vēlāk ļoti rosīgi piedalījās Baltijas valstu studentu koporganizācijas SELL darbā⁴⁰⁴. Minētais izskaidrojams ar somu studentu nacionālistisko un pretkomunistisko nostāju. Tā atturēja viņus no iesaistīšanās Skandināvijas studentu struktūrās gan zviedru un somu valodu cīņiņu dēļ Somijā, gan piesardzīgajā attieksmē pret Skandināvijas kreisajām valdībām. Rīgas ārpolitikas veidotāji tieši somu aktīvajā studentībā saredzēja nākotnes Latvijas un Somijas politiskās tuvināšanās īstenotājus.

Zināms atskaites punkts Latvijas zinātnieku sadarbībā ar ārvalstu, tostarp Somijas kolēģiem, bija 1. Baltijas vēsturnieku kongress Rīgā 1937. gadā. Pēc atgriešanās Helsinkos, somu delegācijas vadītājs, ārlietu ministrs V. Voionmä V. Šūmanim ar sajūsmu stāstīja par lieliski noorganizēto kongresu un izteica domas, ka balstoties uz zinātnieku sadarbību, būtu iespējams padziļināt abu valstu sakarus. Tomēr pastāvošajām attiecībām raksturīga bija klātesošā somu sociāldemokrātu laikraksta "Suomen Sosiaaldemokraatti" ārpolitikas redaktora R. Svento replika, par to, ka nav iespējama nekāda dziļāka sadarbība, kamēr Latvijā pastāvēs "diktatoriska iekārta". Un tikpat raksturīga bija arī Latvijas sūtņa atbilde, ka tuvināšanās ar Somiju Latvijai nav vairāk vajadzīga kā Somijai tuvināšanās ar Latviju.⁴⁰⁵

Vēl viens pozitīvs izņēmums bija reģionālās intelektuālās kopdarbības konferences, kuras aizsākās jau 30. gadu sākumā un tika sasauktas arī vēlāk. Šajās konferencēs kā dalībvalstis piedalījās trīs Baltijas valstis, Somija un Zviedrija. Nacionālo intelektuālo komisiju delegācijas šajās

⁴⁰⁴ Studentu apvienība SELL dibināta 1923. gadā. Tās nosaukums veidots no dalībvalstu nosaukumu orgīnālrakstībā – Suomi, Eesti, Latvija, Lietuva –pirmajiem burtiem. SELL regulāri noturēja visu dalībvalstu konferences, kā arī veica lielu praktisku darbu studentu sadarbības veicināšanā.

⁴⁰⁵ V. Šūmanis V. Munteram, 1937. g. 27. aug. LVVA, 2574. f., 3. apr., 2070. l., 125. lp.

tikšanās reizēs centās saskaņot kultūras un izglītības politiku, visaugstākajā līmenī sekmēt dažādu savstarpējās tuvināšanās projektu (piemēram, studentu iepazīšanās braucieni) īstenošanu. Somijas un Zviedrijas ieinteresētība bija mērena, lielāka intensitāte pastāvēja sadarbībā starp trim Baltijas valstīm.⁴⁰⁶ Tomēr atzīmēšanas vērts jau ir pats fakts, ka ilgu laiku darbojās vērienīga, daļēji valstiska struktūra, kura ietvēra Baltijas valstis un to kaimiņienes otrpus jūrai.

Īpaši autoritārā režīma apstākļos īpašā uzmanības lokā nokļuva Baltijas Preses antantes darbības veicināšana. Tās ietvaros tika sekmēta atbilstoši tuvu un draudzīgu kaimiņvalstu statusam informācijas apmaiņa starp trijām Baltijas valstīm. Gan Rīgas, gan arī Tallinas politiķi centās iesaistīt arī Somiju šajā apvienībā. Tomēr Somija šajā apvienībā tā arī neiesaistījās, lai gan izveidojās informatīva sadarbība starp Latvijas “Jaunākajām Ziņām” un “Uusi Suomi”, abās valstīs pastāvīgi atradās lielāko laikrakstu korespondenti, kuri regulāri sniedza informāciju par rezidences valstīm.⁴⁰⁷

Kopumā jāatzīst, ka Rīgai šajā periodā bija raksturīgi centieni orientēties vairāk uz Ziemeļvalstīm kopumā, ar akcentu uz Zviedriju, izvairoties no īpašas Somijas uzsvēršanas. No otras puses – Latvija bija tā valsts, kura centās šajā tuvināšanās procesā iesaistīt visas trīs Baltijas valstis kā vairāk vai mazāk vienotu kopumu. Latvijas mēģinājumi iesaistīties Ziemeļvalstu kultūras kopībā nepagāja nemanīti arī 30. gadu pētniekiem. Baltijas un Skandināvijas valstu vēsturei un sadarbībai veltītajā žurnālā, ko izdeva Baltijas institūts Gdiņā, pētnieks Ā. Šihs uzsvēra, ka tieši

⁴⁰⁶ Latvijas Nacionālās intelektuālās kopdarbības komisijas vadītājs L. Adamovičs Izglītības ministrijas Vispārējās nodaļas vadītājam, 1938. g. 10. janv. LVVA, 7427. f., 9. apr., 85. l., 9. lp.

⁴⁰⁷ Latvijas ārlietu resors nebija apmierināts ar Somijas lielākā un pusoficiālā dienas laikraksta “Helsingin Sanomat” Rīgas korespondentu krievu (arī laikraksta “Sevodņa” žurnālistu) B. Orečkinu, taču somi atteicās nomainīt savu korespondentu. Savukārt ietekmīgajai Rīgas “Sevodņai” Helsinku korespondents bija pārkrievojis somu Ivans Savolainens (*Savolainen*). Sk. V. Muntera dienasgramata, 1934. g. 18. janv. LVVA, 2630. f., 1. apr., 5. l., 93. lp. Par I. Savolainenu (parakstīja rakstus ar uzvārdu Savins) negatīvu atsaukumi sniedza Somijas Centrālās izmeklēšanas policijas priekšnieks. LVVA, 3235. f., 1/22. apr., 495. l., 124. lp.

Latvija ir darījusi visvairāk, lai paplašinātu Panbaltijas kultūras sadarbības ideālu.⁴⁰⁸

Divpusējā sadarbība kultūras jomā nevien neapsīka, bet ieguva valsts plašu atbalstu arī autoritārisma gados. Uzskatāms piemērs tam bija, piemēram, 1935. gada pompozā Somu mākslas izstāde Rīgā, kuras patroni bija abu valstu vadītāji, rīcības komitejās tika iekļauti valdību locekļi un abu valstu mākslas un zinātnes prominences. Somu uzņemšana Rīgā, pilsētas mākslas muzejā, bija vērienīgs apliecinājums abu valstu draudzīgajām attiecībām. Pēc izstādes atklāšanas, sūtnis Helsinkos V. Šūmanis Latviešu un somu tuvināšanās biedrības priekšniekam L. Adamovičam rakstīja, ka somi ar "sajūsmu uzsver sirsnīgo uzņemšanu Rīgā".⁴⁰⁹ 1936. gadā Helsinkos tika demonstrēta Latvijas mākslas izstāde. Spriežot pēc tā laika preses atskaņām, izstāde bija guvusi lielus panākumus, tas bija vērā ņemams notikums nevien abu valstu sadarbībā, bet arī to kultūras dzīvē vispār.⁴¹⁰ Līdzīgi kā 20. gados, arī 30. gados ar sekmēm Somijā viesojās arī Latvijas Nacionālās opera trupa un tās atsevišķi solisti, lielus panākumus guva iepriekš apjoma ziņā nepieredzētā Latvijas etnogrāfijas izstāde Helsinkos. Līdzās savstarpējam kultūras bagātināšanās procesam visiem šiem pasākumiem bija arī politiska nozīme. Tiem uzmanīgi sekoja Latvijas ārlietu resors, cenšoties gan savstarpēji iepazīstināt plašāku sabiedrību ar otras valsts sasniegumiem, gan demonstrēt ieinteresētību divpusējā sadarbībā.

Attiecības kulturālās sadarbības jomā noteica abu valstu dažādā tradicionālā vēsturiskā orientācija. Somijas kultūras dzīvi 20. - 30. gados joprojām turpināja ievērojamā mērā ietekmēt zviedru kultūra, pastāvēja

⁴⁰⁸ Schüch A. Cultural co-operation between Sweden and the Baltic states // Baltic and Scandinavian Countries.-1938.-Nr. 2.-p. 227.

⁴⁰⁹ V. Šūmanis L. Adamovičam, 1935. g. 22. janv. I.VVA, 1632. f., 2. apr., 1183. l., 79. lp. Nākošā Somu mākslas izstāde Rīgā bija paredzēta 1940. gada martā, taču Ziemas kara dēļ tā tika atcelta.

⁴¹⁰ Sk. piem.: Latvijas Kareivis.-1936.-4. okt.

cieši sakari ar Skandināviju. Savukārt Latvijā šis reģions kopumā joprojām bija svešs. 20. gadu sākumā Somijā, īpaši pieņēmas spēkā centieni tuvināties ar etniski tuvu Igauniju un Ungāriju, bet tikai nelielā mērā tie izpaudās attiecības arī ar Latviju.

No Somijas viedokļa, Latvija joprojām palika par zemi ar visumā nepazīstamu kultūras un sabiedrisko dzīvi, turpretim Latvijā bieži centās pastiprināti nostiprināt iedomāto sadarbību, īstenībā redzot to, ko kas realitātē pastāvēja vēlmju līmenī. Tomēr, neraugoties uz to, starp abām valstīm pastāvēja samērā daudzveidīgi un dažās nozarēs arī dziļi kontakti, kā vēl nekad agrāk abu tautu vēsturē.

Nobeigums

Abu valstu attiecību sākumposmā Latvija centās stingri pieturēties ideālisma un pragmatisma apvienojumam starptautiskajās attiecībās, kas bija raksturīgs periodam pēc Pirmā pasaules kara. Z. Meierovics 1919. gadā rakstīja, ka latviešu un igauņu attiecību noskaidrošanas lietā Latvijā “ir jāspēr ātri un noteikti soļi, pieturoties pie pamatu principiem uzturēt ar igauņiem it sevišķi labas attiecības. Cik manos spēkos stāvēs, tad darīšu visu, lai panāktu pēc iespējas lielāku maksimumu no tā, ko Latvijas Miera Delegācija aizvien ir uzskatījusi par ideālu”.⁴¹¹ Tieši šī ideālisma viens no komponentiem bija attiecību attīstīšana ar jaunajām kaimiņvalstīm. Somijas pievienošanās baltiešu aktivitātēm Latvijas politiķiem bija savā ziņā negaidīta. Šī valsts bija labi pazīstama latviešiem, taču tajā pašā laikā starp latviešiem un somiem nepastāvēja gandrīz nekādi kontakti. Tomēr motivāciju centieniem piesaistīt somus baltiešiem varēja sniegt ne tikai Somijas izteikti pozitīvais tēls Latvijā. Jaunajām valstīm vispār šajā laikā bija raksturīgs zināms ideālisms – lai izveidotu savas valsts ideoloģisko bāzi, ar ģeopolitisko apkārtnes redzējumu un kaimiņvalstu “vēsturisku” novērtējumu. Tomēr arī šis ārpolitiskais ideālisms lielā mērā bija saistīts ar pragmatismu. Baltijas valstu savienība, īpaši no Somijas, taču arī no citu reģiona valstu viedokļa galvenokārt tika vērtēta kā drošības faktors, ne tikai kā tuvu, draudzīgu valstu apvienība sadarbības attīstīšanai dažādās jomās. Ne velti, 20. gadu sākumā laikrakstos, aplūkojot eventuālās Baltijas valstu savienības spēku, tika skaitīti šo armiju karavīri, aprēķināts spēks, ko nelielās Baltijas piekrastes valstis varētu likt pretīm iespējamajam iebrucējam.

F. Cielēns trimdā rakstīja, ka Somijas politiķi maldīgi uzskatījuši, ka Somija nav Baltijas valsts, kaut gan ģeopolitiski tā tāda bijusi. Līdz ar to

⁴¹¹ Z. Meierovics J. Seskim, 1919. g. 9. jūl. LVVA, 1313. f., 1. apr., 8. l., 129. lp.

somi par savām ārpolitiskajām ilūzijām dārgi samaksājuši. Ticši somu atturību F. Cielēns uzskatīja par otru triecienu Baltijas valstu savienības idejas īstenošanai (pirmais bija Viļņas konflikts starp Poliju un Lietuvu).⁴¹² Arī V. Munters, izvirzot par kritēriju politiskās intereses, Somiju uzskatīja par Baltijas valsti, lai gan vēsturiskā ziņā ne.⁴¹³ Šādi, ģeopolitikā balstīti, uzskati par Somijas piederību Baltijas valstīm bija vēl viens aspekts, kas veidoja Rīgas ārpolitiskos plānus. Tikai Helsinkos gan domāja savādāk – pēc 1922. gada vairs neviena valdība nopietni neapsvēra Somijas pievienošanos Baltijas valstu savienībai. Tātad līdzās uzskatiem par “draudzīgajiem somiem” vairāki ārpolitikas veidotāji atradās maldu gūstā par somu nodomiem un viņu ģeopolitiskā stāvokļa nosacījumiem. No šiem maldiem izrietēja uzskati par to, ka kaut kad tuvākā vai tālākā nākotnē Somija neizbēgami pievienosies Latvijas un Igaunijas aliansei. Uz šo viedokli arī tika balstītas visas ārpolitiskās aktivitātes Somijas virzienā. Tās vēlāk trāpīgi raksturoja sūtnis Helsinkos V. Šūmanis, nodēvējot šādu nostāju par “izstieptās rokas politiku”. Somi līdz pat 1934. gadam baudīja lielu Latvijas diplomātu pretimnākšanu. Uzskatāms piemērs bija jaunas vēsmas Baltijas valstu ārpolitikā iecensušais PSRS divpusējo neuzbrukšanas līgumu piedāvājums 1926. gadā. Padomju puse ar līgumu palīdzību centās panākt absolūtu Baltijas valstu neitralitāti, ievērojami samazinot Tautu Savienības nozīmi, kā arī tādā veidā izolējot Baltijas valstis citu no citas. Rīgā šo diplomātisko notikumu virknē saskatīja jaunu iespēju piesaistīt Somiju Baltijas valstīm.

Rīgas ārpolitikas attīstības gaitu var raksturot ar 20.–30. gados ļoti populāro terminu “tuvināšanās”. Tas sevī ietvēra sadarbību visplašākajā tās nozīmē, tiesa, īpašu uzsvaru liekot uz attiecībām kultūras jomā.

⁴¹² Cielēns F. Baltijas valstu savienība // Treji Vārti. – 1984. – Nr. 100. – 19. lpp.

⁴¹³ V. Muntera runa vizītes laikā Londonā *Chatham House*, 1936. g. 11. jūn. LVVA, 1313. f., 3. apr., 83. l., 3. lp. V. Munters uzsvēra, ka piecas Baltijas valstis (vēl Igaunija, Lietuva un Polija) vieno “vitālo interešu koncentrācija” Baltijas jūrā, neatkarības iegūšana pēc Pirmā pasaules kara, saistība ar krievijas impēriju un to politikas attīstībā bija rīcības atkarība no vieniem un tiem

Tuvināšanās kultūras vai “savstarpējās iepazīšanās” laukā tika norādīts ceļš, kāds ejams, lai sasniegtu tik ļoti Latvijā gribēto Baltijas valstu politisko savienību ar Somiju kā tās līdzdalībnieci. Svarīgi ir arī tas, ka šis vārds ietvēra hronoloģisku nepātrauktību, tas bija ilgstošs process bez pārrāvumiem. Neraugoties uz diplomātiskām neveiksmēm, politiskās attālināšanās, kultūras “tuvināšanās” process atstāja cerības uz nākotni. Īpaši izteikti tas bija 20. gadu otrajā pusē un 30. gadu sākumā, kad attiecības starp abām valstīm raksturoja nenoteiktība, 20. gadu sākuma radīto mītu uzturēšana par Somijas ieinteresētību Latvijas politikā.

Autoritārā režīma apstākļos Rīgā par jaunu tika noformulēta nostāja pret Somiju un uzsākta arī šīs nostājas konsekventa īstenošana. Būtībā autoritārās ārpolitikas iniciatori un īstenotāji K. Ulmanis un V. Munters vairs nopietni nerēķinājās ar iespējamu politisku tuvošanos Somijai. Ministru vizītes Helsinkos un Rīgā, lai gan ārēji radīja iespaidu par tuvām attiecībām, nedeva neko praktisku. Savukārt jau no 20. gadu sākuma tradicionālie izteikumi par draudzību un tās stiprināšanu no Rīgas viedokļa kļuva vairs tikai par obligātās diplomātiskās etiķetes sastāvdaļu. Ar ironisku skanējumu, bet dziļi patiesi pats V. Munters 1937. gadā vienā no savām publiskajām runām raksturoja radušos stāvokli divpusējās attiecībās: “Somijas ārlietu ministram Dr. Holsti oktobra beigās viesojoties Latvijā. Jūs varējāt pārliecināties, cik draudzīgas un – ja es drīkstu teikt – sirsnīgas attiecības pastāv starp abām valstīm, un man būs liels prieks turpināt savstarpējo apciemojumu un apspriežu skaisto tradīciju.”⁴¹⁴

Jāatzīmē gan arī tas, ka gan Latvijai, gan Somijai kā nelielām valstīm, manevru iespējas bija ierobežotas. Latvijas ārpolitikas veidotājiem, sevišķi 30. gadu nogalē, praktiski nebija iespējams ietekmēt lielvalstu politiku un tādā veidā glābt valsts neatkarību. Nebija arī iespējams panākt ciešāku

pašiem noteicošiem politiskiem faktoriem.

⁴¹⁴ V. Muntera runa Tirdzniecības un rūpniecības kongresā 1937. gada 26. nov. LVVA, 1313. f., 1. apr., 132. l., 71. lp.

politisku tuvināšanos nedz Somijai, nedz Skandināvijai, ja tās pašas to nevēlējas.

Tomēr jautājums par to, vai Latvijas valsts un ārlietu resora vadība izdarīja visu iespējamo tās deklarēto mērķu īstenošanā, mudina analizēt nevien paša resora darbības gaitu, bet arī argumentētu valdības rīcības kritiku. Viens no lietpratīgākajiem režīma ārpolitikas kritiķiem ir M. Valters, kurš 30. gadu beigās atradās sūtņa amatā Briselē. M. Valters savā 1940. g. 20. janv. vēstulē K. Ulmanim maldīgi apgalvoja, ka līguma ar Vāciju neparakstīšana varēja tuvināt Skandināvijai un Somijai.⁴¹⁵ Jau tad, gan Skandināvija, gan Somija atradās ievērojami atšķirīgā ārpolitiskā stāvoklī. Labi saprotama un pamatota ir M. Valtera tēze par to neizbēgamo ļaunumu neatkarīgajai Latvijai, kādu deva nokļūšana Berlīnes un Maskavas “apkampienos”. Taču Latvijas spēkos nebija iespējams no tiem izvairīties un nav nekāda pamata uzskatam, ka pretējā gadījumā izveidojušies “labie sakari ar lielajām demokrātijām” veicinātu labu attiecību nodibināšanu ar Somiju.⁴¹⁶ Tikpat maldīgi bija arī M. Valtera uzskati par Latvijas neizdarību attiecību sakārtošanā ar ziemeļu kaimiņiem. Viņš rakstīja, ka

“ar Somiju nekad neesam pratuši panākt kaut cik labas attiecības. Pārmēti krituši uz somiem, kamēr mēs paši taisnojušies, bet varam būt pārliecināti, ka viena liela daļa vainas ir arī mūsu pusē. Nekad nav bijusi sistemātiska, metodiska cīņa par labu draudzīgu sakaru iegūšanu Somijā. Tagad gribot negribot, kur Somijas vārds ieguvis tādu spožumu un spēku, mums vairāk vēl kā agrāk ar to jārēķinās un būtu politiski negudri to nedarīt.”⁴¹⁷

⁴¹⁵ *Valters M.* Mana sarakste ar Kārli Ulmani un Vilhelmu Munteru Latvijas traģiskajos gados.– [Stokholma]: Apgāds Jaunā Latvija, 1957.–110. lpp.

⁴¹⁶ *Valters M.* Mana sarakste ar Kārli Ulmani un Vilhelmu Munteru Latvijas traģiskajos gados.– 124. lpp.

⁴¹⁷ *Valters M.* Mana sarakste ar Kārli Ulmani un Vilhelmu Munteru Latvijas traģiskajos gados.– 124., 125. lpp.

Somija jau 1935. gadā galīgi un neapstrīdami noraidīja iespējas politiskai savienībai ar Latviju. Tā, līdzīgi pārējām Oslo valstīm meklēja drošību ar izolācijas palīdzību. Tomēr, arī neitralitātes pasludināšana un izolēšanās no Baltijas valstīm neglāba somus no Maskavas agresijas.⁴¹⁸ Nevar piekrist arī M. Valtera apgalvojumam par “sistemātiskas un metodiskas cīņas par draudzīgu sakaru” iegūšanu nescamību. Tieši otrādi, līdz 1925. gadam K. Zariņš un Z. Meirovica vadītais ārlietu resors veica lielu darbu somu iepazīstināšanā un sakaru izveidošanā ar Latviju.

Tajā pašā laikā M. Valtera kritika satur arī ļoti pamatotu apgalvojumus. Autoritārā valdība, resp. V. Munters un K. Ulmanis, uzņemoties pilnu atbildību par notiekošo, bez ierunām un bez pretošanās nodeva valsti okupantiem. Protams, šī nodošana norisinājās padomju spiediena rezultātā, taču pats vārds okupācija nav savienojams ar labprātīgu padošanos. Okupantiem ne vien netika radīti sarežģījumi, vēl vairāk – valdības pakalpiņgajai attieksmei bija grūti nosakāmas robežas – sākot jau ar norādījumiem laikrakstu vadītājiem, beidzot ar ordeņa piedāvājumu Zotovam. Protams, arī kopējā attieksme pret Somiju Ziemas kara laikā neliecināja par valdības nostāju, kas būtu saskaņā ar valsts iedzīvotāju absolūtā vairākuma uzskatiem. Jautājums par ētisku rīcību ārpolitikā gan ir stipri vien nosacīts.

Cits aspekts, kurš ļauj kritizēt autoritāro ārpolitiku, ir nesalaužamā K. Ulmaņa un V. Muntera pārliecība par savām spējām izvēlēties pareizo ceļu, izslēdzot sabiedrību no ārpolitisku lēmumu ietekmēšanas. Šis, protams, ir jautājums par demokrātijas un autoritārisma priekšrocībām un trūkumiem. Jāpiekrīt vēsturniekam E. Andersonam, kurš raksta, ka režīms nepieļāva tautas aktīvāku līdzdalību sava likteņa lemtā un nesagatavoja

⁴¹⁸ Par Oslo valstu grupas neitralitāti sīkāk sk.: *Roon, G. van. The Neutralism of the Oslo States // Neutrality in History. La neutralité dans l'histoire. Proceedings of the Conference on the History of Neutrality / Ed. J. Nevakivi. – Helsinki, 1993. – pp. 159.–170.*

patstāvīgai darbībai valsts darbiniekus okupācijas apstākļos.⁴¹⁹ Tieši Somijas piemērs Ziemas kara laikā uzskatāmi parādīja dziļo sabiedrības un valdības – šajā gadījumā K. Ulmaņa un V. Muntera – īstenotās politikas atšķirības. Nevar nepiekrīst M. Valtera apgalvojumam, ka “visa zeme jūt līdz varonīgām cīņām Somijā, visa zeme jūt un izsaka to, ka mūsu ārlietu politika ir bijusi šos gadus uz greiza ceļa. [...] Iznākums ir tas, ka pret mūsu ārlietu politiku un tās vadītāju valda tagad naidīgākais noskaņojums it visās aprindās”.⁴²⁰ Tomēr K. Karuļa raksts “Brīvajā Zemē” – “Plašā sirds” – nebija nekāds pārsteigums, tas būtībā raksturoja visu autoritārā laikmeta politikas nostāju pret Somiju. Un, tas, ka M. Valters bija zināmā mērā nepatīkami pārsteigts, liecināja par viņa prombūtni no aktīvā diplomātiskā dienesta laikposmā, kad izveidojās t. s. stingrā nostāja pret Helsinkiem.

M. Valters, atšķirībā no K. Ulmaņa un V. Muntera bija ideālists, tas arī raksturoja viņa pieeju Somijas jautājumam. Ko un vai vispār Somija attiecīgajā brīdī Latvijai var dot, bija jautājums uz kuru meklēja atbildi pragmatiski. Savukārt ideālisti balstoties pagātnē, parasti garīgajā pasaulē, raudzījās nākotnē. Viņiem saimnieciskie apsvērumi, t. sk. reālpolitiskie apsvērumi interesēja mazāk.

Novērtējot Somijas vietu Latvijas ārpolitikā, var teikt, ka kopumā 20.–30. gados Somija Latvijas sabiedrības uztverē kultūras un mentalitātes ziņā atradās vidusceļā starp sabiedrotajām Baltijas valstīm Igauniju un Lietuvu un pārējo Rietumeiropu. Gan sabiedrībā, gan ārpolitikas veidotāju aprindās Somija tika uztverta kā kaimiņvalsts, kuras atradās lielā mērā līdzīgos apstākļos un kuru tikai pārejoši apstākļi attur no formālas pievienošanās Baltijas valstu trijotnei. No Rīgas ārpolitisko nostādņu izpētes viedokļa svarīgi atzīmēt arī to, ka gandrīz nevienai valstij nebija

⁴¹⁹ *Andersons E.* Latvijas vēsture. Ārpolitika. II. ...530. lpp.

⁴²⁰ *Valters M.* Mana sarakste ar Kārli Ulmani un Vilhelmu Munteru Latvijas traģiskajos gados.–120. lpp.

principiālu iebildumu pret tuvināšanos ar Somiju. Un šis tuvināšanās process, lai gan kritumiem un pacēlumiem, tomēr norisinājās gandrīz visās dzīves sfērās.

Salīdzinot šādas nostādnes attiecībā pret Somiju, jāatzīmē, ka Latvija nebūt nebija vienīgā valsts kurā bija izveidojušās, šādas, vienpusēji izteikti labvēlīgas attiecības. Amerikāņu vēsturnieks Maikls Berijs raksta, ka amerikāņu acīs Somijai bija divi tēli – mazā un godīgā Somija (somi pirmie galīgi norēķinājās ar pēc Pirmā pasaules kara parādiem ASV) un mazā varonīgā Somija (attiecībā uz Ziemas kara notikumiem).⁴²¹ Ziemas kara laikā Somija atkal nonāca Latvijas sabiedrības uzmanības lokā. Jautājums par to, vai Latvija darīja pareizi, nesekodama Somijas piemēram, joprojām historiogrāfijā rosina pilnīgi pretējus viedokļus. Tomēr tālaika politisko lēmumu īstenotāji uzskatīja, ka Latvijas bruņota pretošanās PSRS to pilnīgi iznīcinātu.⁴²² Salīdzinot abu valstu iespējas bruņotai pretdarbībai, liela nozīme bija Somijas ģeogrāfisko apstākļu īpatnībām.

Būtisks ir jautājums kā šīs attiecības iederējās vispārējā Latvijas ārpolitikas nosacītajā koncepcijā? Vai tās sekmēja Latvijas mērķus, pirmām kārtām valsts drošības nostiprināšanu, ievērojot valsts niecīgās iespējas ietekmēt starptautiskos procesus? Somija militārā ziņā pat nevarēja sniegt tik daudz, cik Polija. Tirdznieciskā sadarbība starp Latviju un Somiju, pat neraugoties uz politiķu centieniem, nerasniedza kaut cik ievērojamus apjomus. Arī kultūras sadarbība, lai gan visai auglīga un masveidīga, lielā mērā bija vienpusēja – Latvijā to vērtēja nesalīdzināmi augstāk nekā Somijā. Lai gan Somija nebija Baltijas valstu drošības stūrakmens, Helsinku piesaistīšana vienotai triju Baltijas valstu apvienībai bija būtiska vairāk no morālā viedokļa.

⁴²¹ Sk. *Berry, M.* – p. 31.

⁴²² Šādu savu un acīmredzot arī visas valdības nostāju savās atmiņās puda arī finansu ministrs līdz 1939. gada novembrim A. Valdmanis. Minētā tēze gan pirmajā brīdī rada pretrunas ar viņa apgalvojumiem atmiņu iepriekšējos publicējumos par gatavību kopā ar iekšlietu ministru K. Veidnieku uzsākt organizēt bruņotu pretošanos PSRS. Sk. *Valdmanis A.* Atmiņas kavējoties //

Latvijā – vairāk vai mazāk izteikti – visu šo laiku būtisks faktors bija reģionālā vienotība. Tā kā Somija tika uzskatīta daļēji par Baltijas valsti, Latvijā valdīja viedoklis, ka somu dabiskā vieta ir līdzās citiem baltiešiem. Tomēr, tuvāk iepazīstoties ar Somiju, ar Helsinku ārpolitiskajām nostādnēm, atklājās grūti pārvarami šķēršļi vāciskās orientācijas, ciešo skandināvisko kultūras saišu un ierastās politiskās atturības veidolā. Somijā joprojām Latvija bija visai sveša un nepazīstama zeme. Latvijas politika attiecībā uz Somiju bija sekmīga tiktāl, ciktāl tā nenonāca pretrunā ar kādu no šiem šķēršļiem.

Avotu un literatūras saraksts

Nepublicētie avoti

- Latvijas Valsts arhīvs, 1987. f. (padomju drošības iestāžu krimināllietas)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 100. g. (A. Berga arhīvs)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 293. f. (Latvijas sūtniecība Vašingtonā)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1303. f. (Valsts Prezidenta sekretariāts)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1304. f. (Lāčplēša Kara ordeņa Dome)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1307. f. (Valsts kanceleja)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1313. f. (Latvijas Ārlietu ministrija)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1474. f. (Latvijas armijas štābs)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1532. f. (Pasta un telegrāfa departaments)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1632. f. (Latvijas Izglītības ministrija)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1640. f. (Aizsargu štābs)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 1684. f. (Jūrniecības departaments)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2252. f. (Latviešu un somu biedrība)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2570. f. (Latvijas Ārlietu ministrijas Administratīvais departaments)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2574. f. (Latvijas Ārlietu ministrijas Politiskais departaments)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 2575. f. (Diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības ārzemēs)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 3710. f. (partija "Demokrātiskais Centrs")
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 3235. f. (Politiskā policija)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 4592. f. (Dzelzceļa virsvalde)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 4597. f. (Valsts saimniecības departaments)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 5402. f. (Valsts saimniecības padome)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 5480. f. (Sūtņa K. Zariņa arhīvs)
- Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 5570. f. (biedrība "Piektais gads")

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 5601. f. (Armijas štāba personisko lietu kolekcija)

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 6823. f. (Tirdzniecības un rūpniecības ministrija)

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 7416. f. (Rīgas Garīgais seminārs)

Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 7427. f. (Latvijas Universitāte)

Suomen Sota-arkisto (Somijas Kara arhīvs), T 6572 (Vapaaehtoimisto; Vapaaehtoiskortteja – Brīvprātīgo birojs, brīvprātīgo kartiņas)

Suomen Ulkoministerion Arkisto (Somijas Ārlietu ministrijas arhīvs), 5C16 L. Riassa. (Somijas sūtņu Rīgā ziņojumi uz Helsinkiem, mikrofilmēts Turku Universitātē)

Publicētie avoti

Buržuāziskā Latvija imperiālistisko lielvalstu ekonomiskajā atkarībā (1919-1940). Dokumenti un materiāli // Atb. red. A. Varslavāns.–Rīga: Avots, 1984.

Dokumenti par Latvijas valsts starptautisko atzišanu, neatkarības atjaunošanu un diplomātiskajiem sakariem. 1918–1998.–Rīga: Nordik, 1999.

Eesti ja Soome suhted 1920 - 1925. Dokumentide kogumik / Kokestanud H. Arumäe.–Tallinn: Umara, 1997.

Indriķa hronika. – Rīga: Zinātne, 1993.

Latvijas ārējā tirdzniecība un tranzīts. 1936.–Rīga: Valsts statistiskā pārvalde, 1937.

Latvijas statistikas gada grāmata. 1923. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde, 1924.

Latvijas statistikas gada grāmata. 1924. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde,

1925.

Latvijas statistikas gada grāmata. 1925. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde,

1926.

Latvijas statistikas gada grāmata. 1926. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde,

1927.

Latvijas statistikas gada grāmata. 1927. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde,

1928.

Latvijas statistiskā gada grāmata. 1934. – Rīga: Valsts statistikas pārvalde,

1935.

Latvijas statistikas gada grāmata. 1937/ 38. – Rīga: Valsts statistikas
pārvalde, 1938.

Valters M. Mana sarakste ar Kārli Ulmani un Vilhelmu Munteru Latvijas
tragiskajos gados. – [Stokholma]: Apgāds Jaunā Latvija, 1957.

Žiemos karas ir Lietuva (Dokumentu rīnkīns). – Vilnius: Suomijos
ambasada Lietuvoje, Vilnius pedagogino universiteto Istorijos fakultetas,
1997.

Мирный договор между Российской Социалистической Федеративной
Советской Республикой и Финляндской Республикой (Юрьев, 1920) - [b. v.],
[1920].

Atmiņas

Brunners, Pēteris. Panama. – Rīga, 1926.

Cielēns, Fēlikss. Baltijas valstu savienība // Treji Vārti. – 1984. – 100. nr. –
18.–21. lpp.

Cielēns, Fēlikss. Laikmetu maiņā. Atmiņas un atziņas. – 4., 5. sēj. –
Stokholma: Memento, 1999.

Enckell, Carl. Poliittiset muistelmani. – I, II. – Porvoo, Helsinki: Werner
Söderström Osakeyhtiö, 1956.

- Hasmanis, Oto.* Atmiņas par brīvības kustību Ziemeļlatvijā 1919. gada // Ziemeļlatvija. - 1933. - 4. marts.
- Holsti, Rudolfs.* Drauga veltījums Z. A. Meierovica piemiņai // Z. A. Meierovics. Latvijas pirmā ārlietu ministra darbības atcerei veltīts rakstu krājums. Rīga, 1935.–162. – 166. lpp.
- Kalnenieks [Kaudzītes Matīss].* Atmiņas iz Somijas // Balss.–1886. –12., 26. febr., 12. martā, 16. apr., 14., 21. maijā, 4., 11., 19., 25. jūn., 16. jūl.
- Kettunen, Lauri.* Matkapakinoita ja muita muistelmia. 1925–1960. – Helsinki: Kirjavälitys Oy, 1960.
- Klīve, Ādolfs.* Brīvā Latvija. Latvijas tapšana, atmiņas, vērojumi un atziņas.–Brooklyn: Grāmatu Draugs, 1969.
- Klīve, Ādolfs.* Latvijas neatkarības gadi. – Brooklyn,: Grāmatu Draugs, 1975.
- Līgotņu Jēkabs.* Latvijas valsts dibināšana. Rīga, 1925.
- Mannerheim, Carl Gustaf.* The Memoirs of Marshal Mannerheim. - New York: E. P. Dutton&Company, Inc., 1954.
- Ozols, Kārlis.* Latvijai topot.–Rīga, 1935.–167. lpp.
- Plensners, Aleksandrs.* Pret vētrām un negaisiem. – Brooklyn: Grāmatu Draugs, 1982.
- Porietis, Kārlis.* Latvijas bruņoto spēku radio izlūkošanas dienests // Strēlnieks. – 1970. – 20., 21., 22/ 23. nr.
- Porietis, Kārlis.* Somijas–Padomju Krievijas karš 1939./ 40. g. // Strēlnieks. – 1972. – 28.–33. nr., – 25.–29. lpp., 1974/ 75. – 34.–35. nr. – 226.–263. lpp.
- Seskis, Jānis.* Latvijas valsts izcelšanās pasaules notikumu norisē: atmiņas un apcerējumi (1914–1921). – Rīga: Valters un Rapa, 1938.
- Stegmanis, Arturs.* “Amicus Plato, sed magis amica Veritas” // “Neatkarīgā” Latvija - kāda tā bija. - Rīga: Avots, 1987. – 114.–154. lpp.
- Tanner, Väinö.* Itsenäisen Suomen arkea. Valikoima puheita. – Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 1956.

Treimanis, Krišjānis. Cīņas gados // Jānis Luters–Bobis. Lappuses no revolucionārā pagrīdnieka dzīves. Rakstu krājums / Sast. A. Luters. – Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1960. – 207.–214. lpp.

Valdmanis, Alfreds. Atmiņās kavējoties // Treji Vārti. - 1983. - 96. nr. - 15.-19. lpp., 1984. - 97. nr. - 11.-14. lpp., 98. - 17.-18. lpp.

Vennola J. H. Manas atmiņas par Meierovicu // Z. A. Meierovics. Latvijas pirmā ārlietu ministra darbības atcerei veltīts rakstu krājums. Rīga, 1935. - 159. - 161. lpp.

Zariņš, Kārlis. 35 gadi Latvijas valsts darbā // Latviešu Almanahs 1954. g. - Londona, 1953.

Periodika

Aizsargs, 1924–1940

Brīvā Zeme, 1919–1940

Centra Balss, 1929–1933

Dzelzceļnieks, 1925–1934

Ekonomists, 1920–1940

Jaunākās Ziņas, 1919-1940

Latvijas Kareivis, 1920–1940

Latvis, 1922–1934

Liepājas Atbalss, 1930

Maakansa, 1924

Militārais Apskats, 1934

Rīts, 1939–1940

Sociāldemokrāts, 1919–1934

Strādnieku Avīze, 1920–1934

Zemgales Balss, 1921–1929

Literatūra

Aizsilnieks, Arnolds. Latvijas tautsaimniecības vēsture 1914–1945. [Stokholma]: Daugava, 1968.

The Aland question. June 1920.–Helsinki, 1920.

Alapuro, Risto. Social classes and nationalism: the North-East Baltic// National History and Identity. Approaches to the Writing of National History in the North-East Baltic Region Nineteenth and Twentieth Centuries/ Ed. Michael Branch.–Helsinki: Finnish Literature Society, 1999.

Aleniuss, Kari. Latvija somu mācību grāmatās // Latvijas Arhīvi. – 1997. – Nr. 3. – 53. – 58. lpp.

Andersons, Edgars. Baltijas valstis somu Ziemas kara laikā // Daugavas Vanagu Mēnešraksts.–1976.–Nr. 1.–22.–25. lpp., Nr. 2.–9.–15. lpp., Nr. 3.–4.–8. lpp., Nr. 4.–14.–21. lpp.

Andersons, Edgars. Finnish–Baltic relations // Scandinavian Studies.–LIX.–Nr. 1.–p. 51.–72.

Andersons, Edgars. Latvijas vēsture. Ārpolitika. I., II.–Stockholm: Daugava, 1982, 1984.

Ārlietu ministrijas darbība 1925. g.–Rīga, 1926.

Backlund, Lawrence. The German–Finnish Commercial Conflict of 1933–1934 // Journal of Baltic Studies.–1977.–Nr. 4.–p. 324.–354.

The Baltic and the outbreak of the Second World War // Eds. Hiden J., Lane T. - Cambridge University, 1992.

Barros, James. The Aland Islands Question: Its Settlement by the League of Nations. – New Haven and London: Yale University Press, 1968.

- Beck J. Peter.* The Winter War in the International Context: Britain and the League of Nation's Role in the Russo–Finnish Dispute, 1939–1940 // *Journal of Baltic Studies.* – 1981. – Nr. 1. – p. 58.–74.
- Berry, Michael. R.* American foreign policy and the Finnish exception. Ideological preferences and wartime realities. – Helsinki: SHS, 1987.
- Boge, Sarma.* Parlamentārās valsts iekārtas jautājumi Miķeļa Valtera “Vēstulēs par Somijas kultūru” (1914) // *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls.* – 1999. – 2. nr. – 58.–73. lpp.
- Buikus Zenonas.* Lietuvos ir Latvijos santykiai 1919–1929 metais. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. – 159. lpp.
- Čika, Vilis, Gubiņš, Gunārs.* Latvijas sporta vēsture. - Vašingtona, 1970.
- Dreijer M.* Glimpses of Åland history. - Marichamn, [1968].
- Ducmanis, Kārlis.* Jaunā Latvija starptautiskā saimē un viņas diplomātijas uzdevumi // *Militārais Apskats.* – 1934. – 7. nr.
- Dūma Līga, Paeglīte, Dzidra.* Revolucionārie latviešu emigranti ārzemēs. 1897.–1919. – Rīga: Liesma, 1976.
- Dunsdorfs, Edgars.* Kārļa Ulmaņa dzīve. - Rīga: Zinātne, 1992.
- Feldmanis Inesis, Stranga Aivars, Virsis Mārtiņš.* Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis (30. gadu otrā puse). - Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts, 1993.
- Gazet, Antoni.* Foreign trade of the Baltic countries (1929–1933) // *Baltic Countries.*–1935.–Nr. 1. – p. 87.–90.
- Gazet, Antoni.* Local trade of the Baltic countries // *Baltic Countries.* – 1935. – Nr. 2. – p. 206.–209.
- Gilbert F.* The End of European Era. 1890 to the Present. – New York, London, 1984.
- Goodrich A.* Study in SISU: Finland's fight for independence. – New York, 1960.

Gore Ilga, Stranga Aivars. Latvija: neatkarības mīkkrēslis. Okupācija. 1939. gada septembris - 1940. gada jūlijs. – Rīga: , 1992.

Grigaravičiūtė, Sandra. Review of the policy of Lithuania in Scandinavia in 1918–1940 // Paper presented in: Internationale Nachwuchstagung “Aspekte Baltischer Geschichte Im 20. Jahrhundert. – Nida, 1999.

Hiden, John. The Baltic states and Weimar Ostpolitik. – Cambridge University Press, 1987.

Hiden John. From War to Peace: Britain, Germany and the Baltic States, 1918-1921 // Journal of Baltic Studies. - 1988. - Vol. 4. - pp. 371. - 382.

Hinkkanen-Lievonen, Marja Liisa. British Trade and Enterprise in the Baltic States. 1919–1925.–Helsinki, 1984.

Holsti, Kalevi Jacque. The origins of Finnish Foreign Policy, 1918–1922: Rudolf Holsti’s Role in the Formulation of Policy. A Dissertation submitted to the Department of Political Science and the Committee on Graduate study of Stanford University. Aug., 1961.

Hovi, Kalervo. Alliance de revers. Stabilization of France’s Alliance Policies in the East Central Europe 1919–1921. – Turku: Turun Yliopisto, 1975.

Hovi, Kalervo. Cordon Sanitaire or Barrière de l’Est? The Emergence of the New French Eastern European Alliance Policy 1917–1919. Sarja B. Osa 135.–Turku: Turun Yliopiston julkaisuja, 1975.

Hovi, Kalervo. Polish–Finnish cooperation in border state policy, 1919 - 1922 // Journal of Baltic Studies. – 1983. – Vol. XIV. – Nr. 2. – pp. 121.– 127.

Hovi, Kalervo. Die Randstaatenkonferenzen 1919 bis 1927 // Reval un die baltischen Ländern.– Marburg, 1980.

Hovi, Kalervo. Polnisch–finnische Interessensphären im Baltikum. Zur Neubewertung der Ranstaatenpolitik in den Jahren 1919–1920 // Jahrbücher für Gesichte Osteuropas.–1981.–Nr. 29.

- Hovi, Kalervo.* Interessensphären im Baltikum. Finnland im Rahmen der Ostpolitik Polens 1919–1922. *Studia Historica* 13.–Vammala, 1984.
- Hovi, Olavi.* The Baltic Area in the British Policy 1918–1921. – Helsinki: Finnish Historical Society, 1980.
- Huxley S. D.* Constitutionalist insurgency in Finland. – Helsinki, 1990.
- Hyttiä, Osmo.* Puolueettomuuden ja rauhan linja. SDP:n suhtautuminen Suomen ulkopolitiikkaan ja turvallisuuskysymyksiin.–Toukokuu 1918–toukokuu 1922.
- Ilmjärv, Magnus.* Nõukogude liidu ja Saksamaa vahel. Balti riigid ja Soome, 1934–1940. – Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, 1993.
- Jääskeläinen, Mauno.* Die ostkarelische Frage. – Helsinki, 1965.
- Jakobson, Max.* Finland in the New Europe. – Westport, Connecticut, London: Praeger, 1998.
- Jēkabsons, Ēriks.* Latvijas un Polijas attiecības, 1919–1920.–Rīga, 2002, manuskripts.
- Jundze, Arno.* Somijas literatūra Latvijā.–Rīga, 1996.–Disertācija filoloģijas doktora grāda iegūšanai. Latvijas Akadēmiskā bibliotēka.
- Jussila Osmo, Hentilä Seppo, Nevakivi Jukka.* From Grand Duchy to a Modern State. A Political History of Finland since 1809.–London: Hurst&Company, 1999.
- Jutikkala E.* Finnland von der Erringung der Selbständigkeit bis zur Neuorientierung nach den II Weltkrieg 1918–1966. // Handbuch der Europäischen Geschichte. Band 7/2. Europa im Zeitalter der Weltmächte.–Stuttgart, 1979.–S. 1080.–1107.
- Jutikkala E., Pirinen K.* A History of Finland.–Espoo, 1984.
- Karvonen L.* From white to blue and black: Finnish fascism in the Inter-war era.–Helsinki, 1988.
- Kirby D.* The Baltic world 1772–1993. Europe's Northern periphery in an age of change.–London, 1995.

Kurtiša, Terēza. Arhitekta Eižena Laubes darbības sākumposms (1905–1910) // *Latvijas Arhīvi.*–1999.–Nr. 4.–41.–57. lpp.

Lehti, Marko. Realized Forms of Border-State Cooperation // *Tundmatu Eesti vabariik / Koostanud J. Ant, E. Medijainen, A. Pajur.*–Tallinn, 1993.

Lehti, Marko. Reunavaltiot talousalueena – idea ja toteutus // *Faravid.*–18/19.–Rovaniemi, 1996.

Lehti, Marko. Baltijas valstu sadarbība pēc pirmā pasaules kara: neatkarība caur integrāciju // *Baltijas valstis likteņgriežos / Red. T. Jundzis.*–Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 1998.–365.–379. lpp.

Lehti, Marko. Baltoscandia as a National Construction // *Relations between the Nordic Countries and the Baltic nations in the XX Century / Ed. K. Hovi.*–Turku, 1999.

Lehti, Marko. Sovereignty Redefined. Baltic Cooperation and the Limits of National Self-determination // *Cooperation and Conflict. Nordic Journal of International Studies.*–1999.–Vol. 34., Nr. 4.–pp. 413.–443.

Lehti, Marko. A Baltic League as a Construct of the New Europe. Envisioning a Baltic Region and Small State Sovereignty in the Aftermath of the First World War. – Frankfurt am Main: Peter Lang, 1999.

Leikola, Anto. Latvijas un Somijas kultūras sakari // *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis.*–1994.–Nr. 2.–42.–45. lpp.

Łossowski Piotr. Łotwa nasz sąsiad. Stosunki polsko-łotewskie w latach 1918-1939. – Warszawa: Wydawnictwo Mozaika, 1990.

“Mājas Viesis” red. Somu tauta // *Mājas Viesis.*–1893.– 26. jūl.

Makauskas, Bronius. Between Diktat and the Right to Self-Determination. A Comparison of the Peace Treaties between Soviet Russia and its Western Neighbours, 1920–21 // *Lithuanian Historical Studies.*–1999.–Nr. 4.–pp. 95.–102.

Maude, Georg. The Finnish–Norwegian Tangle. – Turku: University of Turku, 1987.

- Mazour, Anatole G.* Finland between East and West.–Princeton, New Jersey, 1956.
- Mažeika, Vaidotas.* Danijos santykiai su Lietuva 1918 - 1940 m.: prožiūriai, interesai, politika. – Vilnius: Vytauto Didžiojo Universitetas, 1999.
- Medijainen, Eero.* Eesti välispoliitika Balti suund. 1926-1934. – Tartu, 1991.
- Medijainen, Eero.* 1939: võimalused ja valikud. – Tartu: Ajalookirjanduse Sihtasutus Kleio, 2000.
- Menders, Fricis.* Austrum-Eiropas Savienotās valstis kā Baltijas valstu nākotnes problems. – Rīga: Saule, 1926.
- Munters, Vilhelms.* Kara pirmie mēneši // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 1940. – Nr. 1. – 5.–28. lpp.
- Mylliniemi, Seppo.* Baltian kriisi. 1938-1941. – Helsinki: Otava, 1977.
- Nevakivi, Jukka.* Finnish Neutrality // Neutrality in History. La neutralité dans l'histoire. Proceedings of the Conference on the History of Neutrality / Ed. J. Nevakivi. – Helsinki, 1993. – p. 33.–44.
- Ollila, Anne.* Perspectives to Finnish Identity // Scandinavian Journal of History. – 1998. – Vol. 23. – p. 127.–137.
- Paasivirta, Juhani.* The victors in World War I and Finland. – Helsinki, 1965.
- Paasivirta, Juhani.* Finland and Europe. The Period of Autonomy 1808–1914. London: Hurst, 1981.
- Paasivirta, Juhani.* Finland and Europe. The Early Years of Independence 1917–1939. Helsinki: SHS, 1988.
- Pakštas, Kazys.* The Baltoscandinavian Confederation. – Kaunas: Lituania, 1994.
- Pietiäinen, Jukka–Pekka.* Rudolf Holsti. Lehtimies, tiedemies, poliitikko. 1881–1919. – Espoo, 1986.
- Počs, Kārlis.* “Sanitārā kordona” valgos. – Rīga: Zinātne, 1971.

Procopé, Hjalmar G. Cooperation and Competition in the North // Baltic and Scandinavian Countries. – 1939. – Nr. 1. – p. 9–12.

Puntila, L. A. The Political History of Finland. 1809-1966. – London: Heinemann, 1975.

Rabācs, Kārlis. Ezeru un granīta zemē: 3000 km pa Somiju un Lapzemi. – Rīga: Gulbis, 1937.

Raun, Toivo. Finland and Estonia: Cultural and Political Relations, 1917–1940 // Journal of Baltic Studies. – 1987. – Vol. 1. – pp. 5.–20.

Reinholds, Augusts. Lapujiešu kustība.--[Rīga]: Senatne, 1932.

Reinholds, Augusts. Tie, kas līdzina ceļu Panbaltijai.--[Rīga]: Senatne, 1932.

Relations between the Nordic countries and the Baltic nations in the XX century / Ed. K. Hovi. – Turku: University of Turku, 1998.

Rislaki, Juka. Rokas augšā! Latvieši nāk! // Diena. – 1998. – 20. nov.

Rodgers, Hugh Irmone. Search for Security. A Study in Baltic Diplomacy, 1920–1934. – Hamden, CT: Arcon Books, 1975.

Roiko-Jokela, Heikki. Ihanteita ja reaalipolitiikkaa. Rudolf Holstin toiminta Baltian maiden kansainvälisen de jure-tunnustamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta 1918–1922. – Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto, 1995.

Roon, Ger van. The Neutralism of the Oslo States // Neutrality in History. La neutralité dans l'histoire. Proceedings of the Conference on the History of Neutrality / Ed. J. Nevakivi. – Helsinki, 1993. – pp. 159.–170.

Salmon, Patrick. Great Britain, the Soviet Union and Finland at the beginning of the Second World War // The Baltic and the outbreak of the Second World War / Eds. J. Hiden, T. Lane.–Cambridge University, 1992.–pp. 95.–124.

Sams, Mārtiņš. Somija un somi. Brauciens somu Lapzemē.–Rīga: Valters un Rapa, 1939.

- Schück, Adolf.* Cultural co-operation between Sweden and the Baltic states // *Baltic And Scandinavian Countries.* – 1938. – Nr. 2. – pp. 225–228.
- Selén, Kari.* Genevestä Tukholmaan. Suomen turvallisuuspolitiikan painopisteen siirtyminen kansallitosta pohjoismaiseen yhteistyöhön 1931. – 1936. – Helsinki, 1974.
- SELL. Somija. – [Rīga], 1936.
- Silvennoinen, Oula.* Latvian POW's fates in the Finnish Civil War 1918 // *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata.* III.–Rīga, 2002.–p. 40.–58.
- Singleton, Fred.* The Economy of Finland in the Twentieth Century. – Bradford, [1986].
- Sīpols, Vilnis.* Dzimtenes nodevība. Buržuāziskās Latvijas ārpolitika no 1933. līdz 1940. gadam.–Rīga: Latvijas PSR Valsts izdevniecība, 1963.
- Sīpols, Vilnis.* Latvijas buržuāziskā diplomātija.–Rīga: Liesma, 1969.
- Sīpols, Vilnis.* Slepēnā diplomātija. Buržuāziskās Latvijas ārpolitika 1919.–1932. gadā.–Rīga: Liesma, 1965.
- Skultāns, Vilis.* Pirms pēdējā cēliena. Angļu un vācu diplomātu vērojumi Latvijā // *Daugavas Vanagu Mēnešraksts.*–1985.–Nr. 5.
- Skrzypek Andrzej.* Stosunki polsko-łotewskie. 1918-1939. – Gdańsk: Instytut Bałucki, 1997.
- Somija. Svarīgākie dati tirdzniecības darbiniekiem.–Rīga: Finanšu ministrija, 1931.
- Somu kolonisti Valmierā // *Lauku Avīze.*–1997.–25. marts.
- Stranga Aivars.* PSRS agresija pret Somiju un Latviju // *Latvijas Jaunatne.* - 1990. - 30. nov.
- Stranga, Aivars.* Krievijas un Polijas politika Baltijā 1933–1935. gadā // *Baltijas valstis likteņgriežos / Red. T. Jundzis.*–Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 1998.–394.–414. lpp.
- Stranga, Aivars.* Latvijas–Padomju Krievijas miera līgums 1920. gada 11. augustā. – Rīga: Fonds “Latvijas Vēsture”, 2000.

Suchoples, Jarostaw. Finland and the United States, 1917–1919. The Early Years of Mutual Relations. – Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 2002.

Sundbäck, Esa. Finland in British Baltic Policy. British political and economic interests regarding Finland in the Aftermath of the First World War. 1918–1925. – Helsinki: Suomalaisen Tiedeakatemina toimituksia, 2001.

Ščerbinskis, Valters. Building Regional Relations: a Case of Latvian-Finnish Relations // Internationalisation in the History of Northern Europe. Report of the Nordsaga'99 Conference. University of Tromsø, 17–21 Nov. 1999. Eds. Holt R., Lange H., Spring U. – Tromsø, 2000. – P. 143.–147.

Ščerbinskis, Valters. Image of Finland in Latvian Periodicals, 1919–1929 // *Faravid.* – 1998-1999 – S. 343.–359.

Ščerbinskis, Valters. Intentions and reality: Latvian-Finnish military co-operation in the 1920s and 30s // *Baltic Defence Review.* – 1999. – Nr. 2. – p. 119.–128.

Ščerbinskis, Valters. Looking for neighbours: Origins and developments of Latvian rhetoric on Nordic “closeness” // *Reinventing Europe. Northern and Baltic Experiences of Post-Cold War Identity Politics* / Eds. M. Lehti and D. J. Smith. – London: Frank Cass, 2002 (accepted for publishing)

Ščerbinskis, Valters. Latvijas un Somijas attiecības. 1918-1921 // *Latvijas Arhīvi.* – 1996. – Nr. 1/2. – 42.–47. lpp.

Ščerbinskis, Valters. Latvijas un Somijas militārās attiecības. 1918.-1940 // *Latvijas Kara muzeja gadagrāmata.* – 2000. – 86.–100. lpp.

Ščerbinskis, Valters. Latvijas un Somijas politiskās attiecības: 1918-1925 // *Latvijas Arhīvi.* - 1999. – Nr. 3. – 122.–140. lpp.

Ščerbinskis, Valters. Latvija un Austrumkarēlijas sacelšanās 1921.–1922. g. // *Latvijas Arhīvi.*–2002.–Nr. 4.–84.–96. lpp.

Ščerbinskis, Valters. Lībiešu jautājums Latvijas attiecībās ar Igauniju un Somiju. 1920-1940 // Latvijas Arhīvi. - 1998. - Nr. 1.

Ščerbinskis, Valters. Ziemas karš un Latvija: 1939-1940 // Latvijas Arhīvi. – 1999. – Nr. 1. – 111.–133. lpp.

Ščerbinskis, Valters. Ziemeļvalstu brīvprātīgie Latvijas brīvības cīņās // Latvijas Vēsture. –1997. – Nr. 1. – 78.–84. lpp.

Ščerbinskis, Valters. Latvija un Ziemeļvalstis: tuvināšanās un neitralitātes politika 1918.–1940. gadā // Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes XII zinātniskie lasījumi. Vēsture. VI (II).–2003.–73.–79. lpp.

Tanner, Väinö. The Winter War. Finland against Russia 1939–1940. – Stanford University Press, Stanford, CA., 1950.

Ulkoasiainhallinon Matrikkeli. 1918–1993. – Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 1993.

Wahlbäck, Krister. Veljeys veitsenterällä. Suomen kysymys Routsin politiikassa. 1937–1940. – Porvoo–Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö, 1968.

Vīgrabs, Juris. Valsts tapšana un starptautisko attiecību izveidošana.– Stockholm: Latviešu Nacionālais Fonds, [b. g.].

Virallista polittikkaa epävirallista kanssakäymistä: suomen ja viron suhteiden käännekohtia 1860–1991. – Jyväskylä, 1997.

Zeterbergs, Sepo. Somija neatkarības gados. – Rīga: Zvaigzne ABC, 1999.

Zunda, Antonijs. Latvijas un Lielbritānijas attiecības, 1930–1940. Realitāte un ilūzijas. – Rīga: “Latvijas Vēsture” fonds, 1998.

Østergård, Uffe. The Nordic Countries in the Baltic Region // Neo-Nationalism or Regionality. The Restructuring of Political Space around the Baltic Rim. København: Nord Refo, 1997.

Ильмярв, Магнус. СССР и проблема создания Балтийской Антанты // Россия и Балтия. Народы и страны. Вторая половина XIX. – 30-е гг. XX в. – Москва, 2000. – С. 130–157.

Зимняя война. 1939-1940. Книга 1. Политическая история // Отв. ред. О. А. Ржешевский, О. Вехвиляйнен. – Москва: Наука, 1999.

Почс, Карлис. “Санитарный кордон”. Прибалтийский регион и Польша в антисоветских планах английского и французского империализма (1921–1929 гг.)–Рига, 1985.

Pielikums nr. 1.

Latvijas sūtņi Somijā

1919 IV Kārlis Zariņš (pirms K. Zariņa īsu brīdi neoficiāli pārstāvja pienākumus veica Helsinku latvietis, uzņēmējs Emīls Dzinējs), rezidējošais ministrs

1921 II–1925 IX Kārlis Zariņš, ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs

1925 IX–1930 III Oļģerds Grosvalds, ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs

1930 III–1933 VII Antons Balodis, ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs

1933 VII–1938 XI Vilis Šūmanis, ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs

1938 XI–1940 VII Jānis Tepfers, ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs

Somijas sūtņi Latvijā

1920 VII Reino Vilhelms Silvanders (*Reino Silvander*; 1883–1943), diplomātiskais pārstāvis.

1922 II Erki Reijonens (*Erkki Reijonen*; 1869–1940), ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs (sēdeklis Tallinā)

1923 II Rudolfs Holsti (*Rudolf Holsti*; 1881–1945), ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs (sēdeklis Tallinā)

1926 II V Reino Vilhelms Silvanders (*Reino Wilhelm Sylvander*; 1883–1943), ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs

1927 V IX Karls Gustavs Idmans (*Karl Gustaf Idman*; 1885–1961), ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs

1928 XII Pāvo Juho Hinninens (*Paavo Juho Hynninen*; 1883–1960),
 ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs.

1933 VIII–1940 Eduards Jalmars Palins (*Eduard Hjalmar Palin*; 1891–
 1969), ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs

Pielikums nr. 2.

Latvijas konsulārie pārstāvji Somijā

Hanko: goda vicekonsuls 1926 VII–1940 IV Karls Alfreds Berglunds (*Karl Alfred Berglund*; 1880).

Helsinki: goda konsuls 1922 IV–1925 IX Karls Gustavs Vehemeki (*Karl Gustaf Wähämäki*; 1892). Goda vicekonsuls no 1924 XI, goda konsuls no 1925 X, goda ģenerālkonsuls 1928 XI–1940 VIII Arvo Alfreds Himberjs (*Arvo Alfred Himberg*; 1892).

Kokola: goda vicekonsuls 1926 III–1929 XI Eino Urho Killenens (*Eino Urho Kyllönen*; 1885). Goda vicekonsuls 1929 XI–1940 VIII Karls Arturs Ūnila (*Carl Artur Uunila*; 1887).

Kotka: goda vicekonsuls 1931 III–1940 VIII Jarls Vennerstrands (*Jarl Wennerstrand*; 1887).

Kuopio: goda vicekonsuls 1926 III – 1929 XII Kārle Juho Kants (*Kaarle Juho Canth*; 1874–1929). Goda vicekonsuls 1930 VIII–1940 VIII Kārlo Lommi (*Kaarlo V. Lommi*; 1895).

Lovisa: goda vicekonsuls 1926 VII–1940 VIII Juhans Nīholms (*Johan F. Nyholm*; 1888).

Oulu: goda vicekonsuls 1926 VII–1940 VIII Isaks Kaitera (*Isak Kaitera*; 1885).

Pori: goda vicekonsuls 1926 III–1940 VIII Juhans Mortens Rūsberjs (no 1936 Rinness) (*Johan Mårten Rosberg*, no 1936 Rynnäs; 1893).

Rauma: goda vicekonsuls 1926 VII–1928 VI Irje Osians Fägerstrēms (*Yrjö Ossian Fagerström*; 1889). Goda vicekonsuls 1929 V–1940 VIII Jalmari Pentile (*Jalmari Penttilä*; 1886).

Tampere: goda vicekonsuls 1926 III–1940 VIII Selims Alariks Nīlunds (*Selim Alarik Nylund*; 1875).

Turku: goda konsuls 1926 VI–1929 X Juhanness Palmgrēns (*Johannes Palmgreen*; 1874–1929). Goda vicekonsuls 1930 IV–1940 VIII Mainio Erlands Merimo (*Mainio Erland Merimo*; 1878); līdz 1931 uzvārds – Grenröss (*Grönroos*)

Vāsa: goda vicekonsuls 1926 VII–1931 V Karls Ēriks Lindross (*Karl Erik Lindroos*; 1876). Goda vicekonsuls 1931 V–1935 V Gustavs Edvards Kontinens (*Gustaf Edvard Konttinen*; 1879). Goda vicekonsuls 1935 V–1940 VIII Saids Sidnijs Svanljungs (*Said Sidney Swanljung*; 1888).

Vīpuri (no 1940 III PSRS sastāvā): goda vicekonsuls 1923 XI–1931 V Veine Teodors Gunnari (*Väinö Theodor Gunnari*; 1889). Goda vicekonsuls no 1931 IX, goda konsuls 1933 X–1940 IV Henrijs Jarls Gledstouns Hagmans (*Henry Jarl Gladestone Hagman*; 1887).

Somijas konsulārie pārstāvji Latvijā

Rīga: goda konsuls 1919 XI–[1922] Aleksandrs Hermans (*Alexander F. V. Herrmann*; 1887, 1939 izceļojis uz Vāciju).

Goda konsuls 1923 IX–1925 VII Pēteris Dannenbergis (1876–1925)

Goda konsuls no 1926 XI, goda ģenerālkonsuls 1930 II–1940 I Arturs Zēbergs (1888).

Liepāja: goda vicekonsuls [1920] 1921 XI–1925 Tūrstēns Ekbloms (*Torsten Ekblom*).

Goda vicekonsuls no 1925 II, goda konsuls [1926]–1940 I Karls Hilbrants (*Karl Hilbrandt*; 1869, 1939 izceļojis uz Vāciju).

Goda vicekonsuls 1940 V– VII Kārlis Lasmanis (1872).

Ventspils: goda konsuls 1930 III–[1940] Francs Markavs (*Franz Markau*).

Pielikumu saraksti veidoti pēc: Latvijas ārlietu dienesta darbinieki. 1918–1991. Biogrāfiska vārdnīca // Sast. Ē. Jēkabsons, V. Ščerbinskis (manuskripts, sagatavots izdošanai) un Somijas ārlietu dienesta darbinieku biogrāfiju krājuma – Ulkoasiainhallinon Matrikkeli. 1918–1993.–Helsinki: Ulkoasiainministeriö, 1993.